MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZÁTH KÁLMÁN

49

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

49. KÖTET

A BÁRÓNÉ TÉNSASSZONY

Irta

TOLNAI LAJOS

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda

1905

A BÁRÓNÉ TÉNSASSZONY

REGÉNY

IRTA

TOLNAI LAJOS

KRIESCH ALADÁR RAJZAIVAL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1905

Franklin-Társulat nyomdája.

R. H. N. fec.

Tolnai Lajos

TOLNAI LAJOS

1837—1892.

Tolnai Lajos a hetvenes években feltűnt írók közt a legnagyobb tehetségnek mutatkozott. Két püspök támogatta, Székács és Török Pál, a mely utóbbi, mikor a papi vizsgát letette, maga mellett tartotta káplánnak, s azonfelül tanár lett a református főgymnáziumban.

Robusztus erős ember volt, csupa izom, csupa egészség. Nagy, túlságosan nagy, kerek fejében, melyből két egymástól feltünően messzire elhelyezett apró rókaszem csillogott, egy egész világ forrt. Balladái, melyekből akkor közlött néhányat, Arany dicsőségén melegedve, kit mint nagykőrösi tanítványa, közelről ösmert, tele voltak szépségekkel s románczai bájosak, hangulatosak, lyrája pedig sajátos volt, s mint a Goethe-é, kizárólag a saját élményeinél forgott.

Első versei a *«Hölgyfutár»*-ban jelentek meg s országos feltűnést keltettek, úgyszintén elbeszélő művei, melyek közt az elsők egyike *«Fényvári Fényes Ádám úr»*, egy Turgenyev erejét sejteti a 27 éves Tolnaiban, kiről most már beszélni kezdtek, nemcsak az irodalmi körökben, hanem messze az ország minden részében.

Annyit tudtak róla, hogy a györkönyi jegyző fia Tolnamegyéből, azelőtt Hagymássynak hítták. — Hát azelőtt? — kérdezték volna az olvasók, de ez egyszer csalódnak, mert Tolnai csakugyan az ősrégi nemes *Hagymássy* családból származott. Hogy miért választott olyan nevet, a mely nem hangzott jobban a réginél s nem járt vele az ármális, az még Tolnainál is érthetetlen.

Első verses kötetét 1865-ben adta ki Arany Jánosnak ajánlva. Ez meghozta neki a Kisfaludy-Társaság koszorúját — a tagsági oklevelet. A következő könyvei gyorsan jelentek meg ezután az *«Életképek»* Bérczy Károlynak, a *«Beszélyek»* báró Eötvös Józsefnek ajánlva. Mindenik könyvét ajánlotta valakinek. «Pátrónusokat gyűjt» — gunyolódott a bohém világ.

Csak félig találták el. Mert igaz, hogy gyűjtő volt Tolnai, szenvedélyes, de ellenségeket gyűjtött, úgy, a hogy más ember régi pénzeket, pipákat vagy lepkéket gyűjt tűre szúrkálva. A patrónusok is csak azért kellettek neki, hogy velök fölfegyverezze magát az ellenségek ellen.

Makacs, senkivel meg nem férő természet volt, melynek a tomboló harag az elementuma. Mint a kova, csak akkor adott szikrát, ha ütött vagy ütötték. Versei, munkái mind ilyen szikrából összehozott lángok.

A mellett mézédes szavú, mosolygós ember volt, valóságos macskatermészet, hízeleg, de karmol.

1868-ban már össze volt veszve minden tanártársával, a pátrónus püspökeivel, az írótársaival, a tanítványaival, de még akkor kivágta a bajból a gondviselés: a székely főváros, Maros-Vásárhely, meghítta papjának.

Az író szenvedett ez által, mert el kellett hagynia az irodalmi focust, de az ember kibontakozhatott. Az orgonavirágos csendes paplak megadja lelke békéjét. Kedvvel is dolgozgatott itt egy darabig, apró gyermekeivel játszadozva. 1871-ben megjelent az *«Urak»* czímű regénye, egy évvel utóbb *«Az én ismerőseim»* gyűjteménye.

Mint elbeszélő egy kicsit nehézkes, de magvas és a való élet komorabb szineinek rajzolója. A derültebb

szinekhez nincs festéke. Mintha irígyelné alakjaitól a boldogságot, folytonos bajokba vezeti őket. Regényei lassan indulnak, úgyszólván egy kopár hegyen kell magát átküzdenie az olvasónak, míg végre a cselekményhez jut. S ez a hegy nem czukorból van, mint a Dickensé, melynek tulsó oldalán az Eldorádó tárúl ki, kietlen hitvány világ a Tolnaié. Mély keserűséggel tölt el a benne található bűnök és aljasságok miatt. Sehol egy oázis, egy nyugvó pont, a hol a hánykódó lélek pihenést találna.

De azért még mindig a megengedett határok közt mozog Tolnai. Történetei nem meglepőek, nem is nagyon érdekfeszítők, de formásak, gondosan vannak megírva, stylusa kifejező, erőteljes, hatalmas. Olyan, mint az erős ó-bor. Limonádét nem árul. Maga mondja, hogy «nem ír az asszonyoknak és leányoknak, szeretetet ő tőlük nem vár». Tudás, mélység és látás jellemzi. A jellemek sötétek, de az æsthetikai törvények szerint vannak megépítve. Humora keserű, satyrája nem ellenszenves, de végre a fanyar gyümölcsnek is vannak kedvelői, és jogosúlt, mert Isten napjától támad.

Hiszen ha itt megállapodnék legalább, de hovatovább ereszkedik alá a gyűlölködés lejtőjén. Rossz természete mindinkább kidomborodik, híveivel örökös harczban áll, látása elhomályosúl, alkalmazkodási képességének utolsó abroncsa is elpattan, érzékenysége kicsordúl, epe és epe, végig epe az egész ember. Üt, vág, rúg, a mivel és a mint lehet. Regényeiben, verseiben leírja és kipellengérezi ellenségeit. *«A nemes vér»* és az *«Oszlopbáró»* alakjait azonnal fel lehet ösmerni, mert csak elrejteni sem próbálja, hogy élő embereket persiflál.

Helyzete egyre romlik és 1884-ben annyira lehetetlenné lesz, hogy immár kénytelen letenni a papi palástot s megsebzett önérzettel és megalázva, mint az üldözött vad, a fővárosba menekülni s negyvenhét év terhével a vállán új pályát törni.

Nem talált sehol semmit. A rossz hírt nem kell kocsira ültetni. Itt már ösmerték és elhúzódtak tőle. Csak egy barátja maradt, a ki sovány kenyeret adott neki: az írótolla. De ő ezt se becsülte meg. Fustélynak használta és ellenségeit verte vele. Mert azt itt is talált. De ha épen nem talált, mindenkit annak vett, a ki mellette, körülötte vagy fölötte volt. Nem annyira elbeszélő műveket írt, hanem a műfaj álczája alatt pasquillusokat, leleplezéseket. Mindinkább halaványodott, sekélyesedett, mint író. Azonfelül lázasan kellett írnia, mert mind rosszabbul fizették — tehát mind rosszabbul írt. Szállt, szállt le a másod-, harmadrangú írók kathegóriájába, úgy, hogy élete derekán kezdődnek az ő voltaképeni zsöngéi, melyek keveset érnek, bár egy-egy lap, vagy egy odavetett gondolat elárulja a fürkésző előtt a valódi nagy talentumot.

Már a tolla is kezdte elhagyni, mikor egy csekély állást kapott egyik fővárosi iskolánál. E kis jelentéktelen kathedrán érte az alkony. Mikor aztán itt is összekülönbözött mindenkivel és már úgy látszott, megint katasztrófához közeledik, egy őszi estén — 1892-ben — előjött a legeslegutolsó barátja, a Halál, az, a ki a mesében a szegény ember válláról le akarta a rőzseköteget venni és megszabadítá őt egyszerre minden ellenségétől.

Mikszáth Kálmán.

A BÁRÓNÉ TÉNSASSZONY

Első kiadása megjelent 1882-ben.

ELSŐ RÉSZ.

I.

(A gazdag leány s a szegény leány.)

A varrógépnek majdnem olyan berregése van, mint mikor a jól befütött vaskemencze tiszta hideg időben kellemesen morog. Úgy berreg, úgy berreg, hogy a hideg szobát talán ezzel is be lehetne melegíteni. Mégis aligha lehetne, mert im a virágos ablak elé szorított gép a legszorgalmasabban csereg, sivít, morog: és az öreg Harkainé mégis hogy bekötözte fejét, betakargatta nyakát, mellét — ő azt mondja, mert nagy a katarusa — de hát nem volna-e jó elhinni egy szegény öreg, kiesett hivatalnoknénak, hogy a kemencze morog, a szoba tökéletesen meleg, és nem a gép csinálja azt a kedvesen eső csatarát? Nem volna-e hasznos és vigasztaló, ha az isten megtehetné azt, hogy az öreg asszony egészen úgy vélekedjék, hogy a kemencze morog és nem a Bella varrógépe berreg. Akkor bizonyosan egyuttal, a tulsó szobában Harkai úr is ebben a vélekedésben lenne. Nem szedne magára minden kopott ruhát; óh be kopott sárga kabát van rajta, — nem takargatná ő is a nyakát, mellét, fájós oldalát, köszvényes karjait és fogait, csak egyszerű könnyű kabátocskában ülhetne asztala mellett, és olvashatná titokban,

gyönyörűséggel, hogy Kossuth Lajos most Amerikában beszél, nem sokára itt lesznek az amerikaiak sok ágyúval, temérdek lóval, talán téli kabáttal és kenyérrel, — és akkor jaj neked cseh, morva, német, szász, oláh. A szegény elnyomott magyar napja megint feljő, lesz kereset, hivatal, tisztesség, öröm, szabadság; a régi rendszer visszaáll, s minden szenátor visszakapja a hivatalát, ő is, a komája is, a szegény öcscse is — a többi is mind, mind.

Ezernyolczszázötvenben, de ötvenegyben, sőt mikor a dolog történik, ötvenkettőben is szomorú ünnep volt a karácson. A papoknak be kellett adni prédikácziójukat a polgármesteri hivatalba — legalább Nagy-Kakasdon mindig be kellett. A polgármester, Német úr — (azelőtt Magyarnak hívták!) átfutotta a szent beszédet, ha benne volt Heródes, kihúzta, ha benne voltak a tanácsadók — kitörölte, Józsefnek és Máriának nem volt szabad Egyiptomba futni a kis Jézuskával, otthon kellett ülnie veszteg, minthogy Heródes a legjobb király, a legigazságosabb, a legkegyesebb, a tanácsadók, kik kerülő útakon elmentek Betlehembe a jászolhoz, mind szemen szedett jó emberek voltak, nem morvák, nem csehek, nem szászok és oláhok — igaz magyar hazafiak. Mikor a Magyarból lett Német Mihály kántor uram prédikácziójával elvégezte «gut-geszint» dolgát, az írást felküldte alázatos megjegyzéssel a Méltóságos Kreis-Vorsteher úrnak, a ki egy morvaországi katonapap volt. Ez adta még meg a szent atyáknak. Textusokat választott és tiszta érzelmű prédikácziómustrákat küldött az egész nagy kerületben, mind a református, mind a katholikus papoknak.

Ilyen alapigék járták: «Ime most van a kellemes idő; ime most van az idvesség (2. sor. 6. 2.). Boldog szolga az, a kit talál az úr, a király, az ő tiszte szerint cselekedni» (Mát. 24. 46.), meg hogy a király nevének hallatára minden térd meghajoljon; hogy a király szétverte mint a nádat és szétszórta mint a pozdorját: az ő ellenségeit; hogy a király örvendett, mert bölcs

tanácsadói vannak; hogy add meg a császárnak, a mi a császáré; közel van a király ő felsége a töredelmes szívekhez; hogy — hogy — — igen is!

Csak egy-egy honvédből lett debreczeni vagy kecskeméti legátus ifjú mert arról beszélni a falvakban, hogy «Hogy a babyloni vizeknél ültünk...»

A becsületes emberek között csak az volt némileg boldog, a ki egy szent levéllel, vagy tiltott verssel örvendeztethette meg családját.

Harkai úr nem rég szabadult ki a börtönből, mert süket is volt, vak is volt, vén is volt, és valami vénebb katonatiszt rokonának tartotta két árva gyermekét. Kiszabadulhatására az is jótékonyan folyt be, hogy egy talpalattnyi birtoka se volt sehol, az elvett szenátorsági és megsemmisített ügyvédi oklevelén kivül. Olyan kutyának tartották, a kinek egyetlen foga sincs, s a kiből a gyenge koszt minden reménységet és bátorságot gyökeresen kigyomlált. Az ilyenek jobbadán szerencsések voltak, mert egy kis zárt körben történt deresre vonás után visszatérhettek családi tűzhelyük mellé.

Harkai úr testi sebei rég behegedtek, lelki sebéből meg ki nem húzta volna a bele törött panganét darabot! Vérezzék csöndesen. Vérzése ép oly jól esett: mint a titkon, látatlanul legördülő köny.

A varrógép a virágok mellett karácson első napján berregett, morgott, a hosszú tűk jártak s a fehér czérna sietősen tünedezett el a vászon széleiben.

Egyszerre félbeszakította valami.

A szép szőke leányka fölemelte vékony fehér arczát, s oda tekintett a zaj felé.

Harkai úr megragadta a papirost, odaszökött a konyhára nyiló ajtóhoz, hirtelen bezárta, s örömtől ragyogó arczczal szólította fel feleségét és leányát, hogy hagyják abba rögtön munkáikat és hallgassanak.

S mintha börtönben ülne, oly lassan, óvatosan kezdé, s annyi reménynyel, mintha a szabadság küszöbén állana.

— Kossuth Amerikában van, száz meg száz ezer

ember nézi, az egész világ hallgatja, maga a nagy isten is — és Kossuth így szól...

Az öreg ősz ember még egyszer odatapasztja könyekben úszó szemeit a levélre, s felsóhajt:

— Úgy-e mondtam sokszor: minden az isten kezében van! Hát nem azt mondja Kossuth is? Hallgassátok csak; te is édes leányom, ámbár hogy apád német katona volt. De anyád magyar asszony s ez a fő. Nos tehát:

«Legyen meg isten akaratja, szívem megtörhetik, de a kötelesség meg lesz téve. Mi megálljuk helyünket, habár Európában nincsen számunkra szabad tér; de annyit reménylek, hogy senki a földön nem vádolhat, ha itt, a szabadság ezen földén letérdepelek s az istenhez emelem imámat: «Mindenható, atyja az emberiségnek, nem emel-e fel kegyelmes karod oly hatalmasságot a földön, mely megvédje a nemzetközi törvényt, holott oly sokan vannak, kik azt megsértik.» Ima ez, és semmi egyéb. Mi ír maradna meg az elnyomottnak, ha még csak imádkozni sem volna neki szabad? A többi isten kezében van — — —»

— Ott kedveseim az isten kezében —

S az öreg szemek a sűrű könnyeken keresztül is oda láttak Amerikába, a hol a nagy bujdosó százezrek közepette egyes-egyedül csak istenbe és senki másba, csak az ő jóságába helyezi reménységét. Vele takarózik istennel, az ő kenyeréből eszik, az ő italából iszik, tőle várja a seregeket, melyek lejönnek majd a hegyekről és füstben, ködben meglepik a völgyeket, szétverik a kevély hadakat, és vérpatakokon át útat vágnak a magyar szent koronáig, és fejére teszik annak, a kinek azontúl úgy kell uralkodni, a mint az isten parancsolja, a magyarok javára, hasznára, dicsőségére. Ugy!

A vén ember rongyos sárga kabátjában, foszladozott vöröses sáljában, sovány, nagycsontú arczával, mélyen lecsüngő szemöldökével, kissé kiálló ritka fogaival, hosszú fehér szakálával, mely egy rég elviselt, régi

divatú mellényre borul, hosszú szárú, övig érő vadászcsizmájában, melyet az öreg gróftól kapott, ott áll büszkén, boldogan a nagy amerikai szabad nemzet tapsoló, siró, üvöltő éljenző tömegében, nézi Kossuthot, a mint utoljára Debreczenben látta egy kis barna katonaköpenyben, kezeit ég felé emelve, és mondva azokat az örökké emlékezetes szent szavakat — nézi és erőtlen lábaival dobog, kezeivel tapsol, és hangosan kiáltja: hej, hej atyafiak, az az ember a mienk, a mi megváltónk, a ki Egyiptomba szabadult, és ott marad a míg — — de visszajő — mert ő is az isten kezében van — —

— Hát nem akarnak beereszteni, István bácsi? — hallatszik valami dörömbözés az ajtón — nyissák ki, kik itthon vannak.

Harkai úr hirtelen a kemenczébe veti a papirost, de mivel ott egy szikra tűz sincs, a keblébe rejti s a háta felé tolja.

— Dehogy nem — szól örvendezve, s az ajtót nyitva, — ezek a bolondok itt erőnek erejével rám adták ezt a nagy kabátot, hogy fázom, pedig dehogy fázom.

Még ki van pirulva, ugyan ég a képe — lép be vizsga szemekkel egy középtermetű vállas, hízásnak indult veres-szőke, tömött hajú ember, torzonborz bajuszszal, de hivatalnokiasan kiborotvált szakállal, mely a széles, hatalmas állat szabadon hagyta, vastag, farkas prémes bunda fedte testét, úgy azonban, hogy minden nyilással, mozdulattal lehetett látni a fényes alsó kabátot és rajta a három nyakcsillagot.

Egy hivatalnok, ha még olyan becsületes ember volna is egyébként, megérzi a tilos dolog szagát. Mennyire megérezte 1852-ben, mikor e szagló tehetség volt első és legfontosabb fölebbmeneteli eszköze. A háromcsillagos úr a rettegett és díszes beczirkerek nagy tekintélyű osztályába tartozott. Nem akarta ugyan, de mégis ösztöne arra vitte, hogy tudja meg, mi e zavar oka, nincs itt elrejtve valaki, almáriumban, ágy alatt,

ágyban, ruhák között, a padozat alatt titkos gödörben, valami főember, — könnyű szerrel nem lenne rossz fogás rájönni, csak úgy véletlenül, hogy a becsület is megmaradjon, a mellett a jelentést mégis meg kelljen tenni. Nem lenne rossz — mormogá magában a háromcsillagos úr.

Le is tette bundáját, lehúzta finom szarvasbőr keztyűit — s elfogadva a kinálást — leült, majd izgatottan fölkelt és a vadász szenvedélyével szimatolt.

— Bella hugom — szólt oda e közben úgy fél vállról, — maga készüljön, kiviszem Szentjakabra Vilmával. Várja. A szánkóm itt van. De jól felöltözzék. Mit csinált itt? Ünnep első napján csak nem varrt?

A magas, sugár, szőke leányka vékony fehér arczát pirosság borította el.

— Varrt — szólalt meg az öreg asszony — komoran, durva pápaszemét hol fölebb, hol lejebb tologatva redős barna homlokán.

— De karácson — szaglászott a három-csillagos úr — mégis — néni az nem járja. Az asszonyoknak kellene jó példával előljárni a vallásosságban.

— A ki jóllakott, el sem gondolhatja s nem is gondolja, hányan éheznek.

— Talán néniék? — akkor mért nem szólnak.

— Most a koldulás is tilos, nagyságos öcsém uram. Különben nekünk nincs panaszunk, istennek hála, Bella egészséges, szívesen dolgozik, férjem tanul —

— Mit tanul? — vágott hirtelen az öreg szavába a kivatalnok.

— Tűrni.

— Néni nagyon éles. Azt hiszem, nem én vagyok az oka, hogy Harkai bácsi hivatal nélkül van.

— És annyi ezer meg ezer! Nem öcsém, nem, a világért sem!

— Az ilyen beszédek sértik a királyt.

— Csak *tégédet* ne sértsenek, öcsém, akkor minden jól van.

A többi isten kezében van . . .

— Néni — szólt alázatosabban a hivatalnok — én tehetek valamit.

— Nem félünk, öregek vagyunk már, s a hogy — az a, hm, hm — tekintett az öreg asszony megdöbbent férjére — hát isten kezében vagyunk. A maga nagyanyja — nem biz az, mert az édes anyja — azon a sarkon, a hol a nagy palota épült, kakast árult fiatal korában, meg párisalmát, meg főtt és sült tököt — lám — maga Károly most nagyságos úr, az isten menynyi jót tett magával, és még mit és mennyit tehet! Minden az ő kezében van!

Harkai bácsi, a három csillagos úr háta mögül, arczával, kezeivel, fogaival, a sárga kabátjával, a nagy ajándékcsizmáival integetett a feleségének, hogy: te lelkem, vén asszonyom, mit gondoltál, hova tetted a drága jó eszedet, hogy ezzel a nagy úrral így beszélsz? Nem gondolod-e, hogy rögtön megmotoztat mind a hármunkat, s mint Nero idejében a keresztyének: együtt kerülünk a vadállatok elé, és soha többé össze nem kerülünk.

De az öreg asszony benne volt a keserűségben, valami rossz órákat reparált, a szomszédok és más jó emberek óráit, talán inkább régi szenvedélyből, mint pénzért, mert atyja híres órás lévén, e foglalkozást még gyermekkorában tanulta, a mai puderozás, ajk- és szemöldökfestés helyett, fúrogatta a kerekeket, olajozgatta a sovány srófokat és nagy fekete éles szemeivel oda-oda vágott az öcsém uramra, ki dühében mintha leszögezték volna a recsegő karú, gyönge székre — meg se tudott mozdulni.

Kövér, vereses arczát elöntötte a harag, szemeiből a hatalom kegyetlen szikrái csapkodtak, keztyűit izgatottan húzta-vonta ujjain és küzködött, hogy mit csináljon e nyomorultakkal. A börtönbe kellene őket kergetni, mert hiszen jól látja, hogy valami tiltott írás van az öreg ember zsebében — s ezt a leánykát elvinné magához. De rokon ezekhez a bolondokhoz, s im csak most került ki a tömlöczből az ember, az asszony pe-

dig örökké kevély volt, büszke és zabolátlan nyelvű, azért kellett öreg korában férjhez mennie egy szegény ördöghöz.

Döfölte fényes csizmájával a padlót — s azt gondolta: eh, hadd fusson a nyul.

Úgy tett, mintha nem hallott volna semmit, megrázta fürtös, tömött haját s kaczér mosolylyal oda fordult a karcsú leánykához s szólt:

— Kedves Bella, nálam régóta várják magát, — tudja-e? Sokáig ne készülődjünk.

— Készen vagyok, Károly bácsi — mehetek — válaszolt örvendezve a szép sugár lányka, hogy szánkóra ülhet s most nem ő hajtja lábaival azt a járművet, melyen a szegény leányok törik össze szemeiket, mellüket — édes ifjúságukat. Lovon fognak menni, csengős gyors lovakon, a fehér havon, ki a szőlők között, a szép szentjakabi pusztákra.

— Oh, hogy volnál már készen, így, Bella, mit gondolsz?

Állott fel az öreg asszony, ki egy magas, száraz, kissé meggörbült barna asszony volt, túl az ötven derekán.

— Várj. Nesze, vedd fel. Ezt a nyakadra. Így. Ezt a fejedre. Úgy. Húzd fel az én keztyűimet. Ezek melegebbek.

— Nem, nagymama — vonakodék szégyenkezve a leány — az enyéimek jók.

S két rongyos nyári keztyűt mutatott fel, melyeknek végeiből a vékony ujjak hegyei itt-ott kilátszottak.

— Ezek egészen jók, édes nagymama, melegek. Aztán én nem is szoktam fázni. Mindig vékonyan öltözködöm, így jó, így egészséges — ugy-e nagyapa?

A nagyapa válasz helyett előrébb lépett, leemelte nagy kopott sárga kabátját, s jóságos mosolylyal ajánlotta, hogy ez lenne a legjobb.

— Persze ide bent a városban nem vennéd fel kedves leányom, de künn a város végén azonnal. Ez ki-

tünő jó kabát, börtönben még nyáron is viselhettem. Egy épület ez, egy valódi hajlék.

S az öreg ember kivül-belül megforgatta az elnyűtt szép darab szerszámot, mutatta a fényes gombjait, melyeken a börtön rozsdája nem tudott kifogni, a temérdek hasznos zsebeket, melyek papirokkal voltak megtelve, hanem nem értékpapirokkal, s megmutatta a gallért, melyet úgy föl lehet hajtani, hogy az embernek még, ha akarja, a feje teteje is csak épen egy kicsit látszik.

Nevetett hozzá, mint olyan birtokhoz, melyre méltán büszke lehet az ember.

Ráterítette a leányra, de oly gyöngéden mint a lehellet.

— Nem, kedves nagyapa, a világért sem veszem föl. Nézze, az alsó kabátom is rajtam van, s azon alúl még egy kis kabát. Nagyon jól fel vagyok öltözve — ugy-e hogy igaz?

— De ez a legfelső nagyon vékony, fiam. Talán inkább mégis itthon maradnál, este felé megfázol, s ha te beteg lész — mit csinálunk?

— Ne maradjon itthon — mormogá az öreg aszszonyság — még holmi védő kendőket erősítve a leányra. Menjen; úgy is a templomban se volt, egész délelőtt varrt; menj lelkem, mulass, menj, menj.

A felkendőzött leányka, mint a világon a legboldogabb leány, ugorva szökött örömében, össze-vissza csókolta a két öreg kezeit, orczáját, egy szempillantás alatt kisuhant a négy lovas szánkóhoz, föntermett a medvebőrös ülésen s vidám köszöntgetések után eltünt a fehér házsorok között, sebesen, a hogy a csillag repül az égen és boldogan, a hogy a madár suhan a zöld bokrok felett.

A háromcsillagos úr a szegényes köntösben is teljes mértékben tudta méltányolni a bájos ifjú leány varázsló szépségét, meg nem állhatta, hogy apailag egy kicsit hozzá ne dörzsölődzék, egy pár nagyon szép szót hódolatul elébe ne vessen és ki ne fejezze,

hogy — hogy bizony pompás szinben van kedves Bella hugom!

Bella hugom pedig épen egy szót se hallott az egészből, villogó szemeivel nézte az embereket, asszonyokat, a kik őt most bizonyosan irigylik, mosolygott, és a kit csak a repülő futásban lehetett, köszöntött.

— Bella, Bella, no ugyan sokára jösz, hosszan tartott a toiletted, előbb ideérhettetek volna — hangzott egy emeletes szép sárga ház felső ablakából egy durczás, éles hang.

Bella leszökött a szánkóról, s egy percz alatt a durczás hang birtokosát szorongatta, ölelgette nagy kendőihez, nevetve mutogatván, hogy im mennyire felöltöztették; azt hitték, hogy megfagy az úton, de mind leveti most ezt a sok kendőt.

— Mi az, mi az? mit nevettek ti itt, hadd hallom, — vegyült a beszédbe egy derekasan elhízott barna asszony, olyan megfeszült arczbőrrel, mintha az ki lett volna vasalva, égő piros arczszínnel, mely itt-ott majdnem feketébe ment át, apró pislogó, bentűlő szemekkel és húsos vastag arczczal, és épen olyan vastag húsos ajkakkal, melyek közül az alsó volt erősebben kifejlődve. Nem, épen nem volt semmi kiválóbb szép a telt széles arczon, holott egy pár kellemesebb vonásnak jutott volna rajta hely elég — és még se volt visszataszító. Elvette az arcz ellenszenvességét valami jótékony együgyűség, kiváncsi butaság, mely korántsem oly kellemetlen a nézőre, mint a tagadhatlan okosság és elvitázhatlan szellemesség. Temérdek kisebb-nagyobb gyűrű csillogott a vaskos, buta végű veres ujjakon, és egy kis óra feje látszott ki valami mellzsebből. A teljes összhangzatot a karácson ünnephez méltó drága veresbarna selyemköntös egészítette ki s a tömött, dús fekete haj a tompa, keskenyhomlokú fejen.

Az úrnő kedveskedő módon csicsergett, mintha egészen kis gyermekkel beszélne, vagy valakit le akarna kötelezni szíves nyájaskodásával.

— Oh anyám, hagyjon magunkra, mindig kisér, tudja, hogy ezt nem szeretem.

Az anya mély igaz szeretettel ölelte át tőle mindenkép szabadulni akaró leányát s még, mielőtt az végkép kifejtőzött volna vastag karjai közül, megcsókolta, a hol csak érte.

— Jó, jó, egyetlenem, hát csak maradjatok, de itthon legyetek minél előbb, mert a főnökné itt lesz — Vilmám, a főnökné — hogy is mondják ki a nevét, örökké bele bicsaklik a nyelvem — —

— Krumpelholzné — segíté ki Bella.

— Az az, te tudsz németül. Mi nem tudunk, de Vilma megtanul, minden nap tanítja a német pap. Vilma, te jól meg fogsz tanulni. Nekem nem volt időm, a mi gyermekkorunkban még egy német se volt Nagy-Kakasdon.

— Anyám, ugyan hagyjon már magunkra — vágott a magas, izmos termetű, barnássárga arczú, csinos leány haragos szemekkel anyja felé. — Mondja apának, hogy legyen készen, mert egyszeriben megyünk.

— El ne feledd — szólt mentében vissza az anya — a kedves majorné Krumpliházné — itt lesz a leányával. Csak jertek hamar, jó uzsonna lesz, pompás.

— De az istenért anyám, fog-e már magunkra hagyni?

Ezt a heves kérdést talán már nem hallotta az anya, mert nem válaszolt.

Bella lesütötte égő arczát, elfordult, nem mert az indulatos barátnéra nézni. Félt. Mitől félt, hogy egy leány az anyját szidja? Hisz az talán nem olyan különös?

A mint az anya távozott — Vilma átalakult, derültebbé lett, apró barna szemei vidámabban tekintettek szét.

Pár lépést odább ment Bellától. Megállt, összecsapta kezeit és kiáltott:

— Oh te czigány asszony, ki bugyelált így be tégedet? S így jöttél az utczán? Várj, leszedem én ezt rólad mind. Maradj csak.

S Vilma a másik szobába futott, s egy csomó ruha között kezdett válogatni.

— Kérlek, nem veszek magamra mégis semmit — szólt Bella, az elébe halmozott ruhákra tekintve. — Így, a mint most vagyok —

— Haragszol? Oh te öregem, hiszen én tégedet nem bántalak —

S az érdekes, sárgás barna arczú leány szemeiben az engesztelődés könyei csillantak meg.

— Látod — folytatá, lecsapva a csomó drága ruhát — bár én inkább szegény volnék, mint te, és hagynák, hogy dolgozzam, és ne járnának mindig utánam, hogy ne tehessek egyetlen lépést is magamra. Unom. Bosszant. Érzem, hogy kell tennem valamit. Egész nap azzal a német nyelvvel kínoznak, zongorához hajtanak, pedig isten akár hova tegyen: nekem egyik se kell. Ha virágom van, mást vesznek helyette; ha egy kedves ruhám van, elveszik és drágábbat varratnak; ha gyalog akarok menni, kocsit adnak; ha a konyhába megyek — bekergetnek; ha varrni akarok: tedd le, nem szorultál reá, — hát mondd meg, mit csináljak? Bár jönne már Sándor, — de ma kellett volna itthon lennie s nem jött — arra is haragszom, szívtelen, másnak a mátkája többet ír. Én mindenben szerencsétlen vagyok — —

— Vilma, Bella — hangzott a másik szobából az apa hangja — itt az idő.

— Most fussak, hagyjak itt mindent, mert apámnak úgy tetszik — óh maradj te itt, én hadd megyek a te helyedbe.

Bella szeretettel ölelte át s csókolta meg a kényeztetett s zaklatás által idegessé vált leányt, gyöngéd szavakkal törekedett meggyőzni, hogy szülői nem hibásak, nagyon szeretik — és csak az ő boldogságát akarják.

— Tudom, tudom, csak szabadulhassak! De nem megyek addig, míg ezt a köpenyt és kendőt fel nem veszed — és ezt a kalapot —

— Nem tehetem Vilma.

— Miért? akkor kidobom az ablakon.

— Akkor örökre eltaszitasz magadtól.

— Akkor te nem szeretsz —

— Akkor nem ösmersz, édes Vilmám.

— Akkor nekem egyetlen igaz barátném sincs.

— Akkor, ha így beszélsz, téged ma nagyon megsérthetett valami.

— Akkor, ha felveszed ezt a ruhát, mindent megmondok. Bella, ugy-e felveszed, ne légy kevély, majd meglásd, te úgy is sokkal boldogabb asszony fogsz lenni mint én. Vedd fel, hátha még egyszer nálad húzom meg magamat. Vedd fel.

És Vilma felöltöztette a szegény Bellát, egészen tetőtől talpig, hirtelen, alig nehány percz alatt:

— Oh édes angyalom, most de szép vagy, nézd, mint egy grófné. Nézd, hogy illik neked ez a kalap, meg kell tartanod — úgy is mennyit varrtál nekem, ez a köpeny is, és a kendő is, ez a meleg keztyű is. Most már meg kell tartanod, mind neked hozattam karácsonyi ajándékul, s mert tudtam, hogy nem fogadod el máskép, azért vétettem fel itt. Most ha haragszol, ha nem haragszol, úgy marad. Ha meglát Sándor, téged fog megszeretni. De ne légy gonosz, Bella.

A két leány elnevette magát, s ebben az édes csengő nevetésben védelem is volt és kérés is.

Karonfogva sietett le a szánhoz, hol az apa a kocsis mellett már elfoglalt helyét. A háromcsillagos úr kitárta bundáját, hogy a csillagokat mindenki láthassa, kezébe vette a gyeplőt, a hosszú korbácscsal egyet csattantott, s a négy szürke apró fejű, gömbölyü hátú, csengős ló, kevély röpüléssel ragadta a síkos havon a piros béllésés, medvebőrös, hosszú nyakú, kigyófejű szánat.

Majdnem nyári meleg verőfény reszketett a téli havas táj fölött; a távol erdők, tanyák, puszták, messze terjedő alföldi szőlős kertek, a Tisza fehér csillámló jege, s a füzek, jegenyék mentén a szétszórt falvak a tiszta tündöklő napon egész közelbe jöttek. Egy-egy nyul futott sebes iramodással a számtalan kisebb-na-

gyobb tó náddal szegett jegén keresztül, néha megállva, a mig lehajlott füleit fölállíthatja, s a csengős szán felé tekinthet, melytől oly ártatlanul hangzott felé a haj-haj — előre! mint a tavaszi madárdal.

— Mikor irt Bogáti úr — hajolt Vilmához Bella, hogy a beszélgetést a legkedvesebb tárgyra vezesse.

— Nagyon haragszom reá, ha holnap itthon lesz, egyetlen szót se fogok hozzá szólni. — Elmegyek hazulról. Képzeld, Ferenczi Mariék mindennap váltottak levelet és Sándor nekem alig hogy egy hétben egyszer ir. Van abban szív, szerethet olyan ember? Nem szerethet.

— Nagyapától hallottam, hogy Bogáti úrnak sok vizsgát kellett letenni és nagyon kitünő vizsgákat tett. Az apja sürűn jár hozzánk s minden levelét elhozza. Órákig elbeszél a fiáról.

— Lásd, azt sem szeretem. A kit én szeretek, arról ne tudjon más senki, csak én.

S a sárgásbarna arczot egy perczre sötét pirosság lepte el.

— Az nagy követelés, édes Vilma — azt gondolom, lehetetlen is.

— Igen, te még senkit se szeretsz, te ezt nem tudod. Majd egy levelet fogok mutatni. Micsoda levél az, én nem is hiszem, hogy egy olyan ember, a ki azt irta, szeretni igazán tudjon. Abban a levélben egyetlen szép sor sincs. Én olvastam a Korondi Albert leveleit, milyen levelek azok, kevély is rájuk Ferenczi Mari — pedig Korondi csak egy egycsillagos adjunkt. Kérlek, olvasd el, ez Sándor legutolsó levele. Te édesem, én a tűzbe akartam dobni, mint a száraz fát, hogy égjen el, mert olyan is az egész levél, mint a fa. Egy csepp érzés sincs benne. Én érdemlek ilyen vőlegényt? Hanem csak jőjjön!

Bella kezébe vette a levelet.

— No, elolvastad? Oly hirtelen el lehet olvasni, alig nehány sor, és miről ir. Ebből is, abból kitünő osztályzatot kaptam, s mától fogva diplomatikus doktor

vagyok, — mit tartozik az én rám. S tudakozódik, hogy nem tudom-e, kit neveztek ki ide kerületi főorvosnak, mert mostanában fog lejönni az is — valami báró —

A négy szürke egy derék kanyarodással egy zöldre meszelt gazdatiszti lakás előtt állott meg.

— Ha úgy tetszik — szólt nyájasan a három csillagos úr — itthon vagyunk, leányok. Itt, én itt érzem magamat itthon. Hogy tetszik a puszta, Bella hugom?

— Én nagyon szeretem.

— Télen is szebb ugy-e, mint nyáron a város. Megnézzük a bárányokat?

— Oh nézzük meg, Károly bácsi, — esengett Bella.

— És a kis malaczokat?

— Vannak? óh de szeretném őket látni. Nálunk semmi sincs!

— Sok van, nagyon sok van. És a kis bornyúkat is? Előbb menjenek be, melegedjenek meg. Ha tetszik, mindent megnézünk.

S a vereses kövér hivatalnok nevetett örömében.

— Én nem találok rajtuk semmi bámulni valót — apám nézze meg, ha tetszik, mi egyet sétálunk a tó felé, — fogta karon Vilma Bellát.

— Látja Bella hugom — ilyen lányom van — szólt kissé búsan az apa. — Ennek dolgozzam, kinek éljek? Jó, jó Vilma, menjetek hát, nem bánom, de egy pár perczre, ha Bella hugom akarja, mégis hadd nézze meg az apróságokat. Nagyon szép bárányok, mint a hó —

Vilma ajkpittyesztve fordult barátnéja felé, hogy azt is hasonló válaszra indítsa a puritán élet gyönyörei iránt, és felhívta, hogy menjenek be a tiszta lakásba, ott jó meleg van, s ott fog mutatni még egy kis levelet is.

Pulykák, ludak, tyukok, réczék nagy serege lepte el a tágas udvart, s három-négy szép páva, fényes zöld tollú páva sétált nagy kevélyen fel s alá a hatalmas seregben, nagyokat visítva a berzenkedő pulykák között.

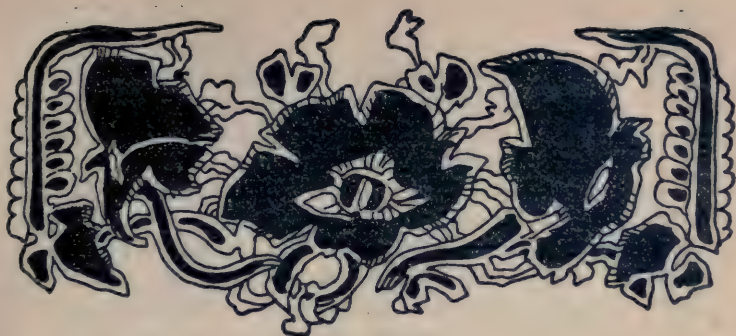
— Ugy-e szép? — kérdé Vilma atyja, gyönyörködve látván a szegény leány élénk örömét. — Ugy-e ez az élet, ez a világ itt künn a szabadban? De az én leányomnak nem kell. Nem is tudom, minek született — bárónénak. Egészen elrontották!

— Annak — tudja apám — és most hagyjon magunkra.

Vilmát nem bántotta ez a sértő szó, hogy báróné, sőt büszkébben emelte föl szép fejét, és apró csillogó szemeiből dacz és kevélység szórta hideg ragyogását.

Megy mindenki sorsa felé. A felé ment Vilma is, midőn erőnek erejével bevonszolta Bellát a szobába, és újból elővette a levelet, és a másik levelet, és a két levél soraiból be akarta bizonyítani, hogy ő egy igen szerencsétlen teremtés, a kinek olyan vőlegénye van, ki egyetlen szép levelet sem képes irni, a minőket a Ferenczi Mari vőlegénye, aki pedig csak egy egycsillagos adjunkt — százával ir. Holnap itthon lesz Sándor, de megkínozza és meg fogja tanítani nagyon, de nagyon.

— Ugy-e édes Bellám, megtanítjuk, de ne légy szép. Tudod, te szebb vagy, mint én, mert szegény vagy, és az isten mindig a szegényeket teszi szépekké.

II.

(Ha úton vagy: hallgass.)

A kövér hó Czegléd és Szolnok között oly mohón, lélekszakadva esett, mintha a szegény emberekkel mindennap el akarta volna hitetni, hogy már deczemberben befejezi munkásságát. Bizony jó volna — gondolá a postakocsis, látva, hogy ha így megy az idő, akkor az ünnepeket aligha valahol, valami útszéli csárdában nem töltik. A postavezetnök is fölránczigálta övig érő lábzsákját, megtapogatta a fityegő kocsi-zsebben a rumos üveget és pálinkás butykost, és csóválta a fejét, hogy még az is bolond, a ki ilyenkor levelet küld. Nagygyöngéden kiemelte a pálinkás üveget, s mintha az egy kis gyámoltalan gyermek lett volna — megsimogatta, s a szájára két lázas, heves csókot alkalmazott.

— No, mehetünk-e már? — kiáltott a kocsisnak.

— Nem.

— Hát mért nem, azonnal indulni kell!

— Ott vannak még, — mutatott ostorával a folyosóra.

— Kicsoda — ki?

— Egy zsidó asszony.

— Hát hozza egyszeriben a málhát s üljön a helyére, mert mozdulunk.

Az pedig ott csókolkozott a vendéglő hideg folyosóján a kedves atyjafiával, két öreg zsidóval, egy fiatal emberrel s egy csomó kisebb-nagyobb gyermekkel — és még egy bekötött fejű szép fiatal asszonynyal.

A gyerekek közül mindegyik valami ruhadarabot, vagy skatulyát tartott egyik kezében, a másikkal meg nyomkodta az orrocskáját, topogva, nyöszörögve, és szeliden nézve, hogy a grószmámi hogy sir, a Száli néni is hogy sir, a Jákob is. Büszkék voltak reá, hogy ők nem sirnak, csak fáznak.

— Hej, hej — kiabált a vezetnök úr hol németül, hol csúf zsidósan, hol magyarul, — jőjjenek már, a ki lelke van, mert mindjárt itt hagyom. Nem látják, hogy esik a hó, hogy nem lehet vele birni.

Megindultak hát az atyafiak, de olyan vontatva, egymásra tekintgetve, mintha biztosan látnák, hogy ma délután, vagy az éjjel, de nagy szerencsétlenség fog történni.

Megálltak a főülés zöld ajtaja előtt, s bár nem oda fizettek, mégis oda szerették volna behelyheztetni az öreg asszonyt.

Ott a jó kényelmes ülésen egy fiatal úr ült a kutyájával.

A bekötött fejű szép fiatal nő legnyájasabb mosolyával tekintgetett befelé és nagy fekete égő szemeivel szólt, a mit szólhatott.

A bent ülő úr fölebb tolta hirtelen meleg sapkáját s az ablakhoz siető kutyát egy mozdulattal odább lökte. Az utazó úr harmincz-harminczöt éves lehetett, fehér sovány arczczal, horgas, nagy görbe orral, vékony ajkakkal, s olyan szemekkel, minők a prédára leső sas szemei. Keztyűs kezeit, melyek oly kicsinyek voltak, mint egy gyermek kezecskéi, az üvegajtó leeresztett ablakfájára támasztotta, s így látszólag hidegen, mégis nagy érdeklődéssel nézte a csoportozatot, a véneket és az ifjakat egyaránt.

Nagy, aczélfényű szemei megmozdultak, jártak, keltek, dolgoztak üregeikben, de a vékony, összeszorított ajkak nem akartak tudni egy szórul is. Az utazó úr

karcsú testét nagyon finom asztrakán bunda fedte, míg azokon, kik kétségkivül szerették volna bejuttatni rokonukat, a kalauz melletti lyuk helyett, a jó meleg zárt szobácskába: szakadozott, hosszú, sarkig érő barnavörös kaftán-forma kabát lógott. De az ő szemeik is nagyok voltak, mint a saséi, és mint ezé az úré, az ő orruk is nagy és görbe; ajkaik bár vastagabbak, hasonló metszésűek; hajuk göndör, szakálluk, bajuszuk, szemöldökük mint a sürű erdő; arczszinük sárgás barna, mely a kényelmes úri élet mellett hamar átváltoznék fehérre, finom halaványra.

Nézték egymást, mint az ismerősök, egyik vén ember sugott is valamit az öreg asszonynak, mire a fiatal asszony egészen odaugrott a kocsiajtóhoz és onnan kisáppadva tántorgott odább.

Az atyafiak elhúzódtak és mély megvetéssel néztek a fényes ruhás úri emberre, a ki most a kocsi másik ablaka felé fordította fehér sárga, majdnem kékes szinű, finom szabású arczát és kiabált a kocsisnak, hogy menjenek már, kire várnak.

— Megálljon, megálljon kocsis, — integetett az utczáról egy lélekszakadva futó fiatal ember, nagy földig érő bundában, egy termetes böründdel, szabadon levő kezét föl-fölemelve.

— Hát siessen, — hangzott felé vékony, nőies hangon a zöld szobácskából.

— Könyörgöm, — fútta nehéz párolgó lehellettel az ifjú ember a szót be a kocsi ablakán — van hely? Fizetem, csak egy kis sarkot bár.

— Hová megy, meddig?

— Nagy-Kakasdig — csak bár egy kis sarkot, méregette a jól megtömött kocsiszobát az ifjú.

— Oda való talán?

— Oda való vagyok. Csak bár egy kis szögletet — és fellépett, hogy ha eresztik, ha nem eresztik — beugorják.

— Ha Felix nem zsenirozza önt — mutatott a bent ülő úr a kutyára — Felix ne morogj, jó ember, a ki jön.

— Nem harap? — akará megsimítani az ifjú ember a kutyát, hogy e nyájas figyelemmel az úrnak köszönjön.

— Felix, fogd össze a fogaidat — most nem szabad — csitt.

— Milyen éles fogai lehetnek, — folytatá az ifjú, de már elfoglalva a kért sarkot.

— Nagyon éles fogai vannak, amerikai faj — onnan hoztam.

S az utas úri ember is kimutatta nevetés közben éles, hosszú, ritkás fogait.

— Mindjárt elkésett volna, jegyezze meg; most ha szerencsés lesz, nekem köszönheti.

— Ezerszer köszönöm, óh ezerszer köszönöm, nagyságos úr, szedelőzködék az ifjú ember élénk kapkodással, málháit lába alá gyúrva, mivel a felső helyeken az ismeretlen úr drága böröndjei, tokjai, vánkosai, fegyverei pompáztak.

Az öreg zsidóasszonyt is fölsegítették ezalatt rokonai a kalauz mellé. Minő lármát, sirást, sivítást csaptak; hogy csókolták a keztyűs, erőtlen, remegő kezeket; hogy ölelgették lábait, simogatták ruháját az öregek, mint az ifjak. Egyik kis fiú levette sapkáját, s erőnek erejével oda fúrta magát az öreg asszonyhoz, hogy még egyszer elkaphassa kezeit. Csinos, szabályos arczú fiú volt, nyolcz-kilencz éves, vékony ajkakkal és finoman hajlott orral, nagy villogó fekete szemekkel és fehér arczszínnel.

A fiatal asszony oda nézett a bent ülő idegen úrra, meg a fiúra — és sirt — zokogva.

A kocsis megcsapkodta lovait és recsegve, csikorogva döczögött ki az udvarból a nagy bárka, örvendve, hogy a szakadó hóban eltünhetik.

Dörmögnek valamit a vén emberek egy asszonyról, a ki már meghalt, és csúf szavakat kiabáltak összevissza, s az egyik ember egy durvát lökött a fehér képű fiucskán.

Bele olvadtak a hóba ők is, kocsi is, a szó is, a köny

is, a rongyos vendéglő udvara is, a hol mindezek történtek.

— Szemtelenek, — kezdé, fehér fogain sziszegve szürvén át a szót, a nagyságos úr.

A vén asszony megfordította vastag kendőkbe burkolt fejét, s azon a kis ablakon, mely a kalauz úr számára volt a korcsmáros rendelete szerint készítve — áttekintett az urakhoz. Egy hosszút, gyilkosat nézett arra felé, hol a szép sárgás tarka kutya ült urával, s egy rettenetes héber imádság igéit tördelte nyakteker-gető vonításokkal, éneklő nyögésekkel: «Ne verj el engemet az én vénségemnek idején, mikor elfogy az én erőm! ne egyesüljenek az én életemnek ellenségei és borítsanak be vérrel, gyalázattal, örök tűzzel, jajjal — —»

S megint az ablaknak esett, hogy szinte kitörte.

A kutya felugrott, és nyöszörgő vonítással csóválta farkát, öltögette piros nyelvét, és nyalta az üveget — mintha ismerős, honi hangokat és beszédet hallott volna.

— Felix, — rivalt a kutyára az utazó úr, — ide feküdj, — és egyet se szólott többet.

A kutya alázatosan, reszketve oda simult gazdájához, ki fölkelt és egy kis bőrtáskával elfedte az ablakot.

— Szemtelen, hogy ordít, mintha maga volna az egész kocsiban.

— Kicsoda? — kérdé megütődve az ifjú ember.

— Az a vén zsidó asszony ott túl. Képzelje, erővel ide akart ülni, holott én az egész belső ülést kibéreltem. Szemtelen, igazán nem lehet valami alávalóbbat, szemtelenebbet képzelni, mint egy zsidó. Hogy ezt a férget nem tudja Európa kiűzni! Ah — s dühösen csapkodott kezeivel.

— Csak egyesek talán, nem az egész faj, — védé szeliden az ifjú ember.

— Talán —

— Nem, uram, de —

— Nekem nagyon sok bajom volt velök.

— Nekem még nem. Legkitünőbb tanáraim Bécsben.

— Mit? ön talán orvos?

— Igen, nagyságos — válaszolt kipirult arczczal, örvendező mosolylyal az ifjú. Én universzális medikus vagyok, a szemészet, sebészet, szülészet, belgyógyászat tudora.

S mivel nagyon könnyü helytt volt — kivette orvosi diplomáját a függő pecséttartóval.

— Ah ez szép! kérem —

— Tessék. Igen.

S ha örvendett valaha ifjú ember annak, hogy kitünő kalkulusai vannak, a legkitünőbbek, s a legnehezebb tárgyakból — és talán örvendett már egy-egy itt-ott: a fiatal orvostudor örömét kézzel-lábbal kimutatta.

— Ah az szép! Ön tehát Bécsben végezte a kurzust?

— Bécsben és Pesten felváltva.

— Nagyon szép. S most hol fog ön megtelepedni?

— Egyenesen Nagy-Kakasdon.

— Ott ismerős?

— Szülőföldem.

— Magyarok?

— A legtisztább alföldi magyar faj.

— Akkor talán bátran beszélgethetünk.

— Egészen — buzdult fel az ifjú ember, piros telt ajkain a Kossuth nevével s a dicső tábornokokkal.

— Én, tetszik látni, rosszul beszélek magyarul, grammatikából tanultam. Én idegen vagyok. Porosz. De bámulom a dicső magyar nemzetet. Hanem azért, ha úgy akarja, hagyjuk el a politikát. Beszéljünk társadalmi dolgokról. Mindenütt ez érdekel engemet — a nép, a kedves, az isteni nép! S a magyar nép felséges nép, uram. S a nagykakasdi nép tiszta faj?

— Mint a kristály.

— Jó?

— A fele megszenvedte a börtönt, de örömmel, di-

csőséggel. Annyit nem akasztottak sehol, mint nálunk. Nekem két kedves honvéd bátyámat akasztották fel. Engemet is csak az mentett meg, hogy a mátkám apja német hivatalnok.

— Német ember?

— Nem bizony! — intett kezével az ifjú, — magyar. Gyászmagyar!

— Tehát ön vőlegény! Ez pompás! Vőlegénynyel utazni, ez nagy szerencse.

A porosz úr rögtön kivette szivartáskáját, s oda nyujtotta az ifjúnak.

— Engedje meg, vőlegény úr, hogy egy jó amerikai szivarral szolgálhassak.

A finom szivar csakhamar illatos füsttel borította be a kis szobácska minden butorát.

— Ah, ah, tehát ön vőlegény, ez nagyon szép. Talán menyasszonya arczképét is szabad volna látnom?

Az ifjú örömmel engedett a felhivásnak, s böröndjéből egy csomó fotografiát vett ki.

— Méltóztassék, ez menyasszonyom, — szólt édes áthatottsággal, oda állva a porosz úr háta mellé, hogy ő is gyönyörködjék a szép vonásokban.

— Ah ez igen szép hölgy. Barna?

— A legszebb barna.

— Kicsi apró szemek?

— Nem nagyok, de a legszebbek.

— Magas?

— A legsugárabbak közül való.

— Szép haj.

— A legszebb, legdúsabb haj.

— Erős termet, minő széles vállak.

— A legszebb termet a városban és vidéken.

— Ön, úgy látom, el van ragadtatva?

— Gyermekkora óta szeretem. Érte lettem orvos, ő mondta, légy orvos, az a legszebb, legfüggetlenebb pálya. Köszönöm is neki. Diplomámon kivül alig van valamim, mert mindenünket elvették — de független vagyok.

— Ön tehát nem fogadhat el hivatalt?

— Utálom még azt is, a ki viseli a csillagos mondurját.

— Értem. Önnek két testvérét —

— Akasztották fel. Egyik professzor volt, a másik pap. Óh istenem, milyen emberek voltak! Én a rongyuk sem lehetnék.

S valóban az ifjú doktor úr nem volt túlszerény, mikor magáról ilyen nyilatkozatot tett, azt gondolom, külső formáját illetve. Közép termetűnek mondhatom, kissé behorpadt mellel, szűk vállakkal, sürű gesztenyeszinű hajjal és dús szakállal, tömött vastag bajuszszal, mely nagyocska szabású szájára hajolt. De szemöldei igen szép hajlásúak voltak, kinnülő, kissé gyenge szemei kékek, majdnem világos égszin kékek, örökké mosolygók, könyben tükröződők; orra hosszú, szép hajlású, — úgy volna szép egy vőlegénynél, de nem szép hajlású, kissé a végén húsos, tág, szőrös lyukakkal, fogai azonban tündöklő fehérek voltak, aprók, igen szépek, vastag ajkai pirosak, mint a kármin, arczszine fehér, halvány pirosas, kezei finomak, fehérek, hosszúkás, kemény, csontos ujjakkal, fénylő, ép, piros körmökkel. Ruhája inkább szegényes, mint egyszerű. Az egész emberben egyetlen egy volt a szép: a nyájas, rendkivül élénk, okos tekintet.

— Ön nagyon szigorú maga iránt, — berregteté az r-et a porosz úr, büszkén emelve szép arisztokratikus fejét és megelégedve mérlegelvén a formai különbséget és értéket, mely közte és az ifjú ember között bizonyosan mindenki előtt azonnal fel fog tünni.

— Nem, uram, én jól tudom, hogy az isten, ha valamit adott, nem a külsőmbe adta. Azt is tudom, hogy menyasszonyom mégis szeret, mert a legjobb szerencséket tehette volna, és hű maradt hozzám. El is követtem mindent, hogy legalább ismereteimben pótoljam ki, a mit a sors megtagadott. Nem lehet panaszom, tanáraim túlos-túl kitüntettek és többen marasztottak Pesten. Nem. Én szülőföldemen akarok élni.

— Szülői élnek?
— Apám.
— És?
— Senki más. Csak én maradtam családunkból.
— De vannak rokonai?
— Oh, az egész város.
— Így tehát ön egyszerre praxisba jut?
— Talán. Igyekezni fogok.
— Szabad volna kérnem —
— Bármire, ha tehetem, méltóztassék.
— Leirhatná ön nekem a várost. Keresztül kell utaznom rajta. Legalább könnyebben megismerhetném.
— Ezer örömmel. Szerencsémnek tartom, ha magam mutathatok meg mindent. Van jeles gimnáziumunk kitűnő tanárokkal, híres könyvtárunk. Néhány unikumunk a Rákócziak idejéből, a Nagy Lajos és Mátyás korából, sőt a vezérek korából is. Szerencsére elrejthettük a német elől. Van tanácsunk, polgármesterünk, adóhivatalunk, járásfőnökünk, hires templomunk, kaszinónk és néhány egyletünk.
— S a népesség?
— Husz-huszonötezer.
— Ah, ez igen szép város.
— És sok tehetős birtokos.
S az ifjú doktor hamarosan leirt egynéhányat: a Hajósokat, Halászokat, Nagyokat, Kisseket, Vargákat, Szücsöket, Szabókat, Papokat, Méheseket, Gazdagokat, Siposokat, Hegedüsöket, Trombitásokat — ez ősi magyar híres kakasdi birtokos urakat.
— Magyar nép, — mosolygott a naiv ifjú emberen a porosz úr. — És a vidék?
Most jött a vidék: Szathmáriak, Tallócziak, Patakiak, Szilágyiak, Fogarasiak. A grófok, a bárók és a fertálymágnások: a Szentkárolyiak, Szentlajosiak, Szetpéteriek, Szentsándoriak, Szentannaiak, Szenttáraiak.
— Ah! és ön mindenkit ismer? — nevetett a nagyságos úr. Szorgalmatosan jegyezgetve a neveket, a főbb jelzőkkel. — Önre kiváló szerencse vár, mondhatom.

— Ha valaki megtisztel bizalmával, teljes erőmből törekedni fogok megfelelni.

— Még egy szivességet kérek, uram —

— Parancsoljon velem nagyságod.

— Van-e ebből a képből több? s felmutatta a menyasszony arczképét.

— Még egy.

— Rendkivül lekötelez, ha szerencséltetne vele. Legyen albumomban a legszebb magyar nők között a spanyol és olasz szépségek mellett.

Az ifjú doktor úr egy kissé gondolkozott — de a porosz úr hirtelen eltette a képet.

Az universzális ifjú medikus úr, jóllehet mind a szemészetnek, mind a sebészetnek tudora volt, e hirteleni cselekedetnél zavarba jött, nem vette észre, hol a határ, a meddig menni lehet, és nem tudott gyógyírt találni arra a gyorsan képződött sebre, mely mintha a szívburkon támadott volna.

Nézett a szép sárga tarka kutyára, de az nevetett, igen, mert a kutya is tud nevetni, mikor valaki bolondot csinál, és nézett esedezve a porosz uraságra, ki lehunyta szemeit. Félre dőlt és aludni akart.

Természetesen mikor magához tért, első gondolata az volt: azt a fotografiát kiveszem a zsebéből, ha erőszakkal is — de ha akkor az az úr leszállítja őt — ilyen borzasztó hózivatarban hova megy gyalog? Mikor érne Nagy-Kakasdra?

Néma csönd!

A hó hullott, szakadt, órákon keresztül, a lovak megmegállottak, a kocsis le-leszállt, benézett az urakhoz.

— Nos? — kérdé az orvos úr, — messze vagyunk még?

— Mitől?

— Nagy-Kakasdtól.

— Miért?

— Ma oda kellene érnem, — s egy szivart nyujtott ki a kocsisnak.

— Ha így esik a hó, jó lesz, ha éjszakára elérünk a szép asszonyhoz.

— És hol van az?

— Fele útján Nagy-Kakasdnak. Ne féljen az úr, ott jól lehet enni, inni.

A Bogár gyerekek is ott isznak. A multkor, csak András napján egy német tisztet úgy bele szerkesztettek az árokba, hogy annak már a csontjait is elhordhatták a farkasok.

— Mi — mi? farkas, gyilkolni? — kiabált felszökve igaz vagy nem igaz szendergéséből a porosz úr és pisztolyai után nyult.

— No azt ugyan eltegye az úr, — topogott a kocsi mellett a rettentő hóban a kocsis, harapós kutyának nem jó mutatni a botot.

— Rablók? — forgott a porosz úr két villámló szeme.

— Azok biz ők, de lehet velök bánni. Módja vagyon mindennek, — szítta az ember tele tüdőből a nagy hulló hóban mindegyre ki-kialvó szivart. Ahol ni, párjával! —

— Micsoda? — kiáltott mind a két úr — megrémülve.

— Farkas, — nevetett a kocsis.

A vadszagra szükölt, nyihogott, nyöszörgött a sárga kutya, s majd összetörte magát a bőrtáskák között.

Valahogy lecsúszhatott az ellenző a kis ablakról, mert a vén zsidó asszony átkukucsált, ő nem félt, tudta, hogy a farkas nem támad ilyenkor.

Gyönyörködött a fényes úr remegésében, kinek most a biztos meleg helyen is ép oly rossz helye volt, mint neki.

— Hajh! hajh! — csettegetett a kocsis ostorával, — hova-hova komék?

A farkasok, a mennyire a sürün hulló havon el lehetett látni — egy kissé megálltak, szembenézték; megrázták havas sörényeiket s vonítva eltüntek valami ér füzes rekettyései között.

A sárga kutya érezte meg legelőbb, hogy nincs baj, mert felugrott, odanyomta gyáva fejét a kocsi ablakához, és rúgott, szökött, kapart, hogy most már ő is merne.

Gazdája kivette a revolvert és készült. Nézett bátran a hóba, a hol már semmit se lehetett látni és hajlandó volt lőni egy nagyot.

— Üljön le a nagysás úr, — nevetett gúnyos hahotával a kocsis. — Ha lő az úr, a mennyi farkas, mind itt terem.

Szó nélkül visszaült a porosz úr, s odabent elmagyarázta a doktor úrnak, hogy minő kitünő pisztoly ez. Amerikában százszor megmentette életét. Ott tigris, ott párducz, ott leopárd — ah, ez nagyszerű! — —

S látszott a sebesen forgó bátor szemekből, hogy a porosz úr mily szép diadalokat arathatott. Oh meglátszik az, még egy szűk postakocsiban is.

Beszélt, beszélt föllelkesülten, mint egy igazi férfi, a ki érzi önbecsét, de az universzális doktor csüggedten lógatta fejét erre-arra; a szép történetekből sokat elszalajtott; nem tudott mást nézni, mint azt a fáradhatlan hulló havat, mely lassanként elhozta az estét, komor némaságával, ott a pusztaság közepén.

Sötét éj a fehér hóban, csillagtalan éj, zordon csöndesség a rettentő pusztaságon, hogy az embernek minden egyes érverése, szusszanása meghallanék. Hallatszott a kutya szuszogása és a kalauz úr növekedő erejű horkolása; az öreg zsidóasszony imádkozása, a doktor úr édes, merengő sohajtozása, a kocsis káromkodása és a porosz úr opera dudolása, hallatszott távolról, — pedig egy puskalövésnyire volt már, de úgy tetszett, mintha a zajtalan éjben mértföldnyi távolból hallatszanék, — a szép asszony veszekedése a kerítéstelen udvaron a szolgálóval, a fuvarosokkal, a lovakkal és ökrökkel a cseri csárdában.

— Haj vigyázzon kend! — hallatszott most egészen közelről egy éles női hang, — nem látja, hogy a híd el van törve.

Zsupp! felfordult a nagy kormánybárka. A lovak az árokba zuhantak, az utasok a hóba, a zaj, nyögés, káromkodás az éjbe verődött.

— Lámpást, gyertyát! — nyöszörgött valaki, kibújva a kocsi alól.

— Persze, mert itt bolt van, bőviben a gyertya, — hangzott a bátorító válasz. — Hát fáklya — nem jó volna?

Emberek jöttek nemsokára, és körülvették a kocsit. A porosz úr ott állott kutyájával, és zsebében a jól elrejtett revolverrel.

Vaczogott a sok ritkás fehér foga és minden emberben egy-egy emberölő rablót látott.

— Doktor úr — sziszegé, hol van?

— Ah? — hát itt doktor is van? — kérdé egy asszszony.

— Van, de nem tudom, nem törte-e össze magát.

Éjfél felé járt az idő, mikor az emberek, fuvarosok, a csárdás, összekaparászták a bárka lakóit. Mindenki állott, a hogy állott, csak a fiatal doktor úr keze-lába volt össze-vissza törve.

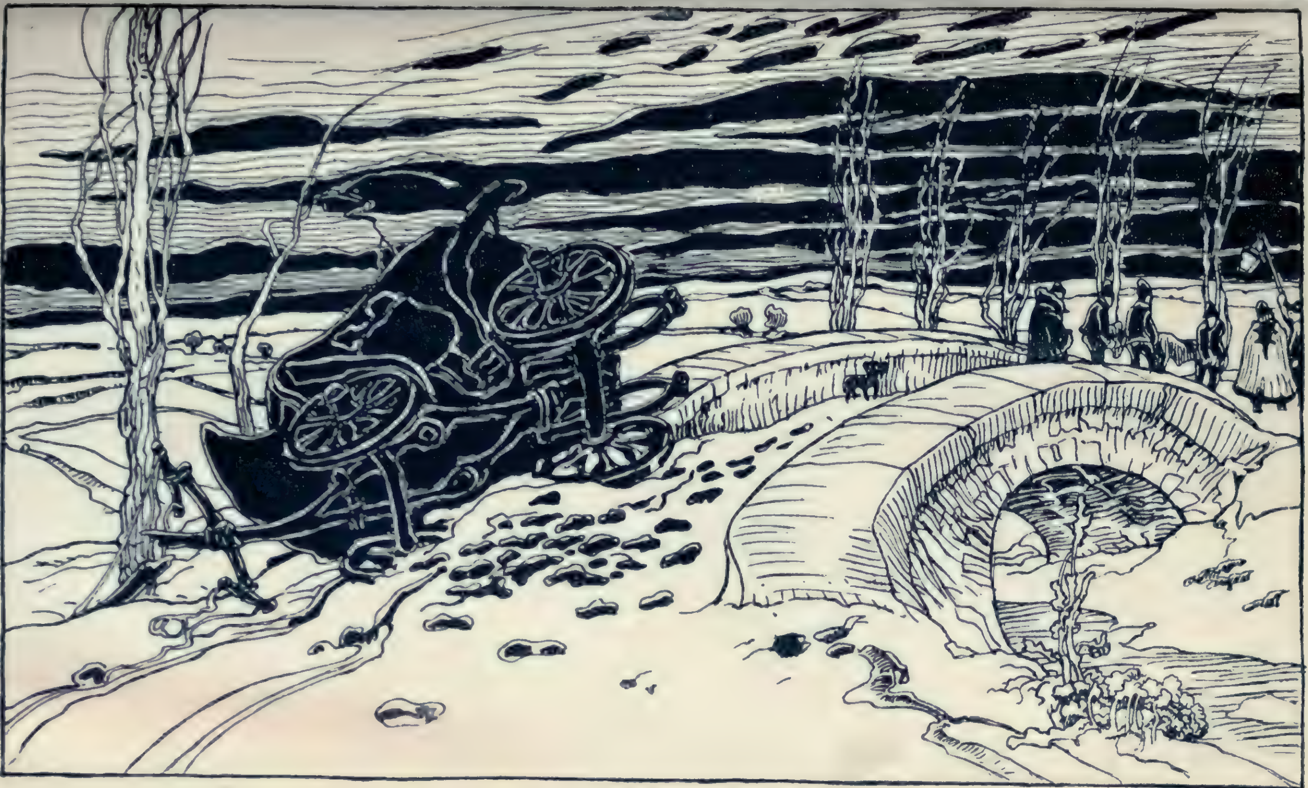
III.

(Ki a porosz úr? Egyuttal nehány kakasdi jelesebb egyének bővebb leirása.)

A cseri csárda olyan egyet szusszanó, egyet melegedő, egyet faló, egyet hörpentő stácziója volt a postakocsinak. Ide jó időben, rossz időben egyaránt betért. A tágas, rongyos, szélben fütyülő helyiség egy keskeny, sötét konyha által két részre volt osztva, elől az országútra eső termetesebb ivóban menedéket talált mind az, a kinek csak erre szüksége volt, — mint ma mondanók, műveltebb időnkben — nemzetiség- és valláskülönbség nélkül; a melléképületekre eső rész azé vala, a kit jól felfogott érdeke és kényesebb izlése, vagyonkája, féltősebb smukkja, nagyobb áldozatoktól sem rettentett vissza e korláttalan alföldi országúton. A bor és étel egyforma volt, az igaz, de a bánásmód és biztonság erősen különböző.

Az ivóban a csapláros kormányzott, itt az asszony, kit szép asszonynak kellett nevezni. Ha volt valaha szépség relativ: itt azt a legélőbb példa bizonyította be.

— Álljanak meg, — toppantott egy hatalmas termetű, rendkivül poczkos asszony, kék-veres képpel, nagy gömbölyű szemekkel, melyeknek szinét a bor és

A doktor úr keze-lába össze-vissza volt törve.

pálinka közös egyetértése adta meg — mondom, hogy álljanak meg. Tegyék le azt a testet — mutatott a szegény össze-vissza tört fiatal emberre, és nézett a fényes ruhás karcsú magas úrra, — hogy leszünk? van külön szobám, finom ágyam, hanem — s az ujjaival jelezte, hogy azt ám nagyon meg kell fizetni — hogy leszünk?

A fényes ruhás úr oda sugott az asszonynak.

— No, hajdé! — maguk az ivóba, ez a beteg meg ez a társa hozzám. Ferkó, most vegyétek fel a testet és vigyétek.

A vén zsidó asszony, a kalauz s még egy nagy csomó ember külön estek tehát.

— Tán meghalt? — szólalt meg a nagy fehér kemencze körül egy asztalka és borocska mellett egy kopott ruhás fiatalos ember, vastag, fekete fölálló hajjal, melyet mind egyre borzalt. — És ugyan meghalt volna? Lássam, szent isten! Hisz ez Márton Sándor.

— Ismeri? kérdé a fényes ruhás úr.

— Hogyne? Valamikor tanulótársak voltunk. Nagykakasdi fiú ő is mint én. Sándor! — S gyöngéden, meleg részvéttel tapogatni kezdte a mozdulatlan ifjút.

A fényes ruhás úr hirtelen lehányta magáról felső köntöseit, s egész műértelemmel a szerencsétlenül járt doktor úrhoz látott. Levetkőztette, kificzamodott karját helyrenyomta, lábain a véres sebeket kimosta, bekötözte, néhány apró, törött csontdarabot kiszedegetett, s eczettel, vízzel mosta, surolta.

— Ki kell nyitni az ablakokat — parancsolá az úr — friss levegőt gyorsan!

— Sándor! — simogatá a régi tanulótárs barátja, földije kezeit, sáppadt arczát — hogy vagy?

Egy-egy erőtlen, nyöszörgő jaj mutatá, hogy az ifjú él.

A fényes ruhás úr megmosta kicsiny, fehér, sovány kezeit, megtörülközött, elővette fésűjét, hirtelen rendbe szedte göndör, fekete, fényes haját, valami kis üvegecskét megszagolgatott, sebesen néhány lépést tett a szo-

bában és mindig szemben az egyetlen tükörrel, melynek feje fényes pávatollakkal volt kiczifrázva — s szólt, hogy most már tegyék be az ablakokat.

— Vajon, — kérdé a fiatal ember is, az asszony is — a beteg jobban lesz-e, megmarad-e?

— Pár napig az én költségemen, — semmit se sajnáljanak tőle — itt ül — s azután bemehet, semmi baja se lesz. Egy kis zúzódás az egész, — mondá könynyedén az úr.

A nagy sárga kutya oda dörzsölte hosszúkás fejét gazdájához, okos csillogó szemeivel ránézett, majd nyihogva ráugrált és nyalni kezdte kezét, arczáját.

— Jól van Félix — üljön le, ide a beteg mellé, s egyet se mozdul, tudja.

— Különös, ez a kutya eddig meg se mozdult, csak nézett ránk, s most, hogy örvend — jegyzé meg bámulva a fiatal ember. — Mi lehet ennek az oka? A kutya talán —

— Nem, az enyém. Mi most találkoztunk legelőször ezzel a fiatal emberrel, — szólt mosolyogva az úr. S tekintetében annyi megnyerő, imponáló volt, hogy úgy a fiatal ember, mint a korcsmárosné egész megilletődve nézték a karcsú, magas, katonás tartású úri embert.

— Né! mormogá az asszony — az a kutya hogy örvend, hogy az a fiatal jobban van. Most már ki mondja, hogy a kutyának nincs esze? Van, és milyen jó lelke, hogy simogatja lábaival a beteget, s hogy nyivog a gazdájára.

— Szép cselekedet, igazán szép cselekedet — mondák egymásnak a fiatal s a korcsmárosné.

S kutya és úr — feltétlen hatalmú úr lett a szobában. Kedvöket keresték, parancsaikat lesték. Az asszony kiment és szó nélkül utána látott, hogy lehető jó vacsorát készítsen.

E közben az úr kinyitotta böröndjét s egy csomó finom sültet, süteményt, sajtot, rumot, czukrot vett elő, majd teás kannát és spirituszt és mintha otthon lett volna, élénken, vidáman asztalt terített.

Időközönként oda-oda ment a beteghez, kötelékeit levette, megujította, forró homlokára borogatásokat tett s oda rendelte a sárga kutyát, hogy vigyázzon s minden mozdulatnál, melyet a beteg tesz — adjon jelt.

Majd készen lett a finom illatú, párolgó tea. — S az úr, mintha egy grófot vagy egy grófnét hivna asztalához — oly tisztelettel és udvariassággal hajtotta meg magát a kopott, szegényes fiatal ember s a bután bámuló hustömeg korcsmárosné előtt.

Azok félelemmel és alázatos vigyorgással közeledtek az asztalhoz.

Derekasan folyt a teázás és gyorsan tüntek el a drága sült darabok és a finom sütemények.

— Méltóságos uram — ugrott fel a sok jó tea után a kopott fiatal ember — mit tegyünk, hogy ezt a nagyszerű szivességét —

— Semmi, semmi — barátom — nevetett az úr, újból megtöltve a poharakat.

— De kérem, hiszen ez — s felborzolá az ifjú fekete sürű haját —

— Üljön barátom, s töltsük vigan az estét — karácson este ez.

— Az. Én is arra jöttem, de ez királyi karácson.

Az asszony kiment és ragyogó arczczal egy nagy tál csörögét lökött az asztalra.

— Ebből is tessék. Én sütöttem, s egy hatalmasat csapott a széles tenyerével.

— Szekeresné ténsasszony pompásan süt.

S az ifjú mohón ropogtatta, de már nem igen ette a pompás süteményt, más jókkal volt már kibékülve.

Megint felugrott.

— Uram ! méltóságos uram ! — kérem szivesen, kit tiszteljünk becses személyében ?

— Üljön le barátom — én imádom a népet, csitt, csendesen. Nehéz idő — barátom — —

— Csak nem — talán, oh akkor szent isten — s reszketett az ifjú veres keze az örömtől.

— Csendesedjék ifjú barátom, ki tudja, hátha ezek

a poharak is emberekké válnak és elárulnak bennünket. Mulassunk, ne keressék, ki vagyok. Majd eljő az idő mindenre. Most csak egyetlen egyben bizom, abban a kutyában, a melyik azt a szegény jó fiatal embert őrzi. Felix jer! Jer kedves, kedves leghűbb barátom a világon.

Felix fölemelte fejét, s mintha kérte volna gazdáját, hogy nézze meg előbb a beteget — nyöszörgött és hosszú lábaival kaparászott.

Az megnézte.

— Semmi nagyobb baj, egy kis contusio.

A fényes, jószivű úr háta mögött mindenféle módon mutatta egymásnak az asszony és a fiatal ember — hogy ez a vendég valami nagy, nagy vezér lesz.

— Hát bízik még a nép Kossuthban? — fordult meg egyszerre az ismeretlen úr.

— Oh uram, mint csak a Jézus Krisztusban.

— Lassan — fiatal barátom.

— Még az asszonyok is fegyvert ragadnának —

— Csitt, ne oly hevesen — mosolygott az ismeretlen, bátorító kézmozdulatokkal kisérve gondolatait.

— Oh uram, csak egyet szóljon. Én csak egy szegény hivatalvesztett irnok vagyok — mert most minden becsületes magyar hivatalvesztett — de a félvárost föllármázom. Jaj! ha még egyszer leborulhatunk ő előtte; ha még egyszer hallanám harsogó hangját; ha még egyszer látnám az ágyúkat, mert tüzér voltam, tűzmester uram a Nagy Sándor táborában, Perczel Móricztól tettek át, mikor vagy huszan maradtunk a századunkból. — Uram, ne féljen, ezek a kunok, jászok még senkit sem adtak el. Szóljon, aztán én előre megyek.

— Én is — pattant fel a vastag asszony, mint egy fürge csik — itt hagyom ezt a komisz csárdát, megyünk Jóska.

S villogtak a nagy, gömbölyű, valaha szép szemek.

— Barátom! nem lehet még.

— Oh, mért nem! — esdekelt a kopott, rongyos, fiatal ember összetett kezekkel, nálunk mindenki magyar,

magyar a papunk, szinte fölakasztották; magyarok a professzorok, az egy vén tolvaj göttingai kabátos gonosztevőt kivéve, de annak a fiai is készek volnának meghalni, tudom; magyar a plébános, a postamester, a gyógyszerész Baranyai Albert, meg a testvérei, ámbár most német mondurt viselnek, hogy börtönbe ne jussanak; magyar az öreg gazdag Halász Máté, a vén Ugodi, a kinek az a sok gyönyörű szép leánya van; magyar a sánta Harnócz, a temető mellett, a vak Mocsy, a kecskeméti utczában; magyarok a Hajkó fiúk, pompás gyerekek; magyar — lássam, ki magyar — lelkem, méltóságos uram, még a kik a temetőben vannak is, mind a Kossuth emberei. Csak fújja meg valaki azt a trombitát, kiáltsa el egy, hogy jönnek — s akasztófán száradjon el a bőröm, ha egy gazember akad, a ki elbúvik.

— Hát a hivatalnokok?

— Tudja isten, a ki nem német, mert sok kutya lett közülünk is hóhérrá — mégis azt mondom, azokban se vált vízzé a vér. Hiszen szégyelnek az utczán járni. Csak egy szó kell!

— Csitt, barátom! szétszakad a fejem. Ne most többet, találkozunk mi még. Oh kedves, kedves magyarom! Türj még, ismerd meg barátaidat, s ha azok itt-ott kénytelenek a farkasokkal vonítani s a hollókkal károgni, jusson eszedbe, hogy azokat is ő küldte, hogy őrködjenek, vigyázzanak.

— Vajjon — kapott a szóhoz a fiatal ember — volna olyan hivatalnok, a ki, teszem azt, német bőrbe bujna — hogy annál jobban megtudjon mindent?

— Majd fog látni.

A vastag szép asszony a heves beszélgetés közt nem hagyta el egészen magát, a mit lehetett, összekotorászott az asztalon a sültekből, süteményekből, czukorból, teából, czitromból — s időnként egy-egy fölkiáltásnál a köténye alá rejtette.

Akkor aztán ő is kiabált, hogy: aj! aj! de mennénk, egy szálig fölkelnénk.

Az ismeretlen úr pedig mindent megjegyzett, jól megjegyzett, mintha a tenyerébe irta volna a neveket.

— Ki az — nyújtá el hosszan a szót a korcsmárosné az ajtó felé fordulva.

— E-én.

— Szekeres — szólt az asszonyhoz a fiatal ember.

— Maradj — kiáltott a nő dühösen a betekintgető emberre.

— Mi? hát én nekem semmi se jut? — dohogott a korcsmáros úr.

— Ereszszük be, — javaslá az ismeretlen úr, gondolva, hogy valami belső ember lesz a könyörgő, kit már vagy huszadszor látott bekukkanni az ajtón.

— A vendéglős, — magyarázá a fiatal, — de neki ott künn kell vigyázni. Sok a vendég.

— Maradj. Lesz — s intett az asszony vastag kezével, melyben volt is valami.

Sokára — sokára elcsöndesedett a társaság, a beteg is elaludt, az úr is lehajtotta fejét, hogy félszemmel aludjék egy kicsit.

A fiatal kiment a szép asszony után.

Reggelre megszünt a hó, megfagyott keményen, hogy csak úgy csikorgott, hogy ha rálépett az ember. Tiszta idő lett. Indult ki erre, ki arra. A vén asszony rég eltünt valamelyik közeli falu felé, de került helyébe új utas a postakocsira, a szép asszony gavallérja, kit az ismeretlen úr akart magával vinni a városba vezetőül.

A szegény fiatal doktort, ki szembetünőleg jobban érezte magát s mindenkép menni is akart: bekötözték újra s meghagyta neki az úr, hogy pár napig okvetetlen maradjon. Ha izenni valója van Nagy-Kakasdra — ő készséggel elviszi. Ül ott pár napot.

— Nincs, nincs, — tördelé a beteg ifjú, — oh köszönöm! S bizonyos rettegéssel nézett arra az emberre, a kinek most másodszor kénytelen nagy jóságáért köszönetet mondani.

De ki ő? — tusakodék magában az universzális doktor úr. Az bizonyos, hogy doktor.

Oh megérezte a sebkötésről, meg a legelső tapintásról.

— A viszontlátásig doktor úr, holnap után számomat küldöm.

— Nem ő lesz vajon a kerületi főorvos, valami báró, — tapogatódzott a homályban az ifjú doktor úr, — mikor már a bárka jó messze haladt Kakasd felé. Igenis, ő a kerületi főorvos, dr. Schwindler Gusztáv úr, egy galicziai zsidó férfiú, az az ember, a ki be fogja bizonyítani — — az az hogy övé a pálya, a szó is legyen övé — az a törvény.

Tehát Schwindler úr — óh lesz neki később szép törvényes magyar neve, de most még ezzel a kulturnévvel él —

Schwindler Gusztáv úr most maga ül egyes-egyedül, mert ő és kutyája, a mint ezt sokszor kifejezte a legelegánsabb társaságokban — egy és ugyanazon fogalom — a bús, magyar, kopott legényt egyelőre a kalauz úr mellé adta. Öltözködik. Kényelmesen és nagy ügyességgel. Előtte a tükör, a sok öltözködő eszköz, kirakva a sok finom ruha — öltözködik. Ritkás, fehér, hosszú fogaival jó kedvvel belenevet a kis aczél tükörbe, teljes megelégedéssel rendezi göndör, szép fekete fürteit, állán kiborotvált szakállát, vékony bajuszát. Keskeny ajkait fésülködés közben többször összefogja, s finoman hajlott nagy sasorrával épen úgy játszik, mint a sas, mikor előtte a biztos zsákmány. Nőiesen húzódó szivárvány szemöldeit ellátja a szükséges kenettel, s kiborotvált fehér arczára im még egy kis rizsport és gyenge piros festéket is alkalmaz. Most, miután a valóban csinos arcz annyira készen van, hogy meg lehet mutatni a néző közönségnek — következnek a felső ruhadarabok. A kerületi főorvos uniformisa 1852-ben, karácson első napján. Egész törzstiszti öltözet, csillaggal, aranynyal, rendjellel. Erre jő most a drága asztrakán utazó bunda, könnyedén vetve a vállakra, hogy az uniformis aranygallérából lássanak annyit, a menynyi kell. Finom szarvasbőr keztyű, külföldi ruhák és

egy kaczéran fityegő monokli a nagy, aczélfényű, fekete szem előtt.

Így.

— Barátom, — kopogtat a kis ablakon, mely a kalauz háta mögött van.

— Méltóztatik — dugja oda orrát hirtelen a kakasdi fiatal.

— Mondja kérem a kocsisnak, álljon meg egy perczre, s ön kedves barátom legyen szíves ide átülni én hozzám.

Az ifjú forró hálával mosolyog, a mellett szerényen harczba bocsátkozik énjével és a felette kopott ruhával, melyet oly kitüntetés ért e perczben.

Végre is enged a ritka szerencsének és indul, — de lyukas szürke köpönyegét ott hagyja a kalauz úr mellett. Mivel a ruhát már nem lehet változtatni, s a helyett jobbat sem lehet kapni — egyet megtesz, kiborzolja dús, tömött fekete haját elől-hátul, a fakószürke sálkendőt úgy tekeri nyakára, hogy a mennyire az kivihető — az egész öltözetből csak a sálkendőt lehessen látni.

— Bocsánatot kérek — akar bebújni a zöld ajtós kocsi-szobába — mikor egyszerre csak a fényes törzstiszti gallérral és csillaggal s az aranyos gombokkal egy német főhivatalnokot lát maga előtt. Tisztelettel és félelemmel meghátrál, ifjúi, vidámságra hajló, vékony barna arcza elkomorodik — és mintha egy rémítő árkon akarna átugratni — megáll és mérlegeli a veszedelmét. Tökéletes igaz, ő most el lesz fogva, be lesz börtönözve, és minél előbb fel lesz akasztva.

— Oh istenem, Jézusom, micsoda bolond az ember, — gondolhatta a szegény kopott gavallér, ha ugyan ilyenkor jut az embernek egy kis ideje, hogy okosat gondolhasson.

Hátrált és nézett, hogy a jó kemény havon ne iramodjék-e valamerre. Lábai bizonyosan mozogtak is, de a bátorság holtra fagyott.

Nem lehetett mást tenni: alázatosan besétált a bizonyos veszedelembe.

— Nos, édes barátom, — szólt nevetve a főorvos úr, észrevevén az ifjú ember roppant zavarát, — hogy érzi magát? — jól van, jól van?

— Könyörgöm alázatosan, méltóságos uram, — dadogá búsan a magyar, — én sok bolondot össze-vissza beszéltem tegnap este. Ittas voltam.

— Óh dehogy volt — ön éppen a legjobb kedvben volt.

S a kis szobácska megtelt vidám kaczagással és súlyos aggodalommal.

— Semmit se féljen, ön látom, fél. Biztosítom, hogy önt egy hajszál baj sem fogja érni, ha kérésemet és tanácsomat elfogadja.

— Mindent, könyörgöm.

— Nos, van önnek hivatala?

— Nincs.

— És nem is volna kedve hivatalt vállalni?

— Most?

— Most.

— Nem kaphatok én most hivatalt.

— Miért nem?

— Honvéd voltam.

— S nincs olyan hivatalnok itt, a ki honvéd volt?

— Azokat megvetjük — jaj bocsánatot kérek.

— Ne féljen, beszéljen nyiltan. Nekem egy olyan ember kell. Én is honvéd voltam, s a ráczok össze-vissza vagdostak.

— Kérem, a nagy urak mindent megtehetnek, de a szegényt leköpik, ha hazája ellen vét.

— Én tehát hazám ellen vétek, midőn a nép jó voltáért föláldozom magamat?

— Nem.

— Én megvetésre vagyok méltó, midőn életemet, erőmet, tudományomat a betegek meggyógyítására szentelem?

— Oh nem — —

— Lássa, ifju barátom. Nagyon tévesek a felfogások — én most önt —

— Bocsánat, könyörgöm, ne fogasson el, — borult a szegény ember a nagy úr lábai elé; — megigérem, esküszöm, hogy elbujdosom az emberek közül, nem mutatom magamat soha — csak ne fogasson el, mert nagyon kegyetlenül bánnak a magyarral, hatvanig, hetvenig csapatják az embert, egy szóért, egy tekintetért, még az asszonyokat is; a — vak Mocsynét, pedig öreg volt, a nagy piaczon huzatta le a főnök úr, a mért kimondta a Kossuth nevét, azután megint kimondta — aztán holtra verték. Kisasszonyokat is hordóra húznak, ha a bujdosó honvédtestvérüknek csak egy órára szállást mernek adni. A szép Ugodi kisasszonyok közül kettőt megcsapattak s mind a kettő megőrült. Oh uram, ereszszen el! — —

— Ne féljen.

— Én tudom.

— Nem csapatják meg.

— Óh meg, azzal kezdik. Túl a Dunán egy hires nagy magyar protestáns püspöknek a szép egyetlen leányát, a miért az ablakon kinézett s a főtisztekre haragosan mert nézni, kivonszolták a szobájából, s apjostul együtt — uram az borzasztó! Akkor inkább akaszszanak fel, az ha csúf dolog is, de többet nem érzi az ember.

S a szegény ifjú egy kétségbeesett ugrással künn termett a havon.

Nyomban utána az aranygalléros úr. Erős vasmarokkal megragadta a legényt — s nevetve mondá neki:

— Hát kinek gondol engemet. A mért ez a ruha rajtam van, ne higyje, hogy nálamnál ön jobb magyar. Uljön fel; ön tetszik nekem, legyen irnokom, vagy titkárom, és nem fogja megbánni. Tudja, nekem szükségem van egy ügyes emberre, a ki idevaló, a ki ismer mindenkit, s a ki hű tud lenni hozzám. Ha baja lett volna is eddig: ezentúl ne tartson semmitől. Én ennek az egész kerületnek a főorvosa vagyok, most jöttem Pestről, hogy elfoglaljam állomásomat. Örvendek, hogy ilyen ifjú emberrel hozott össze a sors. Foglaljon he-

lyet. Tehát akar ön titkárom lenni? Úrrá teszem. Hogy hivják, eddig nem kérdeztem, én se mondtam a nevemet. Szóljon hát uram.

— Én Veszeli Jóska vagyok, régen irnok voltam a városháznál, később honvédtüzér, most itt ennek a korcsmárosnak segítgettem, s vadászni jártam, de nem bántottam uram senkit. Semmim sincs — s mutatta puszta üres fakó tenyereit — én nem árthatok a császárnak.

— De használni csak akarna?

— Mit tudnék én használni? ugyan egy ilyen ember —

— Sokat.

— A társaim vernének agyon.

— Majd meglátja barátom, szép csöndesen minden hogy megváltozik. Egyszerre nem lehet. Hiszen én is honvéd voltam. — Van-e önnek sebje?

— Nincs, — dadogja szégyenpirral az ifjú, — de voltam Nagy-Sarlónál, Isaszegnél —

— Nézzen ide — és felgombolta a főorvos úr mellén a ruhát, majd megmutatta karjait, és olyan pontokat mutatott, a melyek lehettek sebhelyek is, de közönséges kelés-helyek is. Hirtelen megint mint a villám — begombolta kabátját. — No lássa, — folytatá büszke fejtartással, — most már reménylem, hogy fog bennem bizni, és nem tart se kémnek, se magyar ellenségnek, hanem egyszerüen annak, a mi vagyok — a nép, a szegény elnyomott, védő nélkül való jó nép barátjának.

Az ifjú mind egyre inkább bátorodott és mindinkább szemébe nézett a főorvos úrnak. Azokból a fényes tündöklő szemekből, mit akart volna mást kiolvasni, mint nemest, nagyot, dicsőt? Azt olvasott, akadozás nélkül — folyékonyan — nem, nem! Mindjárt, mindjárt elakadt.

A főorvos úr nehány kerülő után — észrevétlenül a régi tárgyakra vitte a beszélgetést.

— Hogy is hivják ezt a kis fiatal orvos barátunkat? Nagyon kedves ember.

— Valamikor nagyon gazdagok voltak, a hires Bogátiak közül. Ma már bizony alig van valamicskéjök nekik is. Most csak Márton Sándornak hívjuk. De roppant gazdag leányt fog feleségül venni, a gazdag László Károly járási főnök egyetlen leányát. Szép leány, de még milyen, s egyetlen leány. Földbirtoka nem igen sok van az apjának, hanem pénze — az temérdek. S nem ám Kossuth bankó — arany meg ezüst. Mondják, azért is állott be németnek, hogy megmentse a pénzét. Hanem azért a leányát oda nem adná egy generálisnak sem. Várja ő is azt, a kit mi várunk — hiszen magyar!

— S több gyermeke nincs?

— Ezen a leányán kívül több nem is volt. Bizony jól jár, a ki azt a jakabi pompás két ezer holdat — —

— És egy ilyen szegény embernek adná az egyetlen leányát, mint az a bizonyos Márton? — kérdé lázas fölhevüléssel a főorvos úr.

— Uram, Lászlóéknál a leány az úr, a mit ő akar, az történik. Sándorral gyermekkoruk óta ismerik egymást — ez az egész.

Veszeli Jóska folyvást beszélte a Bogáti Sándor és a gazdag László leány történetét, a szegény doktor roppant szerencséjét; hanem az aranygalléros úr csak a kutyája fejét simogatta, nem ügyelt többé a beszédre. Fehér, ritkás, hosszú fogaival mosolygott, mint a ki lát valami kedveset és lelkében beszél is valami különös szép dolgot — és egyszer-egyszer odakiáltott a kalauzhoz, hogy:

— Kérem, ha gyorsabban mehetnénk.

— S a mennyire a félöles hó engedte, keményebben is ügettek a lovak, nem a korbács miatt, hanem mert látták már Nagy-Kakasd tornyait és a négyszögű sárga kaszárnyát a város végén, a szőlős kertek melletti nagy fűzfák és jegenyék között.

— No tessék, méltóságos uram, — mutatott egyszer csak Veszeli Jóska a város felé, — tessék azt a nagy magas sárga emeletes házat nézni ott a templom mel-

lékén — a református templom mellett: az a gazdag László Károly járásfőnök háza. Ott van a kanczellária is a saját házánál, csak úgy ingyen adja, hogy ne kelljessék neki máshova menni. Ott dolgoznak az emberei is mind. Isten legyen velök!

— Velem marad ön? de ön velem marad? ugy-e barátom?

— Nem vállalok hivatalt — uram, nem tudok — s gúnyosan mosolygott.

— Nálam sem? kiáltá indulatosan a főorvos úr.

— Nem tudok németül — s megkapta az ajtó kilincsét s nézett ide-oda.

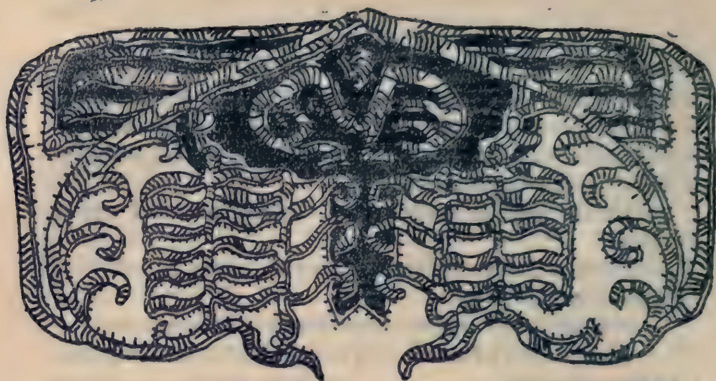
— Semmit sem tesz, ön csak az én emberem marad. Mit akar?

— Bocsánatot kérek uram — én itt leszállok, én itt a szőlők között el tudok menni. Mindeneket alázatosan köszönöm — de már mégis — —

S kiszakította az ajtót, kiugrott, s ott hagyva a kalauz mellett rongyos köpönyegét, sebes törtetéssel eltünt a havas fák között.

— Ez mégis bosszantó! — mormogá az aranygallléros fő úr, — de megálljatok!

S a postaszekér nemsokára berobogott a postaépület széles udvarára.

IV.

(A ki boldogulni akar, asszonyhoz folyamodik.)

Egy kis, őszes szakállú, vidáman mosolygó öreg ember szaladt a kocsi elé a postaház nyitott tornáczáról, előre nevetve, mint minden boldog apa, és a legnyájasabb szavakat és legkedvesebb hireket forgatva elméjében, melyekkel az érkezőt fogja köszönteni. Bár egy aggastyánnak, ki a pipa füstjében legtöbbször kedves vigasztaló, mulattató barátját birja, nem könnyű dolog csak egy perczre is letenni az égő készséget, az öreg — tisztán láthatja mindenki — örömmel meghozta ez áldozatot, hosszú szárú selmeczi fekete pipáját kivette szájából, mint a tisztelgő fegyvert oldalához tette, s a mennyire öreg szemek tudnak élénken forogni, és fényben ragyogni — élénken forgó és örömtől ragyogó szemekkel kereste és vigyázta a kocsiból kiszálló várvavárt vendéget.

Egészen fellépett a kocsi lépcsőjére s úgy tekintett be az ablakon.

— Nos mit akar? — kérdé komoran a főorvos úr, ki épen készült kiszállani.

— Mit? hát a fiamat!

— Kit?

— Márton Sándort, Bogáti Márton Sándort. Vagy leszállott volna valahol?

— Kitörött a keze, meg a lába — törekedett felvilágosítani a dolgot a postakalauz — a cseri csárdában hagytuk a szép asszonynál.

— És melyik keze törött ki? — kapta most szájába az öreg a pipát és szívott rajta egy nagyot — és törölt egyet a gyöngyöző szemein. Ej ej istenem!

— A bal, vagy tán a jobb, vagy mind a kettő.

Az öreg félre fordult; egy darabig tipegett-topogott, türtőztette magát, csak épen nyögött, de lassanként szabad folyást engedett könyjeinek és zokogott hangosan, úgy hogy hiában égett a pipa.

— Ne búsuljon öreg úr,, — ölelte át gyöngéden a fényes ruhás főorvos úr — semmi nagyobb baj, holnap vagy holnapután már itthon lesz, én magam kötöztem be sebeit, egy kis csontzúzódás. Feldőltünk.

— Tudom. Ez a legrosszabb jel! Akár vissza is fordulhat Pestre. — A szerencse oda van.

— De hogy lehet ilyesmit mondani? — nevetett a főorvos úr megelégedve.

— Százszor tapasztaltam, a ki az úton feldől, nincs mit keressen. A jelek soha sem hazudnak.

S megindító volt nézni, hogy jár-kel fölebb-alább, hogy tipeg-topog, sír, jajgat a vén ember.

— De ne sírjon, holnap én magam megyek ki érte, s haza hozom, — vigasztalá a főorvos úr épen nem kedvetlenül, sőt olyanformán, mintha ő ennek az egész mulatságos dolognak igen tudna örvendeni.

Volt valaki még az udvaron más is, valami cselédféle asszony. Odament a kocsishoz, kikérdezte apróra, a dolog hogy történt, mint történt, igazán erősen összetörte-e magát a szegény Sándor úrfi? S lesett minden szót.

— No lesz otthon a kisasszonynak, — mormogá, haza felé ballagva.

Dr. Schwindler Gusztáv kerületi főorvos úr még

nehányszor végignézett az igen szegényes öltözetű öreg emberen, a ki valóban úgy tett, mintha mégis hinné és várná, hogy kedves Sándor fia egyszer csak ki fog szállni a kocsiból, — kaczagott, egyengette karcsú derekát, borzolgatta fényes fekete göndör fürteit, s könnyű, ruganyos léptekkel átsétált a szomszéd vendéglőbe, mely akkor azt a fényes czímet viselte homlokán, hogy:

«Hôtel a három királyokhoz», és pedig német nyelven, egy egész tősgyökeres kún városban.

A legszebb, legnagyobb szobát nyitották ki számára. Díszes, három ablakos szögletszoba volt, egy kis erkélylyel, a honnan karácson ünnepén be lehetett látni az egész téres, havas piaczot, járó-kelő katona tiszteivel, fényes gombos, csillagos hivatalnokaival s lassan, vontatva döczögő bundás kúnjaival, és rókatorkos mentéjű asszonyaival és leányaival.

A főorvos úr, bár díszes egyenruhába volt öltözve, még díszesebbé akarta magát tenni: felrakta minden rendjelét, egy szép nagyot, középen csillogó drágakővel, és két ügyes keresztecskét fekete-sárga zsinóron, kardot kötött, finomabb keztyűt keresett, s rendeletet adott, hogy a legjobb bérkocsi álljon elő.

Nagy-Kakasd híres városában ekkor még csak egyetlen bérkocsi volt, a nagyságos László Károly úr szekere, mely vendéglője kényelméhez tartozott. Igen, a város legnagyobb vendéglője a László Károly uré, a postaépület is az övé, a telegrafhivatal is az övé, mellette a fürdő is az övé.

Látni való, hogy László Károly úr itt számos és dúsan termő gyökereket eresztett.

Mind e körülményeket már öltözködés közben megtudta a főorvos úr a vendéglős úrtól, ki bánatára — a mint mondá — magyar ember volt ugyan, de különben a legjobb érzelmű német.

— Hogy áll itt a hangulat, édes vendéglős úr, minő érzés uralkodik urunk császárunk ő felsége iránt? Nos, nos?

— A legpompásabban állunk, méltóságos uram, — mintha vas kezek uralkodnának e gaz népen.

— Nincs zaj? — Van csitt — csitt?

— Egy mukkanás sincs. No persze, az volna még szép.

— A nép szereti a hivatalnokokat?

— Az volna még szép, ha nem szeretné. Van rá orvosság.

— És az?

— Korbács, — s egyet suhintott a sapkás vendéglős úr ujjaival.

— Nagyon helyes, nagyon helylyes! — nyomta meg a kellemes szavakat édes hanglejtéssel a főorvos úr.

— Pár év mulva itt, — s németre fordítá a beszédet az okos vendéglős, — mindnyájan —

— Igen, — érté el a szót a főorvos úr, — tiszta németek leszünk. A katonaság dolgozik? Erélyesen lát az ügyekhez?

— Oh persze! Csapatások, nagyszerű csapatások vannak. Innen az erkélyről, — ugyan méltóztassék csak egy perczre kisétálni — innen nagyszerűen látja az ember kezdettől fogva. Azt hiszem, holnap is fogunk kapni egy kis mulatságot.

— És az?

— No most valami vén csizmadia, de ez előtt, még a mult évben — kisasszonyokat is kaptunk. Tyüh! hogy bőgött a nép. De a szuronyok meghozták a csöndességet. Oh most pompásan élünk: künt, bent, csend, rend! Az. Egy tyúkért fölakasztják a kúnt. Az. Most igen jól vagyunk.

A főorvos úr vidáman kaczagott e specziálitásokon, megigazgatta spádéja fityegő bojtját, s a város egyetlen, rendelkezés alatti bérkocsijába belépett.

— Méltóságos Krumpelholz kerületi főnök úrhoz, — szólt oda a kocsishoz, éles, parancsoló hangon, a mint ez az egyenruhához illik.

Schwindler Gusztáv úr fölemelkedett egyszer-kétszer ülésében, hogy szétnézzen, tulajdonkép hogy észreve-

szik-e a városban és nézik-e, s néhány percz mulva kiszállhatott a Krumpelholz főnök úr katonai őrökkel ellátott kastélya előtt.

Mint egy herczeg, oly büszkén, elegánsan szökött ki a kocsiból, kapta hóna alá kardját, s futott fel a magas földszinti ház deszkalépcsőin.

— Ah Schwindler, kedves Schwindler, — ölelte át egy vastag, kövér, magas termetű, pofaszakállas, kicsi, hegyes fejű ember, csillogó egyenruhában, csillagos aranygallérral. — Excellenter néz ki barátom!

S a kövér úr, ki maga volt Krumpelholz kerületi főnök, körültapogatta a kerületi főorvos úr szikár termetét.

Schwindler úr könnyű főhajlással nyujtotta át bemutatásul kinevezési okmányát.

— Ez hát megvan, — folytatá a főnök úr, — ön megérkezett a legpontosabban, mint mindig szokott. Hát a báró úr Bécsben, a mi patronusunk?

— Kitünően van, excellencziás czímet fog kapni. Ingyen.

— Ah, ah! annál jobb! Mi is annál magasabban fogunk állani. Ez itt nem rossz világ, barátom. Serünk jó, egyenesen Kőbányáról hozatjuk, van két-három kitünő complet parthienk. Ezek az ide való balek urak illendően pénzesek, és gonosz rossz játékosok. Lehet élni. Ez hát megvan. Most jőjjön, menjünk át az asszonyokhoz, szerencse, hogy még itthon vannak; a Transport majornéval, azzal a szép kis mollettel, tudja Hausenstein leány, a vén gráczi vaskereskedő leánya, csinos, excellens — magának nagyon fog tetszeni, tehát azzal akarnak tenni egy-két látogatást a városban. Igazán jó, hogy itt van már egyszer. Minden asszony vágyik önt látni, a fesch Schwindler Gusztit. Hm, ördöngösen jól néz ki, csak meg van soványodva. No bizony dolog itt is lesz.

És nevetett, egész harsogó főnöki bátorsággal Krumpelholz úr, vágva egyet-kettőt apró szürke szemeivel a gavallérra, ki szintén nevetett.

Álljon meg csak egy cseppet Schwindler. Van-e szüksége fogatra? két szép kún vasderes, tizenöt és félmarkos. Olcsó árban adom hintóstul, szerszámostul. Nekem négy, egészen összeillő szürkém van a gróf Erdődy méneséből — én tehát ezeket a dereseket nélkülözhetem.

Újból hatalmasan nevetett, mint a kinek valami furcsa jutott eszébe.

— Képzelje: ezt a két derest egy deresért kaptam. Le kellett volna húzatnom egy vén, szájas kúnt, s a fiai ezzel a kis ajándékkal kedveskedtek. Hadd menjen, — mondám. — No úgy-e emberileg cselekedtem? Lehet egy kicsit néha engedni. Tehát a fogat? Mit mond hozzá Schwindler! Nagyszerű ám.

— Átveszem.

— Igazán? Az egész — egy darab ezres, ló, kocsi, szerszám, sőt adok hozzá egy igen ügyes kocsist is, ruhástul.

— Tartom — és Schwindler úr látatlanban átvette a fogatot és kitette érte az ezres bankjegyet.

— Ön kedves Guszti mindig igen nóbel ember volt. A míg szállása nem lesz, foglalja el az én szállásom egy részét. Oh elférünk. Ez egy egész vár.

A főnök úr a jól kötött egyezség után igen derült hangulatban ölelgette Schwindler urat és mivel az ezres mellett társakat is sejtett, alig várta, hogy egy kis összeillő ferblikompániát láthasson.

— Ez hát megvan, kedves Guszti — veregeté a főnök úr a főorvos úr vállait. — Mehetünk. Lássuk a nőket. Hej! bár leányom volna. Mi?

S a két régi ösmerős összeölelkezett.

Így ölelkezve bruderosan mentek át a nőkhöz.

— Alisz, Alisz, — kiabált torkaszakadtából egy hosszú, sovány, vörös vuklis, kidülledt szemű, erősen parfümirozott és puderozott dáma úgy az ötvenes években — a tiszteletteljes csók után, melyet a hazai ösmerőssel, a csinos főorvossal váltott, — jer, jer, és nézd, ki van itt.

A közben azonban fogta és szorította hevesen a csinos fiatal ember sovány, csontos karját.

— Jer csak, de vigyázz, a báró előtt el ne áruld, hogy láttátok már egymást valamikor, vagy három éven át Gráczban mindennap — vigyázz.

Egy szép, csinos kis szőke nő lépett be, — rögtön, a homloka csúcsáig elpirulva, és zavart tekintettel nézve az elegans Schwindler úr felé.

— Meg ne öleljék egymást — az istenért! — kiabált a vén dáma, átölelve ő maga a fiatal embert, és élénken, németes gemüthlichkeittal magához szorítgatva, folyvást vigyorogva, topogva, tánczolva, és elelrejtve a szép fiatal asszony elől.

— Báró Transport Fülöp majorné, — mutatá be tettetett páthoszszal a főnök úr a régi ösmerősöket, mint idegeneket egymásnak, — dr. Schwindler Gusztáv kerületi főorvos.

Sehwindler úr lehetőleg kiszabadítván magát a főnökné erős ujjai közül, hódító eleganicziával csoszogott quadrille-lépésekben a piruló és sáppadó szép kis gömbölyű szőke majornéhoz.

Mikor a férfi érzi, hogy otthon van, és küzdelem nélkül érhet el mindent, a lehető legbutább és legszemtelenebb arczot képes vágni.

E hitvány jogban Schwindler sem tagadta meg magát. Úgy ment a nő elé, hogy a kis piruló, bátortalan asszony kénytelen volt a főnökné oltalma alá helyezkedni.

A mult mindig hatalom egy gavallér kezében, és Schwindler úr nem volt az az ember, ki e hatalmat el akarta volna dobni magától. Használta.

Oly sokáig tartotta kezében a remegő szép asszony puha kis kezeit, oly sóváran és követelőleg nézett nagy szürke szemeibe, oly közel vonta magához, hogy ugyanakkor meg is csókolhatta volna már. De azért volt kedves és hódító, hogy tudott várni és várakoztatni.

— Nagyon, nagyon szerencsésnek tartom magamat — báróné.

— Persze — dörmögött kaczagva a vén főnök — s

csipett egyet sovány felesége gazdagon berizsporozott arczán. Volnék csak fiatal. Megmutatnám, ki volt Krumpelholz.

S nem lehet azt a durva hetykeséget hamarosan elképzelni, a mivel Krumpelholz úr kifejezte lemondását, — a szép nő bájaival szemközt.

Az ablak felé fordult és meg nem állhatta, hogy a csinos ezrest meg ne tekintse. Most már ilyenekben telt gyönyörűsége s a hol csak lehetett — ilyenekre is vadászott. Akkoriban a kövér kun és jász földön az e fajta nemes vadakra hatalmas vadászatokat tartottak az idegen urak, de sőt a mi édes tulajdon véreink is. Ismertem olyan főnök urakat, járási alfőnököket, polgármestereket, adószedő született magyar atyafiakat, a kik, hogy dicső honvéd voltukat elfeledtessék és a legkövérebb konczokhoz juthassanak — de nem merem őket leirni, mert ma szélsőbaloldali követek és miniszteri főhivatalnokok — és én egy szegény ember vagyok, a ki eleget bajlódtam már rossz emberekkel, és szeretném, ha nem kellene többet bajlódnom.

Nyilott a főnök úr ajtaja s betörtetett hosszan előre nyujtott virginiai szivarral és ennek a hosszú szalmaszálával, melyet fogai közt tartott, egy magas, száraz, majdnem öles termetű, szürke hajú katonatiszt, dragonyos őrnagyi ruhában, olyan hosszú karddal, hogy egyszerre, ha a jó szerencse szolgál vala neki — száz ember fejét csaphatta le vele. Ezen az őrnagyon minden hosszú volt, hosszú volt az orra és igen hosszú, lefityegő a két vörös bajsza, hosszú a feje, hosszú a nyaka, melyre arasztos gallért kellett volna szabni; hosszú a két lógó karja, mint két kapanyél és a bőrös nadrágba és hosszú szárú sarkantyús lovagcsizmákba szorított lábai oly hosszúk, hogy a legszórakozottabb és búsabb embernek is csak a hosszmértékeket juttathatták eszébe.

Megállott az ajtóban és csörömpölve összecsattantotta sarkantyuit és várta, hogy mutassák be annak az idegen úrnak.

Krumpelholz úr elébe vezette a főorvos urat, a ki igen alázatos, majdnem búskomoly arczczal lépett a dragonyos őrnagy úr elé.

— Báró Transport Fülöp, őrnagy a hatodik dragonyos ezrednél — dr. Schwindler Gusztáv, feketeföld kerületi főorvos — a mi régi kedves új barátunk.

— Nős ember — kérdé a hosszú szalmaszállal a dragonyos őrnagy úr — egy hosszut nézve a karcsú fiatalemberen.

— Minél előbb meg fogjuk házasítani báró, — szólt a társalgásba döntő erővel a főnökné, — még pedig ide a városba, hogy legyen állandóan köztünk.

— Igen. Annak minél előbb meg kell történni, doktor úr, — rázta meg keményen a finom gyermekes, kicsiny kezeket, — mert nekünk itt missziónk van. Tudja doktor úr, itt nekünk nagyszerű missziónk van. Ez a föld jó, tetszik nekem; az emberek igazán nem rosszak, csak egy kicsit félnek tőlünk; no, no, egy kis okuk lehet, nem történt minden a maga rendjén, hanem a nép jó, felséges szép nép, lelkemből szeretem. Erős mint a vas, hajthatlan mint az aczél és bizony valljuk meg, nem utolsó népe a császárnak. Azt kell velük tennünk, a mit a britt tett a skóttal, irlandival, szászszal, celtával — be kell olvasztani a németségbe. Hatalmas katonákat lehet belőlük válogatni, a vért úgy borul a széles domború mellükre, mint a sapka a fejemre, a sisak felségesen áll szép barna fejükhöz; s minő karjaik, lábszáraik vannak, s hogy győzik az időt, hideget, meleget, telet, tavaszt, esőt, záport. Felséges szép nép.

S a hosszú három ujját keskeny ajkaihoz értetvén — hevesen megcsókolta s intett ki az ablakon a járó-kelő kunok felé.

— Oh nekünk itt gyönyörű missziónk van.

Mosolyogva, igen szelid, jóságos mosolylyal oda ment a feleségéhez, egy tiszteletteljes csókot lehelt szép homlokára, derekát átfogta s egy pár nyájas szót sugott a fülébe.

— A házasok mind ilyen bolondok, — jegyzé meg a főnökné, — ilyenek volt mi is, úgy-e Lipótom.

— Na persze — és mindig is leszünk, Karolina. Nincs gyermekünk, hanem te az enyém vagy kicsikém (oh pedig be nagy asszony volt), én meg a tied. Ez hát megvan.

— Talán menni akartok valahová, Alisz? — kérdé gyöngéden a báró őrnagy nejétől — a karcsú, csinos ifjú fődoktort nézegetve — ha igen, úgy ne zsenirozzátok magatokat, menjetek, mi itt hárman maradunk. Úgy is sok beszédem lesz a fődoktorral. — Meg kell nyernem a missziónak.

A szép kis bárónè, s a hosszú vörös vuklis főnökné nemsokára kecses meghajtással eltüntek, holott, látszott tisztán — még örömest maradtak volna.

Az őrnagy úr áttért a fődoktor úr családi viszonyaira, honnan való; szülei élnek; mióta él itt Ausztriában; mert ő bajor, s csak pár éve, hogy az osztrák hadseregbe lépett a neje kedveért. Ő minden családi ágazatját szives készséggel föltárta; a doktor úr azonban lehetőleg kellemetesebb tárgyakat keresett. Engedte, hogy a báró fejtse ki nézeteit a misszió kérdésében, és mint minden előkelőbb úrnak nézetéhez: a báróéhoz is szivesen csatlakozott.

— Helyes, — nyomta meg a szót a báró, — tehát ön úgy vélekedik mint én? helyes; az bizonyos, hogy missziónknak a legszebb jövője van, ez a föld feltétlenül alkalmas és kiválóan kinálkozó a legszebb műveletekre. Igen.

Gyárakat, szesz, czukor és szövőgyárakat kell teremtenünk, kulturmunkákkal foglalni el a népet, dolgoztatni, jól fizetni, hogy ne maradjon ideje a haszontalan aspirácziókra; nem ütni, verni, botoztatni, vadítani, hanem leszállani közéjük, gyermekeiket altisztekké tenni hamar, hogy azok vezessék, tanítsák társaikat. Egyet követelnék szigorúan: a nyelvet. Ezt meg kell tanulni kicsinynek nagynak; a kicsinynek az iskolában, a nagynak a hivatalos életben, de nem bottal, hanem

jutalommal. Ez a nép nagyon fogékony, s úgy örvend, ha az ember egy pár jó szót szól hozzá. Meg kell tenni.

— Ugyan hagyja báró — nem ér az semmit, nem lesz abból semmi; ütöm, húzom, nyúzom, akasztom, konfiskálom — vagy menjen Ázsiába, a honnan jött.

— Nos doktor, szóljon ön is, akarom tudni, hogy hát ön mikép vélekedik — fordult a főnök úr kigyult arczczal az egészen közömbös hideg doktorhoz.

Schwindler úr sohasem akart elszalasztani egyetlen embert is, a kit használhatott — és ő neki pedig elve volt használni mindenkit, a mint hogy ő is meghajlott a hol kellett, — oda szegezte tehát érzéketlen szemeit az őrnagy úrra s leste előbb, hogy az mennyire osztja a brutális hajlamokat.

A báró elfordult, kinyújtotta egész hosszában hosszú kezeit és lábait, s egyet köpött.

— Ez a baj, — mormogá, — hogy itt minden hivatalnok bérlőnek tartja magát, ön is Krumpelholz; — szomorú, valóban nagyon szomorú. — Egyik esztendőről csak a másikra akar élni, azután odább menni — jobb helyre, s onnan ha lehet, még jövedelmezőbb helyre. Nyomorult, hitvány állapot! Nem értem!

Hirtelen fölkelt, végig mérte a tágas termet, az ablak elé állott, s nézte a járó-kelő tömeget — s annyi részvéttel, annyi jósággal, hogy a doktor felfüggesztette nyilatkozatát.

— Nos doktor halljuk, ön mikép vélekedik — szorgalmazá a főnök a választ, oda sem tekintve a báróra.

— Azt gondolom, — lépegetett óvatosan gondolataival a doktor úr, — itt felette sok és fontos teendője van a magas kormánynak.

— És tovább — düllesztette ki keményen potrohát a főnök.

— Igen, itt felséges missziónk volna — szólt egyet a major úr bús tekintettel.

— Mit misszió, ki beszél itt misszióról? Nekünk a császár csak kötelességeket adott. Csend, rend, élet

halál árán is — és *pénz*. A többi mit sem ér. Halljuk a doktort. Schwindler, csak ki egyenesen a szóval, semmi himelés-hámolás.

— Én mindig egyenes ember voltam, — sóhajtá a doktor inkább, mint mondá, — de én még egészen ismeretlen vagyok itt a viszonyokkal. Azért ha a főnök úr megengedi, nekem még ma nehány látogatást kellene tennem. Különben nagyon fogok örvendeni, ha úgy a báró úrnak mint a főnök úrnak nézeteimet — annak idején őszintén elmondhatom.

— De hát a szigorúságomról mit tart ön? Szeretném, ha a császár ő felsége látná, hogy ez a lomha rabló paraszt mint reszket tőlem, hogy még csak piszszenni se mer. Pedig semmit se használtam mást, mint a korbácsot, meg a börtönt. Ez az én chinám a lázakra, s uti figura docet: biztos.

Erre lehetett nevetni, és a főnök úr büszkén meg is tette.

— Menjen csak Schwindler, és szeretném, ha a tiszti kar után egy perczre bár befordulna az aljárásfőnökhöz. Az asszonyok is ott lesznek, hozza ön őket haza. Valami kaszinói gyűlésünk lesz ma este, de sietni fogunk a báróval. Adieu, édes doktor.

Elváltak.

— Pompás fiú, kitünő gavallér, — dicséri a főnök a bárónak oly hangosan, hogy a kitünő gavallér is hallhatta.

Schwindler úr elsőben is az aljárásfőnök úrhoz hajtatott. A vendéglős felvilágosítása után most már még inkább vonzódott e helyre. Látni akarta a gazdag magyar németet és a menyasszony egyetlen leányt.

Már az előszobában hallotta a különböző variáczióban élesen kihangzó szót. Schwindler, Schwindler — —

Hogy ne dobogna és még örömmel egy férfi szíve, mikor saját édes nevét hallja egészen idegen helyen is.

Tollas — a mint akkor nevezték, — nagyszerű pofon csapott kalapját hóna alá kapva, a másik kezével gyiklesője markolatát szorítva — alázatos főhajlással, a mi

mindig szokása volt, mikor ünnepélyes szint akart adni a dolognak — kissé, mint a nagyon szerény becsületes ember, előre hajolva — majdnem csúszó léptekkel haladt arra felé, a honnan a bátorító hangok verődtek.

— Édes, édes Schwindler, — ugrott a doktor úr felé a főnökné örvendező vuklikkal, és a felhevülésben igen mozgó, de szép, betett fogakkal, — ez nagyon szép öntől, igazán nagyon szép. Nézze, reszketek — és dobogó szívére tette a doktor úr kezét — ah ez — nézze, hogy egy kitünő doktorunk lesz végre — szédülésbe hoz — édes, édes jó Guszti — tudja-e, hogy ezzel hálára kötelez maga iránt?

A bárónén kívül, ki bosszankodó pirulással nézte, hogy a vén főnökné mily — oh, oh! — még két más nő várta a vendég kiszabadulását a hevesen ölelő karok közül. Finoman mosolyogtak, hajtogatták fejüket, és nézték a nagyon csinos, halavány barna úri embert. A háziasszony, a fényes, sima bőrű, kövér, barna asszonyság, tömött fekete hajával, vastag karjaival, húsos tompa orrával és egy ideális tekintetű, ég felé meresztett kék szemű, ritkás szőke sárga hajú, melyet szürke szálak diszesítettek feles számmal — és pirosra festett ajkú úrnő várták a bemutatást és bemutattatást.

Végre még egy jó csomó érzelgés, és ugrándozás után ez az ünnepélyes várva várt percz is elkövetkezett.

— László Károlyné ő nagysága, a háziasszony — Schwindler Gusztáv kerületi főorvos, és Németh (akkor hamar sok ember lett németté) Józsefné, a háziasszony férjének testvére, született László Amely, a szép Vilma nevelő anyja, nagynénje — óh Vilma Vilma — —

László Károlyné és Németh Józsefné, született László Amely busan mutatták bájos mosolyaikkal hogy: ah! Vilma nincs honn, nincs honn.

— De a városon van? — kérdé szembetünőleg megütődve a főorvos úr, ki senkiért sem jött ide, csak a szép Vilmáért, bár a kis mollette báróné egyenesen személyes bájainak tulajdonítá Schwindler úr gyors látogatását.

— Igen, — hajtá meg szőke deres fejét Némethné született László Amely, — rögtön itthon lesz, atyjával s egy barátnéjával, — azaz nem épen barátnéjával, csak egy gyermekkori társával kiszekereztek együtt a szent-jakabi pusztájukra.

— Igen — mosolygott László Károlyné ő nagysága, — le nem tudván venni apró szemeit egy perczre is a főorvos úr csillogó arany-gallérjáról, fényes csillagairól és díszes rendjeléről és finom, halavány úri arczáról.

Schwindler úr észrevette a hatást s a legtiszteletteljesebb, alázatos, hódoló tekinteteket vetette az édes anyára. Göndör fekete fürteit, melyek nagyon jól illettek a fehér arczhoz, magas homlokhoz, a kis vékony bajuszhoz és törzstiszti pofaszakállhoz — különbnél különféle állásokban mutatta be, úgy az ismert, mint az ismeretlen úrhölgyek előtt. Gyűrűit sem rejtette el és a karcsu, hajlékony derekát sem, sőt a szép fehér nyakát is többször ki-kiemelte a korlátoló aranygallérból. Tündöklő fehérségű fogainak, piros keskeny ajkainak és szabadon hagyott gödrös állának szépen egybehangzó közös hatását felette előnyösen tudta érvényesíteni. Festőileg ült a bámuló hölgyek előtt és engedte, hogy azok addig is, míg a menyasszony hazaérkezik, merőben el legyenek ragadtatva.

E jogot a szerencsés asszonyságok nagy mértékben föl is használták, mert akkora zajt és lármát csaptak, úgy mozogtak székeiken, nevettek, ölelkeztek egymással, és tekintgettek az új kerületi főorvos úrra, hogy az e karácsont méltán számította legszebb ünnepei közé. A kipirult és valóban igen élénk hangulatba jött főnökné mindjárt átfutott a szomszéd terembe, hogy forró fejének egy kis levegőt szerezzen az ablaknál, tulajdonképen pedig, hogy a tükörnél megerősítse lötyögő fogait és leesni készülő hamis fürtjeit, és hogy kék eres, sovány hosszú nyakát és vörös arczát ellássa a mindig készen tartott puderrel, és hogy nehány ifjúi szemvágást és biztató mosolyt próbálgasson a tükörrel ;

a báróné alig várta, hogy Gusztávval, egy perczig bár, együtt lehessen magára — azért folyvást sóhajtozott, és a zongora körül sétált és vissza-vissza tekintgetett, miközben kurta fehér ujjaival egyet-egyet nyomott a billentyűkön, és egy-egy régi szép akkordot ütött Schubertből, Franz Robertból, Beethovenból és a Próféta Fideséből, mint a röppenő madár, ágról-ágra csalogatva a kedves társat; Lászlóné lelkében a legjobb sülteket készítette és finom kun tésztákat és alig várta, hogy jönnének már Szent Jakabról, hiszen az isten világában, ehol, egyszeriben hat óra lesz már; Némethné, született László Amely képzeletében csinos lakását rendezte otthon, híres déli virágait és varázshatású befőttjeit, különösen a ropogós kemény cseresnyéket — természetesen a főorvos úr kedvéért, ki a mint sovár tekintetéből ki lehet venni, talán a befőtteket mindenek fölött legjobban szeretheti. Hogyne, olyan finom ember bolondja lehet az igazi kitünő befőtteknek.

Egyszersmind készen volt a holnapi programmal, hogy e váratlanul pompás délutánt hol és mikép fogja leirni, lefesteni, elbeszélni a leghívebben.

S előre igen gyönyörködött egy csomó vén dáma barátnéja irígy tekintetében. Azt a kérdést is fölvetette, hogy e szép fiatal embert kinek fogja elkommendálni — Varga Marinak? nem az nagyon elbizná magát a paraszt nemzetségével, Starker Eliznek, a gazdag kereskedő egyetlen leányának — annak is sok lenne a szerencséből; választani fog a Sándor-leányok közül, azok jók, kedvesek, nem, mégsem; azok közül sem fog választani, mert az apjukkal egyszer szemben állott, pedig Agnes megérdemelné, nagyon jó és okos leány és alázatos, nem kevély, de ha az apjával perben állott; máshova megy, falura, vagy Madarasra, Karczagra, Túrra, Kőrösre, Kecskemétre — egy percz alatt minden ösmerősét boldoggá akarta tenni a csodálatosan kedves fiatal emberrel. Végre megállapodott egy pontnál — hátha ő maga — — nos, miért ne? Gazdag,

javabeli; — nem volt-e már efélékre eset? Oh igen, százszor, ezerszer. És ha minden vagyonomat reá hagyom — mondá magában — ezért, ekkora szerencséért nem teheti-e meg? Hiszen úgy eltartanám, hogy egy herczegné se különben. E pontnál legtovább megállott, és mindaddig nem mozdult innen, mig Szent-Jakabról haza nem érkeztek a leányok.

Uj bemutatások, uj mosolyok, kézszorítások, ah-ok és öh-ek és hódolatjelek.

Az első, a kit Vilma köszöntött, nagynénje volt, született László Amely; ezt ölelte és csókolta össze gyermeki szeretettel, talán megszokásból — és csak azután fordult anyjához, kire hidegen, mint a nagyon elkényeztetett egyetlen leányok szoktak — föl sem vevéssel, pár rövid futó szóval, csak úgy, hogy az is meglegyen.

Bellára kevés figyelem fordult — s pár percz mulva el is tünt, hazament. Szegény leányt, főkép ha szép — egy gazdagabb mellett — észrevenni, méltányolni, vagy épen kitüntetni: jó társaságban nem szokás.

Schwindler úr könnyedén, tréfásan, majd a mint látta, hogy mily osztatlan részvéttel hallgatják élénk előadását — kissé csípősen, s hogy ez úgy tetszett a nőknek — gúnyosan elbeszélte, hogy kivel ismerkedett meg, s hogy annak atyjával is találkozott a postaépület udvarán, a kit le akart lökni a postakocsi lépcsőjéről, mert koldusnak gondolta; hogy az ifjú doktor is mily készséggel ajándékozta őt meg menyasszonya arczképével — s bebizonyításul felmutatta a képet, s a kép sorra is járt azonnal; — s hogy az ifjú nagy rebellis lehet, mert a mostani hivatalnokokra kivétel nélkül — s itt az alfőnök úrra és leányára nézett — mily éles, metsző megjegyzéseket tett; hogy azokat mind gyászmagyaroknak tartja, hogy — —

Az aljárásfőnök bosszúsan sütötte le szemeit, s Vilma is heves, indulatos szavakban tört ki a kép miatt nagynénje előtt. Sirt is — és eltávozott.

E körülmény egészen lehangolta a főorvos urat, elméssége megszünt, dadogott, hebegett. Elvesztette a tért.

László úr alig birta magát megtartóztatni, hogy ily szavak után ki ne jelentse, hogy azzal az emberrel semmi köze többé. Mit? ő gyászmagyar?

Egy koldus ficzkó mer ő róla ekkép nyilatkozni? s az, az ő egyetlen leánya arczképét csak úgy szórja, mint a polyvát?

A kövér ember széles telt arczán a düh és megvetés torz vonásai kiabáltak hangosabban minden beszédnél, s a beszédet Schwindler úr és született László Amely utolsó betűig nyomban megértették.

S talán innen származott, hogy Schwindler úr teljes bizalommal közeledett a szőke asszonysághoz, s legszebb bókjaival törekedett azt hatalmába ejteni.

Nem, nem támadt fel többé a jó kedv, mintha a villám csapott volna a szép magas szobákba: megdöbbenés fogott el minden szívet s menekvésre gondolt még maga a főorvos úr is.

Távozáskor egyenesen László Amely úrasszonynak ajánlotta karját és nem a főnöknének, ki e miatt a búcsuzó csókokat roppantul megrövidítette, s úgy futott le a lépcsőkön, mintha onnan hazulról égés hírét hozták volna neki; a kis bús báróné azonban némi vigaszt talált a zűrzavarban, büntetést az isteni gondviseléstől — egy hűtelenre, leczkét, mely talán használni fog minél előbb.

— Szabad lesz-e én nekem, — szorongatta meg és borította el csókjaival a főorvos úr Némethné, született László Amely asszonyság kezeit a Németh László-féle szép öt ablakos ház előtt, — óh szabad lesz-e nekem tiszteletemet tennem sokszor, és minél előbb? Rég éreztem, hogy hang és szó, és tekintet, és alak és szem oly édes hatással lett volna szívemre, mint a nagysádé. Mi nagyon jó barátok fogunk lenni — szabad-é ezt hinnem és kérnem?

László Amely, özvegy Németh Józsefné asszony ily vallomások után a rettentő deczemberi időben, karácson első estéjén majd hogy el nem olvadt. Ha ez nem történhetett meg, mert a karácsonyi ünnep szentsége,

tudni lehet, hogy ilyesmit határozottan kizár — annyi mégis megtörtént, hogy az özvegy őszinte meleg könynyek között jelentette ki a főorvos úrnak:

— Édes doktor úr, annyit mondhatok, hogy ez a mai est lelkemben igen kedves emléket hagy — és –

— Szabad lesz kérnem —

— Én az igaz — özvegy asszony vagyok — hanem holnaptól fogva Vilma leányomat — mert őt én neveltem, magamhoz fogom venni, és akkor —

— Előre is nagyon boldoggá tesz Nagysád ez által —

— Azt meglátjuk, édes doktor úr —

— Pártolja Nagysád a kisasszony házasságát azzal a — —

— Sohasem is pártoltam — és most a mai estvétől fogva határozottan ellene vagyok.

— Neki bárónévá kell lenni, tőle függ, hogy az legyen. Nagysád nekem — de kérem, esedezem, ezt ne méltóztassék öndicsekvésül venni — nekem, igenis oldalágon, igen ősi, magas rokonaim vannak — én e czímet bármikor fölvehetem, de —

— Ah! — lebbent el egy édes sóhaj született László Amely fagyos ajkain.

— Igen — szorongatá a főorvos úr a posztó puhaságú hideg kezeket.

— Isten önnel édes doktor — bízzunk abban, a ki — és a havas csillagokra tekintett fel-fel a roppant távolba, a hol a Jézuska csillaga ragyogott.

— Én csak Nagysádban bizom — ah! most tudom, mi az első percz! érzem!

— Isten önnel édes doktor úr, isten önnel.

Született László Amely asszonyság megértette, hogy a csinos főorvos úr forrósága nem az ő személye körül lángadoz: de azért rögtön megbékélt a sorssal, mint testvére — a körülményekkel e nehéz világban, s csengő hangon kiáltá a távozó után:

— Doktor úr, el ne felejtse, várjuk. Szép lesz, ha minél előbb — isten önnel!

V.

(Egy éjszaka a szép kun földön.)

Schwindler Gusztáv kerületi főorvos úr, kinek oldalágon, a mint bizodalmasan nyilatkozék, igen ősi magas rokonai vannak, és ki ősei czímét bármikor föl is vehetné — de, bizonyosan még egy kis időt vár — sebes léptekkel, csörtetve haladt Nagy-Kakasd girbe-görbe utczáin, oly biztosan, mintha egész gyermekkorát itt az alföldön, ennek hagyományos alakú falvaiban és városaiban töltötte volna. Egyenesen odatalált Krumpelholz főnök úr kastélyához.

Idős nők, ha haragusznak is, a maga lovagias módja szerint adott elégtétel után — csinos fiatal embereknek a mai időben is hajlandók megbocsátani.

Ez akkor is így volt.

Krumpelholzné dühében, megsértettségében rögtön lehányt magáról minden drága selymet, bársonyt, csak hamis fürtjeit és fogait nem — és pongyolába tette magát. Ily hangulatban vendégre teljességgel nem számíthatott. A főnök úr kártyázott valahol a pénzes kunokkal — és bizonyosan nyert.

Egyesegyedül volt tehát a felzavart kedélyű úrnő. És ime kit kellett látnia maga előtt a maga fesch, elegans voltában! a szép Schwindler Gusztit.

— Rossz ember — sóhajtá a megkérlelt úrnő egész szenvedélyes sóhajtásokkal — örömmel fogadva és tűrve

a lázas melegségű kézcsókokat. — Ön még mindig oly kiszámítottan gonosz. Foglaljon helyet — mutatott helyet fehér pongyolás csontos vékony karjaival — egy divánon — át kell öltöznöm. Nézze addig albumomban régi ösmerősei mellett a legujabb kun szépségeket, és aztán nekem referál. Tudja, de őszintén.

Volt annyi bátorsága és szemtelensége Schwindler úrnak, hogy kijelentette, mikép ő nagyságát ebben a pongyolában elragadóan igézőnek találja és boldognak fogja magát találni, ha így tölthet pár perczecskét varázskörében.

— Guszti! maga még — látom, mindig javíthatlan rossz ember, várjon be fogom önt vádolni — szólott a legédesebb meghatottsággal a sovány veres rút asszony, hosszú sárgás ujjaival fenyegetve a merész embert. — Tudja meg édes Guszti, hogy Krumpelholz minden perczben itthon lehet, és Nagy-Kakasd nem Grácz. Ez a város szörnyű pletyka-fészek. Várjon, át kell öltöznöm. Nézze az albumot, és — válaszszon feleséget. Meglátjuk, mennyire változott izlése?

S oly könnyedén, oly kedélyes kaczérsággal, mint azt csak egy művelt kulturhölgytől várni lehet, — szökkent ki a főorvos úr indiskrét tekintetei elől.

Schwindler úr levetette szűk keszeg termetét egy széles tarka fauteilbe, előkereste finom elefántcsont fogpiszkálóját, nevetett és játszott a hosszú fehér fogaival. S a vastag aranycsattos album képei helyett egyetlen egyet látott maga előtt, a nagyon érdekes arczú, imponáló termetű gazdag Vilma kisasszonyt, a szentjakabi szép pusztával, a nagykakasdi házakkal, a nagy oszlopos emeletes vendéglővel s a tőkepénzekkel, melyeknek számát perczről-perczre növekedni érezte a kamatokkal és a kamatok kamatjaival.

— Itt végre meg kell állapodnunk, — mormogá magában azzal a reménynyel, mely a legtisztább és legcsalhatatlanabb számításon alapult.

Örvendező hálával köszönt egyet a sorsnak, mely eddig még mindig a legbiztosabb utakon vezette.

— Ah, hát ön az albumot így nézi — lebbent a szobába majdnem báliasan a főnökné. A divánra ült és kecsesen maga mellé vonta Schwindler urat.

— Láttam, — nyitotta ki a díszes albumot — önt nagyon is elbájolta ma estve valaki. Későn jött ön — az a valaki már menyasszony.

— Ah, éppen nem. Nagyon is igénytelen arcz.

— Az igaz — úgy találja?

— Es kevés szelleme lehet.

— Semmi. Én mondom.

— En pedig elsőnek mindig a szellemet tartottam, ez minden báj királynéja.

A főnökné érezte, hogy itt már versenytárs nélkül áll; a német klasszikusokat, Schillert, Kotzebuet; a francziákat Suet, Dumast; az angolokat Walter Scottot és a derék svéd Schwarz Máriát senki jobban nem ismeri mint ő. Szerette volna is megmutatni nagyszerű regény magazinumát, a finom német nők e szentélyét.

— Tehát még mindig azzal tart ön: a szellem mindenek fölött — szorították meg egymás kezét.

— Mindig — tekintett a doktor mélyen a ránczos, zavaros fényű szemekbe, melyekből Európa összes romantikai irodalma sugárzott ki büszkén, kevélyen.

— Mit mond ön a szegény majornéhoz?

— Egy nő, a ki szerelem nélkül ment férjhez.

— Egy bolondhoz; — tudja, férjem egész bolondnak tartja a bárót. Meg fogja ön látni, Krumpelholz kitünő hivatalnok, az el van ismerve. Az egész kerület isteníti. Ah, csak egyszer a császár erre jöhetne. Itt találna rendet, csendet, békét, hűséget. Mennyire örvendek, hogy önt nevezték ki —

— A nagysád műve — hajtá meg magát a doktor úr, és borult a főnökné kezére. — Ah, tudtam.

— Kérem, kérem — huzódott közelebb a főnökné a doktorhoz — erről egy szót se. Ez a mi titkunk. Édes Guszti maga hallgatni fog. Itt egy nagyon-nagyon szép otthont fogunk magunknak teremteni. Hisz ha nincs tiszta német család, van más itt, és még fogunk

hozni néhány morva családot. Akarom, hogy ez a város a mi városunk legyen. Férjem minden hivatalt tiszta némettel fog betölteni. Oh igen, édes Schwindler — itt mi nagyon jól vagyunk. Találja ön is magát nagyon jól. Bálokat adunk, estélyeket adunk, reuniókat, hangversenyeket rendezünk. Egészen mintha otthon volnánk. Ez a nép szörnyű gyáva, eleinte féltünk — ah mit? Pisszenni se mer, férjem kitünően rendezte az ügyeket. Nagyszerűen ért hozzá. Be fogja tanítani önt is. Jószágokat fogunk vásárolni. Nagyon olcsón jut az ember pompás jószágokhoz. Férjemnek van hozzá kulcsa. Teszi minden főnök. Ön is fogja . . .

A főnökné mindenről beszélt, csak házasságról nem. Igen, ő még mulatni, gyönyörködni akart, volt hozzá szelleme, műveltsége, s az egész megyének első dámája volt — az, a ki Gráczban egy kis boltocskát tartott, a hol a volt katonapapot örök hűségre kötelezte bájaival és regényeivel.

Schwindler úr, miután teljesen kiengesztelte a régi ösmerőst, mintha csak a sarok-boltból lépne ki, a hol hasogatott fát is árultak és éneklő-madarakat — vidáman tért lakására és készséggel lépett be az akkori Magyarország reformátorai közé. Kinyitotta ablakát, hogy széttekintsen azon a területen, a hol néhány évvel ezelőtt iskolás gyerekek egyszerre férfiakká lettek; öregek ifjakká; betegek, haldoklók hősökké; asszonyok, leányok dicsőkké, örökéletű martyrokká; — a hol a hó alatt tetemek porladoznak, tündöklőbbek a csillagoknál; — a hol most kiélt, kipusztított kunyhókban búsan húzza meg magát pislogó sártüze mellett az ezer esztendős magyar koldus-unokája, karácsony első napján, míg . . .

Eh! — égnek a csillagok; im hogy tündökölnek fehér, ezüstös-aranyló színbe játszó világukkal! — ébren van odafenn az a valaki!

Emeld föl fejedet, kún! Lépj ki udvarodra, melynek kerítését nevetve hordták el idegen katonák — nézz szét, hátha találkoznál egy Schwindler tekintetével, a

ki utál, — jegyezd meg, s a kit te majd 1860-ban tenyeredre emelsz, s 1867-ben a koronázásra küldesz díszmagyarban, őseid mentéjében, őseid buzogányával, haragos, szilaj kún paripán, s a ki 1880 felé urad, mindenhatód lesz, magad akaratából, a ki az ötvenes években ütött, rúgott, köpött, nyúzott.

Épen feléd néz az erkélyről! Nézz jól a szeme közé: édes jó kúnom!

Nagyságos Krumpelholz főnök úr rendelte, a szabadság és a morál nevében, hogy az egész nagy kiterjedésű feketeföldi kerületben esti 8 órán túl minden benszületett tartsa megszeghetlen kötelmének, hogy kicsinyjével, nagyjával otthon tartózkodjék. Haszontalan erkölcsrontó névnapozások, úgymint a karácsoni istvánozások és jánosozások egyszer mindenkorra eltöröltetnek, keresztelés, esketési ünnepélyek tartassanak nappal és csak a templomban, kormánybiztos jelenlétében, ha a tömeg nagyobb találna lenni. Halott virrasztások és torozások nincsenek többé. Le kell szegezni a koporsót idején, bezárni az ajtót. Látogatások, népcsődületek szigorúan betiltatnak. Sírni csak különös engedély mellett szabad az utczákon. Lovas zsandárok czirkáljanak egész éjjel s beronthatnak a rend, csend és békesség nevében akárhová. Fegyverek elszedetnek, botok konfiskáltatnak, muzsikaszó, éneklés csak polgármesteri engedély mellett eszközölhető, passzus nélkül sem ki, sem be a határon. Ilyen nélkül a gyermek is elfogandó és a nyomorék földön csúszó koldus is.

Érezze meg a nép, hogy őrizô pásztorai vannak és térden állva adjon hálát.

Nyolcz és tizenkét óra közt jár az idő. Krumpelholz úr nehány híved-magával most botorkál haza német dalokat dudorászva s be-bepillantva egy-egy ablakon a rend, csend és békesség nevében.

Zajtalanok az utczák, csak az őrző pásztorok kurjantása és csörtetése hallatszik; a kutyák is megvonulnak a kapu alatt, fogaikat vicsorgatják ugyan az ösmeretlen szagra — de ezen túl ők se mernek menni —

mert a rendet már ők is megtanulták. Legfölebb egy-egy paraszt kakas kukorékol az ülőn — elárulva, hogy a kultura rajta mit sem fogott. A tehenek nem bőgnek, a lovak nem nyerítenek, a kútágasok nem nyikorognak, az órák halkan ütnek a tornyokban.

Csend, rend és békesség mindenütt.

Csak a vén csizmadia nyöszörög vasán a városház tömlöczében, az a boldogtalan kún, a kit holnap fognak a piaczon megmogyorófázni, mert eljárt a szája s azt találta kiáltani: éljen a magyar!

Csend, rend, békesség vagyon az egész területen. A betegek fájdalom és nyögés nélkül sorvadnak, a szopós gyerekek sírás nélkül növekesznek. Ah, mily ritka és mustra rend!

Éjszaka van a kún földön, csendes szép szelíd karácson éjszaka.

Ha Schwindler Gusztáv, az új kerületi főorvos úr azt gondolja, hogy itt lehet élni: akkor nagyon jól gondolja; ha azt hiszi, hogy itt nyugodtan alhatik: akkor nem fog csalódni, mert a koporsóban sincs nyugodalmasabb, zajtalanabb pihenő hely, mint ott, a hol egyszer régen Árbocz, Turtul és Kemencse a szép László királyt agyonverték.

Aluszik mindenki, jól pihen az egész híres Nagy-Kakasd.

Csak a szegény Márton Sándor nem tud pihenni a Cseri csárdában. Keze-lába nem fáj már, fiatal seb hamar begyógyul.

Édesen, boldogan mosolyog a fehér holdvilágra, mely legfényesebb sugarait mind oda gyűjtötte, a hol az univerzális medikus úr üldögél az arasznyi nagyságú csárdaablakban; oda mosolyog a fehér hóra, melyen gyalog is be tudna már sétálni a városba, oda mosolyog a kis ablakon, fehér havon, csillogó holdvilágon keresztül a László Vilmáék szép palotájára, el egész addig, a hol fehér telt karjait a zöld takaróra téve Vilma nyugoszik, ha ugyan olyan összeszorított ajkak, haragos vonások mellett pihenést tud adni az álom.

Holnap otthon leszek én is — mormogja a fentvirrasztó ifjú. Oh mennyi öröm, mennyi édes remény, mennyi biztos hit lehet e szavakban, ha vőlegény mondja. Holnap otthon leszek én is.

Eljönnek a régi ifjúkori barátok, ajkaikon üdvözlő mosolylyal, mely szónál tisztábban elárulja a készséges üdvözlést, de a fájó irígységet is, no Sándor, te boldog ember vagy, a legszebb, leghűbb és leggazdagabb leány a tied. Eljönnek a rokonok, hizelgésekkel, jövendő mondásokkal, csókkal, kéréssel: látod, hogy megmondtam, úgy-e? el ne felejtsd, meg ne vess bennünket. Keresztül fut a hír — mert ennek még Krumpelholz úr sem parancsol, hogy az öreg Márton fia itthon van, milyen ügyes, derék fiú, bezzeg van diplomája és még milyen? Abból lesz még a doktor, különb a híres Kovács Józsefnél, a gazdag Patkó Pálnál, a vaskos Markos Jánosnál, a kik valaha Kakasdon uralkodtak. Elbujhatik mellette az uzsorás zsidó doktor, a német Weisz és a kevély örmény hasas Csikvári.

Márton Sándor nem teheti, hogy erre végig ne fussa emlékezetében nagy nevű tanárainak Skodának, Balassának, Hyrtlnek, Sauernek leghíresebb reczeptjeit a legpompásabb esetekről és maga elé ne képzelje a legfelségesebb operácziókat veséknél, köveknél, hályogoknál, nevezetes attráxoknál, a milyenekre pedig a kövér alföldön okvetetlen sok kedves eset fog előfordulni.

Ah, hogy örvend egy ifjú orvos, ha veszedelmes nagy betegségeket kezelhet; ha az élet-halál mesgyéjén könnyű, derült mosolylyal mondhatja ki: ne féljen asszonyom, túl van a bajon a kisasszony, pár nap mulva — igen, igen. És nincs a világon az a bűbájos mosoly, mely felérjen azzal a jóságos mosolylyal, mely egy becsületes, lelkiismeretes doktor ajkain játszik.

Az öreg Márton úr is szendereg szegényes, hideg szobájában; őszes sárgás bajuszszal fedett ajkain a vígasztaló, örökké ott fityegő pipa helyett most e szavak lebegnek: holnap itthon lesz a fiam, megjő!

És az öreg Harkai bácsi is szendereg titkos iratai-

val, merész hitével, hogy *ő megjő*, meg fog jőni és *«lesz még egyszer ünnep a világon»* ; megdörren még az ágyú ; kibomlik még az aranyos, szárnyas zászló ; paripák fognak felebb-alább dobogni Nagy-Kakasd utczáin, csótáros, rojtos nyergű kún paripák ; felharsan a régi nóta ; megcsendül a régi hang, egetverő taps zúdul rá ; s megrendül az ég s a föld !

Aluszik az öreg Harkai néni is, lelkében egy-egy jóféle reparálandó órával, mely százszor többet ér a mostani apró óráknál.

Szendereg, álmodik a szép Bella kisasszony is, a sok szép fehérneművel, mely a menyasszony számára készült egész éven át, még a berregő gép is lezárta szemeit, összetette kezeit és aluszik a virágok mellett az ablakban, erőt gyűjtve, gyorsaságot és jó kedvet.

Nyugodjál kedves kún föld, aludjál — karácson szép éjszakája van most !

VI.

(Az öreg csizmadia esete.)

Az ezernyolczszáz ötvenkettedik év utolsó napjaiban, jóllehet derekasan tartotta magát a tél: mégis enyhült már annyit az idő, hogy az állami csend, rend és béke szerencsétlen felforgatóit nem hurczolták mindig a katona-fogházba, hanem a kormány belenyugodott, hogy csak vigyék hát a nagykakasdiak saját városházi tömlöczükbe. Ott az igaz, hogy Német Pál polgármester úr magyar ember és volt honvéd-kapitány létére olyan vasakat rakatott a nyomorult eltévelyedettekre, hogy azokat a tanító szerszámokat még a legdurvább czigány sem felejtette el többet soha.

Nehezek is voltak, meg élesek is, és kegyetlenül szorították úgy a lábakat, mint a kezeket.

Német úr e ritka jóérzelműségeért föl is terjesztetett a legmagasabb helyre és szép eredménynyel. És talán ugyane hazafias érzelmekre emlékezett meg a hálás magyar nép, midőn a legközelebbi, csak most lefolyt újabb választások alkalmával — de már mint visszaváltott magyar nevű honpolgárt — nagy diadallal megválasztotta szélsőbaloldali képviselőnek.

Német Pál úr mint *most:* akkor is tele tüdőből dol-

gozott. És uram teremtőm! jaj volt, a kinek e tüdővel meg kellett csak egy rövid napra bár — esmerkednie. Harnócz János, nagykakasdi csizmadia czéhmester úr megismerkedett.

Még kora reggel van; ködös, füstös, s oly fojtó a levegő, hogy az ember nem tudja vegyen-e lélekzetet, vagy inkább ne vegyen — s mégis mennyi a jövő-menő az utczákon, mintha ma is ünnep volna még, holott már elmult a szép boldog karácsony. Katonák, zsandárok, csillagos gallérú hivatalnokok járnak-kelnek előre-hátra, vidáman, s az ösmerősök elégedett hangulattal kérdik egymástól: mikor? csak egyet? azt hallottam hárman lesznek? És hol? Bizonyos ön benne, hogy a piaczi kútnál? S hányat kap vajon? Hatvanat hallottam. Nem, nem, főember, a csizmadiák czéhmestere — elmehetnek hetvenig, sőt ha erős az atyafi — nyolczvanig is.

— Derék — fütyöli e szót inkább, mint mormogja egy csillagos adjunkt, gavalléros fejtartással, útközben röhögve s nehány jegyet szorítva markában.

— Hova Pazsint? — kérdi egy hasonló vidám fiatal ember két csillaggal.

— Fehérhalmi Gizáékhoz — jegyeket viszek.

— Ugyan adj egy párt, Gábor, — az enyémeket már elkapkodták.

— Csak igazán kettőt adhatok bruder, nem akarok haragot venni magamra. Borzasztó közönség lesz, még a vén Barabásné is majd lehúzott egy jegyért. S a jegy oly csinosan volt kiállítva díszes szélczifrázattal, hogy úgy a Szabó-féle nyomdának, mint Krumpelholz főnök úrnak fényesen igazolta jóízlését.

Valóban, meg kell vallani, félre tevén már másnap minden gyűlöletet, hogy a Bach-idejebeli hivatalnokok a jó ízlésre, eleganicziára mindenben sokat adtak. Egy-egy nyilvános aktus oly szabályszerint folyt le, hogy a magyar tanulhatott. Forma dat esse rei — mondja, tán ép ily jelenetekre is gondolva a szép, klasszikus világ — és ki tagadhatná, hogy ez mily igaz?

— Páh bruder!

— Adieu freund! — rázták egymásnak vigan kezeiket a csillagos urak.

És siettek, hogy a jegygyel kedveskedhessenek.

— Első sor, — kiált fel édes meglepetéssel Giza kisasszony.

— Csak a második, könyörgöm drága nagysám!

— Ah menjen — mit látok én ott.

(Durva dolgot irsz durván, — mondja valahol Spectator úr. Én is azt mondom, — csakhogy igazat. Vagy mutassak ilyen jegyet?)

Harnócz János úr, az elsőrendű, legbiztosabb minőségű vasakkal megvasalva, rég ébren van már, jó pénzért beeresztett szép fiatal leánya és legény fia bús társaságában.

Egy őr is ott ül az ajtó mellett panganétos puskával, szép zöld zsandárruhában, kipödrött vöröskés bajuszszal, oly emberbaráti érzéssel kacsintgatva a szép hajadonra, mintha csak épen lakodalomban ülnének.

Az öreg őszszakállú, kis nyomott fejű czéhmester, mindegyre rángatja száraz csontos csuklóival a vasakat, sehogy sem tudja eltalálni, hogy miképen lenne legjobb helye a kezeknek és lábaknak a vaskarikákban. Fel-felsóhajt és hosszú nyögéssel árulja el, hogy nem tud békén tűrni és várni.

— Jaj istenem, hogy birom ki! Meghalok.

— Nem hal édes apám, ott leszek én mellette folyvást, — támogatja sírva a szép leány.

A legény fia tudná, mi lenne itt a legjobb orvosság, mert hozott magával egy jó vastag, három-négy rétű bőrtakarót — de nem lehet oda szerzeni — a zsandár miatt.

Megesik azonban a zsandár úr szíve is a sok nyögésen és szelíden vallatni kezdi az embert.

— Hátha segíthetünk barátom, — szól oda vigasztalólag a fiatal vitéz a vén emberhez, — mondja el igazán, mit tett, azzal lehet mindig enyhíteni valamit a strófon. Tíz-tizenötöt — tudja leszámítanak s az is

valami nagyon jól esik. Szóljon, valljon, — úgy-e megakarta ölni a császárt? Hé?

— Én édes úr? úgy-é én? hogy tehettem volna azt, hisz messze van Nagy-Kakasd Bécs városához.

— Lássa, már tudja, hogy a császár Bécsben lakik. Ez is bűn. Ki ne mondja. Megtanítom valamire, hallgasson.

— Oh uram, az isten megfizet! — fordulnak oda mindhárman esedező tekintettel.

— Feszítse meg a legnagyobb erővel a két nagy lába ujját a deresen, s ugyanakkor a két hüvelykujját, s majd meglátja, nem lesz baj, mintha csak egy deszkát pufogtatnának — annyit érez. Próbáltam.

Ilyen biztos tanácsra ki ne lélegzenék föl. Harnócz János úr volt az első, ki föllélegzett és mindjárt próbálta is a két hüvelykujját párhuzamosan a két nagy lábaujjával összeszorítani. Úgy szorította, feszítette, hogy már különben kivánni sem lehetett.

— Meg is próbálnók tán édes fiam valamelyest — szólt növekedő bizodalommal és istenben helyezett hittel a vén czéhmester úr.

— Hogyan apám?

— Feküdjél arra az ágyra —

— Hogy, hisz engem tán —

— Nem, nem fiam, tégedet nem, de ha próbát tennénk rajtad, talán a káplár úr (csak közlegény volt, de mindig jó a tisztességtudás) megcselekedné, hogy hányna rád egyet-kettőt —

— Az nem szükséges — nevetett a zsandár — majd ott. Akkor megáll a vér öreg, megijed az ember s akkor kell feszíteni a két nagy lábujjat és a hüvelykeket. Azt csak ott lehet, máshol nem ér semmit. Ezt is tartsa meg: jó még, ha az ember a fogait erősen összevicsorítja. Sokan teszik s azt mondják, használ.

— Káplár uram, nyujtott oda egy kis pénzecskét a legény — ha ezt oda tehetnők s a mellénye alól kihuzta félig a bőrtakarót, ebben tudnék bizni.

— Nem lehet, barátom, ott helytt úgy is mindent

megvizsgálnak. Tudom, csak tartsa meg azokat, a miket mondtam, azok a legjobb szerek.

— És más szert nem tud? — veté fel könyes szemeit a vén ember.

— Tudok.

— No az isten áldja meg, vitéz úr — azt mondja hát.

S a vasas lábaival, kezeivel odavánszorgott a czéhmester úr a zsandárhoz.

— A leánya meg a fia, meg a felesége, mindjárt elmennek a méltóságos főnök úrhoz — tudja — s mutatta a pénzt — visznek, de sokat, a mit lehet, akár aranyat, akár ezüstöt, akár bankót, de hamar, s addig rimánkodnak, térdepelnek, míg valahogy. A főnök úr nagyon jó ember, én tudom. De meg kell tenni, nem szabad kevélykedni, az nem ér semmit. Pénzt, pénzt, de hamar, a pokolból is. No többet nem szólok. Délutánig van idő. Három órakor lesz, vagy egy fertály négyre. Az urak, tudja, lassan mennek.

— Eladjuk a házat, apám — kiált fel a leány.

— El a szőlőt — folytatja a legény.

— A földeket — —

— Ne bántsátok, úgy is vén vagyok már. Temessetek el inkább tisztességesen.

A két testvér fölkerekedett s minden kérés daczára távozott.

— Hát aztán mondja meg öreg, most már csak ketten vagyunk — mit mondott, mit tett, hátha abból tudnék valamit kiokoskodni? Adja ki a társait; úgy is megtudják a dolgot előbb-utóbb; most ha magától tudjuk meg: maga megszabadul. Mondja meg, lássa, én is csizmadialegény voltam, sajnálom magát, szinte úgy néz ki, mintha az édes atyám uram volna; mondjon meg mindent. Kiszabadul s én meg káplár leszek. Segítsünk egymáson. Isten is megengedi. Aztán elveszem a leányát, nekem nagyon tetszik a leány. Most már csak láthatja, hogy igazi dologban járok. Mi? Látja ugy-e? Mondja hát, de hamar, mert jönnek-mennek, most is

ahol egy csomó ember. No majd segítek. Hát levelet kaptak Kossuth atyánktól?

— Mi egy kicsi sorocskát sem, uram.

— Kossuth bankót rejteget? s megtalálták?

— Nem uram.

— Szidta a... az nagy baj.

— Azt se szidtam.

— Hát?

— Ha csak álmomban nem mondtam valamit —

— No azt se szabad. Egyre megy. De hát mit mondott?

— Isten a bizonyságom, hogy semmit.

— Hát akkor elárulták.

— El, uram.

— Az mindegy. Ha nem tud semmit, ki nem ád senkit, baj — lesz.

— Jaj édes istenem — nyögött a vén ember keserves hánykolódásokkal.

— Nincs-e valami szép drága tehene?

— Van.

— No oda kell adni, s ne féljen. Kövér disznaja?

— Volt — de megöltük.

— El kell küldeni a kolbászát, sonkáját az uraknak — azok úgy sem öltek mindenütt. — Aztán meg is várják, nagyon szeretik.

— Jaj uram teremtőm — szorongatá a vén ember hüvelykujjait és feszítgeté nagy lábujjait. — Jézusom légy velem, mutasd meg ártatlanságomat. Te láttad uram, hogy én sekinek se vétettem; vén vagyok már, mit hazudnám előtted?

Lehajtotta nyomott kis fejét a vén ember, szurkos kezeivel kitörölgette szemeiből a patakzó könyeket és valami vigasztaló zsoltárfélébe kapott, nyögte, búgta az erőtelen sorokat, mint a régi martyrok, és Pál apostolt látta maga előtt, a ki elhagyatottságában ekkép panaszolkodik: «Az én első magam mentésében senki nem volt mellettem, hanem mindnyájan elhagytak engemet — —» El engemet is, — kiáltott fel a vén csizmadia.

«Mert Demás engemet elhagyott — — az érczmíves Sándor is sok gonoszszal volt irántam, de fizessen meg neki az Úr, az ő cselekedete szerint.» Tördelé a nagy apostol bús szavait a vén ember, társaira, az alczéhmesterre és jegyzőre gondolva bizonyosan — kik im felé se mennek. És kegyes fohászokkal végezé: «Én immár megáldoztatom, és az én halálomnak ideje közel vagyon!»

E szép, kegyes fohászkodások valamennyire megvigasztalták a remegő aggastyán hívő, de ugyan kevés jót reménylő szivét. Annyira, hogy még a zsandár úr is, mint egykor a régi római katona a kereszt alatt — hinni kezdte, hogy: «Bizony, ez alighanem igaz ember volt!»

Teljességgel máskép vélekedett azonban a derék és igazságos Krumpelholz főnök úr, ő tudta, hogy egynek a sok közül meg kell verettetnie, mert az időközönként való példaadást felette jó néven veszik odafönt a miniszteriumban s itt a városban és vidékén is oly szükséges az, csaknem mint a betevő falatkenyér.

Hiába sírtak azért folyosóján az asszonyok és leányok és mutogatták a szokásos módon az emberek a tömjént és myrhát: most az igazság kiszolgáltatóján semmi sem fogott, a gyémánt kebelről, mint borsó a márványról úgy hullottak alá a könyörgő, esdeklő szavak.

Valami szép és ünnepélyes volt e jeles hivatalnokot nézni övéinek közepette, csillagokkal, aranyos gombokkal, szúrós kegyetlen szemeivel és széles vastag szájával, melyet e hivatalos alkalomra egészen összecsucsorított, mintegy hogy azzal is példázza: itt ma sem égnek, sem földnek kérésére nincs pardon.

Schwindler úr is ott állt és háta mögött nehány főrómai hölgy kiséretében a főnökné, ki egyre susogta: ilyen az én férjem, a megtestesült kötelesség és igazság, a császárnak nincs több ilyen szolgája. Ah, ha látnák Krumpelholzomat a miniszterek. Úgy-e édes Schwindler, ő egy miniszternek termett?

Schwindler úr nagyon jól tudta, hogy az igazi bünös megváltotta magát. S mily szép ajándékkal; hogy ő azért a fogatért — barátságosan egy darab ezrest adott. Egy gondolat villant meg keskeny, okos fejében: ki kellene azt a csizmadiát szabadítani, szép leánya van. Az a leány nagyon is szép. Az a vén ember atyafiságával egyszerre betöltené a várost, ő ünnepelt ember lenne általuk, titkos magyar érzelmű — ah ez is szükséges.

— Igen, ezt a rablót, ezt a csalót — gondolt a főorvos úr a főnök úrra — fel kell jelentenem, le kell álczáznom minél előbb, egy kerületben nem jó nekünk lenni, a főnökné ízetlen reminiszczencziájával örökké utamban állana, (bár a kineveztetést Krumpelholzék régi reminiszczencziájának köszönhette), meg kell mentenem azt az embert.

Odább ment a hosszú fedett folyosón s egy emberrel, a ki a polgárok fejének látszott — véletlenül szóba állt.

— Mennyi idős lehet — kérdé halkan — az az öreg ember, a ki el van itélve?

— Túl a hetvenen, a bátyámnál két esztendővel öregebb.

— Beteges-e?

— Régóta sérvéses. Az belehal. Ott marad a deresen.

— Én az új kerületi főorvos vagyok — jegyezze meg, jó ember, csak tegnapelőtt érkeztem ide. Esmeri maga özvegy Némethné úrasszonyt, az aljárás főnök úrnak, László Károly úrnak testvérét?

— Hogyne esmerném, méltóságos uram, úgy esmerem, mint a két szememet.

— Az nagyon jó asszony. Elmennek nehányan hozzá és megkérik, hogy nehány úri asszonynyal jőjjenek ide a főnök úrhoz, kérelmezzenek. Ha nem lenne sikere: eljő a kérelmező bizottság hozzám a nagy vendéglőbe, a hol szállva vagyok. A többiről biztosítom. Legyenek nyugodtak. De így járjanak el, a mint mondtam. Most

kilencz óra, délig várni fogom magukat, jó ember. Itt most minden könyörgés, esedezés — hiába való. Majd úgy — tudja?

Semmi köszönet. Egy krajczárt se próbáljanak adni. Ha úgy járnak el, a mint mondtam, ez ember meg van mentve.

Schwindler úr intett finom szarvasbőr keztyűs kezeivel s mintha mi sem történt volna — visszament a nők közé. Krumpelholzot rendkívül magasztalta nagyszerű jelleméért, mely magasztalás a főnök úr öblös füleibe is elhatott — s a legnagyobb tisztelettel a példányszerű főnök iránt, kijelentette, hogy fontos hivatalos teendők miatt — távoznia kell.

Krumpelholz úr ily kiváló elismerések után nem tehetett mást, mint a polgárembereket és asszonyokat kikergettette, az ajándékkinálókat pedig rögtön elcsukatta.

Meg volt magával elégedve, de meg is lehetett, mert tudhatta, hogy ez így nagyon jól van. Büszkén, mint egy bivaly, feltartott fejjel a mocsárban — gázolt keresztül a rimánkodókon. Reszketett dühében is, de örömében is, hogy így meg tudta magát óvni az aranyoktól és egyéb hódolati jelektől, holott egy kis aranyra, oly főhivatalnoknak, ki még főbb hivatalnok akar lenni, kétségkívül szüksége vagyon mindig.

Nevetett és tapogatta a mély zsebeit, mint olyan ember, a ki ma nyert is, de bizony vesztett is. Tehette volna — gondolá — hogy az ajándékot négy szem közt, mint máskor oly sok ember tette — elfogadja s annál keményebben megcsapatja azt a nyomorult embert. Nem! ma Schwindler előtt példát kell adni.

Megérezte, hogy honnan jő a vész, mint a messziről czélba vett vad — és törekedett kijátszani a bajt. Vagy talán nem is sejtett semmit, mint rendesen az ember nem veszi észre, mikor igazán mellette a veszedelem. Dolgaiba merült, mint a madár a levegőbe és az összbirodalom felséges törekvéseit legjobb erejével iparkodott elősegíteni.

— *Én ki nem állhatom!*

— Te, Krumpelholz — kiáltott be úgy dél körül a felesége — egy csomó úriasszony jön, Némethné, Nagy Jánosné, Görögné, Sándorné, Vassné, Rézné — ez nagyszerű! Itt valami történni fog.

És mint minden jó asszony, a ki örvend férje megtiszteltetésén — vidám hahotával és ifjúi szökdécselésekkel futott a nagy terem mellé egy szögletbe, a honnan egy kis tolvajablakon át mindent láthatott és hallhatott.

Azt Krumpelholz eleitől fogva kénytelen volt megengedni, annyival is inkább, mert nejének egy intése, bátorítása vagy figyelmeztetése sokszor eredményezett már jó dolgokat.

Természetesen semmi se lett az egészből. Krumpelholz főnök úr pompásan tartotta magát, oda sem tekintett a tolvaj-ablakra, pedig a főnökné ugyan integetett, hogy engedni kell, engedni kell. Nem, annak a vén gonosztevőnek (holott igazán semmit sem tett, de ez nem is volt épen szükség abban az időben) lakolnia, oh igen, lakolnia kell.

A hivatalos dacz gyönyörérzete töltötte el a főnök úr férfias szivét. Minden igéret nélkül bocsátotta el az asszonyságokat, mondván:

— Uram, felséges császárom tudja meg, hogy egy hű szolgát bir bennem. A kötelesség és igazság szentsége az én lábaim, ezeken kell járnom.

A dámák akkor is, mint ma tennék: két pártra oszlottak. Vassné, Rézné a mellett voltak, hogy a főnök egy igazán nagyszerű ember, megérdemelt volna egy csókot. Mit is mászkálunk mi egy csizmadiáért? Ha bűnös: már bizony bűnhődjék. Bűnhödött szegény Ugodi Nelli is — hát akkor egy csizmadia? Én nem is mennék tovább.

Sándorné hajlandó volt egy rongyos csizmadiáért nem könyörögni — de Némethné hatalmasan vezette a menetet.

A nők a vallott kudarcz után dobogó szívvel mentek fel a lépcsőkön.

Schwindler Gusztáv kerületi főorvos úr díszruhában várta a női küldöttséget, biztató mosolylyal, egyszersmind (a mi mindig szokása maradt) ünnepélyes, alázatos megdöbbenéssel.

Így is fogadta.

Némethné egy-két ah! és óh! után igyekezett minél előbb sírva fakadni, a mi a felette siralmas ügyhöz talán legjobban is illett, s átadta a szót Rézné asszonyságnak, ki épen nem volt oly érzékeny, s ilyen beszédet tartott:

Méltóságos kerületi főorvos úr!

Szomorú világot kell a magyarnak látni, férjeink, gyermekeink rabságban, mi magunk rettegésben, hogy mikor ér bennünket a leggyalázatosabb sors, mely mai napon egy becsületes, soha senkinek nem ártó polgártársunkat fogja a közszégyen padjára vonszoltatni. Kedves-e ez a császár előtt? tudtával történik-e? nem hihetjük. Ha van anyja, a kit isten éltessen, testvére, huga, a kik sokáig éljenek — lehetetlen, hogy meg ne könyörüljön a szegény magyaron, főkép a kúnságon, a hol a kegyetlenség legtöbb áldozatot szedett már eddig is. Kedves az a császár előtt, hogy asszonyokat megvesszőzzenek? nem hihetjük; hogy tisztességes, jó házból való leányokat a piaczra vonszoljanak? olyan ocsmányság a világon sem történhetik több. És kérem, mi akar ma történni? hogy egy hetven esztendős, magával jótehetetlen aggastyánt nyilvánosan megbotoztassanak. Miért? semmiért. Talán csak azért, hogy egy éljent kiáltott. Hát éljen a császár, de mért ne éljen a magyar is szülötte földjén? Bűn-e az?

Bár tudná meg a császár, mert majd tenne az igazságot. De őt elzárják a magyartól. Büntesse meg az isten azokat, a kik teszik. Azért jöttünk a főnök úrtól, a kinek szíve érzéketlen maradt könyörgéseinkre, — hogy arra kérjük Méltóságodat, járjon közbe, hogy szünjön már meg egyszer az a rettenetes állapot, hogy az ember még a száját se merje tisztességesen kinyitni, hogy szegény felebarátunk, úgymint Harnócz János, a

csizmadiák czéhmestere, kiméltessék meg a legrettenetesebb sorstól, és mint ártatlan, szabadíttassék ki fogságából. Az egész város, az egész kúnság, de az isten is áldani fogja Méltóságodat.

A nők könyekkel osztották derék társuk szívből fakadt beszédét és könyörgő kezekkel fordultak a szép úri ember nyájas arcza felé.

— Én — kezdé válaszát a főorvos úr, mint azután is mindig tette — akadozó hangon, bár igen folyékonyan tudott beszélni, de talán így volt szebb — én idegen vagyok e szép országban, de azzal nőttem fel boldogult jó szüleim szeretetében, hogy a magyar nőket bámuljam és istenítsem. Örömmel, mély áthatottsággal látom, mennyire nem volt magasztalás, de a legtisztább való, a mit a dicső magyar nők nemeslelkűségéről olvastam. Az én szívem is elfogódott, midőn meghallottam, mik történnek itt. Nem, — büszkén mondhatom, azokat a felséges császár nem akarja úgy — talán hivatalnokaink részéről egy kis túlbuzgóság. Méltóztatnak tudni, hogy minden átmeneti korszaknál vannak nehéz, szívet szorító jelenetek. Csak a franczia forradalomra mutatok. De elmulnak a felhők, s a nap, a mi felséges császárunk kegyes jósága, a maga tündöklő pompájában fog leszállni a legutolsó kunyhóra is. Legyenek nyugodtak, én a mondott aggastyánt orvosilag megvizsgálom, s reménylem, a főnök úr is, ha úgy látja — tanácsomba bele fog nyugodni. Fogadják egyenként magasan kitüntető becses bizalmukért legforróbb hálámat.

Hát lehetett-e szív, mely szeretettel ne dobogjon ily fenkölt szavak után? ajk, mely dicsőítő igékben ne törjön ki ily emberrel szemközt?

Az egész város a nagylelkű és szép főorvos nevével lett tele, s mikor a csapatás elmaradt s pár nap mulva az öreg csizmadia szabadon, lánczok nélkül, övéi között megjelent — mindenki a csodálatos szabadítót akarta látni?

— Ki az?

— Milyen?
— Hogy hivják?
— Áldja meg a mindenható — —
— Honnan jött?
— Mert az egyenesen — suttogták szerte — *ő tőle*, a mi apánktól jött.
Veszeli Jóska is előkerült. S ő fútt még a trombitájába. Elmondta mindenkinek, hogy hol és mikép ösmerkedett meg azzal az úrral, hogy az micsoda egy isteni lélek! Most látja már, ki volt. Lám, lám!
S hogy teljes legyen az öröm: Márton Sándor is jött, még pedig a főorvos úr szekerén.
Akkor fordult be a templom felé, mikor itt is, ott is, az új főorvost dicsőítették.
Némethné könyek között vetette magát Vilma karjai közé, s csak ennyit tudott rebegni:
— Ő egy félisten! Azt — meg kell szeretned Vilma.
László Károly úr is így vélekedett a háttérben, és Lászlóné asszonyság is el volt kábulva a történtek után.
— Én ki nem állhatom! — bigyeszté gúnyos mosolyra Vilma kisasszony ajkait.
— Oh te! — csapta össze két kezét ijedten és haraggal Némethné — László Amely.

VII.

(A szegény ember csak szegény ember.)

Márton Sándor urat a dr. Schwindler Gusztáv úr két szép derese szállította be Nagykakasdra. Az ifjú elgondolkozott, hogy mikor ezt a különös szívességet a saját lovain fogja majd egyszer visszaadni annak az ismeretlen, nagyszívű úrnak! Büszkén mosolygott, mert az ember, ha még épen nem gazdag is, de tudja, hogy az lesz — meg meri ezt tenni; leoldotta nyakáról a kendőt, és kivette belőle meglehetősen jól összetörött bal karját. Sajgott biz az, hogy a fogai is csikorogtak bele, hanem mit mondtak volna arra Nagykakasdon, hogy ehol a Márton Sándor karja fel van kötve! no még ez is ügyes egy vőlegény; még a bort, sört, pálinkát is oda tette volna egy-egy roszlelkü!

A mellett azt is el kellett gondolnia, hogy az ő jövetelével most az egész város tele van; nem lesz egy ember, a ki észre ne vegye. Valamikor én is megéreztem, ő is megérezte — és mindenki megérezte, mikor a szerencse napja egyenesen orczájába sütött. Oh milyen akkor a nap! nincs akkor felhő! milyen enyhe akkor a lég, nincs akkor deczemberi fagy, milyenek akkor az emberek, nincs akkor ismeretlen sehol senki!

Márton Sándor, a nélkül, hogy tudta volna, úgy tartotta fejét a hintóban, mint a nagy, tisztelt, dicsőített Balassa szokta, kegyesen, mosolyogva, de alázatosan,

mintha mindenki beteg volna körülötte és tőle várná gyógyulását. Elhozta a nagy doktoroknak nemcsak reczeptjeit, hanem a fej, szem és kéz és láb és váll tartását is.

Mindent megtanult, hogy használhasson embertársainak, és hogy a szegénységet szorgalom s tudomány által feledtesse gazdag apósánál.

Az úton találkozott egy-két komor szegény asszonynyal, a kik a szomszéd nagy erdőre mentek egy kis törmelékért. Alig tudta megállani, hogy le ne ugorjék a kocsiból, — mint ezt Skoda cselekedte Bécsben akárhányszor — és meg ne kérdezze: asszonyom, hogy van? önnek a szemei igen be vannak esve? adja kezét, kérem, mutassa nyelvét.

Ah májbaj, szívbaj, gyomorbaj — —

Az a kedves jó Márton Sándor úr!

A városba érve — nagy csoportokkal találkozott — s ezekben ösmerőseivel, rokonaival, barátaival. Megdöbbent, édesen fölrezzent merengéséből: ennyit még se mert volna reményleni.

De azok a tömegek elmentek mellette szó nélkül, és még azt se vették észre, hogy ő mint a nagy Balassa: egy karéjt ír a levegőben üdvözlő czilinderével, vagy mint a jó szőke Szauer úr, mosolyog és bíztatólag mosolyog.

— Éljen, ez a nép embere lesz, karácsonyi megváltó, — verődött fel egy-egy hang.

Ez az előlegezés oly jól esett ifjú szívének.

— Igen, — mormogá magában, — meg fogjátok látni, hogy a halálba is elmegyek értetek!

És fölemelkedett, mintha már menni akarna.

Fényes tisztikar kiséretében, néptől, nőktől követve, látta a Hauszinger boltja előtt az ő patronusát, tollas kalappal, fényes főorvosi ruhában, délczegen haladni a nagy vendéglő felé.

És hangzott a nép zaja, mint tűzvészkor.

Mi történhetett itt?

A két deres sebes kanyarodással vitte el a városháza

előtt — és senki sem vette észre, hogy a hintóban az új doktor universzális Márton Sándor ül.

Odahaza a kis ősi telken (a nagyobb ősi telkek, mert voltak — sok oknál fogva elfogytak), egy öreges cselédasszony fogadta álmélkodó kifejezésekkel.

— De hát apám, Mári néni? nincs idehaza?

— Oh dehogy nincs, amott szalad a Kudar szabó felől. Jőjjön! Jőjjön! — kiabált a cseléd — nem látja, hogy itthon a drága, kedves úrfi?

Hogyne látta volna, hiszen még a pipa is látta a szájában, mert úgy füstölt, hogy öröm volt nézni a hű társat.

— Fiam, jaj te fiam! — ölelgeté az öreg Márton úr a kedves fiát, de mind azokon a helyeken, a hol az izületek ki voltak ficzamodva. Csak úgy tapogatta, mint a drága tojást, de mégis meg akarta tudni azonnal, nagy-e a baj? — No hát nem fáj, édes fiam? — kérdé örömtől csillogó szemekkel az öreg emberke, most kezdve igazában az atyai csókokhoz.

— Nem, nem, apám.

— És lám, itt mekkora híre volt, még Harkai sógorék is kétségbe voltak esve.

Jobban esett volna ugyan az ifjúnak, ha azt hallja, hogy: a László Károly úrék is nem tudtak hova lenni bánatukban — hanem így is szívesen vette a részvétet.

Márton úr, miután egészen meg volt győződve, hogy ennek a fiúnak épen semmi baja sincs immár, és itt nagyobb volt a zaj, mint sem a baj — oda fordult a lovakhoz.

A kinek voltak valamikor szebb napokban saját lovai és pedig hol feketék, hol pejek, hol sárgák, hol meg egyéb szép színűek: az be fogja látni, hogy Márton úr, a ki nagyon gazdag ember volt a forradalom előtt, ezt az érdeklődést még nem ölhette ki a szívéből. Örömmel simogatta meg a két gyönyörű vasderest, meghúzogatta homlokserényüket, füleiket, megveregette szép tömött szügyüket, figyelmeztette fiát, hogy nézze ezt a lovat, — ennek van csuklója, feje, szeme

és még minő lába! Szebb első lábakat nem lehetne látni, hét vásáron sem.

Oda súgta a fiának, hogy ezek a lovak a Krumpelholz főnök lovai, ajándékba kapta a Hajkó fiuktól, hogy az apjuk kikerülte a fölvágatást.

Aztán hirtelen a mai nap tárgyára tért.

— Szinte csapatásra jöttél fiam; a Harnócz csizmadia volt kinézve. Megszabadult. Első eset, már ki volt állítva a katonaság.

— Hogy szabadult meg az öreg? — kérdé inkább csak úgy odavetve az ifjú.

— Az csak úgy fiam, látod-e, hogy az úri asszonyságok a Németh Józsefné elnöklete alatt elmentek kérelmezni a főnökhöz, no az persze kikergette őket; onnan elmentek az új kerületi főfizikus úrhoz — csak most jött karácsony első napján — s az kicsinálta, hogy a czéhmester elkerülte a csúf halált. Tett is a nép olyan ujjongást, éljenzést, hanem tehetett is. Az valami csoda ember. Veszeli Jóska mondja az előbb, hogy találkozott veled, s a főorvos kötözte be sebeidet. No az még a szerencse. De hogy esett ez a szerencsétlenség? Menynyit búsultunk Harkaiékkal.

Megint csak Harkaiék — gondolá az ifjú — mért nem inkább László Károlyék?

— László uréknál nem volt apám?

— Nem voltam, fiam.

— És László úr se volt itt?

— Ő? édes fiam, mit gondolsz? Olyan emberhez, egy aljárásfőnök, — a kinek két fiát akasztatta a német. Nem, ő nem jár ide. De ha az úton talál, mindig elég szíves. Elég az tőle fiam. Szegény ember csak szegény ember. Azért, hogy a leánya mátkád, én nem várhatok tőle nagy barátságot. Régen, persze ez is máskép volt. Akkor én is jól állottam, bizony majdnem úgy, mint ő. Őt igen lábra tette a rettenetes uzsora, s a német; különben nem avatkozok senki dolgába is. Eredj csak fiam. Hadd lássam el ezt a kocsist. El ne menjen egy jó falat nélkül.

S még egyszer, úgy hirtelenében végigtapogatta a fiút, a vállait, a karjait, a mellét — hogy hol lehet az erősebb baj, s hogy a fiún semmi különösebbet nem vett észre — vígan a kocsis vendégeléséhez látott.

Egy vőlegény mit tehetne mást, és mit is kötelessége inkább tenni, mint azt, hogy fogjon tüstént az öltözködéshez, és látogassa meg a kedves menyasszonyát.

— Egy kis meleg vizet, édes Mári néni, — szólt a kimért tempóval tüzet rakó öreg cselédasszonyhoz, — hát mit szól rám? megsoványodtam?

Egy vőlegény mindig szép annyira, hogy várja a jó szót: be megszépült, be felséges jó színben vagyon!

Márton Sándor úr is várta ezt a szót, s mivel a rég meghalt édes anyja ezt nem mondhatta neki: elfogadta volna egy hű cselédtől is.

Mári néni, mikor látta, hogy a kis vaskemencze illendően zakatol: az úrfi felé fordult.

— Bizony úrfi, elkelne, ha egy kicsit — hanem megálljon, majd helyrehozzuk idehaza; öltünk disznót, hizlaltam pulykát, van néhány szép tyúkom is, s a galambok is költenek a kis konyhában, s egy kis szőlőt is tettem félre, van diónk, almánk, mákunk. Befogunk mindent, szerzünk egy kis jó piros színt. Aztán akkor egyben máskép mutat az úrfi. Azért csak azt mondom, míg engem lát: ne búsuljon. Hej, ha az én unokámnak, a Rémes Jancsinak a két nagy kövér piros orczáját most odaadhatnám — hanem ne búsuljon. Őt is én neveltem. Utána látok én a dolognak még ma.

— Ma? — nevetett az öltözködéshez fogott doktor úr, — ma ne bántsuk.

— Ugyan miért? hiszen tán csak...

— Ma estve László uréknál leszek.

— No hát holnap.

— Holnap meg alkalmasint Németh Józsefnénál.

— Hát mindjárt azután.

— Hagyjuk el egy kicsit, — folytatá boldog kaczagással Sándor úr, — előbb az atyafiakat járjuk végig. A László-nemzetség igen nagy; Vargák, Halászok, Ha-

jósok, Véghek — hagyjuk el Mári néni. Hanem kérdezek mást: nem látta mostanában — —

— A kisasszonyt? vagy láttam.

— No halljuk.

— Gyönyörű, tegnap hallottam a Sós Ferinétől, a ki bejárós Németnéhez — hogy — —

— Halljuk — örvendezett az ifjú, és válogatott legszebb ruhái között.

— Hogy László Vilma kisasszony báróné lesz.

Édes istenem, miért teremtesz bolond asszonyt!

Sándor úrfi letette a szép fejes nyakkendőtűt, elsápadt, s a szívén végignyilalott valami — hülés.

— Miféle báróné?

— Sohase tudom én. Az úrfi csak nem lesz báró?

— Én? Mári néni, hogy lennék? De doktor vagyok s mától fogva csak úgy gyógyíthatok, mint akár Veisz, akár Csikváry.

Ha tudta volna az ifjú, hogy egy vén cselédasszony ért a diplomához, és fel tudja fogni, mi a kitünő, a tiszta kitünő — odatartotta volna elébe a szép, ujdonatúj, nagy lógó pecsétes doktori diplomát s azt mondta volna, hát tudja-e, mit mondok, Mári néni? — azt, hogy ezt a diplomát ötszáz báróságért sem adom.

Ezt én szereztem becsületes, igaz munkával; ezen nincs mocsok, és nem is fog lenni soha, arra esküszöm; nekem nincs ugyan semmim, mert a német mindenünket elszedte, de független vagyok, s a míg isten segít: kenyeret nem lopok; fényes ruhát nem csalok; a nemzetemet el nem árulom; a porló bátyáim hamvaira szégyent nem fogok hozni. Hát most tudja, hogy én ki vagyok?

Igy szólott és tett volna Márton Sándor úr, — ha érzi, hogy egy vén cselédasszony — a ki hamarosan olyan pompás tüzet tudott rakni, ahoz is ért, hogy mi a tudomány és a becsület.

Így csak hallgatott, bosszankodott — és búsult.

— No fiam, módban hagytam azt az embert — szólott a belépő édes atya fiához — elláttam becsületesen étellel, itallal, adtam neki egy huszast. Jól tettem?

— Maga, édes apám — még mindig gazdag embernek képzeli magát, — mosolygott a fiú jóindulattal.

— Nem bizony fiam, csak szeretem a becsületet. Ne mondja senki, hogy czigány vagyok. A híres gazdag Hauszinger házat-házra vásárol, már van neki vagy tizenöt, egy rosz szürke köpönyegbe jár 1841 óta, azóta tán csizmát se vett másikat, úgy él, mint az utcza-kutya, családostúl; zárkózik; már hat órakor bezárja a kapuját, félti azt a ránczos, uzsorás, lelketlen bőrét. Élni akar, pedig-pedig mindenki utálja, a veje, meg az egyetlen gyermeke is; minden hónapban más cselédet tart, hogy ne kelljen neki fizetni. Hát élet az olyan? Inkább én ne egyem, de a fiam ne hallja rólam: hogy ahol megy a gaz uzsorás, czigány, smutzig apád! Egy huszast adtam ennek a németbe oltott kocsisnak. Lássa, kinek a fiát hozta, s becsülje meg a magyart. — Jól tettem?

— Jól, jól, édes apám.

— Rosszul állanak a szegény Harkai sógorék is. Az a gyenge, erőtelen leányka tartja őket a varrásával, szép, gyönyörű kézimunkájával. Az ám még a leány, fiam, ha volna még egy gyermekem, ha élne Istvánom, a pap, de annak teremtette volna az isten.

A vén ember félre fordult, megtörülgette sárgás bajuszát, elsimította redős homlokáról ősz fürteit, s remegő kezekkel fordult a magas égben lakó isten felé, és imádkozta, zúgta, dörögte, tombolta, kaczagta a Dávid ötvennyolczadik zsoltárját ekképen: Oh isten, ne hallgass, és ne vesztegelj, és ne nyugodjál oh erős isten! Mert ime a te ellenségid háborgatnak, és a kik tégedet gyűlölnek, fejeket fölemelték. A te néped ellen álnok tanácsot gondolnak, és ezt mondották: Jertek el, vezessük el ezeket, hogy ne legyen nemzetség! Cselekedjél úgy velek, mint a midianitákkal és Siserával, kik elvesztek Endornál és lettek a földnek ganéja! Tegyed őket és az ő fejedelmeiket olyanokká, mint Arebet, mint Zébrát és mint Sálmunát. Én istenem! tegyed őket olyanokká, mint a lapta, és mint a pozdorja a szél előtt. Töltsd be az ő orczájukat gyalázattal —

— Atyám, édes atyám! — ugrott oda a fiú apjához, kinek hullottak a könyei és tajtékzottak az ajkai — ne átkozódjál. Látod én megmaradtam. Adjunk hálát az istennek — hát a hol egy se maradt! Apám! lásd, itthon vagyok, nem is megyek el többet, itt élek melletted. Meglásd, minden jóra fordul. A kik nyugosznak — jól nyugosznak — ne háborgassuk — azért haltak meg, a miért én is meghalnék százszor. Ne bolygassuk poraikat. Ne sírj! ne sírj, mert — mert elmegyek, ha sírsz.

S a fiú odarogyott csakugyan a kis erőtlen emberre.

— Szép is bizony! így fogadni a fiát, — szólott a kemencze mellől a vén cselédasszony, szemeit törülgetve. — Sütöttem egy kis kolbászt, hajdúkáposztával — egyenek, hozok egy kis bort is.

S az asszony húzta-vonta őket az asztal mellé.

— No úrfi — hát ezt tanulta Pesten! Sírni! Hisz az imént jó kedve volt. Egyenek, én töltöttem ezt a kolbászt, borssal, majorannával. Maga is téns úr, okosabban tenné, ha másról beszélgetne már. Nem olyan gonosz már a világ, mint a milyen volt. Ehol — ma is — milyen szépen kiderült Harnócz uramnak. Kiderül még másnak is. Üljenek le, megyek egy kis borért.

Mire Mári néni visszakerült: akkorra csakugyan ott ült a fiú apjával; s tisztességesen foglalatoskodtak.

— Úrfi! nem feledkeztem én el a madarairól! — A rigót elvitette a kisasszony, az ott van.

— Ott van a Jakab, no, a Jakab ott van? — ugrott fel örvendezve, mintha mi sem történt volna, az ifjú ember. — Ej, ej, hát Jakab bácsinak csak jó dolga van.

— Még ugyan, — kapott kedvre az öreg cseléd is — de az úgy fütyül, úgy lármáz, hogy egész erdőnek meg tudna felelni.

— És a kisasszony szereti? Megyek, mindjárt megnézem Jakab bácsit.

— De hát a galambok?

— Nos? azokat is elvitette a kisasszony?

— Nem, azok itthon vannak — várjon csak az úrfi —

S a vén cseléd kiszaladt.

— Még ezt a szép falatot, édes fiam, ha te eszel, én is eszem, — mondogatá az öreg, ki meglehet, a nélkül is evett volna. — Igyál is. Nem rosz bor. — S az öreg megtöltötte a poharakat.

— Én nem iszom, apám. Megvárom, míg ötven éves leszek, akkor kezdett inni apám is.

— Akkor, mikor anyátok meghalt. Akkor egy kicsit temetés után megittasodtam — azóta iszom egy kicsit. — Te előbb hozzáfoghatsz. Hát ha isten jobban veled lesz.

— No úrfi, hát látott ilyeneket — mutatá örvendezve Mári néni a két, fehér gatyás, óriási begyű galambot.

— Nagyon szépek, Mári néni.

— Meghiszem. Mikor meglesz az esküvő, ezt a pár galambot viszem ajándékba a menyasszonynak. Ilyen szép pár nincs a világon. Hogy szereti ez egymást.

S a vén asszony csókolta, babrálta, simogatta a két szép galambot.

— Jól van, Mári néni. Látom, nem feledkeztek meg rólam.

— De hát vegye a kezeibe.

— No, szépek vagytok. Tegye fel őket Mári néni a dúczba.

— Nem, ezek velem laknak, egy szobában hálunk. Nevelem, hogy szépek legyenek. Ha baja történnék valamelyiknek — tudom, soha se lenne a házasságból semmi. Vigyázok.

— Jó, jó, hadd beszéljek már magam a fiammal; — vigye azokat a madarakat — kiáltott az öreg asszonyra az idősb Márton úr — épen egy tele pohár bort simogatva. — Az embert mindenütt lesik. Nézze a vesszőket, száradnak-e?

— Tán én nem vártam épen olyan szivvel az urfit, mint a ténsúr, hanem —

— Mári néni — vágott a vitatkozók szavába Sándor úr boldogan — mi aztán külön mindent megbeszélünk, hiszen még azt sem adhattam át, a mit Pestről hoztam — tudja?

— Hát? —

— Természetesen — mosolygott biztatólag az ifjú.

— No — minek tette már no —

S így Mári néni megbékélve vitte ki a madarakat, — s ott künn ezerféleképen elgondolta, hogy milyen kár az a derék, becsületes úrfi egy ilyen házsártos vén embernek, a ki míg a világ, mind beszélne, csak lenne a ki hallgatná. Majd a legnagyobb aggodalommal arra gondolt, hogy azt a jó kis füstös kolbászt a drága káposztával mind eleszi előle egy harapásig, s a bort is mind feltöltögeti. Éhen marad, pedig milyen sovány. Bemegyek, nem hagyom. S csakugyan minden perczben be is tekintett s oda kiáltott:

— Egyék az úrfi, igyék az úrfi, az isten megfizet. Vigyázzon.

S mutatta az ujjával, a fejével, hogy szúrjon a tányérba, ne hagyja magát.

A doktor úr nevetett, s viszonozta a vidám tekintetével, hogy: résen áll. Az öreg Márton ezalatt minden időt jóra fordított, s szembetünően kezdte is érezni, hogy valójában nem is olyan sötét már a világ mégis, mint fönnebb volt.

— Fiam te, most először is a Harkaiékhoz megyünk — tette le az öreg megelégedéssel kését, villáját. — Azok a szegény emberek tégedet nagyon szeretnek, s hozzám is igen jók. Meg kell, hogy nézd az öreg embert, az egy kicsit elméjében alighanem meg van hibázva. Mindig olvas, mindig tanul — öreg már, mire való az efféle? S minden ismerősétől, addig míg Ő megjő — egy-egy kis kölcsönt kér. Jó, jó, hát hiszen kérjen, megy az egyszer-másszor, de határa van mindennek. Csak azért mondom, hogy te is tudd magadat mihez tartani. Okos ember volt mindig, de most a sok ingyen való tanulás által mintha még tudósabb volna. Milyen ember! valamikor hogy ragyogott az elméje, hisz követ is volt Debreczenben. Egy kicsit becsukták, de hogy látták: nincs mit tőle félni, kieresztették. Tettek vele valami szégyent — igaz. De nem akasztották fel, mint az én

fiaimat! Sir a lelkem, ha látom, hogy azon az ártatlan leányon élődik, azon az árván, s azon a tehetetlen vén asszonyon. De azt hiszi, kergetik. S neki nem lehet dologhoz látni. Valamit tégy vele fiam. Sajnálom azt a szép leánykát, a ki éjjel-nappal töri magát a rettenetes sok varrással. Hogy én mikép élek? azt a jó isten tudja csak — hanem senkinek a zsebe körül nem kotorászok. Felakasztanám inkább magamat.

Mind azzal van tele, jön Kossuth; így jő, úgy jő; ezt olvasta, azt olvasta, innen irt, onnan irt. Mert haza jött Rákóczi uram is valaha, úgye? meg Tökölyi uram is! Még, ha teszem azt, ha haza jönne is, a halottakat fel nem támasztaná; a koldusokat fel nem ruházná; az elesetteket, a mennyi most van mindenütt — egyenként föl nem emelgethetné — mi? nem úgy van, fiam? Ha jön, hisz hozza isten!

— Csak beszéljen apám, addig én öltözködöm.

— Dologhoz álljunk, ugy-e fiam? Azzal tartok. Megtanultam kosárt kötni; rekettyés van bőven a határon, magamnak is van egy kicsiny tavacskám — szent Jakabon; nyesem, vágom; ez a vén asszony tisztítja, szárítja, én kötöm. Tóth Pál uram vásárokra hordja. S ő is él, mi is élünk. Ne félj fiam, — töltött még egy pohárral — nem alkalmatlankodom ám rajtad, ha a gazdag Lászlóék házában találnál lakni. Mi itt maradunk. Egy-egy kis dohányom mindig van, senkinek a nyakára nem járok — hanem azt, Sándor, mégis alig vártam, hogy gyere már haza.

— Igen — szólt elpirulva az ifjú ember — hanem azt még sem kérdi, hát «diplomám»? Nem is mutatom.

— Óh édes fiam, majd ha valamerre elmégysz: kiszedegetem én az irásaidat, könyveidet, megnézek én akkor mindent apróra. Magam akarok lenni, mikor nézem. Egyedül vagyok akkor is, midőn időnként a szegény bátyáid ruháit kirakom, szellőztetem. Tudod, rosszak a szemeim. Ezekkel is csinálnod kell valamit.

— Úgy, úgy sir, megint sir — tekintett be a szom-

széd szobából Mári néni, — ne igyék, nem magának való a bor.

S az öreg asszony szép csöndesen eltakarította a poharakat s a kis maradékot.

Sándor ekkorra egészen felöltözködött. S frakkosan, keztyüsen, fehér nyakkendővel, fényes czipőben, mosolygó kék szemekkel, odaállott apja elé.

— Jól van, édes fiam — gyönyörködött az öreg ember fiában. — Csak az a sok németség ne volna rajtad.

— Nem lehet máskép, apám.

— Nem úgy-é? Értem, Lászlóék miatt, hogy németek lettek.

S ha ifjú embert valamikor a jóság, ifjúság széppé tudott tenni, hát akkor Márton Sándor úr is egészen szép ifjú ember volt, s bátran mehetett a menyasszonyához.

Úgy is ment.

Milyen édes szívdobogással ment föl a szép sárga palota szőnyeges lépcsőin. Minden ajtót, ablakot úgy üdvözölt, mint régi jó barátot.

Az előszobában egy fogasra letette felső kabátját, gavallérosan kezébe vette czilinder kalapját, bajuszát megpödörgette, s telt piros ajkait mosolyra, s ha úgy jő — és mért ne jönne így? — csókra készen tartotta.

— Nincsenek itthon — lépett ki egy szobaleány — s jelentette a dolgot németül.

— De a tekintetes úr? — akart előre haladni a doktor úr.

A szobaleány hidegen végignézte az idegen tudatlan embert, s rendreutasító cselédgőggel oda vágta:

— A nagyságos úr sincs itthon és épen senki sincs.

Márton úr e rendreutasításon csak mosolygott, hiszen az a főember az ő leendő édes apósa.

Megfordult tehát, s úgy a mint volt, díszes szalonöltözetében Harkai úrék felé vette lépteit.

Abból, a mi lehet, vagy van: ifjú meleg szive nem sejtett semmit.

Vigan, emelt homlokkal, a legigazabb reménynyel haladt a kedves hazai utczákon. Alkonyat volt, nem igen vette észre senki, hogy ahol az öreg Márton fia! Harkaiéknál már ott találta apját, ki épen kártyázgatott a volt városi szenátor úrral.

— Így lelkem, drága öcsém, — ugrott fel Harkai úr, hogy ő legyen az első, ki a várt ifjú iránt atyafiságos szeretetét a leggyorsabban bebizonyítja, — üljön le, üljön ide, nem ide, oda, nem oda, mellém, nem, ide Bella mellé. Be felséges viruló szinben van (pedig nem volt), természetesen a boldogság kit meg ne szépítene, s akkora szerencse! Igazán, ebben a mostani bús világban jól esik a szívemnek, mikor az isten egy becsületes szegény ifjúnak olyan irígylendő szerencsét juttat részébe. László Károly gazdag, dúsgazdag ember — ah öcsém, mily derék ifjú lett! szakasztott a kedves néhai hugom: édes anyja.

S tekintet nélkül arra, hogy az ifjú doktor úr ezelőtt pár nappal törte össze kezét, vállát: — hevesen ölelgette és ropogtatta a fájós részeket.

— Ugyan sógor, az istenre — mit csinál a fiammal? — dobta el az öreg Márton úr a szépen rendbeszedett kártyákat, — nem tudja, hogy mi történt a cseri csárda kapujában?

— Nem én? — kiáltott fel rémülten Harkai úr, — öltek valakit, vagy elfogtak? ugyan mondja, kit, mikor? Itt ül és nem beszél, holott tudja, mennyire szeretek mindent körülményesen megtudni. Hát beszéljen. Nekem is van egy csomó nagyszerű hirem, öcsém, — beszélünk; — irásaim, olvasunk; — alig vártam már. Fennről hozott egy kis jó hirt? Beszéljen.

— No csak egyszer eresszse el a fiamat, s ne szorongassa a fájós karjait, a miket összetört a postakocsi. Mert annak is ez a mostani lelketlen német kormány az oka! Veszett volna oda lovastul, kocsistul!

— Úgy? feldőlt! hallottam, részvéttel hallottuk! Hogy és mint? Beszéljen.

— Semmi baj! — mosolygott az ifjú, szeretette

csókolva meg az öreg asszonyságot és szorítva meg a Bella kezeit.

Az öreg Márton úrnak, nagy nehezen sikerült székére nyomni Harkai urat és kényszeríteni, hogy a parthiet folytassák — az ifjakat pedig hagyják egy kissé magukra. Nekünk nap lesz holnap is — magyarázá — de nekik ezer kérdezni valójuk lehet.

És mivel most a gép is hallgatott és a reperálandó órák is pihentek, a két nő szerencsésen közrefogta a csinos pesti fiatalt.

Vilma, Vilma, és minden harmadik szó Vilma; mosoly, mosoly és minden szóra mosoly. Kaczagás, zaj, lárma; mintha huszan, harminczan lettek volna a kis szobában. Az ifjú doktor úr akármint beszélt, minden szép volt, akármibe kezdett, minden derült jókedvet okozott.

Felkerültek a rövid és szép levelek; a neheztelések, a panaszok; a titkos ellenségek innen és túl, a milyenek egy szegény ifjú és gazdag leány boldogságát és szerencséjét, mint a veszedelmes felhők a nagy útra indulót — kisérni szokták.

Bella mindenről mert beszélni, csak arról nem, a kiről már az egész város beszél, s a kit Némethné már, mint új széptevőt Vilma körül, a legmagasztalóbban emleget mindenfelé.

— Hagyja el, — kiáltott mind szüntelen az öreg Márton úr a sógorra, a ki mindjárt, mindjárt lecsapta volna a kártyát, hogy nagy csizmával, hireivel, irásaival betörjön a szép virágos kertbe, az ifjak édesded társalkodásába, — hagyjon békét, holnap is nap lesz. Tercz, quart, haladjunk. Négy alsó. Összetöröm sógor úr, ha nem vigyáz, tudja, hogy porig teszem. Nekünk holnap is nap. Vigyázzon, az istenre! No, aztán szaporán. Hó guitár! —

De már itt felugrott Harkai úr. Odaállott az ifjak háta mögé. Az órareparáló öreg asszony vezette az éneket, az akkori időkhöz és proklamácziókhoz mért csöndes tónusban:

«Földiekkel játszó égi tünemény,
Istenségnek látszó csalfa, vak remény — —»

S óh, ez a vak remény oly biztosan vezette a szép ifjú hajadon akkordjai mellett a mélán, könyeken át tekintő öregeket, mintha fáradt, reszkető kezeiket angyalok fogták volna biztató meleg kezeikbe.

— Bella, — kérdé odahajolva a leányhoz az öreg Márton úr, — azt a maga szép nótáját! Sándor, ha szépet akarsz hallani — erre vigyázz!

S pirulva, sáppadtan, reszkető hangon, majd sorrólsorra nekihevülve, zengé a szép árva leány:

«Láng emészti keblemet,
Láng nem mondható,
Szenvedély nagy és örök,
El nem oltható.
S oh kínok mély tengere!
Oh kemény egek!
Nem lehet kimondanom,
A mit érezek . . .»

S az idősb Márton úr szerette volna odakiáltani a félénk leánynak: ne féljen, mondja ki: ne busuljon; jó az isten, rendel az kinek-kinek. Hej, csak élne a kedves pap fiam, annak való lettél volna egészen! Az is szép volt, mint te, magas, nyulánk, s egy prédikáczióért — óh, hogy a nagy isten meg ne pihentessen addig, mig akasztófa helyébe akasztófát — hej, hej!

Elfordult az éneklő társaságtól, kettőt-hármat lépett ide-oda, s azt gondolta magában: kinek ártok azzal, ha sirok; és mit tehetek róla, ha megromlottak a szemeim?

Harkai sógor pedig örömmel és hálával tekintett a sógorra, hogy a szép érzékeny éneknek úgy átaladta a szivét. Bizony, szép leány Bella és gyönyörüen énekel, de még a nóta is felséges ám! Nem teremnek többet Bajzák! mormogá sokat elfeledtető érzéssel.

Sándor, ki a szép ének folyamata alatt egészen maga mellé képzelte Vilmát, fehér halavány arczával, fekete dús fürteivel, haragos, kissé mindig kemény tekinteté-

vel, melyért úgy tudta szeretni: a nagy halhatlan kún költőnek, Petőfi Sándornak egy gyönyörű dalába fogott, hogy:

«Rózsabokor a domboldalon,
Borulj az ölembe angyalom.
Súgjad a fülembe, hogy szeretsz —
Ah, milyen jól esik nekem ez!»

Az öregek elfelejtették, hogy öregek, ifjakká lettek az ifjakkal. Boldogokká a boldogokkal; könyeik nem a bánat és a rossz világ miatt hullottak; csak úgy, a hogyan a harmat szokott esni, észrevétlenül, csendes estvén — csendesen.

De eljött a törvényes óra, a hazamenetel ideje, a katona-trombita beverődött az ablakon, elnyomta a guitár hangját, s odakiáltotta a fülekbe: haza, haza, aludni akarnak a generálisok és a káplár urak, és nem tudnak aludni addig, míg minden csavargó ember otthon nincs.

Az idősb Márton úr figyelmeztette az ifjabbat, hogy az új Verbőczi törvénye mit mond — és dalnak, szónak, mosolynak, kézszorításnak véget kellett vetni engedelmesen.

Másnap reggel még jókor egy német hivatalszolga jelent meg az idősb Márton úr portáján, s az ifjú Márton úr számára egy levelet adott át.

— Ebédre bizonyosan, — szólt atyjához örömmel a doktor úr.

A kosárkötő úr egy csomó szép fehér vesszőt egyengetett valami jeles formára, oda se fordult fiához. Hagyta a drága nagyságos úri ebédet.

Sándor elolvasta a szép levelet és nem szólt semmit.

— Hát fiam! — tört ki a kiváncsiság az öreg ember szivéből.

Sándor oda tartotta az irást.

— Engemet is hivnak? Én fiam nem megyek, se ruhám, se hozzá való egészségem. Csak mulassatok. Sok a német ott mindig — aztán no, nem szólok.

— Nem ebédre hivnak, — mondá az ifjú olyan hangon, hogy felszökött az öreg.

— Tudtam — kiáltott egész visítva.

— Mit tudott apám?

— Én? semmit. Hát mit irnak? Feldőltél. Hej, hej, de jó is vagy te isten!

— László úr irja, hogy egyszer mindenkorra kiméljem meg a házát.

— Mitől? — villogtak rettentő haraggal az apa megromlott szemei.

— A látogatásaimtól. De hát miért? Mit cselekedtem? Rágalmaztam . . . én?

— Régen mondogatom én fiam, hogy: *szegény ember csak szegény ember!* Hát tudod most már, honnan fú a szél? Mikor feldőltél: én mindjárt . . .

Ha látott már valaki egy nagyon szomorú szegény ifjút, és ugyanakkor látta annak hasonló lelkü atyját is: akkor ezt a fejezetet befejezhetem.

VIII.

(Egy kicsiny fűre mennyi csiga kibúvik.)

Özvegy Némethné, született László Amely (azért irom ily egyesítéssel, mert mindig így mondták és irták Nagy-Kakasdon) büszke volt az eredményre, melyet derék hölgytársaival a czéhmester úr ügyében kieszközölni szerencsés vala. Mikor egy gazdag nő büszke, az azt teszi, hogy estélyeket, ebédeket sűrűn szokott adni, azokon csillogtatja nemcsak drága evő és ivó eszközeit, hanem diszkiállitásokat is rendez befőttjeiből, fontos híreiből és legujabb eszméiből.

Igen, a gazdag nőknek eszméik vannak. Nálunk is csak a gazdag nőknek vannak eszméik, és az nem is lehet máskép. Mikor látom, hogy egy udvarban sok pulyka van: ott az eszméket csak a vak nem veszi észre. És az eszméknek kötelességök, hogy örökké előljárjanak, fáklyát gyujtsanak és világot verjenek a szemekbe. Pulykák és eszmék sokkal közelebbi rokonságban vannak tehát, mint akárhány házasfél és karonfogva járó hivataltárs.

Némethné, született László Amely asszonynak szürkés szőke hajjal fedett fejében eszmék zsibongottak, diadalmi és házassági eszmék. Épen ez eszmék azok, melyeknek nem lehet ellentállani, és sohasem is lehetett. Szétnézett tehát udvarán a pulykák között és ha-

marjában a befőttek között, és néhány jó család még azon estvére megkapta a gyors meghivót. Kapott ilyet, és pedig első sorban a kitünő dr. Schwindler Gusztáv úr is — hiszen az ő dicsőíttetése volt a programm egyik főczikkelye.

Itt ült amaz estvén, melyen Márton Sándor doktor úr boldog látogatását tette apósánál, a nagyságos László család is minden tagjával.

Schwindler úré volt a főhely az asztalnál; mellette innen Vilma, onnantul László Károlyné fényes, kisimított, örömtől ragyogó arczával, és akármerre tekintett, mindenütt vele szemközt: Némethné, szül. László Amely. Az igazi jó apák és anyák úgy vannak alkotva, hogy azok, a míg leányaik férjhez nem mentek: a legszebb ünnepélyeken is csak a házasságkötésekkel foglalkoznak. Folytatják, meg elől kezdik, korrigálnak, törülnek, de szivök, lelkök szakadatlanul dolgozik. Minden mosoly, minden szó, minden pohárkoczintás — náluk csak ezt a tárgyat világosítja meg közelebbről és távolabbról; a gyertyák, lámpák fényében csak a házasságkötő pap áthatott, áldást osztó arcza tündöklik, az öregebb és tisztesebb férfiak és hölgyek alakjaiban csak a násznagyok és nászasszonyok jelennek meg előttük, és a gazdagabb apákban és anyákban: az örömapák és örömanyák.

Némethné, született László Amely e szép és nevezetes estélyen három lény közt osztotta meg magasztaló, figyelmeztető és biztató pillantásait. A biztatók jutottak Vilma kisasszonynak, a figyelmeztetők László Károly úrnak és a magasztalók, minden ékességükkel és varázsukkal Schwindler Gusztáv kerületi főorvos urnak, csillagainak, arany gallérjának, rendjeleinek, fehér kicsiny kezeinek, fényes szemeinek és csillogó göndör fekete hajának. Mikor egy idősecske özvegy úrnő, — a ki mindig szeretett volna még egyszer férjhez menni, de azt a körülmények nem engedték — megtalálja azon férfiút, kit örömest választott volna saját magának is: leirhatatlan munkásságot fejt ki a lebilincselő fogások-

ban. Maga a megtestesült elevenség, jóság, figyelem. Minden tekintete mosoly, minden mosolya bátorítás, minden mozdulata kérés, hogy: no édes úr, tehát hogy leszünk már? mint leszünk már? nyilatkozzék, jelentkezzék; a leány nem várhat, ezer a kérője; a legszebb alkalom, holnap? oh holnap már ki tudja, ki ütheti el a szerencsét; no édes úr, ennél szebb leányt nem látott, jobbat meg soha nem is fog, — fiatal, jó gazdasszony, szelid mint a galamb, otthon ülő, utálja a pompát, új ruhát föl nem vesz — tehát édes úr, szóljak? szóljunk? jó, én megteszem a boldogságukért, addig könyörgöm, míg odaadják a lányt.

Az ilyen asszonyokat — én azt mondom, hogy különösen is ki kellene tüntetni a kormánynak. Fel kellene terjesztetni a felség szine elé, a felséges úr tán egy rendet alapítana, mely a házasságszerző asszonyok rendje fogna lenni. Nem tréfa ez, nincs ebben semmi nevetni való.

Némethné, született László Amely nagyszerűen megfelelt hivatásának. László Károly aljárásfőnök úr hálás tekinteteket is vetett nénjére és Lászlóné ő nagysága folyvást mosolygott és a főorvos urat bámulta. És Vilma kisasszony? Mint a gazdag elkényeztetett leányok szokták tenni: hányta-vetette fejét, fintorgatta orrát és egész hidegen megolvasta, hogy a Schwindler úr kabátján hány gomb van összevéve és hány csillag, és hány keresztecske. Az arczára nem igen nézett, nem érdekelte, se szeme, se mosolya, se vékony kappanhangja. Amely nénire se nézett, apjára sem, anyjára sem. Hanem talán vőlegényére gondolt? Igen is, épen arra gondolt. A szegény kosárkötő fiára? A szegény kosárkötő fiára, és senkire másra a világon. Arra, a ki ott énekelget épen most, Bella mellett és zengi szekundóban:

— «Nem lehet kimondanom,
A mit érezek.»

Vilma kisasszony durván ellöki magától a Schwindler úr fehér kezét, mely mindig az ő tányéra és keze

körül babrál, hátat fordít, s egy öreg rokonnal beszélget és ropogtatja a finom czukrász-tortát, mintha még ma egy kis falatot sem evett volna, oly mohón, oly fáradhatlanul.

— Vilma! Um Gottes willen — susogja németül a kún asszony Németbné, született László Amely — oda-odaállva a leány háta mögé — hogy mersz így ülni? Én mindjárt elájulok.

— Ha még egyszer kényszerít Amely néni — én fölkelek és itt hagyom. Jó?

— Ach Jezusz! — sóhajt németül a kún asszony, hosszú sovány kezeit összetéve és esdeklően a főorvos úr felé fordítva.

Schwindler úr int a kaczér szemeivel, hogy nem baj, — oh azért ő bizik.

És lehetett is látni, hogy bizott, mert László úr a leghódolóbb tekintetekkel jutalmazta szives indulatát és épen oly elismeréssel, bátorítással Lászlóné ő nagysága is — ki örömében az egész vacsora alatt és azután is, hazamenet is — és talán még álmában is — állandóan mosolygott.

Schwindler úr elkisérte őket hazáig. Kocsin akartak menni, de Amely néni ajánlatára (hogy Schwindler úr Vilmával karonfogva mehessen) hazaküldték a hintót. Holott pedig Vilma nem fogadta el a főorvos úr karját és az egész uton egy szót se szólt hozzá és senkihez sem. A kapu előtt hirtelen besuhant, mikor szülei el voltak készülve a legnyájasabb bucsuzásra, a meghivásokra, az ősmagyar vendégszeretet felajánlására.

Mindezek meg is történtek — de a leány nélkül.

Schwindler úr meghatottan adta elő köszönetét, forró magasztalásokban emlékezett meg a ragyogó szépségü kisasszonyról, dicsérte vadságát, mely őt elragadóan gyönyörködtette, és ismét édes reményét fejezte ki az iránt, hogy ő itt, mint a muzulmán: megtalálta Mekkáját, nem akarta mondani Jéruzsálemét. Nem hiszi, hogy ő innét valaha távozni tudjon, de nem is akar, és nem is

fog. Óhajtana itt birtokot venni a lehető közelben, mert szeretné megmutatni a derék kunoknak, hogy mi a valódi porosz mintagazdaság. Otthon igen jeles méhészete, tehenészete, kertészete és rajnai borászata volt. Most testvére kezeli, de kitünően kezeli, meg van vele elégedve. Oh igen!

László úr vastag kövér vereses képe a sok reménytől, örömtől, váratlan szerencsétől úgy kiszélesedett, hogy a főorvos úr alig birta magát tartóztatni a kaczagástól s egész hazafelé, és otthon egész éjjel ezeken a szamár embereken mulatott. Készen volt azokkal a módokkal és eszközökkel is, melyekkel azt a neveletlen, nem épen csúf kún leányt vagy meghódítja, vagy — *megszerzi.* Előbb meg fogja tudni: hol, mijük, mennyijök van, s azután gyorsan akczióba lép.

(Hohó! megálljunk — mondja valaki tova alább, egy-egy alföldi városban — te nem is a nagy-kakasdi Schwindlert irod, hanem egyenesen a mi Schwindlerünket. Épen itt nálunk lakik. Itt él a gazdag, uzsorás német-kún László Károly, a ki huszonöt házat harácsolt össze; a kinek az anyja még tudtunkra sütő tököt árult a piaczon — s im? Ma nagyságos úr, a kinek épen egyetlen leánya volt, szép is jó is, s a ki most — és Bogáti Márton Sándor doktor úr is itt lakik, és a mindenkitől kölcsön kérő Harkai bácsi is, a két Máté testvért is itt akasztották fel. No Schwindler doktor úr, abban a palotában, mit szól ehhez! Lám, hogy kiderül minden, hogy azt a sok istentelenséget, csalást, hazaárulást, gazságot, a mi itt történt — messze másutt is megtudják, és ujjal mutatnak a méltóságos úrra; és ha szemtül-szembe dicsérik és magasztalják is, mert félnek az agyafúrt gonoszságaitól és bosszuállásától: a világ előtt mégis elbeszélik minden cselekedetét, hogy mikor a szegény elnyomott embernek gyalázó kedve van: legyen a kit szive szerint gyalázhasson; hogy mikor mély fölháborodásában a gonoszok roppant szerencséje miatt, köpni akar valakire, hát olyankor épen előtte legyen a méltóságos Schwindler úr fehér rán-

czos — most már barázdás képe, s hogy a méltóságos úr még ne is appellálhasson sehova!)

László Károly aljárásfőnök úrnak, mint bármely jó apának, ki érdekét tisztán fel tudja fogni — nem lehetett más szándékában, mint az, hogy leányát hatalmasan megfeddi, azután a legkeményebben reá parancsol, hogy azzal a koldus Mártonnal többet ebben az életben egy szót se vált, míg ellenben ennek a derék, kitünő kerületi főorvos úrnak minden szavát, mint a lelke üdvességét lesni, vigyázni fogja, tökéletesen alkalmazkodik a körülményekhez — azután — azután egy szót se másként.

Feleségét nem igen szokta ugyan soha is arra méltatni, hogy vele fontosabb, életbevágóbb ügyeket tárgyaljon, mert úgy volt meggyőződve, mint annyi jeles ember, — hogy az asszonynak a konyha, kamara, és legfelebb még az udvar és kert bőségesen elég munkatér: azonban most annyira át volt hatva a dolog szentségétől, hogy az épen alvási előkészületeket tevő boldog asszonyt munkálkodásában megállította.

— Kedves feleség, (a kedvest se szokta mondani máskor), azt gondolom, elég hosszu az éjszaka.

— Oh igen, de nekem mégis rövid; olyan jó álmaim vannak — mondá a félig levetkőzött asszony boldog megelégedéssel, — a világon semmire se gondolva erősebben, mint a holnapi ebédre és konyhai teendőkre, és még legfölebb arra egy kicsit, hogy az Amely sültjei és tésztái rettenetes rosszak voltak, és hogy ő majd meghalt szégyenletében; hogy a nyúl nem volt jól megsülve, és a vad lé is igen gyenge volt, és hogy mind ez az ő konyháján máskép fogott volna lenni, és ha úgy fordul, hát lesz is.

László úr egy vastag szivarra gyujtott, annak jeléül, hogy még jó darabig fenn fog maradni, azután egy kissé betekintett a Vilma szobájába, a hol egész éjszakai csöndesség volt már, s kérdé:

— Mit mondasz az új főorvos úrra?

— Rosszul beszél magyarul, — válaszolt a feleség.

— Majd megtanítjuk, most nem az a kérdés. De egyébként?

— Szörnyü keveset evett, és mind tele rakta volna a Vilma tányérját czukorral, almával, szőlővel.

— Ez a kérdés. Nem láttad, mennyire megfogta ez a leány?

— Oh Vilma mindenkit hamar porrá tud tenni. Vilma az estve nagyon szép volt, az a kék ruha fehér diszszel nagyon jól áll neki. Istennek hála egészséges. A nyári hideglelését egészen kiheverte, még egy csöppet se látszik rajta — szebb mint volt, s a haja szörnyű mód nő és tömöttedik.

— Hanem azt tudod-e, mennyi idős?

— Husz nincs.

— Elmult. Ezen a télen férjhez kell mennie.

— A szobaleány mondja, hogy Márton Sándor itt volt — a névjegyét itt is hagyta.

— Azzal a gaz ficzkóval semmi közöm. Utálom az egész nemzetségét. Koldussal nem kezdek. Dehogy nem! én kuporgatok, takargatok, sanyargatom magamat, a mit lehet összecsinálok: s vessem oda prédára egy hitvány, semmi embernek. Megállj, megadod te még annak a gyászmagyar rágalmazásnak az árát. Eddig se szerettem, hogy a házunkhoz jár, mert nem is talált hozzánk, de te elnézted, hogy bolondítsa azt a leányt: vége!

— De Vilma szereti, — ugrott fel a kövér asszony, hogy közelebb menjen férjéhez. — Róla senki rosszat nem tud, s aztán Károly, te is nem voltál-e szegény ember? apám mégis szivesen neked adott, s isten hogy megsegített bennünket. A főorvost én is szeretném, ha még egy leányunk volna — de Vilma tegnap is ott hagyta a kapunál, s nem láttad-e, hogy szüntelen hátat fordított a doktornak?

— Nem fog többet.

— Az igen. Makacs, mint te voltál.

— Eddig nem léptem fel az akaratommal, most én is belé szólok a dologba. Vilma nem fog ahoz a semmirevalóhoz menni.

— Az igen.

László úr, mintha egy rabbal állana szemközt — úgy tekintett nejére.

— Talán te akarod, feleség?

— Én sohasem akartam —

— No úgy — mert nem is szeretném!

— Vilma szerette; szerették egymást, a mint mi szerettük egymást Károly. Nem én, — én isten akaratát soha meg nem rontom!

S az együgyü asszonynak arczán felcsillant a szeretet, anyai nemes feláldozás.

— Hát te dicsérted annyira a főorvos urat? — villámlottak az aljárásfőnök úr vad szemei.

— Én most is dicsérem, ügyes, szép ember —

— És nagy úr, — vágta oda a szót a férj — Tudod? de nem látsz tovább az orrodnál.

— Lehet —

— De úr, és báró, tudod, te együgyü? Vilma nem lehet ténsasszony, neki bárónévá kell lenni. Emelkedjék a László-család. Apám varga volt, a vőm legyen báró. Neki is van nagy birtoka, nekünk is van elég — unokáink legyenek többek, mint mi vagyunk. Akkor főnök is lehetek. Tudod ezt?

— Én azt szeretném, és Vilma is, ha semmi se volnál. Régi barátaid elkerülnek.

— Engemet? — ordított az aljárásfőnök. — De miket beszélsz te most?

A vereses arcz kipirult, a pofaszakál mozgott, a dühtől habzó vastag ajkak nyitva maradtak, s a széles durva szemöldek összehuzódtak, mint a rák két ollója, hogy minden vakmerő gonosz barátot szétszedjenek, és talán elsőben is ezt az ostoba hülye asszonyt, a ki csak beszél-beszél és meg sem gondolja, hogy egy olyan szigoru hivatalnokkal áll szemközt, a kinek kötelességei közé tartozik a pofozkodás.

— Mondd csak, ki kerül el engemet?

— Hát a Halász Ádám is. Vagy elfeledted, hogy a Hajós András azon estélyén, mikor te beléptél, öten-

hatan is kimentek és nem jöttek többé vissza? hogy egy magyar kutyával nem ülnek egy asztalt. Nem panaszkodtál? nem borogattuk-e egész éjjel a homlokodat és nem voltak-e görcseid, hogy azt hittük, gutaütés ér? Vagy én se mondjak semmit, ámítsalak, hazudjam? Oh nem teszem. Az én apám becsületes ember volt; ha én semmit se tudok is, én nem szeretem, hogy te hivatalt viselsz: olyan akarok lenni, mint apám, és az ő sirjában akarok nyugodni. Mi magyarok voltunk.

— De ilyen vakmerő szavak után nem félsz?

És a nyers, dölyfös ember fölemelte öklét.

— Soha sem is féltem, Károly. Most fölkelhetnék, itt hagyhatnálak, mert megérdemelnéd, de nehogy azt hidd: félek, hát maradok. Most már úgy is kiment az álom a szememből.

— De — —

— Engemet csak egyszer üthetsz meg.

— Szoktam? — —

— Látom, mindenre eljő az idő.

— A nyelvedért.

— Még sohasem ártottam vele neked, és másnak sem.

László úr egy kissé elhallgatott, mint rendesen az oly lármás zsarnok szokott, a ki tudja, hogy a felesége hozománya után származott és itt, ha valaki úr: hát az asszony lenne az, még ma is.

— Mondd, — vevé fel csöndesebben a szót László úr, — mi voltam a forradalom előtt? Adó-ellenőr, egy semmi, a ki egy csomó léha ember grácziájától függ. Most mi vagyok? aljárásfőnök, és ha használni akarom az eszemet: maholnap kerületfőnök, főispán. De persze, neked az nem tetszik, hogy én vigyem magamat, magam teremtsem állásomat? Legyek szolgád, ispányod, forgassam a pénzedet?

— Sohasem mondtam, Károly. Hogy mit csinálsz a pénzzel: velem nem közölted soha. A miatt is sokszor kellett sirnom.

— De a miatt nem, hogy nagyságos asszony vagy?

— Oh hadd el — szégyen — —!

— Hogy az apád birtokát megkétszereztem?
— Csak isten vissza ne vegye!
— Nagy urak, nagyságos és méltóságos urak, asszonyságok járnak hozzánk? úgy-e azt nem szégyenled?
— Bár az én atyámfiai járnának, vagy a tiéid, Károly.
— Csak bizd rám magad. Még a kezemet is megcsókolod egyszer. Most menj, aludj.

A jó asszony odament kevély férjéhez, átölelte, megcsókolta, azzal a forró csókkal, mely csak a jó, hű asszonyé — és megsimogatva karjait, szobájába vonult.

— Hej! sóhajtott fel László Károly úr — csak egy okos asszonyt adott volna nekem a sors, a ki megértett volna, a ki tudott volna reám büszke lenni: most hol állanék? A fél város enyém volna, mert a pénz kelendő, és a száz kamatot is örömest megadják; hivatalomban emelkedném, mert a kormány örvendene, hogy e közt a sok gaz morva, cseh csőcselék közt egy jóravaló tehetős magyar emberre is akadt, a ki érti a szót, és tudja, hova kell vágni. Elfogatnám a gazdag Mészáros Simont, a szájas Sebestyén Mátét, a vén Hajkót — és könnyü volna a jószágaikból egy szép részt kiszakíttatnom. Talán ezek a mostani gazdag grófok másképp cselekedtek? Hanem itt a suly a hátamon, egy bolond feleség.

Azonban a bolond feleség szerető, forró csókja annyira kiengesztelte mégis, hogy a további teendőkre nézve szabad kezet nyert.

Ezzel a szabad kézzel aztán meg is irta azt a levelet, a mit másnap reggel dr. Márton Sándor úr megkapott.

Hát Vilma?

— Ő csak aludjék, — mormogá az apa, — legyen, boldog, majd igazítok én a sorsán. Most nem feddem meg. Holnap megtud, a mit szükséges tudnia.

És megtudott-é valamit?

Igen, hogy Márton Sándor visszaküldte a jegygyűrűt, a leveleket. Ennyi akármely leánynak is, azt gondolom — elég.

— Hát az micsoda? — sikoltott fel a leány a visszaküldött csomagra tekintve.

— Az, hogy az az ember nem neked való. Tégedet is vérig megsértett és engemet is meggyalázott. Felvilágosítást kértem tőlem ma: s ez a szépséges felelet. Még neki áll fölebb, a hitvány koldusának? Nem az illett volna-e, hogy ide jőjjön, megkérjen, bocsánatot könyörögve mindnyájunktól?

Nem! ő a sértett, ő az úr? Hohó rongyos, ide nem teszed a lábadat többé.

És ebből a nemes hangból, a mit lehetett — elmondott László úr, úgy a feleségének, mint a szerencsétlen kedves leányának.

Miután látta, hogy az ajtó be van szegezve jól: mosolyogva, és családját vigasztalva — lement a csillagos adjunkt urak közé.

Odalent nagy újsággal fogadták a főnök urat.

— Hallotta-e nagyságos főnök úr, — vigyorgott egy szőke kis fiatal adjunkt.

— Nos?

— Az uj kerületi főorvos úr tiszteletére Baranyai Albert ma nagy estélyt ad. Itt van egy híres pesti virtuoz, — valami lengyel hegedüs.

— S kik lesznek ott?

— Bizonyosan a főnök úr is kap meghivót, a plébános, az öreg Halász Máté, a Hajkó-fiúk — oh de mennyien.

— No? ez derék! Hisz azok rettentő rebellisek voltak. Ez felette szép!

— Már az úgy van. A főorvos úr csodát mívelt. Az egész város isteníti.

— De a Hajkó-fiúk talán csak nem? — nevetett boldogan László ur.

— Ugy hallám, — szólalt meg egy nagy fekete fejü sovány adjunkt, föl sem tekintve irásáról, — hogy Márton Sándor úr is megérkezett — lesz öröm!

László úr egy haragosat köhentett, a mi azt akarta jelenteni, hogy: mi közöd neked ahoz, ökör?

— A nőm beszéli, — folytatá az alázatos adjunkt úr,

sebesen irva magyaros betükkel a der die das-okat, — hogy az egész estét Harkaiéknál töltötte.

Az aljárásfőnök úr közelebb lépett, és kevésbbé haragosan fordult az adjunkt úr felé.

— És hát hogy ott mulatott volna? Mondja csak, barátom.

— Igen. Énekeltek, guitároztak — vigan voltak.

— No csak folytassák, — szólt édes mosolylyal, — mindjárt itt leszek.

S az alfőnök úr felsietett a családjához.

— Hát tudod, kit siratsz? — simogatá meg atyailag László úr leányát, kit heves zokogásban talált. — Egy semmirevalót, a ki egész éjjel Harkaiéknál dalolt, tánczolt, a te kedves hü barátnéddal. Igen, most mondja odalent Földes. A neje, épen a neje beszéli. Ott kellett neki is lenni bizonyosan. Természetes, a ki a leendő apósát elég vakmerő uton-utfélen rágalmazni, azt gyászmagyarnak — gazembernek, igen, annak is mondott — német polgárnak nevezni egy főrendü, uri ember előtt, szerencse, hogy megtudtam; s a ki a menyasszonya arczképét csak annyira sem becsüli meg, mint egy leszakadt gombot — nos hát te mit sirsz? — fordult egyszerre dühösen a főnök úr feleségéhez. — Sajnálod, hogy a vén kosárkötő Mártont nem láthatod mindennap? Így van az, a hol az anya egy gyámoltalan lélek s mindent megenged maga körül. A becsületes embert lépten-nyomon éri a sok szégyen, gyalázat. Mindig mondtam, ez a Márton egy haszontalan ember, nekem sehogy se tetszik, ügyetlen, kétszinü, alattomos, rebellista apjával együtt. Egy ilyen ember legyen az én vőm, a ki miatt még egyszer el is csukhatnak, a ki miatt mindenemet konfiskálhatják: most ehol a mit megjövendöltem, tisztán beteljesedett: Elfogathatnám, becsukhatnám a gazemberét — —

— Apám, — szökött Vilma kisirt szemekkel apjához, — azt nem fogod tenni — Földesné hazudott —

— Hát a főorvos úr? talán az is? Nem fognád-e reá, hogy ő is hazudott?

S kegyetlen mosolylyal gyönyörködött az apa leánya vergődéseiben.

— Neki sem hiszek, máskép mondhatta Sándor. Megtudom tőle.

— Leány! — ordított az apa kitátott gőzölgő szájjal, — ha ezt megpróbálnád —

— Miért ne? Itt valakinek hazudni kellett, — nézett mereven a leány apjára.

— S talán én hazudtam? pirult el mélyen az — apa leánya előtt. — Nagyon szép!

— Menjen; menjen le a hivatalba — ez nem a maga ügye, menjen!

S a magas, erőteljes leány, mint egy gyermeket tolta ki a dühtől, szégyentől tántorgó embert.

László úr fenyegető, apailag kemény szavakat kiabált vissza, de ezekre az erélyes kifejezésekre Vilma kisasszony nem adott semmit. Nála csak az volt a kérdés, hol és mikor beszéljen Márton Sándorral. Ha igaz volna: akkor —

Egy leány, a kit úgy neveltek, hogy minden óhajtását lesték és minden akaratát szentnek tartották — nem ösmeri, mi a parancs és nem tud arról, hogy vannak dolgok, a miket lehetetlen akarni, még a királykisasszonynak is. Azt gondolta Vilma: öltözködik, megy, felkeresi Bellát, a hűtelen gonosz teremtést, mert minden szegény leány irigy és csalárd és ő is az; és elmegy Sándorhoz, kivallatja, leszidja — és és —

Csak annyit tudott tenni egyelőre a szép László Vilma is, mint a szegény Faragó Mari és Ambrus Terka és Török Irén és Hajós Amál, és még egy nagy csomó megcsalt menyasszony, hogy keresett egy sarkot, a hol a kezeibe hajthassa forró fejét és sirhasson, a mint csak tud, és a meddig csak tud. Küldje el a vigasztaló anyját, hogy ne bántson most, édes anyám! hagyjon magamra, és nézze a visszaküldött jegygyürűt, szórja szét a kedves leveleit, s azután lassankint megint szedje össze egy szálig és zárja el oda, a honnan kivette, és tördelje keserü könyek közt kezeit, és átkozza

a sorsot, s azt az órát, perczet, mikor legelőször meglátta azt a lelketlen, alacsony embert, a kinél rosszabb, aljasabb nincs a világon. Így, így, ha szeret, ha igazán nagyon szeret! —

Igen, László Vilma kisasszony is épen ezeket tette egytől-egyig, és nem ment el sem Bellához, a kit határtalanul gyülölt, sem Márton Sándorhoz, a kit nem akar többé látni, soha, soha!

Mikor valamennyire megcsendesedett a sirásban, akkor bezárta szobáját és előkereste levélpapirjait, elefántcsont faragványu kis tintatartóját, arany szárnyu tollait — és irt, irt, sebesen néhány sort. Nem jó volt, ujba kezdett. Keményebben irt. Eltévesztette, kitörölte, elszaggatta, és behányta a tüzbe. Oh ha azt a csalárd Bellát, s azt a rossz embert is oda dobhatta volna — mennyivel megkönyebbedném most az én dolgom, s az olvasóé is, a kinek a szép franczia regények helyett egy ügyetlen magyar történetet kell olvasnia — ha ugyan megteszi.

Baranyai Albert uréknál, a gazdag gyógyszerészéknél nagy estélyre készültek.

De hát a szomoru ötvenes években is voltak estélyek, mikor a magyar hőseit siratta, kiknek nem volt szabad megjelölni sirját; bujdosóiért imádkozott, hogy ne zugjon a tenger, és mint az ártatlan madár, menjen bántódás nélkül a hajó, és ha a fecskéknek szabad visszatérni oda, a hol születtek: jőjjenek vissza egyszer vidám orczával azok is, a kik minden csillag feljövetelekor lenéznek az itthon maradtakra, és ebből a magas tiszta távolból, a hová nem ér fel az önző pásztor urak kemény keze — lekiáltanak: apám, édes anyám, hugom, barátom, öcsém!

Hát ezekben az esztendőkben is azért termett a bor, hogy vigan igyuk meg a Krumpelholz úrral, a fődoktor úrral, a biztos úrral, a kik —

Hát ekkor is csak azért hiztak a malaczok, és növekedtek a baromfiak, hogy nevetve daraboljuk fel őket és hangosan kiáltsuk: és hogy hej akarom semmi

baj! — Hiszen mikor szent István és szent László meghalt...

Nagyon szép közönség volt hivatalos Baranyai Albert urékhoz. Annyi gyertya égett, hogy éjféli misekor se több a plébánia templomban. Hogy égett!

Repesett az ember szive örömében: mekkora asztal volt patkó formára terítve; milyen czifra tartók pompáztak német versekkel a virágbokréták mellett: menynyiféle bor, fehér, vörös, aszu nevetett a tündöklő kisebb-nagyobb poharak vidám szomszédságában; oda künn a konyhán hogy sustorgott a fris sült; hogy pirult a kalács; hogy égett a jó Rézné, Vasné, Nagyné, Görögné, Németné orczája, és milyen boldog volt fehér kötényével, ferde szájával, nagy künnülő barna szemeivel, és gyürűs ujjaival a kis Baranyainé; a pipázóban hogy járt-kelt a sok kakasdi birtokos — — eh, asztalomba csapom ezt a hitvány tollat, égjen el a kezem, ha irom tovább — irom, irom, ah hogyne irnám, hisz most jönnek a főemberek.

— Méltóságos Krumpelholz Lipót kerületi főnök úr, kedves tisztelt főnökünk — hajlongott a szép piros képü Baranyai Albert gyógyszerész úr, mint boldog házigazda.

— Méltóságos Schwindler Gusztáv kerületi főorvos ur —

— Nagyságos László Károly bátyám — kedves lelkem, jó bátyám —

— Nagyságos Hayermayer József főadószedő úr —

— Nagyságos Stuckmandl Izidor főbiztos úr — kedves barátom.

— Ah ah! Méltóságos báró Transport Fülöp major úr —

— Isten hozott, Ábris! (egy kétcsillagos gavallér, a Baranyai úr bátyja.)

— Szervusz Miska! (egycsillagos ur a Baranyai ur öcscse.)

— Sebestyén bácsi, Hajkó András, Halász Máté, Varga Dániel postamester, Szentpéteri József batyáni

birtokos, Huszár Péter, jó ember, Mészáros Simon, a kaszinó elnöke, Papp László, Bakos Gyuri — tele van a lelkem, tessék, tessék — mutatott az asztalokra.

Majd következnek a nagyságos asszonyok. Nincs nevük. Ne maradjon hirük.

Ekkor az összes vendégkoszoru egy szép karéjt formált, s megjelent a háziasszony egy pápaszemes, kopasz, vigyorgó, fekete bársony ruhás szőke úr karján:

— Hoffmanowszky Alfréd — a világhirü hegedü virtuoz, — mutatá be Baranyai úr —

Hoffmanowszky nevetett, hajlongott jobbra-balra, s aztán szemtelen hahotával odafordult egy öreg emberhez, a vén Halász Andráshoz, ki legközelebb állott egy függő órához — s szólt:

— Bácsi, állítsa meg azt az órát.

— Miért? — kiáltott megütődve a vén kún.

— Meg kell állítani.

— Meg kell állítani, — zugják többen a férfiak közül.

— Megállítottam, hát miért?

— Azért; hogy tudják meg maguk, mikor lépett be Hoffmanowszky.

— Zseniális, — sipegé a fődoktor ur, — fekete fürteit illegetve.

— Nagyszerü, — kiabálták mindnyájan.

S nehány percz mulva egy kondor haju fél német, fél czigány gyermek ember oda biczegett sánta lábaival a zongora mellé; Hoffmanowszky elővette hegedüjét — s a világhirü hangok betöltöttek minden szivet, hazafias tapsokra buzdítottak minden tenyeret.

Baranyainé oda sugott a férjéhez.

— Hát a plébános ur?

— Nem jött el. Megállj pap.

— És Samu bácsi?

— Dohogjon, veszszen. Ilyen szép társaságot nem lát a vén papja. Az bolond.

— Hát Hajós Abel? Hajkó Pali, Ambrus Feri bácsi —

— Van helyettük elég! Azok most jöttek haza a tömlöczből, haragusznak a főnökre. Elegen vagyunk. Kedves kicsikém csak jó legyen minden, mulassanak ezek az urak. A rabok tartását én kapom meg. Lelkem kicsikém — csücsörítette ezekre Baranyai úr piros ajkait — csak legyen minden jól. Óh ez a Schwindler nagyszerü ember, hogy zongorázik, hogy ölelgeti László bátyám. — Becsülöm, mennyi vad magyar egy rakáson. A sült szag jó szag —

— No és Vilma nem jött el, és anyja se — csattant fel a kis asszonyka.

— Vilma beteg.

— Ah —

S e szives ah után nemsokára sorakozni kezdtek a vendégek a dúsan terített magyar asztal körül.

A társalgás németül ment, mert a magyar olyan nyelvet beszél, a milyet parancsolnak, és könnyen megy neki, mint a gyereknek a papirosos fésün való muzsikálás.

Az első toasztot Mészáros Simon ur, volt honvéd őrnagy kezdte törött artikulusokkal, döczögve, hanem igazi jó érzelemmel, a derék Krumpelholz úrra, s a kedves új kerületi főorvos úrra, a kiket a magyarok istene sokáig éltessen. Kifejtette Simon bácsi, hogy megmérhetetlen köszönettel tartozunk az új rendszer bajnokainak a csendért, rendért, hogy a méltóságos főorvos úr gyönyörü cselekedetével minden polgár szivét megnyerte (elfelejtette az öreg, hogy ezzel a derék Krumpelholzot bántja), hogy a magyar, mint a régi nóta mondja, olyan mindig:

«Hogyha véle bánni tudnak,

Az ingét is od' adja — —» De od' adja, — fordult Schwindler Gusztáv úr felé. — Hogy a magyart egyszer csak ismerni kell, mert ilyen nép nincs több! — —

— Oh hát mi? — nevetett a főnök úr tettetett haraggal. — No no!

— No meg a német! — tevé hozzá pirulva baklövése miatt a jó öreg kun, — hogy gyermekeink büszkék lesznek reá — ha — sógorság, komaság, atyafiság — —

A vén Hajkó oda morogta a kabátja ujjába:

— Akaszszanak fel, Simon, ne hazudozz annyit.

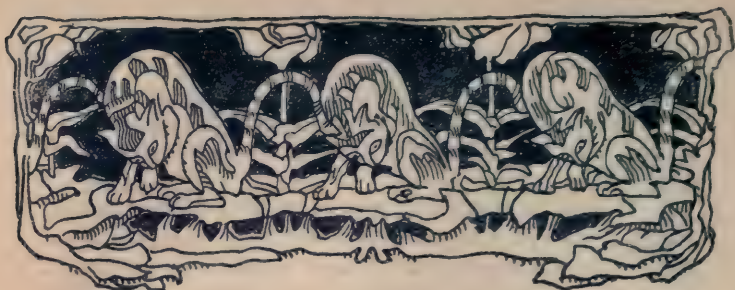
— Hogy az isten — forgatta beszédét Simon bácsi — virágoztassa fel az jó egyetértést, és az köztünk való állandó barátságot.

— Törjék mozsárba a nyelvedet, — döfölé a vén Hajkó, — látszik, főispán szeretnél lenni. Kutya! — S az öreg ember leütötte fejét. Ennyit mégis restelt.

— Hogy mint egy másik régi nótánk mondja, süvegelje meg, — itt elakadt Simon bácsi; mert látta, hogy nem megy dülőre a dolog — és nézett ide-oda — hogy, motyogá — hogyan is van: Mint régen volt — úgy-e Péter?

— Süvegelje meg a magyart, mind a németet, mind a horvát, mind az tót! — vágta oda Huszár Péter.

— Éljen! — zugták, ordították a kunok dörömbölve, a törésig csörgetve poharaikat, s kaczagva, hogy a német érti is a dolgot, meg nem is. Éljen!

IX.

(Hogy harczolnak a gazdag szivek és szegény szivek.)

A Lászlóék, a Mártonék és a Harkai sógorék családjában mindenki meg volt sértve a gyülöletig. A csöndes jó Lászlóné sokszor azon vette magát észre, hogy mindenkit kerül, férjét, leányát, Némethnét, alsó, felső szomszédot, jövőt, menőt, vendéget, urat, szegényt egyaránt, s még azt az ártatlan Jakab rigót is minden perczben kész volna kidobni az ablakon. Ételnek nincs ize, a viz rossz, álma nincs, és talán meg tudná állani, hogy soha se szóljon egy lélekhez is. A derült mosoly eltünt kövér sima arczáról; ül-ül s a mit eddig soha sem tett hosszasabban: gondolkozik, sokról, szomoruról, keserü dolgokról. S óh annak, a ki nem szokta: mily rettentő munka ez! Nem parancsolja senki, és mégis abba nem hagyhatja az ember. Ha fekszik: folytatja; ha ébred, újra kezdi, és mint a nagy számadásokkal vesződő: ad, kivon, oszt, szoroz, töröl, és a mi előáll: mindig hibás, rossz, rossz.

Így számolt Lászlóné reggtől estig.

— Óh Károly, — mormogá — hát ezt érdemeltem én!

És bár eddig soha sem hányta fel férjének, hogy: te csak egy szegény varga-fiú voltál, diurnista a tanácsháznál, semmi, épen semmi: és mégis hozzád mentem,

mert szerettelek — mostantól fogva, mintha mindig csak ez a pont állana a szemei előtt:

— És milyen dölyfösen emelte föl öklét! Károly! Miért? mert azt mondtam, hogy régi barátaid elkerülnek — és ez fáj. Hogy egy hazaáruló kutyával nem ülnek egy asztalt. És Károly haragszik, hogy ez nekem fáj! Úgy jött felém, hogy megüssön, — Károly! Voltam én rossz hozzád valaha? Nem kerestem én mindig kedvedet? Nem voltam-e boldog, ha vidámnak láttalak? Voltak-e különös kivánságaim a te óhajtásaidon kivül? Károly! Ha valahová menni akartam s láttam: te nem akarsz jönni, nem dobtam-e le mindig ünnepi köntösömet? A kire te haragudtál: nem kerültem-e én is, ha testvérem lett volna is; a kiket te szerettél: nem fogadtam-e örömmel későn, korán? Megcsaltalak valaha valamiben? Nem, ugy-e? És látod Károly, így szóltál: De ilyen vakmerő szavak után nem félsz? Hát szolgálód voltam én, hogy féljek? napszámosod, a kit fenyegetsz? Károly! És hogy mindenre eljő az idő — a nyelvemért!

S a megsértett asszony végig gondolt egész huszonhárom esztendős házaséletükön. Hűnek, igaznak, engedelmesnek találta magát — és nem mindig ilyennek Károlyt — de nem hányt szemére semmit — mert nagyon-nagyon szerette. Ha féltette is, nem mondta; ha hibásnak találta is valamiben: örömest elnézte. És hogy én őt ispánommá, pénzforgatómmá tettem? Én? hogy én irigylem az előmenetelét? Én? Károly!

Az egyszerű, együgyűnek látszó asszony kesergő szivében megáradtak a kérdések, és folytak szakadatlanul, mint a zuhogó patak. Panaszra panasz; vádra vád. Ez az egykori szép, kedves László Károly mind rútabb, durvább, nyersebb alakot vett fel. Mindig a fenyegető ujjak, a haragban égő szemek, a nagyokat dobbantó lábak, a kitátott száj, és villogó, nagy széles fogak. Elfordult — hogy megint felé forduljon, és szeretettel mormogja: Károly, hát ezt érdemeltem én?

Minden, de minden megváltozott a jó asszony előtt.

Keskeny kis homlokát mindegyre nyomogatta, törögette, mint annyiszor a ketrecz ajtaját, rácsát, a honnan a réczék, ludak, kappanok erővel ki-kiakartak törni a szabadra. Úgy tetszett neki, hogy ha homlokán ajtócskát nyitna a jó isten: sok-sok bánatos gondolat kiszakadna onnan.

— Hogy az apám birtokát megkétszerezte? — mondogatá magában Lászlóné. — Meg. Bár ne tette volna. Oh az isten mindent visszavehet még.

És egyre fokozódó megvetéssel, egyszersmind önvádolással is gondolt azokra a jelenetekre, mikor szegény, törött bútorokat tettek a kapu alá, rongyos bundákat a kamarákba, tehenet és borjúkat az istállókba. — Mikor asszonyok, gyermekek sírtak, vének átkozódtak — és ő nem tudott tenni semmit, csak sajnálkozott és sajnálkozott.

De rendesen elmult minden hamar — és megint jól folyt és édesen, boldogan az élet. Az emberek tisztelettel köszöntötték, a merre járt, és senki, de senki se mutatta, hogy Lászlóné követett volna el valamely hibát.

Sehogy se birta most azt cselekedni, hogy ne gondolkozzék. És mentül tovább gondolkozott: feje, szive annál nehezebb lett. Ember, asszony, gyermek, koldus, úr — óh mintha az egész világ oda akart volna ülni a fejébe — és erőnek erejével, azonnal.

Így ezzel a nehéz, megterhelt, rettenetesen megterhelt fejjel tántorgott ide-oda, egyik szobából a másikba; nem szólva semmit, és kerülve mindenkit. Az öreg Márton úr is ott ült a homlokán belül, és Márton Sándor is, de sőt a vén Harkai és Harkainé is és Bella is gépestül, varróstul, vásznastul együtt.

Könyörgött, imádkozott, sírt, sóhajtozott, hanem gondolkozni is kénytelen volt, folyvást, folyvást, megpihenés nélkül. Várta, hogy bár a szent felség engedné meg, hogy eredne el egy kicsit az orra vére, hanem

nem eredt el. Most minden csepp vérnek gondolkozni kellett.

Óh istenem! így, ily terhes gondolatokkal látva egy gazdag, dúsgazdag nőt — nem tudok semmi külömbséget közte, s ama szegény favágóné között, ki addig, míg férje zihálva fűrészel — komoran, búsan tekint mellén csüngő sáppadt, rongyos gyermekére — és gondolkozik —

Gondolkozik!

Vilma is kerül mindenkit; apját, mint legfőbb ellenségét.

A reggelinél hallgatnak, és azt teszik a déli és estebédnél is. Az inas és szobaleány az, a ki által váltanak egy-egy hideg, zordon szót. Az apát megsértette a leány és a leányt az apa, ki gazembernek nevezte mátkáját — és az anyát megsértette mind a kettő, Vilma hideg zárkózottsága, s a férj durva fenyegetése által.

Így telik egyik nap, egyik hét a másik után sötéten, gőggel, gyűlölettel. Az apa a legszerencsétlenebb embernek tartja magát a világon, a kit valaha együgyű asszony és elkényeztetett leány meg nem értett és nem méltányolt; az anya hálátlanságot lát minden tekintetből, mely néha leánya és férje felől bús orczájára száll; s a leány zsarnokok, kufárok között érzi szivét és türelmetlenül várja az utolsó órát.

Annál elégedettebb és boldogabb Némethné, született László Amely. Az ő napja teljes pompájában ragyog. Új bútorokat vásárolt, drága tükröket és sűrű függönyöket.

Repeső örömmel fut Vilma elé, mikor kopogását hallja, és a szegény Vilma úgy érzi, hogy ez az egyetlen lény van csak iránta őszinte érzelemmel. Sűrűn jár nénjéhez, ki egyetlen egy szóval se hoz fel előtte senkit, hanem hagyja, hogy a szegény leány beszéljen arról, a kiről akar.

És Vilma mindenről beszél talán, csak arról nem: a kinek neve minden szempillantásban ajakán lebeg.

Dr. Schwindler úr mindennapos vendég Némethné

néninél, de ő nem széptevő — óh, alig vált egy pár szót a szép Vilma kisasszonynyal. Utazásait, tapasztalatait — reformjait beszéli Némethné, született László Amely ő Nagyságának — suttogva, a sűrű függönyök mellett, hogy a himző rámára hajló, hallgatag leányt meg ne zavarják valahogy.

— Ah! — kiált elfeledkezve magáról Némethné, született László Amely.

— Női és férfi vegyes kart —

— Ah! és nők is fognak lenni?

— Igen, Harkai Bella is — —

E szóra leteszi Vilma himző rámáját s közelebb huzódik a beszélgetőkhöz.

A doktor úr egy csomó úri nevet említ a legjobb családokból, férfiakat és nőket a Hajkó, Halász, Mészáros és Baranyai nemzetségekből.

— Ah az lehetetlen, — vonja kijebb a néni a doktor urat Vilma felé.

— Minden szerdán és szombaton órát tartunk a Sebestyén Máté házánál —

— És Sebestyént, — azt a vén medvét is megnyerte ön? Ah! ah! ez — ez — —

— Oh nagyon kitünő öreg úr, szid egy kissé bennünket, hanem én igen örömest veszem. Mint a leszálló madár szárnya, az ő keze is egyre kisebbeket csap. Igen kedélyen mulatunk. Nagyon szereti a zenét, éneket, én éneklek és zongorázom neki, sokszor átölel, mintha a legrégibb barátok volnánk —

— És a leánya, Zsuzsika? már nem fiatal leány — csinos szőke — ugy-e?

— Kedves, nagyon kedves teremtés — szép szoprán hangja van — szeretem —

— Kérem, doktor úr, — lépett egészen a beszélgetőkhöz Vilma, hideg sápadt arczczal.

— Szathmári Etel is —

— Igen, Szathmári Etel kisasszony is az énekkarban van, — felelt a doktor legelegánsabb és leghidegebb mosolyával.

— Varga Mari is —

— Varga kisasszony is és a nagysád jó barátnéja, a szép Harkai Bella is. Csinos kis hangja van, nem nagy, de iskolázott. Talán? —

És a doktor megbátorította hódító mosolyát, s egyet simított szép fekete barkóján és fényes göndör fürtein. Karcsu, hajlékony termetét illegette, és a diadal reményével emelte föl magas, domború fehér homlokát.

— Óh nekem nincs hangom —

— Neked? — szólt közbe Amely néni — neked gyönyörü hangod van.

— Én a csengéséből látom, a legszebb fekvésű hang, Lagrange-féle.

— Ki az a Lagrange? — kérdi némileg melegebben Vilma.

— A leghiresebb párisi énekesnő.

— Ön hallotta?

— Éveken át.

— Párisban?

— Madridban is és Londonban is. Legközelebb Bécsben.

— Ah, ah — csapta össze kezét Amely néni — és suhant ki a teremből észrevétlenül.

— Ha én is be akarnék lépni abba az énekkarba, doktor úr —

— A legnagyobb szerencsémnek tartom —

— De ha — hangom ...

— Akarja, hogy megpróbáljuk?

— Mikor?

— Ha parancsolja, azonnal.

— Hogy? — kérdé naiv félénkséggel az egyszerű leány.

— Zongora mellett —

— Itt nincs.

— Van nagysádtoknál.

— Amely néni?

Amely néni mintha a függöny alól termett volna elő,

egyszerre ott állott, olyan mosolylyal, mely örömtől, boldogságtól sugárzott.

— A doktor úr meg akarja próbálni a hangomat —

— Az nagyon természetes édes jó Vilmám, a kedves doktor azonnal meg fogja próbálni a hangodat.

— Nem, nem, — nevetett vidáman a leány — nem most, nem itt —

— Hanem? és ugyan miért nem itt? Hát nem érdemlek én meg annyit, hogy nálam próbálják meg a hangodat? Szeret valaki tégedet jobban, mint én —

— Nem úgy, Amely néni, de itt nincs zongora.

— Ha nincs, lesz. Az én angyalom, egyetlen leányom kedveért a legdrágábbat hozatom meg rögtön. Még ma beszélek Hausingerrel.

— Oh én szivesen megrendelem — bizzák azt rám Nagysádtok. A legkitünőbb gyárból rendeljük meg, egyenesen Bözendorfernél Bécsben — ajánlkozék Schwindler úr.

Oh! s mintha imádkozni akart volna — oly áhítatosan tette össze Némethné, született László Amely úrasszony hosszú, sovány, sárgás kezeit és nézett a diadal ravaszságával a derék főorvos úrra.

Meglehet, heves magasztalásokban tört volna ki a jeles doktor iránt, de Schwindler úr, szemének egyetlen vágásával tudtára adta: hallgassunk.

— Nálunk, Amely néni.

— Tehát nálatok. Nagyon jól van édesem. És mikor?

— Ha a doktor úr — kéré Vilma Schwindler urat az elkényeztetett leányok hirtelen akaratával.

— Ezer örömmel — csörrenté meg kardját a doktor úr boldogan.

Lászlóné elbámult, mikor leánya a főorvos úr karján belépett.

— Mama, a doktor úr a hangomat fogja megpróbálni. Énekelni tanulunk.

És Vilma hirtelen a zongorához szökött.

— Lásson az ember csodát — oh teremtő istenem —

mondá magában az anya, felette mód megkönnyebbedett szívvel, és szabadulni kezdő fejjel.

Amely néni különhívta sógornéját egy ablakmélyedésbe.

Lászlóné, mint minden nagyon jó anya, elsőben leányát szereti, s csak azután leánya széptevőjét vagy mátkáját. Neki mindegy, akárki legyen a választott: csak leánya szeresse.

— És Vilma? — kérdé a lelkesedéssel magyarázó sógornétól az ablakszögletben.

— Igen.

— Mióta? hisz még ma is Sándort siratta — tévedsz talán?

— Látod — s mutatott a felette nyájasan beszélgető párra.

— Oh te Amely, oh te Amely! — —

— Lassan — folytatá susogva a felvilágosításokat.

László Károly úr mosolyban fürdő, vereses kövér arcza is előkerült a kanczelláriából.

Amely intett, hogy hallgasson, most távozzék, később mindent megmagyaráz.

László úr hajtogatta magát és fényesen meggyőződött, hogy az Amely esze egészen László-ész. Megbocsátott annak a makacs leánynak is, és alig várta, hogy a régi béke helyreálljon a familiában.

— Mégis jó, mikor egy apa keményen tartja magát. Mi lett volna abból a leányból, ha engedek; egy nyomorult falusi doktorné, ténsasszony, egy rongyos kosárkötő menye — így lesz belőle Méltóságos dr. Schwindlerné, főorvosné, egy porosz báróné, s lesznek az unokáim bárók, főhivatalnokok, ezredesek, generálisok — s én magam meg leszek kerületi első főnök.

Nevetett, mert a szerencse szereti, ha nevetnek és igazi vidám szívvel fogadják.

László úr úgy fogadta s odalent a csillagos urakat sorra kinálgatta a legfinomabb szivarral. Szivják, — hadd menjen a jó füst az ég felé mint a tömjén.

Kezdett a tavasz zsendülni. Felette szép idők jártak,

a fű mindenfelé zöldült; az engedelmes időre rügyezni kezdtek a fák! s fenről a legjobb hirek szállingóztak, hogy a nyárra lejő felséges urunk a császár. Lejő Nagy-Kakasdra is — lesznek kitüntetések, szép előléptetések. Derék volna — tervezgeté örömmel a jövőt a gazdag aljárásfőnök úr, — ha akkor már leányom úgy jelenhetnék meg, mint báróné és én magam is biztosabb lennék az esetben, hogy egy — s más, egy kis rendjel, — no ha isten velünk lesz — de velünk is lesz. Oh, hogy igazgatja a véletlen az ember sorsát! — ment belebb és belebb a sürűségbe az aljárásfőnök úr — ha azzal a rongyos Mártonnal ez a főorvos egy kocsin nem utazik; ha a Schwindler szemessége, okossága ki nem ugratja a bokorból a nyulat; ha az isteni gondviselés nem adja annak a hitvány embernek a nyelvére a becsmérlő szavakat; ha elbizakodott kevélységében oda nem ajándékozza a leányom arczképét; — s ha — de minden nagyon jól indult, és jól is fog végződni. Mi van ma? — s mint mikor ökröket és lovakat és juhokat vásárolt és béreseket szegődtetett, elővette a kalendáriumot, vastag körmeivel megjelölte a napot, melyen ez újabb dolgok történtek, s kétszer-háromszor is elmondogatta magában: különös, épen gyümölcsoltó boldogasszony napja előestéje vagyon, a legjobb jel mindezekre való nézve. Holnap ünnep, kiviszem a doktort Szent-Jakabra, onnan átmegyünk a Hangosba, lelkerülünk a Füzesre, lássa, milyen földjeim, legelőim vannak, ha akar: itt mindent teremthet. Tegye ide át a birtokát. Tehenészet, juhászat, méhészet — a föld kerekségén nem lehet alkalmasabb, mint az én jószágaimon. Itt a Hajkó-rész, a Halász-rész, a Mészáros-rész, a Varga-tag, a Mocsy-berek — mindnyájától elszedegethetjük okosan. Pert akasztani könnyű. No, ha isten velünk lesz: meglátunk mindent. Még egyszer megnézte a kalendáriumot, mit mond ezekre a napokra.

«Déli szelek, meleg idő, derült szél, jó eső, ismét csöndes szelek» — —

— Derék — csapta be a kellemes utbaigazító köny-

vet. Az idő jó s jó időben még az ember esze is jobban fog.

Kikerült az utczára, hogy egy sétát tegyen s úgy hallgassa a zongorát és szép éneket. Minden embernek köszönt s még a Vak Laczi koldusra is mosolyogva tekintett.

— Megállj! — szólott oda a koldushoz — nesze.

S egy darab nagyobbfajta német új rézpénzt adott a hálálkodó koldusnak.

— Az isten ezerszeresen áldja meg a nagyságos urat, minden gyermekével, unokájával, betegség kerülje, szerencse keresse.

S az egy kevéssé látó vak ember sietve inalt odább az aljárásfőnök úr elől, nehogy valami vége legyen a dolognak.

Óh nem, László úr csupa sziv és jóság volt most.

Gyönyörűen hangzott le az emeletről az ének, úgy harsogott, de oly szépen harsogott, hogy ki kellett hullani egy-két könynek a boldog főnöki szemekből.

Addig sétált, míg a főorvos úr le nem jött.

S most, mintha csak úgy véletlenül találkoznának, megdöbbenve s egyszersmind vidám hahotával köszöntötték egymást.

— Ah nagyságos bátyám uram, — rázta meg Schwindler úr kicsiny csontos kezeivel a László úr húsos kövér kezeit. — Vilma kisasszonynak nagyszerü hangja van.

— No, csak nem talán? — ölelgeté a két ember egymást barátságosan.

— Világhirü hanggá tudnám fejleszteni. Igen, igen, kedves bátyám.

— No? — szerette volna odatenni László úr: hát hiszen én öcsém nem bánom.

— Női és férfi vegyes énekkart alakítottunk, urambátyám.

— Ah — és hol fognak énekelni — méltóságos úr — — öcsém?

Mikor ezt az utolsó szót kiteremtette az aljárás-

főnök úr, egy egész hivatalos lépcsővel érezte magát föntebb. De érezhette is.

— Hangversenyeket rendezünk, s ha a császár ő felsége lejő . . .

— És csakugyan lejő? — ragadta meg László úr a méltóságos uramöcsém vékony karját.

— A legbiztosabb forrásból tudom. Vilma nagysám tündökölni fog. Isten áldja meg, édes bátyám, isten áldja! — tündökölni fog — tündökölni fog — —

A doktor mondta-e e szavakat még, vagy már László úr, vagy Lászlóné úrasszony, ki a kellemetes hirekre egyszerre felszabadult a roppant gondolkozástól, avagy talán Némethné, született László Amely mondta, kiáltotta: az bizonyos, hogy az a szó ettől fogva majd lassabban, majd erősebben, majd biztos hittel, majd csak édes reménységgel — de folyvást hangzott, zengett, játszott, énekelt a László-palotában.

Jakab urfi a kaliczkában ezt fütyölte, az adjunkt urak a kanczelláriában ezt irták, a szobaleány ezzel járta össze a boltokat s a nyalka boltos segédek ezzel fogadták vevőiket. A szép tavasz is erre a hírre érkezett meg Nagy-Kakasdra.

Meghallotta ezt a hirt az ifjú Márton Sándor úr is.

— Nos hát Márton Sándor? Hogy hallotta meg, kitől hallotta meg és mikor hallotta meg?

Némethné szül. László Amely úrasszony volt egyszer oly szives, hogy az utczán megszólította:

— No Sándor, maga felénk se jő.

A fényes selyemruhás asszonyság mily bátran és gunyosan tette ezt a kérdést! Metszett a hangjával, szúrt a fakó szemeivel és hogy megkapaszkodjék valamibe, — rángatta előre-hátra a magas virágos német kalapját és azokat az apró kulcsokat, melyeket mint gondos, kitünő gazdasszony mindig magánál tartott: csörgette a zsebében. Különben nevetett is és épen nem törődött azzal, hogy a sápadt, kissé meggörbült ifjú ember haragszik, vagy nem haragszik.

Mivel igen nyájas akart lenni, s lehető finom és jó-

szívű — mielőtt felelt volna Sándor a kérdésre, felszólította az ifjut, hogy kisérje el egy darabig, úgyis épen Vilmáékhoz tart.

— Mit mond arra, hogy nem jő felénk, hen? Tudja én magára nem haragszom, én mindig jó voltam magához. Hen? Igen rossz fát tett a tűzre — hen?

A doktor úr nézett erre a czifra vén asszonyra, hogy hol vette ezt a furcsa beszédmódot?

(Ihol, édes Márton úr. A ki nagyúri asszony, annak első gondja, hogy a beszéde is más legyen, mint egy közönséges asszonyságé.)

— Én, tekintetes asszony, semmi rosszat se tudok, hogy tettem volna.

— Nem-é? De igen is sokat tett. Fivérem le akarta magát tartóztatni, tudja, el akarta csukatni több esztendőkre a rágalmazó szavaiért, hen, mi voltunk azok, én és Vilma, a kik sírva kértük: az istenért, ne tegye szerencsétlenné azt a fiatal embert. És tudja, ki tett magáért legtöbbet? a főorvos úr, a drága jó Schwindler Guszti. Nagyon nagy hálátlanságot követett el Sándor, azt már mondhatom. Hanem én megbocsátottam és Vilma is megbocsátott. Megtehetné, hogy bemenne fivéremhez a kanczelláriába, megkérné, szépen megkérné. Nem hiszem, hogy ő is meg ne bocsátana. Fivérem nagyon jó ember, azt maga, hen, ezerszer tapasztalhatta, — hen. Ah! Megálljunk, úgy fulladok. S tetőtől talpig jól megnézte a csinosan öltözött ifjú embert?

— Nem néz ki épen rosszul — nem. Mondják, betegeskedett maga?

— Inkább atyám volt beteg hosszasabban, nekem valami kis főszédülésem volt.

— Sokáig?

És gyönyörködött az el-elpiruló, majd elsápadó ifju emberen.

— Néhány napig.

— Hallom, igen sokszor jár Bellához. Mi? legyen bizalmas irántam. Tudja, én mindig pártolója voltam magának. Lássa, Bella egy igen jó, szorgalmas leány.

Képzelje, hogy haragszik reánk! semmit sem akart elfogadni a varrásért tőlünk. Egy szegény leány nem jól teszi, ha kevély — az épen nem talál. A kinek a mindennapi kézi munkájából kell megélni, s abból két öreget is támogatni: az nagyon boldog lehet, ha jól fizetik, — és mi különösen jól fizettük. Hen, hát sokszor jár Belláékhoz? No az szép. Mondja Bellának: nincs miért haragudjon, épen nincs miért. Panaszolta Vilma, hogy az énekpróbákon sértőleg kerüli, és kérdésére még válaszolni sem akar. Nevetséges. Egy szegény leány — ah úgy fulladok! Ugy-e kipirultam? Úgy pirulok!

Igen, Némethné, született László Amely asszonyság tökéletes piros volt, a szája széle piros, és hosszu, csontos, sovány orczájának az a része, a hova a festéket szokták alkalmazni — akár csak két széles piros rózsa.

— Mondja csak, édes Sándor, nem tudnék magáért tenni valamit a főorvos úrnál? Mi sokszor emlegetjük magát, és a főorvos úr is tudna magának egy jó helyet kieszközölni a kerületében. Akarja! Hen? Igazán fáj a szivemnek, ha tudom, hallom, hogy valaki haragszik reám. Ah, hogy fulladok! álljunk meg. Vilma igen szép. Nem is kérdi? Mit csinál maga oly sűrűn Belláéknál? — folytatá fürkésző tekintettel. — Ne tagadja, önnek komoly szándéka van. Lám, a rosz ember, milyen hamar elfelejtette Vilmát. Óh, mi megbocsátunk. Én úgy örvendek, ha valakit boldognak látok, ez volt egész életem főczélja, hogy a kinek javára lehetek, javára legyek. Még ma beszélek újból a főorvos úrral, remélem, Vilmánál fogom találni, hogy szerezne magának valami jó állomást. Talán Karczagon, Madarason? Hova szeretne?

— Én itt akarok maradni — köszönöm. Itt ösmernek, és már eddig is többen is fordultak hozzám.

— Lássa, úgy örvendek, hogy találtam. De megálljon, elmondom Vilmának, hogy milyen hamar elfelejtette a régi flamméja. Isten áldja, Sándor. Vilma nagyon boldog — nagyszerü pályát csinál. Oh, ő ragyogni fog, ragyogni!

Vilma ott állott az ablakban és nézte Sándort a függöny mellől, és reszkető örömmel várta, és találgatta: bejön-e? Óh igen, be fog jönni, bejön.

Az ifju is észrevette. Lesütötte arczát.

Márton Sándor menj fel, állítsd meg a sorsot, hátha csak egy szavadba kerül? Szólj: én senkit sem rágalmaztam, én szeretlek, én imádlak.

Menj fel.

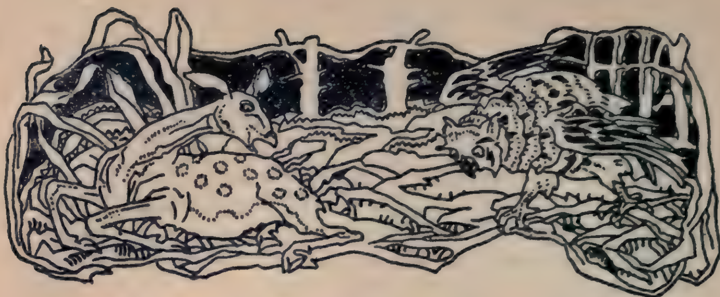
— Nem szabad, nem, nem, ha megőrülök is, — mormogá magában az ifju.

S a durva levélre és a magas látogatóra gondolt, ki bizonyosan most is ott ül, a hol ő ült valamikor — boldogan.

Márton Sándor úr egy mellékutczácskába fordult, azzal a büszke önérzettel, mely tündöklővé teszi a homlokot, és édes könyekkel borítja el a szemeket.

Vilma egészen kihajolt az ablakon — sokáig nézte a távozót és nevetett a jó Amely néni vidám csevegésein. Majd mikor meghallotta a főorvos úr sipító, magas kappan-hangját a szobában, élénken megfordult, odasietett a látogató elé és ideges kaczagással kiáltá:

— Ah be jó, hogy itt van!

X.

(*A férgek és a nép.*)

A tavasznak, óh én a tavasznak tulajdonítom, és bizonyosan minden okos ember annak fogja tulajdonítani, hogy az emberek Nagy-Kakasd széles, kövér határán ismét hajlandóbbak lettek ugrálni, mint a juhok, borjuk és csikók, a melyek ha busulnak, keseregnek és haragusznak: ezt nem tudják kiállani sokáig. Hiszen uram teremtőm, hogy nőtt a fű, hogy lombosodtak a fák, hogy nyiltak a virágok, s milyen dús termést igértek a szőlők! Emberek jöttek haza messzünnen, beforrott sebekkel, némelyek sántán, vakon, de igen jó étvágygyal, s oda ültek ahhoz az asztalhoz, a hol kenyeret találtak, és vigyorogtak, és mentül éhesebbek voltak, annál hatalmasabban kimutatták örömüket.

Schwindler úr — akárhonnan, de sok jó pénzt hozhatott magával, — mert kifogyhatatlan volt az asztalterítésben. Drága borokat hozatott a Hegyaljáról, és mert a magyar ember a bort örökké szerette és fogja is szeretni: napról-napra inkább ragaszkodott az új főorvos úrhoz.

Schwindler itt, Schwindler ott — mindenütt a derék Schwindler.

Soha annyi Gusztávot egy esztendő alatt nem kereszteltek, mint 1852-ben.

A Lajosok, Józsefek, Istvánok mind kezdtek kimenni a divatból.

Schwindler úr egyleteket alakított felsőbb miniszteri engedélylyel, pomologiai egyleteket, ének- és zenekarokat, méhész- és borász-társaságokat. Szedte az embereket innen is, onnan is, mindennap egy csomó éles, búsmagyar fogat vitt haza a belső zsebeiben; azokat kifúrta, czérnára fűzte, megszámozta, megdátumozta és ellátta a birtokosaik neveivel. Igen is.

Voltak professzori fogak, az öreg igazgató foga, a historiæ professzor foga, a számtanárnak, az ifjú Kakuk Péternek foga, volt a gymnaziumban egy költő, a ki nemcsak a két szép metszőfogát adta, de igen szép verseket is irt az új korszak embereiről és embereire.

Világosodni, derülni kezdett az ég.

Természetesen csak Nagy-Kakasdon, és azon a területen, a hol dr. Schwindler úr uralkodott. Míg máshol egyre bolondoskodtak az emberek, és makacsul kötötték magukat egy-egy eszméhez, névhez, és kedvtelve csörgették lánczaikat, gúnyt űztek a szép német szóból, a csillagos urakból, és készek voltak kemény megpróbáltatásokat elhordozni bolond biztukban és káros ábrándjaikban: addig itt a mi városunkban szépecskén jövögetett az esze sokaknak.

A legelőkelőbb urak, családok vetekedve ajánlották fel növekvő szép fiaikat az idegen urak mellé gyakornokoknak, irnokoknak. Menjenek; akkor menjen a leány: ha kérik. Szokjék a fiú. Hám ide, hám oda, minden hám egyforma. A kenyér akárhol sült: csak egyszer jó, egészséges legyen. Ehol az öreg pap — mit ért vele, hogy megkinoztatta magát a kis magyarságáért: a fia Dániel, a nyalka, szép Dániel a városházánál belső ember. Maholnap átteszik a törvényszékhez és csillagot kap. Ősz Ádám milyen nagyszájú magyar volt, még a hátán is kokárdákat viselt s a kalapján akkora nemzetiszín tollat, hogy majd a földig ért: most mint főbiztos kiadta a legszigorúbb rendeletben, hogy a ki egyetlen szót mer magyarul mondani az ő hivatalá-

ban: kilöketi, nem, lehuzatja, bélyeget süttet reá. Tanulja meg, hogy első a rend; a mi volt: az elmult, és nagyon jó, hogy elmult. Óh de szép volt ez az Ősz Ádám csinos mitrovszki süvegével, bőrös oldalkardjával, haragos fekete képével, és tört, döczögő német szavaival. Egy kis lovagkorbácskával járt — s hire volt, hogy minden gyerekre ráhúz, a ki magyarul beszél.

Most? Hanem az még későbben következik.

Dr. Schwindler kerületi főorvos úr a postaépület mellett lakik, ugyancsak László Károly-féle házban. Ő birja az egész szép, zöldre festett, vas rostélyos, magas épületet.

Bárónak nevezik a doktort — úgy szóbeszédben — és nem is lehetetlen, hogy az. Nagy-Kakasdon erről mindenki meg van győződve, kivéve Krumpelholz urékat. Egész bárós háztartása van. Fényes termei, drága butorai, fegyverei, török kardjai, kitömött ritka állatai, ládácskákban finom szivarai, jóféle szeszes italai és egy czifra faragású könyvszekrényben franczia, angol és német könyvei.

Egy tágas, világos szobában egész vívó készlete: kardhoz, tőrhöz — pisztolyhoz. Titkos oldalajtócskái, melyek alig látható gombocskákra járnak.

A méltóságos úr most épen dolgozó szobájában ül — és Veszeli Jóska van nála kihallgatáson. A sárga tarka kutya ott fekszik a széles török diványon.

— Szabad! — kiáltja a főorvos úr a harmadik, negyedik kopogtatásra.

Veszeli Jóska fekete arczával eltünt egy kis oldalajtócskán, és lelépett a tarka-kutya éles fogaival, okos szemeivel, oda állva a vigyorgó mosolylyal betoppanó, vastag kurta lábú, kissé potrohos, széles mellű és hatalmas vállú, nyirott fejű, szép fehér nyakú fiatal ember elé, kinek alacsony szabású homloka, tömpe orra, fénylő kék szemei, piros férfias ajka és tiszta egészséges fogai sem a vizsgáló kutyára, sem a főorvos úrra nem tettek rossz hatást.

A kutya megismerte az egy csillagot a fiatal úr nya-

kán és barátságosan üdvözölte füle, farka nyájas mozgatásával, dr Schwindler úr pedig látta, hogy ez az egycsillagos adjunkt a Baranyai Albert úr öcscse — Mihály.

— Isten hozta, — kelt fel a főorvos úr, és rázta meg szivélyesen az elébe nyujtott vaskos kis kövér kezet.

Baranyai Mihály egycsillagos úr mind két kezével megfogta a doktor úr kezét és folyvást vigyorogva, és hol a bal, hol a jobb lábát tánczlépésekre egyengetve — dadogá:

— Méltóságos uram, én egy nagy gráczziáért jövök.

— Csak barátságos kérésért, mondja édes barátom.

— Gráczziáért. Holnap délután öt és hat óra közt egy kedves kis angyalom fiacskámnak tartjuk a keresztelőjét, és igen nagy szerencse lenne ránk nézve, ha Méltóságod a keresztapaságot elfogadná és megengedné, hogy gyermekemet a szép Gusztáv névre — —

— Nagyon szívesen, örömmel. Ez már a tizedik keresztapaságom.

— Ne mondja Méltóságod, — hüledezik az ifjú ember, — és ki volt az a sok tolakodó?

A doktor úr nevetett és föltette aranyos szemcsiptetőjét.

— Valami koldus polgárok szemtelenkedhettek! Tőlük kitelik!

— Nem. Oda csak vasárnapra vagyok hivatalos egy lakodalomba. Az öreg csizmadia czéhmester fia házasodik, a Harnócz uram fia.

— Valami koldus kicsapott hivatalnokok? — folytatá találgatásait Mihály úr.

— Nem. A legjobb nevű birtokosok.

— Azok mind megcsalták Méltóságodat. Azok a legrosszabb érzelmű Kossuth-kutyák. Csak ismerni kell őket. Egy falat hivatalért eladnák az édes apjuk lelkét. Azok mind a Kossuth emberei voltak, s most mind hozzánk dörzsölődznek. Csak ismerni kell a nagy-kakasdi komposzeszoratust. Gazok, árulók, egytől-egyig. Ma ide csatlakoznak, holnap oda, a hol fehérebb a kenyér, és nagyobb a bankó. Ah, oh!

A főorvos úr jó kedvvel nyujtott át az adjunkt úrnak egy finom barna szivart.

— Jaj, méltóságos uram, — szólt, kényelmesen elhelyezkedvén egy nagy támlásszéken, — könyvbe lehetne azt tenni, hogy milyen hitehagyott, karaktertelen emberek laknak itt. Ezek megcsalták Kossuthot, most el akarják árulni a Fölséget. Ezekben nincs egy mákszemnyi erkölcs. Borzasztó! és már kilenczen hívták volna keresztapának! Oh a gonosz farizeusok. Számba se vegye őket a jó Méltóságos úr. Vegyük úgy, mintha az én Gusztikámon kezdenők. Milyen fiú! mint egy gyönyörű kövér malacz. Abból lesz még az ember, hű császári ember. Az igaz, nem adnám, ha megtudhatnám, kik azok a birtokosok — nem egy fejős tehénért — hogy kik szemtelenkedtek a drága Méltóságos úrnál. Megtudom a papomtól, s aztán lefestem őket a gyalázatos voltukban és mineműségökben. Hivatal kell ott mindenütt. Nevetem Méltóságos uram, ha megengedi, nevetem ezt a kevély kunt. Eleinte hogy föltartották az orrukat. Mi? mondogaták — akasztófán száradjak inkább, semhogy szolgáljak — már csak úgy mondom követem alásan, a hogy a szemtelenek mondták: a hitvány németjével, csehjével, morvájával egy kalap alatt. Elbujdostak a nádak közé, szőlőkbe, tanyákra, erdőkbe, siratták a Kossuth apjukat — maradjon ő kelme, a hol van — átkoztak bennünket, kik a császár ő felsége parancsára rúd mellé állottunk, mi mindennek el nem bérmáltak a hűségünkért — s ehol, a jó mézre, hogy előkerültek a legyek. Ilyen a magyar erre mi felénk! karaktertelen!

— Nem barátom uram, csak belátták, hol az igazság, jog.

— Az, mert ők tudják, hogy mi a jog! Irigylik tőlünk a szerencsénket. Hogy mi mindjárt megtértünk, s tért foglaltunk, s hogy lássák, hogy abból a mit vártak, hittek, semmi sem lett, s hogy most már látják: hol a tisztesség, hát rontanának be, mint az éhes csürhe a a kerítésen. De hiszen csak jöjjenek. Állunk elébük.

Meglátja méltóságod nálam, hogy kik a császár igazi hű emberei, s kik a becsületes emberek. Mi csak alantas hivatalnokok vagyunk, de van bennünk lélek. A Baranyai-nemzetség első volt azok közt, a kiknek leesett a hályog a szemükről. Igaz, a Jóska bátyánk most is Josefstadtban van még, de ő szegény nagyon is bele ment. Különben mindig azt hallottam, nincs olyan szép nyáj, a hol egy beteg birka ne volna. De Albert, de Ábris, de én — uram, állunk mint a kőfal. Ugy. Nekünk van karakterünk. Engedjen meg a világ.

S a kis kurta köpczös kún ember domború mellén csak úgy feszült a csillagos egyenruha. Nem lehet csodálni, érezte becsét. És ezt Nagy-Kakasdon akkor sok ember kezdte már érezni. A Varga bácsi, a Huszár János bácsi, Németh bácsi, a Hollós bácsi, a Tóth Pál bácsi, a hatalmas Szücs Sándor, a kiről azt beszélték, hogy minden ezüstjét oda adta volna Kossuthnak s a kormánybiztosi kineveztetést azért kapta volna — most minden nap traktálja az új urakat, hogy valami nagy erdőrészt a Farkas-oldalból megszerezhessen.

Dr. Schwindler úr megigérte, hogy elmegy s büszkeségének tartja, hogy a kedves magyar népért tehet valamit, a dicső magyar népért.

Az ifjú ember nem volt még annyira elromolva, hogy e szónál: *magyar*, föl ne emelte volna nyirott, kövér fejét. Egy kissé nézett a doktorra, hogy vajjon szóljon-e arról, hogy mit csináltak a német urakkal Vácznál, Isaszegnél, Nagy-Sarlónál, Ácsnál, Buda alatt, a hol ő mint piros sapkás a bátyjaival aprította az atyafiakat? nem, mégis nem szólt: pedig hogy dobogott a szíve; hogy mozgott a két széles válla; hogy villogott a két szép kék szeme; hogy nyomkodta sarkaival a padlót, s egy trombitaszóra, egy zászlólebbenésre, hogy törtetett volna ki a régi hősök közé! — —

Nem lehetett, más idők jártak, s más sokadalmon ütötte most fel sátrát. Az ifjuból, a hősből ember lett: hús, vér, csont, torok és gyomor. A kard és tarsoly helyett tarisznya lógott oldalán, szennyes tarisznya.

Mivel azonban szép, magasztos dolgokra gondolt: délczegen, büszkén tartotta magát s oly megvetéssel nézett arra a sovány, keszeg, arasztos mellű német doktorra, mintha megrugni is átallaná a sarkantyus huszár-csizmáival. Hej, hogy ennék meg a rozsda németje! — motyogá magában. S mint egy nyalka huszárhadnagy, csattogva, dobogva ment ki a német tábornokokkal felékesített teremből. Egy betűvel sem emlékezett arra, hogy milyen hitvány köpnivaló gazemberek vannak itt-ott. A hivatalban elragadtatással beszélte, hogy megnyerte a méltóságos urat s no ugyan bedolgozott egy csomó atyafinak. Lesz elfogatás, konfiskálás illendően.

Egy perczre haza sietett nejéhez, hogy az örömhirt megvigye.

Szép, csinos, gesztenyebarna hajú kis menyecske fogadta az áldozatra szánt pulykák, réczék és csirkék között.

— Izám, lelkem, eszem a csillagodat, itt lesz a méltóságos úr. Hajh, milyen ember! Csókolni való. Albertnét a gülü szemeivel, ferde szájával, le kell verni, a porig. Lássa a doktor, hogy mi az igazi magyar barátság. Marczi czimbalmos itt lesz, a háta mögött fogja húzni a Károly bandája, nem holmi ringyes-rongyos német virtuóz muzsikus. Az egy becsületes nótát se tudott. Majd megmutatja Marczi, mi az igazi magyar nóta. Kiket hivjunk lelkem, Izám, mondjad? Meg kell szégyenítenünk azt a dölyfös Albertet. Ha nála volt nyolcz tál étel, nálunk legyen tíz, de tizenkettő. Micsoda aláváló patika borai voltak, majd hozok én Frencsiktől budai vöröset, visontait, egrit, magyarátit. Igyék a németje jó bort. Lásson egészen jó kompániát.

— De azt a sok szemetet ide nem hozod Miska.

— Nem, nem angyalom, hiszen utálom őket a lelkemből, de a főnököt mégis el kell hivnom. A nélkül nem megy. A főnek ott kell lenni. S nagyon jól eszik-iszik.

— Nem hivod, — állt sarkaira a szép kis menyecske.

— Mért?

— Mert szemtelen. A korcsmában se mondanak talán olyan szavakat, a milyeneket ő Albertnének mondott.

— Ej annak örvendek. Hát a czifra Albertnéval elbánt? Pompás. Megkapta az emberét. Csak egy új házat vehessen Albert; eladja még a feleségét. Nála minden receptre megy. No itt máskép lesz; és László Károly bácsi is itt lesz. A fődoktor igen oda kapott. Lelkem, egy kicsit tutulnunk kell a farkasokkal. Itt lesz a császár ő felsége, ki kell magamat tüntetnem.

Régen egy jó testvér sokért nem adta azt, ha a nálánál gazdagabb, szerencsésebb öcsön vagy bátyán, mint a sima jegen, alkalmas kis léket ütöttek. Helyes — taglalgatá örvendező szívvel Mihály is az Albert házánál történt botrányt. Nesze neked kevély dáma. Ezt elmondom mindenütt. Tudja meg a város, kicsoda Baranyai Albertné és kicsoda Baranyai Miskáné, az én lelkem Izám? Én nagyságos úr vagyok, ő csak egy patikus.

Minden megtörtént arra nézve, hogy alkalmas jó társaság kerüljön egybe a keresztelőn. Ki fog tünni Miska ügyessége nemsokára.

Harnócz uramnál is készültek, de hivatalosan megszabott csöndességgel a lakodalomra. Régen máskép ment — most csak úgy, a hogy a jó isten megengedte, meg a Policzáj úr. Csöndesen vigadni, nem kurjongatni, egy kicsit tánczolni — ha volt esze a lakodalmazónak: valami hivatalnok urat is meghívni a lakodalomra — s azután hazavinni a menyasszonyt idejében.

Mint sok dolgon: ezen is változtatott valami keveset a méltóságos fődoktor úr jósága. Enyhültek a kapcsok, oldódtak a szoros kötelek.

Két szép ifjú csizmadialegény, ősi magyar ruhában, pörge kalappal, zsinóros dolmányban, hegyes orrú, fényes kordován csizmában, a külső zsebbe dugott fáin piros tarka kendővel, hosszú csinos pálczikával, melynek a fogójára szintén volt alkalmazva egy kis diszes

kendőcske, a gomblyukba illesztett kis rozmarinos bokrétával — szerényen, mint azt az ünnepély kivánta: indult meg hivogatási szép kötelességének teljesítésére — a mesterember-soron, a vargák és csizmadiák utczáján.

Mivel a menyasszony földmíves ember leánya volt, a gazdag Vitéz Pál Mariskája, hát a menyasszony részéről is ki volt állítva két nyalka kún legényke, a Vidám Péter Istvánkája, s a Daczó Gergely Józsefje.

Karcsuk, magasak voltak mint a jegenye, egyik fekete, napsütötte pirosas arczczal, mohódzó kis bajuszocskával, sötét sürű szemöldökkel, fekete, vállig érő fényes tömött hajjal; a másik, a Daczó uram fia, mint a Daczók: urasabb formával. Daczó József szőke legény volt, göndör, sárgás haja, barnás szemöldöke, piros fehéres úrarcza, kicsiny keze, kicsiny lába, a bajuszának, szakállának még csak a helye, de tekintetében, bátor nézésében ott volt már a férfi.

Ezek járták a szántóvetők házait, a Balog-sort, s a Nádas-utczát.

Máskor rikkantgattak egyet-egyet az ilyen legénykék; most csak a pántlikás botot emelgették s a «szerencsés jó napot»-tal mondták el a többit. Többet a rend még nem engedhetett meg. Ez is ritka dolog volt már. De zöldültek a fák, énekeltek a madarak, és sütött a szép nap kedve szerint.

Künn az utczákon olasz katonák tisztogatták fegyvereiket, s daloltak át egymáshoz — s nevettek a szép kún leányokra, kaczkiás kún menyecskékre. A sipos zsidó fútta tilinkóját, árulta drága portékáit; a patika előtt urak ültek, mint máskor; a kávéházban billiárdoztak, mint máskor. Úgy tetszett, hogy a jó isten elsimított mindent, s meghoz mindent.

Meghozta a szép szerdai napot is, a Baranyai Mihály úr szép kövér fiacskájának a keresztelési napját. Mihály urék is ott laknak, a hol Albert urék és Ábris urék: a csillag-utczában, a mi azonban épen nem akadályozza a testvéreket, hogy néha félesztendeig is ha-

ragot ne tartsanak és ki ne kerüljék egymást. És mikor haragusznak? Mikor jő a tavasz, az ősz és a tél: mikor az asszonyok új ruhákat szoktak venni. Most a tavasz van itt: tehát az asszonyok ismét erősen, a betegségig haragusznak egymásra. Albertné ki nem állhatja Izát, mert az kövér, fehér bőrű és kék szemű; gyülöli az Ábris feleségét, mert az magas, karcsú, és a rongy is jobban áll rajta, mint más asszonyon a selyem és bársony; Iza meghal, ha látja, hogy Albert mindennap viteti haza a sok halat, nyulat, finom marhapecsenyét, és hordja rakásra a tenger vendéget; Ábrisné elszörnyüködik, mikor hallja, hogy Albertnek három ezer forint jövedelme is van, és az ő élhetetlen, kétcsillagos Ábrisának alig ezer a mellékesekkel együtt. Ábrisnak fáj, hogy egy patikus az egész uri közönséget meg tudta nyergelni; Mihály meg uton-utfélen panaszszal fog meg mindenkit, hogy nem hallatlan igazságtalanság-e az, hogy Ábrisnak, a buta Ábrisnak már két csillagja van, s neki csak egy. Hol az isten? de hol az égi szentek?

Azonban talán most mégis változni fognak a dolgok.

Albert nem keresztelhet, sem Ábris: míg ő ma is fog keresztelni. Azoknál már három éve, hogy nincs apróság: nála minden esztendőben, s így válogathat a magas keresztszülékben tetszése szerint.

Az isteni gondviselés így pótolja ki nagy bölcsen a hiányokat.

És az ügyes Baranyai Mihály milyen szemen-szedett társaságot tudott összeválogatni. Albert csak a gazdagokat s a főhivatalnokokat hívta össze: itt látszik, hogy a meleg szív munkálkodott az egybeállításban.

Elsőben is két igen tisztes személyiséget kell bemutatnom: a papot és a hires czimbalmos czigányt, Veréb Marczit. A pap egy kurta veres-szőke ember, hosszú ritkás harcsabajuszszal, tudósosan fésült barnaveres hajjal. Mint protestáns pap körszakált visel kisimítva, kifényesítve az öreg borotvált képű szentatyák valóságos truccára. Ez a truccz sok fiatal embernek megszerezte már a népszerűséget, és minden lélek

azzal szerzi magának a hirt, a mivel isten tudnia adta. A káplán úrnak a szakállból és bajuszból jutott. Azért szüntelen e két kedves jószágával foglalkozik, pödri, göndöríti, sodorgatja, nézi a tükörben, az üveges képek homályos lapján, az asszonyságok tekintetében, és a szakálltalan német-magyar hivatalnokok komorságában. Azzal, hogy mit mond: Szoboszlai uramból rég készen van.

Veréb Marczi ott ül a kályha mellett, ünnepélyes arczczal, hogy addig is, míg továbbat a banda megérkeznék: ütögessen egyet-egyet a vékony dróthúrokra, nehogy azok elalugyanak és tökéletlenkedjenek. Ilyenkor minden ember hirtelen oda néz.

A czigány körül álldogál egy Miklós-huszárhadnagy tánczra termett szép idomú lábakkal, domború hatalmas mellel, vastag, keményen álló nyakkal és ifjú, gyermekes, alig pelyhedző bajuszkával, de annál sűrűbb, fekete szemöldökkel, tömött, sötét hajjal és magas, derült, szép homlokkal. Szemei aprók, mint a kunoké, de tündöklőbbek a gyémántnál, orra vastagos, kissé felütött, de melyhez épen jól áll a piros telt mosolygó ajak. Nem római, nem görög, nem spanyol szépség ez, de a legszebb olasz, görög vagy spanyol asszony is szivesen megnézhetné. Nem magas, mint a német, nem kövér, mint a cseh, nem húsos, mint az olasz, nem peczkes, mint a lengyel vagy hajlongáló, mint a franczia: nyugodtan, egyenesen áll karcsú derekával, széles vállaival s oly könnyedén, mint a repülni készülő madár.

Baranyai Mihály úr megveregeti a csinos huszárhadnagy vállait s oda súgja neki:

— Aztán csak bátran, magyarosan Pista öcsém azt a bokázót, lássa ez a morva-cseh német főnök, hogy jár a kún legény sarkantyúja. Én is ott leszek, a Dezsőkém is ott lesz.

Az ablak felé egy középtermetű, erősen nagy piros szájú, kopaszodó fejű, fekete ruhás ember sétál a másik szobában felterített, hosszú, nagy alakú asztalt vizsgálva, és neszelgetve a legalkalmatosabb helyet, a hon-

Nagyszerüen harsogtak a toasztok.

Tolnai: A báróné-ténsasszony. 148. lap

nan a hang és a szép beszéd tisztán verődjék mindenfelé.

— Bokodi bátyám lelkem, — öleli át a komoly férfiut Miska úr, — csak sok szép pohárköszöntőt mondjon. Elsőt a keresztapára, mindjárt másodikat a főnökre, nyomban reá egyet. —

— Majd öcsém — int kezével a pohárköszöntős komoly férfi.

— Úgy úgy lelkem bátyám. Fujni fog a papom is vagy tizet. Minden embernek ki van adva a jelszó. Csak szépen mulassunk, szedjük le ezeket a jöttment németeket a lábaikról.

Oda kanyarodott egy szemüveges, piros képű, nagy veres orrú, vékony ifjú emberhez, a nagykakasdi rendőrfőnökhöz.

— Bruderkám, Lenczi, dalolj, fúdd azt a «Hóka lovam»-at, «Hess légy, ne szállj rám,» tudod? «Virágos kenderben», «Egy szem buza, két szem rozs» — Lenczikém hasítsd. Fogjuk meg a méltóságos keresztkomámat. A hol ni, most jő.

És szökött ki hajadon főn, és szökött ki vele a fele társaság szolgálatkészen.

Dr. Schwindler úr Krumpelholz főnök úrral jött egy széles, üveges batárban.

Csakhogy épen a tenyereiken nem vitték be őket a derék kún hazafiak.

Bent élénk zsibongás keletkezett, az asszonyok, kisasszonyok, urak, urfiak sorakoztak a keresztszülők körül. A bába, egy vastag kövér, fekete kún asszony gazdagon ki volt veres pántlikázva, és úgy tartotta óriási vastag karjain a fehér csipkés takaróval leborított kisdedet, mint egy tálczára tett kis fonatos kalácsot, melynek pirosas héjacskája ki-ki látszik az asztalkendő alól.

— Ah be szép fiú, ah be gyönyörű fiú, — suttogák, pedig még senki se látta.

Majd azonban csakugyan fölemelték a csipketakarót és megmutatták a kis német-magyarkát a fődoktor úrnak, ki csókokat szórt a kisded felé, a keresztanyának,

egy kis szemérmes, keszeg-szőke rokon leánykának, ki úgy elpirult, hogy nem tudott hova lenni zavarában, a mért minden ember egyszerre ő rá nézett, majd oda tartották a főnök úr elé, hogy ha akar valamit szólni a kisdednek, hát ehol. Egy kicsit még mint a drága ajándékot meghordozták erre is, arra is — s fényes segédlettel, úgy mint a vén Kaczor egyházfi uram közremunkálásával a káplán úr hivatalos tisztéhez látott. Szólt pedig akkora hangon, mintha a debreczeni nagy templomban lett volna — igazi protestans kálvinista modorban, orrból, tüdőből, szájpadlásból, az ott fönn gyönyörködő nagy Isten teljes dicsőségére.

Dr. Schwindler úr osztotta a férfiak helyeslő fejbólintgatásait, és részvéttel fordult a diszesen felöltözködött csinos szőke édesanyához, ki e roppant hangra sirva fakadt.

E kedves eredményre a káplán úr még fönebb emelte hangját s merőn odafordult a keresztapához:

«Mikor a világ ezen új polgárát, ezen ártatlan csecsemőt a keresztség sakramentumával Jézus anyaszentegyházának tagjai közé beavatandók vagyunk: úgy képzellek titeket édes keresztszülők, mint élőköveket, igenis élőköveket, melyekből a szentlélek temploma vagyon felépülve — —»

A férfiak egymásra néztek, áhitatosan csodálkoztak, és mindnyájan érezték, hogy ők ma élőkövek. A kályha mellett a czimbalmos szegény czigány is fölemelkedett, hogy ha lehetséges ez egy egyszerű czigányra nézve, hát ő is lenne élőkő. A káplán talán észrevette a törekvést, mert intett a fénylő veres homlokával, hogy: ez lehető reád nézve is Veréb Márton úr. És folytatá beszédét:

«Mint ilyenekhez, hozzátok drága keresztszülők urunk édes idvezítőnk ezen magasztos szavait intézem: *Valaki egy ilyen gyermeknek gondját az én nevemben felveszi, az az én gondomat veszi fel . . .*»

Baranyai Mihály úr meghatottan tekintett a főorvos úrra, és esedező tekintettel kérte, hogy e szavakat vésné

a szíve mélyére, mert az egész szép keresztapaság ezen a gyermekfelvételen fordul meg.

E jézusi szavak hatása alatt kerekedett aztán a szép családi kör a nagy T—hez. Az asztalfőnél dr. Schwindler úrnak kellett ülni — tekintet nélkül a fölebbvaló főnökre, szemben vele a nagy T végső pontját Baranyai Mihály úr foglalta el, folyvást kedveskedő, hódoló, esedező, barátságoskodó tekintetekkel üldözve a méltóságos főorvos urat, ki egyetlen falatot le nem nyelhetett a nélkül, hogy Baranyai Mihály úr alázatosan ne esedezett volna a kis új Gusztika, a maga érdekében.

Egy perczre az első fogás étel után kiszökött a konyhába Baranyai úr. S mint egy véletlenül kiintette kedves nejét is.

— Lelkem Izám, mondd csak, mi van?

— Bélpecsenye szalonnával.

— Egy.

— Nyúl.

— Az kettő.

— Malacz.

— Az három, jó malacz, szép malacz a szájában almával.

— Czitrommal.

— Czitrommal. Tovább.

— Turós lepény.

— Négy. Turós lepény vajjal, turóval kaporral, bőven.

— Kappan —

— Az öt. A mellét a doktor komámnak, a farát a főnöknek.

— Rántott csirke friss salátával.

— Melegen. Úgy. Az hat. Csak tömjük a doktort. Lásson igazi magyar konyhát és barátságot. Tovább lelkem Izám. Már levertük a gülü szemű Albertnét. Hej, hej levertük! a fekete földig nyomtuk.

— Rizskásás béles apró szőlővel.

— Ez hét. Menjünk, haladjunk. Rizskásás béles apró szőlővel.

— Vad disznó szelet.

— Vad disznó szelet. Abból hagyjatok. Nyolcz. A hátából hagyjatok.

— Finom vajas tészta.

— Finom vajas tészta, igen finom. Ez kilencz.

— Nohát a sonkát is feltehetjük.

— Felteszszük. Ez tíz. Álljon elé a sonka is Bárány meg hal — az az! az kellett volna!

— Torta, pörkölt torta!

— Ez tizenegy.

— Gyümölcs, szőlő, fekete kávé — több nincs.

— Több nincs. Tizenkettő, mint az apostolok. Helyes. Meg kell jönni a három csillagnak.

S a szerető hitvestársak összecsókolkozván, teljes reménységgel foglalták el posztjaikat.

Nagyszerűen harsogtak a toasztok, égig emeltettek a németek, a doktorra ötször-hatszor rádupláztak, hogy az a tömjénfüsttől csupa fekete lett. A főnök kijelentette, hogy csak egy nemzet van a világon s ez a magyar — a német fukar, szívtelen. Enni, inni csak a magyarnál lehet.

Erre a czimbalmos is munkához látott, majd a mellé sorakozó banda is. Az emberek ölelgették egymást, Lenczi dalolt, a huszár tánczolt, a doktor is tánczolt, a főnök sikoltozott és csapkodta az asztalt, szidta a németet és dicsérte a magyart. László Károly hült, fázott, rémült. A doktor intett titkon a szemével László úr felé, hogy jól megy, Baranyai is kiállt a középre, átölelte a doktor komát, le-lehuzta a fejét és meg-megcsókolta. Hajnal tájon már ott jártak, hogy ezt futták:

Hej valaki ezt izente:
Hogy nincs neki regimentye.
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájunknak el kell menni. Éljen az magyar!!!

— Bokodi bácsi, maga meg ha nem énekel, — kiáltott Baranyai Mihály úr teljes jó kedvvel egy szomszéd boros asztalhoz, — hát mondjon egy szép pohár-

köszöntőt a lelkem László bátyámra, erre a tiszta gyémánt lelkű hazafira. Hej ha én tudnék beszélni, mennyi szépet mondanék, de nekem csak szivem van. Hanem az van, úgy-e kedves László Károly bátyám? Igy be boldog vagyok. Izám?!

László úr komoly igenléssel intett és csöndesen mosolygott.

— Jól van öcsém.

— Albert gazdagabb, de dölyfös, aztán meg czigány. Szivem csak nekem van. S oda ütött széles mellére. Ábris gyáva, fösvény. Neki nincs szive. Szivem csak nekem van. Igaz-e lelkem bátyám? Izám hej, hol vagy?

S mindnyájan, a kik közelében voltak, egyhangulag kijelentették, hogy a Baranyai nemzetségben csak egy szív van s az a Miskáé.

Erre a bandának közelébb kellett jönni s ujult erővel fogni régi szép busuló magyar nótákhoz.

Miska úr a középre ugrott, oda vette kis Dezsőkéjét, hol fölkapta, hol letette, nagyokat csókolt tömzsi kis piros orczáján — s járta a «Hóka lovamat.»

— Hej kis kölyke, — szorongatta a csinos gyermeket, kit már apai szeretetével harmadszor vonszolt ki ágyacskájából, — milyen huszárt formálnék belőled, ha még egyszer megfunák, hogy «Talpra magyar!»

— Hadd el öcsém — morgott Bokodi bácsi, ne tedd azt a gyereket is féreggé, vagyunk úgyis elegen! Aztán ne idd le az eszedet, maradjon holnapra is. Nem minden csorba kést lehet ám kiköszörülni. Vigyázz!

— Mi a baja bátyámnak? — ugrottak fel többen. — Ki itt a féreg? — kiabálták.

Bokodi bácsi lehajtotta fejét — és zokogott. — Mi, meg ti, a zsoldosok! — mormogá.

A német urak megszagoltak valamit, a mi az orruknak nem tetszett és nagy hálálkodásokkal, kézszorításokkal a dolgot hazamenőre fogták.

A czigányok indulót huztak: a Kossuth indulót s az egész keresztelő vendégkoszorú e mellett a rettentő

nóta mellett kisérte ki az utczára a régóta ott várakozó hintóhoz a méltóságos urakat.

Kün a temérdek nép, mely a muzsika szóra a kerítésekre könyökölve saját portáján élvezte a Baranyai Miska úr vidám keresztelőjét, megfeledkezett a csendről és rendről és a szilaj indulóra — nem félve, sem istentől, sem embertől — mint ezelőtt három esztendővel: rettenetesen kiabált, üvöltött, kurjongatott.

A hintó sebesen elrobogott. A német urak behuzták magokat, László úr reszketett, a főnök dühöngött, Schwindler úr szemrehányásokat tett Krumpelholz úrnak, hogy ezeket a hitvány férgeket igen felbátorította; — a nép pedig, mert azt hitte, hogy istennek hála a gólyával, fecskével a régi világ is visszajött — hiszen ehol az urak is a Kossuth nótáját dalolják, muzsikálják — tombolt örömében. S egyik utcza a másiknak adta át a szót:

«Esik eső karikára,
Kossuth Lajos kalapjára...»

XI.

(Jön a császár.)

Senki sem gondolta volna, még a jó méltóságos Schwindler kerületi főorvos úr sem, hogy a Baranyai Miska egycsillagos úr kisded fiacskájának, az aranyos gyémántos Gusztikának felségesen sikerült keresztelője oly minden tekintetben váratlan forduló pontot képezzen Nagy-Kakasd történetében. Az átkozott Kossuth nóta, mint valamely olthatatlan tűz végig robogott a nádas házak között, a csöndes kun várost, a hol már kezdett minden embernek a vére szabály szerint forogni: fenekestül felforgatta. Betört a cserép-zsindelyes házakba, a kemény vasajtókkal ellátott adóhivatalokba s ott két-három fiatal magyar-német hivatalnok a morva elöljárónak felmondta az engedelmességet, lement a szomszéd korcsmába s onnét a Borosné kávéházába, onnan Vaczak Fülöphöz, ki a temető felé, s előbb suttogva, majd bátrabban is kiabálta, hogy jön, jön . . .

— Ki jön? — kérdezték lelkendező örömmel, mert látták, hogy valami várt kedves vendégről lehet szó.

Felelt a hegedű, mely csak úgy ordította, sikoltozta a szebbnél-szebb forradalmi nótákat. A czigányokat ölelték, csókolták. Hirtelen ők lettek a legtiszteltebb emberek.

A Hajkó fiúk, a Halászok, a Mészárosok, a Sebestyének a kaszinóban, mint egészen biztos dolgot beszélték, hogy Krumpelholz a Kossuth nótát huzatta, hogy Napoleon, az olasz király, a török szultán, meg az angol — az az — Budán a nyárra koronázás lesz. A vén Harkai folyvást levelez a kint levőkkel.

— Hol a vén Harkai? Ide vele, — zúgtak.

S az öreg embert nehány percz alatt a kaszinóba teremtették.

— Szóljon, beszéljen, mert a bátyánk mindent tud. A németek a Kossuth marsot huzatták, meg a Klapka indulót, a Perczel indulót, a Rákóczit. S mi itt semmit se tudunk. Beszéljen.

S feltették az asztalra.

Az öreg ember örömében sírt-rítt és egy szót se tudott szólni. Valami leveleket csakugyan mutatott, de azok egy batkát sem értek. Amerikai dolgok voltak.

— Ujat, ujat, bátyám — sürgették az ifjak — magának tudni kell. — Mutassa azt a levelet.

— De nincs.

— Hát a bárótól meg a gróftól mit kapott?

— Semmit mást, — dadogott és törekedett leszállni a magas asztalról az öreg ember.

— Onnan nem bátyám, még el nem mondja az igazat. Maga mind azzal ámított bennünket, hogy így tudja, úgy tudja az állapotokat: hát most ki vele Harkai bácsi.

Némelyik oda sugta az öregnek bátorításul: lesz kölcsön bátyám, a régit meg nem kérjük.

Mind hiába volt: a vén emberből egyetlen szót sem birtak kikaparni.

Valaki elkiáltotta: Veszeli Jóska.

— Mit, Veszeli Jóska? — morogták innen-onnan.

— Az a fődoktor belső embere. Neki tudni kell a dolgokat.

Előteremtették Veszeli Jóskát.

A díszesen, csinosan öltözött ifjú egészen halálsápadtan tántorgott be egy csomó ember bátorító rángatásai között. Azt hitte, utolsó órája ütött.

A Kossuth-nóta végigrobogott a nádas házak között.

Tolnai: A báróné ténsasszony. 150. lap

— Mit tudsz Jóska? Tegnap este, meg ma hajnalban mit huzattak Baranyai Miskánál? Hogy áll ez a történet? Schwindler is ott volt. S a főnök is. Neked tudnod kell. Hol vannak a magyarok, meg a francziák, meg az olaszok, meg az angolok — kiabálták innen, össze-vissza, biztatva, kérve fenyegetve. Hiszen ha ők már úgy vannak, nem messze lehetnek már a határtól. Beszélj, mert kiszakítjuk a spitzli nyelvedet, ha most hallgatsz.

Lovas zsandárok jártak-keltek föl-alá az utczákon; katonák rohantak szuronyt szögezve; futott a nép, mely a szokatlan zajra kitódult a kapukon. Kiabálás, nyögés, jajveszékelés töltötte be az utczákat. Nehéz sebesülteken törtettek át a zsandárok; egész csoportokat hajtottak a városháza felé; — délre minden valamire való tömlöcz megtelt szinültig; urakat, polgárokat, parasztokat, asszonyokat, gyermekeket nyomtak, tömtek egy pinczébe. A város északi részén valami szénaboglya meggyult — félre verték a harangokat...

Krumpelholz úr mint az itélet dörgött, robogott utczáról-utczára hires lovaival; vastag, kövér nyakáról csorgott a düh verejtéke, ajkai tajtékzottak, szemei előtt nem lehetett megállani, kezeivel, mintha vágni akart volna: hadonászott jobbra-balra. Kiabált mint egy őrült, rettentő kegyetlenséggel akarta elenyésztetni azt a kis örömet, melyet egy-két régi ismerős édes dal a szivekben hamarosan fakasztott. Úgy gondolta a galicziai katonapap, hogy délre kipusztítja a fele várost, s délután a megmaradt feléről jelentést tesz a miniszteriumnál, hogy Nagy-Kakasd mintaváros a csendben, rendben, békében.

Míg a főnök úr mint egy Jupiter tonans haragos mennykőivel a tegnapi sok étel-ital hatása alatt mindenfelé tisztította a levegőt: dr. Schwindler kerületi főorvos úr drága faragványnyal, számtalan női fotografiákkal fölékesített iróasztala mellett ült; nem várta meg, míg Krumpelhoz úr postára teszi hű tudosítását: ő már irta a magáét.

«Nagyméltóságú úr!

Kegyelmes uram!

Csendes, békés, engedelmes városunkat a mai napon megdöbbentő jelenetek dulták fel. A bűnös népszerűségkeresés kezdi megteremni mérges gyümölcseit.

A féltékenység, a határtalan irigység a legszebb eredményeket képes megsemmisíteni. Nem akartam eddig hivataltársaimról élesebben nyilatkozni, az ujabb botrányok ezt most tennem parancsolják. Okmányok, aláírásokkal ellátva — állanak rendelkezésemre, hogy kerületünkben minő megvesztegetések uralkodnak, hogy a kinek a hűségben elől kellene menni, a kerületi főnök Krumpelholz Lipót úr pénzért, ajándékokért elitélt bűnösöket ereszt szabadon büntetés nélkül; a kincstárt vétkes szerződésekkel károsítja; a népeket lázadásra serkenti. Elsőre A. alatt, másodikra B. alatt, harmadikra C. alatt alázatos tisztelettel ide csatolt okmányok bizonyítanak megczáfolhatlanul.

Forradalmi dalokat énekeltet, melyek a bitóra itélteket, részint pedig a bitón igazságosan kivégzetteket dicsőítik. A mai nap rettentő története, midőn a fél város ordítja az ocsmány énekeket, mert egy tegnapi, jóérzelmű családnál történt — estélyen ő maga volt, ki a legfőbb rebelliseket éltette, és a zenészeknek parancsolta, hogy e rebellisek nótáit húzzák. D. alatt idezárt és aláírásokkal felszerelt okmány erről hangosan szól.

Kérdem kegyelmes uram, hogy most, midőn mindenfelé kezd helyre állani a kivánt rend; midőn kerületemben számos egyletek alakítása által a legnyersebb és legvétkesebb elemet, a főbb birtokos osztályt pár hónap alatt sikerült az új államforma legőszintébb hiveiül megnyernem, melyre E., F., G., H. pontok alatt becsatolt okmányok adják meg a legvilágosabb tanuságot; kérdem kegyelmes úr, nekem különös pártfogóm és a legmélyebb hódolattal tisztelt nagyméltóságú uram, hogy akkor, midőn minden perczet arra kell fölhasználnunk, hogy legmagasabb urunkat, a császár ő felségét

gyermeki alázattal, örömmel és engedelmességgel fogadja a nagy összbirodalom minden hű népe, s így a félrevezetett, de nem rossz érzésű magyar is, mely utóbbira fényes tanúim az F., K., L. alatt feltüntetett okmányok, mint a melyekből kitünik, hogy mily örömrepeső szívvel várja itt a kun a Felséget — hő tisztelettel kérdem, hogy eltűrhető-e most, és épen e nagy napokban, egy nagy, szélesen kiterjedő kerületben, hogy egy tapintatlan, megvesztegetett szivű, romlott lelkü ember kormányozzon?...»

A hosszú, kimerítő, szép, alapos jelentés után oda volt téve egy név a legforróbb magasztalásokkal, mint oly ember, ki a gazdag és kitünő kerületben a kerületi főnökségre a felhozott, és megdönthetlen okok, és nagy betük alatt becsatolt dokumentumok alapján — a legalkalmasabb. Hű ember, vagyonos ember, megvesztegethetlen ember, és fáradhatlan erélyes ember; a jelenlegi aljárásfőnök, a derék László Károly úr.

Óh, ha tudta volna ezt László úr, nem rettegne most a tegnapi szomorú keresztelő miatt.

Dr. Schwindler úr csengetett.

Veszeli Jóska állott elő.

— Nos? — kérdé éles szemekkel a főorvos úr.

— Szerencsésen megszabadultam és a főnök urra hárítottam mindent.

— Dühösek az emberek? várják az olaszokat?

— Mint zsidók a Messiást.

— Van pénz? csak itatni-etetni. Eljő a mi időnk is.

— Most?

És ragyogtak az ifju szemei.

— Nem még. Csak legyen okos barátom. Csöndesen ápolni kell a tüzet, de úgy, hogy mindenki ne lássa. Végh Pétert a kovácsot, és Harnócz uramat a csizmadiát tartsa beszéddel, hanem vigyázva, hogy meg ne üsse a lábát. Vasárnap elmegy helyettem a lakodalomba. Most egy darabig el kell magamat vonnom mindentől — a német nagyon szemes. Járjunk tul az eszén. Ah, csak üssön a mi óránk!

Forrón megrázta az ifju kezét, és ezzel a hazafias kézzel nyujtotta át a segélypénzt.

— Okosság, szemesség, hűség. Kivágatni a nyelvet inkább, sem mint egy szót is szólni, a mit nem szabad. Baranyai Miska nagyon fecsegő, attól sokat meg lehet tudni — vele igen óvatosan. De őt is használhatjuk.

— Átkozott csalárd ember — méltóságos uram, se nem német, se nem magyar. Inkább német.

— A hogy az óra jár. Nekünk most ilyen kell.

— De a Hajkó fiuk igazi magyarok, s még Mészáros Simon is, pedig ő legjobban mutatja, hogy: így úgy!

— Beszélni kell a német mellett, s úgy egy-egy kicsit Kossuthról. A császár ő felsége juniusban itt lesz. Mindent megad — fogadja a nép örömmel, a foglyok kiszabadulnak — őszre koronázás lesz, a télre bejönnek a künn levők. De ezeket csak igen vigyázva, édes barátom. Megértett?

— Igen.

— Most menjen, keresse fel László Károly urat, kérje: látogasson meg engemet délután négy órakor. Várni fogom.

Veszeli Jóska örömtől dobogó kebellel sietett küldetésében. Büszkén tekintett a távolba, a hol ő mind azt látta, a mit más a városban rajta és a főorvos uron kivül senki. Hallotta a paripák dobogását, látta a lengő zászlókat, a szekereket, a fegyvereseket, az ágyukat, régi társait — azt a szép szép dicső világot, a milyen soha se volt még és soha se lesz több.

Megadta magát ő is dr. Schwindler urnak, az igazi hazafinak, a kit a künnlevők — egyenesen ő küldött ide, hogy vigasztalja, bátorítsa a népet, szedje össze az erdőkből, nádasokból, szénaboglyákból, kertekből, kunyhókból az igaz embereket, hogy mikor eljő az idő: együtt legyünk mind.

Hogy dicsérte, magasztalta ezeknek a bátortalan — s lassanként mind börtönbe kerülő gyámoltalanoknak, hogy ki ez a Schwindler, minő dicső lélek, az ő taná-

csosa, az ő testi lelki barátja, a nép jóltevője, segítője, vigasztalója. Ne féljenek, mert ez senkit el nem árul, ki nem ád.

S mikor Harczó Balázst elfogták, a ki a szőlőkből visszajött —: elfogatta a főnök; mikor Halász Károly bekerült a tanyákról egy este a sok szép szóra — hát egy vasárnapon megvasaltatta a főnök. Nem mindjárt, de mégis nem nagyon sokára, nem a régi dolgokért, hanem uj okokért. Uj okok mindig kerültek, mert bőven voltak készletben.

Schwindler ur játszotta a magyar hazafit, bőkezű volt, gavallér; mint hires doktor, a szegény juhász emberhez is elment, és kivette szép szavaival a hálálkodó szegény meggyógyult emberből, hogy hol vannak olyan juhászok, a kiket el lehet fogni és föl lehet akasztani.

De Schwindler ur úgy mosolygott mindenkire, olyan jó volt, nem kevély, barátságos — nyilt szivű, még Kossuthról is mert itt-ott beszélni, és merte szidni a minisztereket, sőt még fölebb valókat is.

Mindig — a mi a fő — a maguk helyén.

Lehet még, óh jöhet még idő, — mikor megint a dr. Schwindlerek uralkodnak: édes olvasóm! akkor vedd kezedbe ezt a gyürődött fotografiát.

Veszeli Jóska épen olyan együgyü volt, mint te, meg én, meg néhányan, a kik mind elhittük azt, a mit óhajtottunk, a ki azt gondolta balgatag örömében, hogy a sima, szép, tiszta, szabad uton jár; holott pedig éjjel-nappal nyakig gázolt a vizben, a süppedékes mocsárban.

Dr. Schwindler alázatosan (mert a ki föl akar emelkedni: mindig, állandóan alázatos legyen, még mikor senki se látja is, nehogy egyszer megfeledkezzék magáról és mindent elveszítsen egy órai férfias bátorságáért), tehát alázatosan, szerényen, előre hajtott fejjel, de mégis eltagadhatlan kitünő jó kedvvel — épen most lép be Méltóságos Krumpelholz főnökné urasszonyhoz, ki könyek között ül az ablakban, és egészen megfeled-

kezik arról, hogy a sürün hulló könyek mind lemossák a drága festéket helyükről, holott egy időses delnő ilyesmire főképen kellene, hogy ügyeljen.

— Óh mit csináltak maguk, — miket beszéltek, muzsikáltattak maguk doktor, azon az átkozott keresztelőn?

— Semmit — épen semmit, Nagysád.

— De Lipót . . .

— Lipót épen nagyon jól viselte magát, úgy mondhatom, hogy kitünően.

— Hát ez a lárma? Hisz fel van fordulva a város?

— Nagyon, szerencse, egy csomó gazembertől megszabadulunk.

— De kiktől? — kérdé aggodalommal a főnökné, mintha érezte volna a gyorsan közeledő fergeteget.

— Egy csomó nyelves kun betyártól. Lipót maga scenirozta a dolgot s a provokatió nagyszerűen sikerült. Én csak bámulni tudom a zsenijét.

Mig künn a kardlapok és szuronyok alatt jajgatott és sikoltott a nép: bent a fényesen butorozott főnöki szalonban hirtelen, mintha csak egy villanatra: csöndesség, némaság állott be. A régi szakácsné, ki kezdte észrevenni, hogy az egykori szegény katonaorvos, most az ő pártfogolása után: méltóságos kerületi főorvos úr nagyon tekervényes utakon jár, és mindenütt Krumpelholz Lipót hivatalos eljárásait törekszik nevetség tárgyává tenni, mig az aljárásfőnököt, azt a buta magyart mindenfelé magasztalja, mint a hűség és fáradhatlanság mintaképét — a gyülöletnek és aggodalomnak érzéseivel fordult a hidegen mosolygó gavallér felé. Sirástól kiveresedett szemeit oda szögezte a régi széptevőre és kereste lelkében az utat, módot, hogy mivel és mikép kötelezze le vagy állítsa meg fondorkodásában.

Semmi sem oly nehéz, mint mikor már érezzük a bajt, tisztán látjuk a veszélyt — és minden áron bátraknak, nyugodtaknak kell lennünk, hogy erőtlenségünket el ne áruljuk, Egy szó, egy elhibázott tekintet és bukásunk kész. Ellenségünk legjobban tudja, hogy ki van

csavarva kezünkből a fegyver, és mégis úgy tesz, mintha hatalmunk tetőpontján állanánk. Hizeleg, dicsér és kifogyhatatlan a hódolat kedves jeleiben. Csak egy mozdulat kellene, hogy lerántsuk a gyalázatos álarczát, de mivel nincs erőnk, hogy a hitványt eltiporhassuk: — mutatnunk kell, hogy vakok vagyunk, és épen semmit se tudunk.

A főnökné nyájas akart lenni — nem; lehetetlen volt: mindig csak a vád, panasz tolult ajkaira; nyugodt akart lenni — és minden mozdulatánál elárulta, hogy fogva van. Közelebb huzódott a szép hűtelenhez — és megragadta kezeit.

— Gusztáv — édes Gusztáv, — szólt azon a hangon, mely az örvény felé menők reszkető erőtlen hangja, — mondja, nincs ön velünk megelégedve? Bántottuk? Ön Lipótnak minden jó emberét elhidegítette. Az ezredes — igen Schweinberg tegnap mondta rólunk: Lipót, ha te így fraternizálsz ezzel a csőcselékkel — fel fogsz függesztetni. És ki vitte bele? Ön édes Guszti.

Schwindler ur egész szinészi nyugalommal vetette hátra fejét és nagyon, nagyon jóizüen nevetett.

A szegény asszony, ki férjének nagyon sok hibáját, bünét tudta, azt hitte, mint minden — hibáit bánni kezdő szív — hogy ezeket már Schwindler is tudja egytől egyig. Törekedett is kivenni a tekintetéből, mosolyából, hogy mennyit tud Guszti és mit mond rájuk. Ugy-e nem nagy hibák, nem is fontosak, ilyeneket minden főnök követ el bátran, és semmi baj sem éri egyiket is. A miniszterek oda fönt még többet lopnak, csalnak — s alig akad horgon egy-egy. Azt is szépen elcsinálják, hogy a világ mit sem vesz észre az egészből.

— Lipót igen jó szivü ember, és hű. Barátaiért a szivét adja.

— Óh igen, — nevetett tovább a doktor.

— Ha megtámadnák — ön bizonyosan védeni fogná. Igen — és —

Ki akarta mondani a szegény asszony, hogy a te dolgaidat mi is tudjuk.

És férjem egy hét alatt mind ide teremti a zsidó atyádfiait — s akkor s egyebek is fognak még történni, vannak olyan dolgok — és nem felejtette még el mindenki — a gráczi bádogos két leányát fel lehet még ásatni a sírból, s a szegény Hannuska leánya, s az özvegy Harmné kilencz éves kis leánykája s a Burnovszky leánya — —

Krumpelholzné a Schwindler Guszti bűneinek egész sorozatán végig ment, égő bosszúval, hogy kigyuladtak az orczái.

Úgy akarta, hogy a miket elgondolt: élőszóval el is mondja. De hogy tegye? hátha rosszabbá teszi a dolgot. — Nem, nem ingerli még.

Elmegy az ezredeshez, még ma elmegy. Fölfejti Schwindler egész czudarságát. Meg kell előzni a veszélyt. Bukjék ő. Mindent — oh mindent elmond. Elmegy az aljárásfőnökhöz — ott fogja leirni, kicsoda ez az ember. Nem, ők nem hiszik el, vagy ide hivatja azt az ifju doktort, a ki vőlegénye volt az aljárásfőnök leányának és Schwindler kimarta a házból. Őt, igen őt fogja idehivatni. Lerántom, lehasítom az álarczodat gonosz — mondogatá magában a főnökné, megsemmisítelek, csak egyetlen lépést merj még ellenünk tenni. Rám semmit se mondhatsz — és Lipótra?

Érezte Krumpelholzné, hogy de Lipótra sokat mondhat egy bosszuálló rossz ember.

Ma még nem mondok semmit — fűzé odább komor gondolatait a főnökné — várok, hátha ő is észre veszi magát és békét hagy. Igen, ígen — és az elegáns hideg, kaczagó ember vállaira borult.

Azt gondolta: mert ő mindent elhallgat — az a másik is el fog hallgatni mindent; mert ő nem tör vesztire, amaz is okosabb és jobb lesz. Megint boldogok lesznek, vigan élnek, mindenki tisztelettel fog feléjök fordulni; Lipót egy kicsit kegyetlenebb lesz, szigorubb, példát ad, valami összeesküvést fölfedez, néhány rosz embert fölakasztat: és még erősebben fog állani a miniszteriumnál, mint eddig. Igy, igen így.

Nem lehet tudni, hogy Schwindler úr gondolt-e ilyes dolgokra, félt-e valamitől, a mi a multban történt; hitte-e, hogy ez az asszony ott jár az eszével, a hol — — Oh a szerencsés boldog ember sehol se jár másutt, mint a merre jó szerencséje viszi, és semmire se gondol másra, mint a mit szive legmelegebben kiván.

És mit kivánhatott volna jobban Schwindler Gusztáv úr, mint azt, hogy Krumpelholzék ne vegyenek észre semmit és hogy délután három órakor László Károly pontosan megjelenjék nála.

Óh megjelent, de kimondhatlan aggodalommal. Nagy a zaj a városon!

Röviden végeztek, mert a szép dolgon, jó dolgon, ha akarunk, hamar áteshetünk. Nevettek, ölelkeztek — csókolództak újból és újból.

— Mire ő Felsége itt lesz tehát kedves bátyám — ha megtehetjük?

— Ezer örömmel, méltóságos kedves uram öcsém. Büszkeségünk — hogyne?

László Károly úr mire haza ért, a kellemetes kábulás, szédülés miatt majd elvesztette a szeme világát. A mit ilyen formában rég nem tett: mint egy gyermeket fölnyalábolta a feleségét, csókolta, szorongatta, s elhalmozta a legédesebb szavakkal.

— Feleség — drága feleség, tudod-e, mit hoztam?

A jó asszony előre is sirva fakadt örömében.

— A doktorka megkérte Vilmát — és jól tettem úgy-e feleség? oda adtam.

— Istennek hála Károly, áldjon meg érte a jó isten. Mindig tudtam, hogy a szíved jó.

— Hát nem ellenkezel? Kaczagott az alfőnök úr. A doktorka — —

— Isten látja a lelkemet, hogy egyes-egyedül Sándort szerettem, neki szántam Vilmát, mert tudtam, hogy szeretik egymást és boldogok lesznek. — — Magyar ember — — mindenki dicséri — legyenek boldogok. — —

— Megbolondultál? — lökte magától három lépés-

nyire a kövér vastag asszonyt. — Te együgyű! ki kellene gázolnom azt a buta lelkedet — —

Épen készült teljes erővel, hogy talán valami munkához is lát, mikor nyilik az ajtó és kitárt karokkal, sikoltással törtet be Némethné, született László Amely:

— Mit csinál ott Vilma?

— Hol? kérdé László úr, körültekintve és egy rövid szempillantásig azon gondolkozva, hogy mit csináljon azzal a nyomorult asszonynyal. — Hát hol van Vilma?

— A vén Mártonéknál.

— Kicsoda? Te is elvesztetted tán az eszedet? Szólj, micsoda Vilma?

— Vilma — a te leányod — Harkainéval láttam, saját szemeimmel.

— Asszony! felelsz erre? — lépett közelebb a szerencsétlen feleséghez, — kikelt, kékült, tarjagos arczczal. — Ez a te munkád. Felelsz erre? És vállon ragadta az asszonyt.

— Igen. Sándor nagy beteg. Az öreg Harkainéval ment meglátogatni. Én, én engedtem meg — egyenesedett föl a levert asszony, — menyasszonya volt és Vilma örökké szerette. Nem nézhettem a sok szenvedését — üss, verj; mert látom, hozzá fogtál, ha megérdemlem: ölj meg, de én szántszándékkal egyetlen leányomat meg nem ölöm. Beteg korodban én is meglátogattalak.

A jó asszony azt hivén, hogy e rettentő bűneért lökte el magától férje — félig-meddig megnyugodott a büntetésen és örvendett, hogy leányáért ily megalázó bánásmódban kellett részesülnie. Büszkébben tekintett férjére és sógornéjára és mint a hős: minden seb által magasabb lesz, e szerető anya is, mintha egy fejjel meghaladta volna durva, önző, erőszakos férjét. Nem remegett többé, úgy érezte, hogy a ki büntetését lerótta: nyugodtan állhat meg isten és ember előtt.

— Te isten bogara — tekintett mély megvetéssel László Károly aljárásfőnök úr tudatlan nejére — tudd meg, hogy a főorvos úr, a báró — most tudod-e? épen

most kérte meg leányomat nőül — egy báró. — Tudod-e?

— Ah! — kiáltott és rogyott örömmel Némethné szül. László Amely fivére széles egyenruhás kebelére, — ez az én művem Károly! Ah ez az én művem!

És sírva, sikoltva, szökelve, hadonázva oda ment sógornéjához is és ráborult, és felhivta, hogy mindjárt menjenek Mártonékhoz és rögtön hozzák haza a világ legszerencsésebb leányát.

— Ah báróné — a László nemzetségből egy báróné, egy igazi, valóságos báróné. Károly, mindenem a báróéké; azt a két ezer forintot, a mit az iskolának akartam hagyni, hogy a professzorok és tanulók zászlókkal mind kiálljanak a temetésemre — visszahuzom; legyen a báróéké... Kétszáz hold földem a Besnyőben a báróéké: a Nyilasban az a 175 hold a báróéké; minden ezüstöm, arany ékszerem a bárónéé; két szoba butort én veszek. Ti lakjatok az én házamban, vagy akár hol, én itt, itt, ebben a házban fogok lakni a báróékkal. Ezt kikérem. Oh te Teréz, és te nem is örülsz, micsoda asszony vagy te? A vőd egy virklicher báró, a leányod báróné ő méltósága. — De hát menjünk és hozzuk Vilmát. Ah! ah!

És ugrándozott és kiabált hangosan, hogy a báró megkérte Vilmát, kiabálta hangosan, hogy a cselédek hallják meg, és ha van bennök egy kis becsületérzés — rögtön fussanak ide-oda és beszéljék el iziben.

— Nevetett, mosolygott, rendezgette haját, oda-oda állt a tükör elé és mind szüntelen kiabálta: Teréz, Teréz siessünk. Hol Vilma? Oh, az a rossz Vilma.

Ekkora öröm, testvéri részvét nem maradhatott László úrra a kellő hatás nélkül. Megbocsátott nejének, mint az az okosabb és erősebb félhez mindig illik is — édeskésen megsimogatta, azaz simogatta volna, ha a feleség hidegen, komoran ki nem tér.

— Nos? — mormogott László úr gerjedező dühvel, — mi ez? Egy anya ne örüljön a leánya szerencséjének? Feleség, megbocsátottam, legyen eszed!

— Oh te Teréz! fogta — össze Amely néni hosszú kezeit és vetett ugyanúgy egy büszke pillantást a tükörbe. — Oh te boldog anya, nem is sirsz?

— Nem! neki jobb lenne egy kosárkötő fia. Paraszt vér vagy. Eh! megyek ki a pusztára — a pusztára — levegőt, levegőt — —

Kinyitotta az ajtót és a folyosón lekiáltott a kocsisnak, hogy rögtön fogjon, de négy lovat a hintóba és álljon elő azonnal.

László Károly úr leemelte égő veres vastag fejéről a zsinóros alfőnöki sapkát, és képzeletben föltette helyette a főnöki kalapot, a diszkalapot; felöltözött a törzstiszti ranggal biró főnöki díszruhába és úgy sétált, mint új kerületi főnök dölyfösen a báró vejével, majdnem mint maga is egy kész báró. Dúlt-fult ugyan boldogtalan együgyű nejére, de most még se tudott oly keményen haragudni, mint máskor. Jön a császár — a felség, néhány hét mulva itt lesz! Ma a Schwindler jelentése fölmegy, — holnap holnapután megkapják, a nyomozás kijő, vagy a nélkül is egyszerűen elteszik. Tenger a bűne, mennie kell — és én — — mikorra jön a császár, a legkegyelmesebb Felség — Édes istenem de jó vagy!

Ha minden sikerül: akkor fogadom, hogy a kerületemből minden kutyát kiirtok. — Hajkó, Halász, Hajós, Mészáros, Varga, Simon, Szentpéteri — gyökerestül kipusztitalak benneteket.

És fölmutatta két erős kezét. Az isten láthatta, hogy ennek a László Károly úrnak van ereje, komoly szándéka, és sokra lehetne vele menni.

A hintó nemsokára előállott és László Károly úr (szinte félek már így irni csak, hogy: aljárásfőnök úr) kirobogott a termetes palota széles kapuján.

Elmegyek — mormogá magában — mert most haragomban, bosszankodásomban azt a semmire való leányt is összetörném, s pedig összes tervem az ő engedelmességén sarkallik.

Tudni kell, hogy László úr azok közé a szerencsésen

fölkapaszkodott emberek közé tartozott, a kik a kövér bő élet miatt felette vérmesekké és hirtelen haraguakká lesznek ugyan, de soha sem felejtik, hogy még fölebb is lehet menni, és pedig csak önmérséklet és engedelmesség által. Mintha épen a sors szép négy lovának a gyeplőjét akarná megragadni: a város végén a kocsis mellé ült, átvette a gyeplőt, korbácsot, és egy kemény rándítással tudtokra adta a lovaknak, hogy jó lesz vigyázni, mert én ülök itt.

A lovak természetesen rögtön észrevették a változást és siettek kifejezni a fülükkel, sörényükkel, farkukkal, hogy: értjük. Ez a kevély birtokos úrnak jól esett, és nagyban előmozdította, hogy fölzavarodott kedélye tisztuljon és csöndesedjék.

Bent a város is nagyban tisztult és csöndesedett. Előbb a hivatalos helyiségekben, majd egy-egy jobb család kebelében terjedni kezdett a kellemetes hir: jön a császár! jön a Felség.

A polgármester megtudta a főnöktől, s a polgármestertől megtudta a tanács; a tanácstól a pénztárnok és iktatói hivatal; az árvabirák; az árvabiráktól az árvák; az árváktól a gyermekek és a gyermekektől oda fenn a szép csillagok, s a mit a gyermekek tudnak és a csillagok: öröm azt tudni minden jó lelkű embernek.

Jön a császár!

Erre volt büszke a katona, s ebben talált vigaszt az elnyomott szegény magyar.

Jön a császár!

Oh istenem uram, most mikor Ő Felsége mosolygó, jóságos szőke arczával, szerető vidám tekintetével végig megyen Budapest és Gödöllő boldog utczáin: még a hat esztendős gyerek is meg mer állni, s jól oda néz a Felséges szemek közé s otthon édes nevetéssel mondja el: apám, anyám, láttam a királyt!

— No és fiacskám?

— Épen olyan, mint apa, még meg is ösmert.

Akkor?

Akkor erre a szóra úgy járt-kelt a vérünk, hogy hol

mind az arczunkba szökött, hol mind a talpunkban maradt. Még a zsidók is féltek, pedig azok mind tudtak németül.

Kérdeztük a professzorainktól: igaz-e, hogy jön?

— Igen, jön a császár, — mondták mindnyájan aggodalommal.

A legöregebb, a kit fráternek hivott az ifjúság: ettől fogva még a feleségével, anyósával és az apósával is németül beszélt, holott azok épen egyetlen szót se tudtak németül soha.

Csak azok voltak a boldogok és szerencsések, a kik értették jól és beszélték a német nyelvet, ezek minden jóra számíthattak. Mondták is: Jön a császár!

Milyen boldog lehetett volna most Krumpelholz úr, a főnök, a ki csak úgy tudott németül, mint én magyarul. Ha épen ezekben a napokban nem kapja meg a levelet, hogy készüljön; adjon át mindent ideiglenesen László Károly úrnak, ő maga pedig menjen Morvaországba, vagy a hova akar, csakhogy nem főnöknek többé.

Most, — mikor jön a császár, és következnek a szép előléptetések.

Dr. Schwindler úr most lett igazán első emberré a városban, és az egész nagy fekete földi kerületben. Ő rajzolja a diadalkapukat, ő készítteti a szinházat, ő ékesíti a templomot, ő czövekeli a városház előtti tért apró, alig látható czövekkel, melyek mellett egy-egy ember fog állni égő fáklyával s a tömeg ezt a mondatot fogja kitenni hogy:

Éljen a császár!

És még többet is. Hogy forgolódik Baranyai Mihály, a ki három csillagot les!

Jön a császár!

És valóban egy szép, szép csütörtök délután jött is, sok sok hintóval, sok német katonával, de akkora porban, hogy senki se láthatta a másikát.

De azt látták, hogy László Károly úr mikép köszönget mindenfelé és integet, hogy: no most, no most; és

dr. Schwindler úr is, hogy rázza a kalapját és integet, hogy kiabálja a nép: éljen, éljen! Óh a császár oly szelíden is nézett!

De a nép félre huzódott, mert félt, hogy megint fogdosás lesz, holott pedig most is elegen ültek már a tömlöczökben; vigyázva, futásra készen nézte a robogó hintókat. És a mint tódult erre, arra az utczákon — csak ennyit mert mondani, de ezt ordította, hogy:

— Jön a császár! — Itt jön, ott megy — a hol ni: a császár, az a császár!

Úgy hömpölygött a sokaság, mint a tenger, hol itt dagadt, hol ott apadt; itt szétvált egy-egy kevély lovaskatona vágtatására, ott összecsapott és eltemetett embert, állatot, szekeret, folyvást zúgva, üvöltve, ordítva, hogy:

— Jön a császár!

Másnap délelőtt már tovább ment a Felség — Nagyvárad felé. S a nép megint zúgta, — előtte, utána szaladva:

— A császár, a császár — a császár!

A sok hivatalnok haragosan intett, hogy lehet kiáltani — és magyarul is lehet kicsit mondani, hogy — a császár — a császár — — sokáig — No magyarul kicsint!

XII.

(Hogy végződik egy felséges nap.)

Nem az a nap, mikor a Felség Nagy-Kakasdról eltávozott: óh a szép ifjú császár is láthatta, hogy itt nagy lehet a baj! Mikor a nép hallgat, összeteszi kezeit, csak néz, és csak a szemével beszél: akkor a többit el lehet találni. Még ott lobogtak a diadalzászlók; még künn voltak a fátyolos képek; még égett a zsarátnak, a hol régi kun szokás szerint a hizlalt ökröt sütötték, a mit megettek a katona urak; még párolgott a fekete kun föld, a csapra ütött vörös bortól, a mit fölszivogattak a zsandár és fináncz urak, mivel a nép csak messziről merte nézni a mulatságot: és már, mintha emlékezete is elenyészett volna a fényes lovaknak, hintóknak, aranyos csillagos uraknak — Nagy-Kakasd csöndesen vonta tovább az élet nyikorgó szekerét.

— Gaz, hitvány egy nép! — mormogá díszes kastélyában dr. Schwindler úr — hogy mutatta egy kis jó ebédért barátságát; egy-két finom szivarért hűségét: s mikor jött a nagyszerű alkalom, hogy kitüntethesse magát — elbujt. Megállj csalárd kun, meg fogsz te is ösmerni a másik pofámról. Majd csinálok egyleteket, énekkarokat, de bőgni fogsz hozzá. Semmirevaló kétszinű népe! Csak ácsorgott, de leragadt a nyelve. Hogy a szemem égett ki szégyenletemben! Egy két igazi jó

Éljen a császár!

hangú éljent hallottam volna bár — nem! mintha mind a tömlöcztől, bitótól, hóhértól félt volna — úgy hallgatott. Megálljatok Hajkók, Hajósok, Mészárosok, Halászok, Vargák, Ugodiak — ezt kegyetlenül meg fogjátok keserülni! Nos? szabad; herein!

László Károly úr lépett be, több bátorsággal, mint eddig, de sápadtabban is; hetykébben és mégis nyugtalanabbul.

— Ah kedves öregem, nos? Meg volt elégedve az ünnepélylyel? Nagyszerű! A tábornokok el voltak ragadtatva. Ah, kétségkívül ő Felsége is. De az látszott is az arczokról. Tudja, mit szerettem az egészben, édes öreg bátyám? Azt a nyugodt, szép, csendes, férfias magatartást. Ah, az példátlan. Nagy-Kakasd kitett magáért. Sehol egy kis zavar, vagy botrány. Úgy-e öreg? Mintarend. A fáklyásmenet is kitünően sikerült, csupa hivatalnokokból állt. Nem engedtem, hogy valami tudatlan polgár megzavarja az előirt formát. Igen szép volt. Nos, öreg, mit mond?

László úr egy kicsit rázogatta a fejét.

— Már az elmult, méltóságos úr öcsém — bár máskép szerettem volna, s hej, ez a kun tudná is, de dühös! Igen tele vannak és voltak a tömlöczök. Hiszen még a dohánymagazinum is mind ideiglenes börtön. Bár én azt mondom: az egész várost becsukatnám. Van ok rá bőven — de más a baj! Mit csináljunk a leányommal? az a hitvány borbély nagyon a fejébe vette magát. Mit csináljunk Mártonnal, azzal a semmirekellővel? Be kellene záratni, be kellene kisértetni Szolnokra egy fél esztendőre. Vagy adatni neki egy pár évet. Okot kapunk, haza is kerül — de gyorsan kellene.

— Nem, édes öregem, máskép kell venni a dolgot.

— Hogy méltsás úr öcsém? Mi már kifáradtunk. Isten akár mire büntessen — az anyját haragomban meg is taszítottam.

— Ah! öreg, nagy bolondot tettél.

Óh mily édesen hangzott a bárói ajkakról a varga fiúnak a tegezés. Éledt, dagadt, mint meleg kemenczén a hólyag.

— Várjunk, — gondolkozék a főorvos úr.

— De nem várunk méltóságos öcsém. Az eljegyzésnek meg kell lenni ma — oda rendeltem a papot, s az esküvő is szeretném ha Rozália napján megeshetnék — a boldogult anyám nevenapján. Még minden szerencsémet a Rozália nap hozta.

— Helyes. Azonnal fel kell mennem Bécsbe a miniszter bátyámhoz s azt gondolom, október elején László Károly valóságos kinevezett főnök. Hanem kell egy kis rendjelecske is. Mi? kedves öreg? Jól viselted magadat. A főurak tetszését nagyszerüen megnyerted. A főhadsegéd így nyilatkozott: báró, ki ez a derék szőke úr? Kitünően jó arcza van. Exczellent!

No azt nem mondom öregem, hogy aztán mit mondtam a grófnak. Októberben megtudjuk.

Hogy ölelkezett a két derék ember, mintha birkózott volna. Úgy ropogtatták egymás kezeit, hogy csak úgy csattogtak a csontjaik.

— Egy kis cselhez kell fordulnod, öreg. Apám is így nyerte meg anyámat, a ki egy gazdag hamburgi bankár egyetlen leánya volt.

— Hogy, édes jó úr öcsém? Hadd tanulok.

— Letérdelsz előtte s kijelented, hogy vagy agyon lövöd magadat még ma, vagy igent mondasz leányom. És egy kicsit még feldicsérsz — el ne felejtsd: feldicsérsz. A bárói czím is talán.

— De letérdeljek? Méltóságos úr öcsém, hogyan legyen az? Le?

— Le.

— Én; a leányom előtt? Senki előtt se tettem. A térdem se hajlik.

— Igen. — Igy — hirtelen. Látod? Próbáljuk. Úri szokás.

— Elneveti magát.

— Ah nem — nagyszerű effektust fogsz csinálni

öreg. Az nagyon könnyű; egy pár perczig tart. Meglepi a kisasszonyt, szavát veszed — és megvan. Daczos konteszekkel így kell bánni. Igen.

— De, de — hogy is — törülgette homlokát a leendő főnök úr —

— Hogy mit mondj? úgy-e édes öreg. Oh te naiv vagy.

Schwindler úr nevetve megsimogatta a mindegyre veresebbé váló embert, ki úgy fujt, hogy alig lehetett hatalmas jó tüdeje előtt megállani, és félig tréfásan, félig talán komolyan is, mert a hang arra mutatott: így kezdte tanításait:

— Bemégysz hozzá — természetesen lehető ünnepélyes fekete öltözetben, mert ez is hat —

— Igen — ezt megteszem.

— S kezdesz nagyon megilletődött hangon: Kedves egyetlen jó leányom, szeretsz-e engemet —

— Hogy ne szeretné a méltóságos úr öcsémet, az volna még szép, ha be nem tudná látni egy László leány — az én leányom a maga hasznát —

— Nem — nem: — tégedet édes jó öregem, hogy tégedet szeret-e? Igen, ezt kell hangsulyoznod. Azután áttérsz arra, hogy ugy-e nem volt egyetlen kivánságod is soha, a mit meg ne adtam volna.

— Ez helyes — ez igaz. Nem hiszem, hogy hálátlan tudna, vagy merne lenni.

— Tehát már délutánra?

— Igenis, ha úgy tetszik, méltóságos úr öcsém.

— Nagyon szűk családi körben, most csak a legbizodalmasabb embereket, máskor — majd akkor — minden rokont meghivatunk. Én is itt akarom látni testvéremet, pár kedves rokonomat, talán Bécsből is lejő a miniszter fia — vagy épen —

— Ah — bizony szép lenne — édes istenem, ha én azt megérném!

— Minden bizonynyal. Minél előbb el kell utaznom.

— De azért ujságba kitehetjük a dolgot.

— Magam fogom eszközölni.

— És czédulákat küldözhetünk a rokonoknak hogy: Báró Schwindler Gusztáv és László Vilma jegyesek — mert most látom, így szokás.

— Semmit édes öreg. Előbb beszélnem kell a miniszterrel érdekedben, ha főnök vagy: rokonaim örömmel veszik az eljegyzés hírét — így némelyik talán — van egy-két büszke nagynéném, egy pár ambicziózus nagybátyám — és általában a rokonok egy kicsit tartják magukat. Most csak mindent csöndben — ha visszatértem: szabad kezet hagyok. Fogok örvendeni édes jó öregem, ha ezt az ügyletet ma lefejthetjük. Tehát délután négy és öt közt megjelenek. Add át legforróbb hódolatomat ő nagyságának és — leendő kis menyasszonyomnak. Szeretném, ha csak Némethné, a pap és Baranyai Albert — ez igen hű emberem és valamelyik legbizodalmasabb hivatalnokod lenne jelen. — Igen? Jó? szabad így kérnem?

— Egészen a parancsolatja szerént legyen, semmi kifogásom. Tehát körülményesebben csak az esküvőkor?

— Csak, édes jó kis öregem. Így így. Legyen csak így. Rokonaim tudod —

— Értem, igaz, igen helyes. Természetes a dolog, nagyon természetes — dörmögé László úr még akkor is, mikor már rég otthon volt és díszbe öltözött.

Még egyszer bement feleségéhez.

A jó asszony, kit az utóbbi napok ismét rabságba vertek: a gondolkozás rabságába — némán, lesütött tekintettel fogadta díszes feketébe öltözött férjét, ki ép, egészséges arczával, göndörös tömött, szőke fürtjeivel, méltóságos bajuszával és pirosas kövér álla alatt kiborotvált szakállával most is, mint mindig, kellemes hatást tett szívére. Sértette ugyan az elmult napok durvasága, de ő, ki soha nem szeretett senkit férjén kívül, és őt határtalanul, lelke egész őszinteségével — csak annyira tudott neheztelni, mint igazi jó feleség, midőn egyetlen tekintettel bár: megkérik.

— Teréz — szólt csengő, szép férfias hangon László úr — ma igen-igen nagy napunk lesz, és ha szeretsz és becsülsz engemet és akarsz még látni —

A feleség ledobta a munkát, a mi kezében volt, és ijedten vetette föl fejét.

— Igen, ha akarsz még látni — —

— Károly, te indulatos voltál, megfeledkeztél magadról, de ha megbántad — én lelkem Károlyom —

— Teréz ha ismersz: ne bánts. Imered szivemet. Értetek élek, bennetek van minden örömem. És ez a nap, ha segítesz: ma felséges napunk lesz.

És sétált tovább fel s alá, komolyan, mint egy főnök, mint egy szép rendjel leendő birtokosa, mint oly ember, a kinek ma már báró veje lesz. Visszaemlékezett a multra, leánya és Márton Sándor boldogságára, a szép esztendőkre — és szívében oly érzés kezdett tért foglalni, melyről ez előtt csak egy nappal is aligha akart volna tudni.

Az egyszerű emberben — ha még oly önző, durva is — van egy kis vallásosság. Isten — sors, itélet — s több ily ártatlan dolog élő igazság szívében, elméjében. Az istent akarta-e megnyerni, vagy csak rendkívüli boldogsága, fényes szerencséje lágyította meg: egészen hogy tudnám én azt — csak tény, hogy így folytatta beszédét:

— Teréz! vajjon Bella szereti-e azt a Márton Sándort? Én úgy hallom: nagyon szereti? Ha igen, én a leányom kedvéért kórházi főorvossá tétetem azt a Mártont és vegye el Bellát. Egyéb módon és úton is örömest segítek rajtuk. Lássa az isten, hogy én rossz ember nem vagyok. Az eljegyzésnek Vilma és a báró között ma délután négy és öt óra között érted: négy és öt óra között meg kell lenni. Itt lesz az öreg pap; a testvérem, Némethné; Német a polgármester is, Baranyai Albert, kit Schwindler, úgy látám, felette megkedvelt. Más most senki. Készítsetek egy kis finom, finom úri uzsonnát, rövidet, jót, pompásat. Vilmának megmondod, hogy ne ízetlenkedjék. Megbocsátottam, hogy

Mártont nagybeteg korában meglátogatta, hisz jó szerén még akkor mintegy menyasszonya volt — úgy ni, névleg; de most legyen komoly és készítse magát a jövendőhöz, mint báróné.

László úr egy cseppet elfogódott; az ajkai remegtek; alig tudta megtartóztatni magát, hogy ne sirjon. Oh édes jó istenem, hogy ne!

Egynehány lépést szótlanul kellett sétálnia.

— Teréz, mit érez a szived, hogy leányunk báróné lesz?

— Apám, — lépett be a szomszéd szobából nesztelenűl Vilma —

— Nos?

— Én soha.

— Te soha. Tudod mit mondtál?

— Tudom.

S Vilma sárgás halavány arczával, melyen áttört a pirosság; tündöklő, merész tekintetével, és csöndes, mély rezgő hangjával oly szép volt, hogy maga az apa is örömmel szemlélte a makacs leányt.

— Hát azt meggondoltad-e, hogy kivel beszélsz? — tört ki az apából a durva hivatalnok.

— Meg.

— És azt is — édes jó leányom, kedves egyetlen örömem, legdrágább boldogságom a földön, akarod-e, hogy összetett kezekkel áldjam az istent? Árvákat fogadok fel, régi barátnédat kiházasítom, — Vilma — mindent elkövetek, hogy isten megáldjon benneteket — akarod-e?

— Micsoda beszédek ezek apám? Nem megmondtam-e, hogy én mindaddig, míg Sándor szeret és hozzám hű, senkihez az ég alatt nem megyek.

— Nem? Meglátom én.

És László úr készen volt, hogy egyetlen jól alkalmazott csapással leüti azt a leányt, mint szokta tenni a hivatalos szobákban a csökönyös rabokkal.

Vilma háttal fordult apjának.

László úr kérőre fogta, de dühben forgó szemekkel nézett feleségére.

— Látod, mily nehéz helyzete van egy jó apának. Elkényeztettünk, mert egyetlen gyermekünk voltál és beteges, gyönge leányka. Minden kívánságodat megadtuk, csakhogy a jó isten el ne vegyen. Istennek hála felnőttél, erős vagy, mint én — hogy ilyen egészségre egy szegény leány is büszke lehetne, a ki kapával keresi a kenyerét.

— Még nem mult el, hogy én is ne kereshessem.

— Az elmult. Micsoda bolond beszéd? Vigyázz a szavaidra, velem beszélsz.

— Nagyanyám ezelőtt a ház előtt kakast árult és almát, az isten még vissza fordíthatja, ha mindenben megcsaljuk.

— Nem csaljuk; ha kell, templomot vagy iskolát építtetek, csak azt engedje meg, hogy te édes leányom megfogadd a szavamat.

Az édes anya remegve nézte leányát és férjét, és hol egyik, hol a másik felé tipegett, mintha segélyt akart volna vinni kövér, széles kezeiben — ha tudta volna honnan.

— És mit akar apám? — fordult apja felé Vilma.

— Hogy . . .

— Hogy Schwindler neje legyek?

— Azt; látod szeretsz, mert a számból vetted ki a szót.

És meg akarta ölelni leányát.

— Menjen apám —

— Miért? a miért szeretlek, mint az istenemet?

— Ne beszéljen így.

— A mért ha nem hajolsz a szavamra — hát — —

Feleség, leány egyszerre felsikoltottak.

László úr térdre vetette magát leánya előtt.

— Addig állok így, a míg azt nem mondod: hozzá megyek apám; vagy főbe lövöm magamat. Ha egyetlen gyermekemnek se tudok parancsolni: nem kell az élet; ha én a háznál a legutolsó vagyok: pusztuljak.

Vilma odaborult apjára, kit ily helyzetben sohasem

látott és könyeivel borította el annak kezeit — László úr, a kevély, dölyfös, hatalmas, zsarnok László Károly úr — zokogott.

És a szegény anya? Siratta férjét és leányát

— Jól van apám, — szólt fuldokló zokogással a lány, — én hozzá megyek — de — megirom Sándornak, hogy örökké őt szeretem. És engem verjen meg az isten.

— Hozzá mégysz? — ugrott fel, mint az aczélrugó, az apa — Schwindlerhez, a báróhoz?

— Legyen az apám akaratja. Miattam ne ölje meg magát.

— Úgy, édes leányom; ma, délután négy és öt óra között. Látod, így szeretlek, így vagy az én aranyos leányom, az én kis angyalom, báróném. — Most boldog vagyok, isten megadta legédesebb kivánságomat. Leány, úgy járatlak, mint egy grófnét. Soha egyetlen kérésed nem lesz megadatlanúl. Olyan hintót, olyan lovakat veszek, olyan nagy úri társaságot gyüjtök a tiszteletedre, a javát, a szépét, a milyet csak ez a megye adhat. A hány báró, gróf, nagyságos, méltóságos ura van a kúnságnak, ha csak akkora is, mint a kis ujjam: itt lesz. Tegyen tisztességet a leányomnak, a bárónénak. Hogy miből tegyem, — van, adott az isten, s ha velem lesz: ezt a mostani vagyonomat megkétszerezem. Mind, mind csak teérted. Ha eddig szerettelek a jóságodért: ezentúl a tenyeremen hordalak az engedelmességedért. Látod gyermekem — simogatta, ölelgette kifogyhatatlan édeskedésekkel — anyádat is —

— Engem nem kényszerítettek a boldogult jó szülőim.

— Teréz, te sohasem akarsz engemet megérteni. Nem tudsz, nem birsz oda emelkedni, a hol én vagyok, pedig már tanulhattál volna tőlem, elég időd volt. Ugy-e mik voltunk? s hol állunk ma? A báró néhány hét, vagy néhány nap mulva meghozza rendes főnöki kineveztetésemet és — még mást is. Méltóságos asszony lész, a főnök neje, a báróné anyja — vagy talán ez semmi?

— Legyen az apám akaratja.

176. lap.

Semmi. Hanem, ha meghalok, tudom, nem hull senkinek a sírjára is annyi köny, mint az enyimre. Érzem, s ez nekem elegendő jutalom. És most drága lelkeim, készüljetek — az idő nagyon rövid.

És kiki — azzal az érzéssel, a melylyel a jövőt nézte: készült útjára.

Az anya aggodalmakkal, sóhajtozásokkal, de mégis büszke hittel, hogy ha leánya a boldogságot nem nyeri is meg — hisz im mivé lett az övé is, a ki ahhoz ment, a kit szeretett — megnyeri majd a világi boldogságot, és talán majd egyszer, valamikor megadja az isten neki másban: gyermekeiben — a mit most elveszített.

Vilma olyan nyugodtan, mint a hogy az istenéhez tért elitélt, halála elé megy: ment szobájába. Most nem, mint egykor, — mikor nem tudott egy sort is írni Sándornak: most ömlöttek a sorok halványkékes levélpapirjára: «Légy boldog Sándor, én szerettelek és soha egy perczig, — tudja ezt a mindenható, hogy meg nem szüntelek szeretni; de ha most mást parancsol: legyen meg az ő akaratja. Apám megöléssel fenyegetett, hogy főbe lövi magát, ha Schwindlerhez nem megyek. Ha megölné magát: úgy sem tudnék egy szempillantásig is élni tovább. Ne fordulj el tőlem, ha látsz az úton, vagy valahol, ösmerj meg és légy meggyőződve, hogy szivem utolsó dobbanásáig téged és csak tégedet szeretlek. Isten büntetését elhordozom ezért és hiszem is, hogy eljön az idő, mikor az isten nem marad adós. Ne is maradjon és ha kedves előtte az igazságos büntetés: töltse ki rajtam minél előbb. Tegyen az isten tégedet, édes Sándor, százszorta boldogabbá, mint engemet tett, és adjon te neked olyat, a ki engemet elfeledtessen és ezerszerte boldogabbá tegyen, mint én tudtalak volna tenni. Az én sorsom tudom, hogy el van végezve . . .»

Még némely emlékekről írt — de egyetlen szót sem Belláról — és bezárva levelét, még az nap délelőtt elküldötte Sándornak.

Amely néni szül. Némethné, a kellemetes hír vétele

után azonnal legfinomabb, legdrágább ruháiba öltözött, drága kenetekkel, illatos szerszámokkal szerelte föl magát, hivatta a főorvos urat, hogy rögtön jőjjön — és addig is, míg szemtől szembe lehetett volna a báróval, gyakorolta magát az ájuldozásokban.

Oh mily édes, gyönyörteljes ájuldozások voltak ezek, látták a tükrök, úgy a kicsiny, mint nagy tükrök, a hosszú selyem függönyök, az uj bécsi bútorok, és a szolgálók és a szobaleányok is.

És oh mily szeretetteljes találkozás volt az, mikor a kedves Guszti hálája jeléül fél térdre ereszkedett — mint maga mondta: istennője a szent Amely előtt.

Ezeknél a jeleneteknél csak azok voltak még szebbek, a melyek délután négy órától kezdve következtek egymásután. Csak csöndben, titkon, egészen benső meghitt családi körben kellett volna a bárói eljegyzésnek történnie, hanem László Károly úr és kedves nővére, Némethné, szül. László Amely úrasszony úgy vélekedtek, hogy itt a rendezés tiszte egyenesen az övék. És hogy Guszti, a báró csak szerénységből (oh, a jó kedves Guszti) tette, hogy három-négy embernél több ne legyen az eljegyzési ünnepélyen.

— Itt kell, hogy legyen egy pár profeszor, az ujságszerkesztő, Simon bácsi, Károly bácsi, István bácsi, az öreg Hajkó, a főadószedő —

— Csak rendezd Amely — nincs szavam. Nekem semmit sem szabad tudnom, — mondogatá, kezeit nagy lelki örömök közt tördelve, ropogtatva László úr — csak szépen, és mindent uri módulag. Ez a fő.

Így történt aztán, hogy mikorra Schwindler úr kitünő díszben, halavány sárgás-fehér arczán egy kis finom, művészien alkalmazott pirosítóval, kardosan, a tollas kalapjával megjelent: egész fényes gyülekezet fogadta.

— De — kérdé László urat a nagy gyülekezet miatt — zavartan.

— Ah persze! — hajtogatá magát igen bájos mosolylyal Amely néni — itt mi vagyunk itthon. Jó embereinket meg nem sérthettük.

Szokásos ölelgetések, csókolkozások és kézszorítások után, mi közben sűrűn hullottak könyek itt is, ott is — behaladtak a nagyszerűen feldiszített éttermekbe. Sokan irígységtől marva, némelyek a finom ételekre és italokra gondolva, mindnyájan pedig az ünnepeltek iránti hódolatból kifolyólag folyvást vigyorogva, hajlongva, sziszegve, sóhajtozva és minden tisztességet elkövetve és erőltetve.

Nyolcz óra tájt, — mikor már csengtek a köszöntő poharak, — egy libériás inas, a fődoktor úr inasa: oda súgott a méltóságos úr fülébe:

— Itt a testvére, meg a nénje, meg egy öreg asszony. Kint a folyosón állnak és kéretik a méltóságos urat.

A főorvos úr kifutott és László úr is kifutott — és ott a folyosón látta, hogy egy csomó nagyon szegényes öltözetű ember áll.

MÁSODIK RÉSZ.

1.

(«Leszek hát bárónė.»)

Van olyan egy-egy feleség, a ki férjének minden levelét felbontja, jőjjön bár az a levél akárhonnan, s mikor minden sorát kiélvezte, beviszi, mint egy jól felszerelt réczét vagy libát. Apa is van olyan itt-ott. És az öreg Márton ur épen ilyen ember volt. Nagyon jól tudta, hogy a finom kékes habos levél nem az ő tisztelt személyéhez szól, hanem, a fiáéhoz: azért régi szokás szerint letette az örökké égő pipát, és föltette az ócska pápaszemet, kettőt-hármat — hogy istenhez fohászkodjék, köhentett — s aztán hozzálátott a ben való kipuhatolásához.

A vén Mari néni is ott állott a háta megett, mivel hogy neki is kellett tudni mindent. A két öreg sziv ilyenkor úgy dobogott, hogy ijedve tekintett egyik a másikára, és felkiáltott: no mi a?

— No mi az? — Semmi? — hallgasson — morgott régi szokás szerint most is Márton ur, a mellett azonban ugyancsak régi jó szokás szerint olvasta a levelet fenszóval.

Sok ember igy olvassa, s azt mondják, hogy az ilyet sohsem üti meg a guta. De hiszem is.

«Kedves Sándor! — kezdé Márton ur.

— De soványan megy. Az én fiamnak a szeretője csak egy szegény asztalos leány — szól közbe Mari néni — mégis sir az ember rajta, olyan drága szép szavakat mond: csillagom, egyetlen szentem, drága Jánoskám. Ugy!

— Alj-népi dolog. Urak másként teszik. Álljon félrébb, nem látok.

— Tudnám csak én a betüt, már rég kiolvastam volna.

— Micsoda beszéd? tudja, studirozom előbb. Álljon odább, nem látok. No, kedves Sándor!

Az öreg ember vett-e valami szomorut észre, a mint döfölte a betüket és studirozta — elég az, hogy letette és nagyokat sóhajtott.

— Menjen a fiamért — ott van a Markos —

— Ne mondja nekem, tudom én, hogy a Markos Páléknál van. De megjárta ma már Sándor urfi az egész alszöget. Mint a jó istent, úgy várja a szegénység. Még a ruháját is csókolják. Nem is csodálom, hogy ne! oda ül a beteg mellé s nem mozdul, a mig ki nem vette a baját. Bezzeg a mostani kocsin járó nagy doktor urak, befutnak a beteghez, aztán úgy mennek tovább mintha puskából lőtték volna őket. Csak ott sátoroznak hosszabban, a hol érzik a pénz szagát. Jó szaga is van annak. Adja, viszem azt a levelet.

És mint a holló — úgy kikapta a levelet az öreg asszony és vitte sebesen.

— Hova szalad öreg? — kiáltott a siető vénasszonyra a Löbenstein kávéház előtt egy potrohos kövér, kopott, rongyos ruhás uri ember, vastag talpu czipőit úgy nyujtva ki maga elé, hogy összes ruházatából azt lássák, mint legjobb darabot. — Tisztelem — mondja meg Sándor urnak — meghihatott volna bennünket a lakodalmára.

És a potrohos, kövér, őszes ember nagyot nevetett.

— Elkapták az orra elől a gazdag kisasszonyt, — kiáltá a siető vénasszony után.

— Azért még se marad vén legénynek, mint a doktor ur.

A kövér, potrohos, rongyos ruhás ember is doktor volt, a kártyás, korhely, rest Jánossi doktor, a ki mindenkire irigykedett, a ki nem volt korhely és rest, és rongyos, mint ő, és ben volt még abban a sorban, hogy egyszer megházasodhatik.

— Elkapták az orra elől, — kiabált, rekedt rikácsoló hangon, — elkapták. És a kinek csak lehetett elbeszélte, hogy ma délután lesz a dr. Schwindler főorvos és László Vilma eljegyzése.

És hogy vették ezt a hirt az emberek?

Ugy, mint Kecskeméten, vagy Kőrösön vagy Cegléden vették volna azok, a kik el nem szenvedhetik, hogy egy szegény fiatal embert szerencse érjen. Röhögtek és százféle alakban beszélték, hogy a tolakodó, henczegő Márton Sándornak hogy vetették ki a szürét a gazdag László portáról. De úgy kell!

Jánossi ur előre látta, hogy Márton Sándor is egy szegény rongyos ördög fog maradni, mint ő, és kártyázni fog a korcsmában, a kávéházban, a beteg apjával, testvérével és inni, a hol csak lehet.

És nem fogja többet feltartani az orrát, mert kitünő vizsgát tett, mert szorgalmas, mert ifju, mert egészséges és még sehol se pocskolták le. Megvénül, lassan jár, hazudik, pálinkát iszik, és adósa lesz ő is fünek-fának. Ha beteghez hivják, ő is csak oda megy, a hol készpénzzel fizetnek, és azonnal, és mihelyst nem fizetnek: elmarad ő is. — Aki beteg — szerezzen pénzt és fizessen, jól fizessen. Igen, így fog beszélni ő is és minden fiatal orvos, a ki látja, hogy milyen kitanultak, borzasztó ravaszok most a betegek, — még vidéken is, nemcsak fönt.

Az is bolond, a ki mai nap doktor lesz.

S Jánossi ur behuzódik a kávéház belsejébe, mert látja, hogy egy messze lakó szegény betegétől jő valami ember. Majd. Várjon a beteg. Várhat.

Oh, ül itt több doktor ur is. A gyalog Kádas, a zsidó

Stein. És nagy vigyázattal, szorgalmatosan kártyáznak. Igen, mert akarnak élni és tisztességesen ruházkodni. Egy doktor nem hagyhatja el magát végképen.

Mari néni egy öreg szijgyártónál, a kinek egy csomó gyerekén kivül semmije sincs — csak a sorvasztó nehéz betegsége — megtalálta Sándor urfit.

Ott ült egy ládán és nézte a beteget és vigasztalta, hogy: semmi baj.

— Óh kedves urfi, — szól kifáradtan, lihegve Mári néni, — hiszem is, hogy Bakó István uramnak semmi baja, hisz a két orczája milyen piros, csupa gyönyörüség — de itt aligha nincs valami baj.

Márton Sándor ur, kit valamely lázas betegség erősen megviselt: mosolyogva veszi át a levelet — és a mint átfutja — egész halavány orczájában elpirosodik.

— Ugy-e? — mormogja az öreg asszony. Tudtam — mindjárt, mikor az egyik fehér galambot ma reggel lelőtte a zsandárkáplár. Rossz jel jót sohase jelentett.

— Menjen csak — mondja apámnak, hogy maradjon otthon, mig haza megyek.

— Az? A mint letette a levelet, egyben átszaladt Harkaiékhoz. Nem is tudom, mit ül ott örökké — az urfit is oda szoktatta. Majd meglátja, e miatt lesz a szerencsétlenség.

S a többit utközben bölcselkedte ki a vén asszony, egyenesen Bella kisasszony felé fordulván gyanujával. De mit is vet az a jó isten egy ilyen követ azoknak az utjába, akik szeretik egymást! Bizonyos, hogy az a szemforgató éneklő kisasszony rontja el az egész szép szerencsét. Ült volna csöndesen, hozott volna az isten neki is magához valót. De ketté vágni a kész boldogságot s elmesterkedni a drága vagyont, palotát, földeket, hintót, lovakat.

És futott, mintha a sors neki parancsolta volna, hogy vágja ketté a bajt.

Az ifju doktor ur még egyszer megsimogatta a beteg ember forró homlokát, meghagyta a nagyobb leány-

kának, hogy mikor adjon az orvosságból s menni készült.

— Doktor ur, — nyögé a szegény beteg, — ha valami rossz ember miatt van baj, ne ügyelje. Hej, ha én még egyszer egészséges lehetnék, de nem kivánnék az istentől semmit! Lelkem, doktor ur, csak az a szerencsétlen, a ki beteg s a ki nem gyógyul meg többet soha.

Sütött, ragyogott a szép nyári nap, de talán csak azért, hogy a betegnek, s a gyerekeknek könyjei szebben csillogjanak, s hogy azok, a kiknek bajuk, bánatuk, szomoruságuk van, lássák, hogy az a felséges teremtő csak adogat egy-egy kis jó időt. Lám, gabona készül, gyümölcs érik, utas ember vigan mehet tovább, s azon a magas tiszta kék egen, még csak egyetlen kicsi foltocska sem akadékoskodik.

Bizonyosan ez is lehetett az oka, hogy Márton Sándor ur oly lelkimegnyugvással olvasta el egykori szép kedves mátkája gyönyörü levelét. «Légy boldog Sándor — én szerettelek — —»

— Ah tudom!

«De ha most mást parancsol — legyen meg az ő akaratja — —»

— Igen, így védi magát a hütelen mindig — nyögé az ifju ember — görcsösen szorongatva a levelet.

«Apám azzal fenyegetett, hogy megöli magát, ha Schwindlerhez nem megyek — —»

— Óh lelketlen, csalárd teremtés! Menj! Mit védekezni — menj!

Mért nem mondtad ki inkább: nem akarok egy szegény doktor neje lenni, mikor méltóságos asszony lehetek — és még báróné! «Tegyen az isten tégedet édes Sándor százszorta boldogabbá mint engemet tett — és adjon te neked olyat, a ki elfeledtessen engemet — —»

— Milyen nagylelkü vagy édes Vilma? — Köszönöm! — —

És néhányszor fölebb alább sétált az ifju szobájában, szabad folyást engedve azoknak a könyeknek, melyeket

a legerősebb férfinak is épen úgy nem lehet visszatartani, mint a hulló, szakadó záporesőt.

Mikor meggyőződött, hogy szive már egészen nyugodt: leült iróasztalához és írt — irt oldalt oldal után, egyre erősbödő haraggal, gyülölettel, megvetéssel. Keze reszketett, de a toll nem tudott megállani — — futott futott azon az uton, melyen mind lehet menni a végtelenig, de visszajönni soha senkinek.

«Sohasem ámítottam magamat, — irja levelében az ifju doktor ur, — hogy valami kitünő tulajdonokkal birnék, mindig beösmertem, hogy a sors szegényekké tett bennünket és annak, ki szivét nekem ajándékozta, külső csillogást épen nem szerezhetek. De örömmel fordítottam arra minden igyekezetemet, hogy ismereteim, szorgalmam által méltóvá tegyem magamat családjához. Sokszor hallottam, hogy szülei nem nézik jó szemmel viszonyunkat és hét éven keresztül mégis egyszer sem tapasztaltam, hogy kicsinyléssel viseltetnének irántam. Ha nem találtak is abban nagy örömet, hogy egyetlen leányuk egy egyszerü doktor neje legyen: annyira szerették a kisasszonyt, hogy akaratuk, vágyuk, reményük csak az volt, ami leányuké. És ime a kisasszony az első rágalmat elhiszi rólam, nemtelennek, hütelennek tart, hogy viszonyunkat egyetlen csapással ketté vághassa. Jól van. Megnyugodtam a sorsban, láttam, hogy mátkaságunk felbontására az ok nem személyemben van, hanem egy előnyös körülményben, a mit a kisasszony nem akar megnevezni. És arra ki is kényszeríthette volna. Betegségem alatt meglátogatott a kisasszony — forrón köszönöm — és kijelentette, hogy várjak, bizzam benne, mert senkié nem lesz, csak azé, a kit gyermekkorától fogva szeret: enyém.

«Ma irja: hogy atyja kedveért mindennek véget szakított. Elfogadta a dr. Schwindler főorvos ur kezét, és engemet felszabadít arra, hogy válaszszak olyat, a ki a kisasszonyt előttem tökéletesen elfeledtesse. — És vigasztalni akar, hogy azért engemet örökké szeretni fog.

«Nem édes kisasszony! Én minden fogadása, igérete alól fölmentem, visszaadom teljes korlátlan szabadságát. Válaszszon szabad tetszése szerint. Én nem mondom, hogy szeretem, hogy mindig szerettem. Valjon mi czélt akarnék ezzel elérni. Kiengesztelni a sorsot, hogy ne büntessen meg, a mért megcsaltam valakit? Szégyenleném magamat, ha oly valamit mondanék, a mit nem érzek, s a mit elhitetni akarni bün.

«A kisasszony szülőivel szemközt sokkal szabadabb volt mindig, semhogy azok a kisasszonyt bármire is erőltetni merték vagy csak akarhatták volna is. A mit tett: most is szabadon tette. De mert beismeri, hogy az nemtelen, — bocsásson meg e szóért, de ez a valódi neve, — állandó szeretetének oda igérésével akarja palástolni. Hiu fáradozás! Főkép mikor azt senki sem követelte.

«Édes kisasszony! a mint hét évig senkit sem bocsátott szivébe a szegény Márton Sándoron kivül: a hetedik év, hogy és mi által foszthatta volna meg László Vilmát egyszerre minden szabadságától, függetlenségétől? Az előttem lehetetlen. Hanem azért mentegetődzést soha sem kivántam és soha sem kivánok. A ki szeret, mélyen, igazán: az előtt akadály nincs, csak egyetlen kötelesség: a mig a másik fél hütlenségéről tények által meg nem győződött — szavának nemes megtartása.

«Ugy de bizonyosan hűtelen vagyok, mert nem tudtam elég szemtelen lenni, hogy egy ösmeretlen embernek a kezei közül visszaragadjam azt az arczképet, a mit az jogtalanul eltulajdonított; de én rágalmazó vagyok, mert azokat, a kik megtagadták hazájukat, nemzetüket: jó hazafiaknak nem tartottam. Nem; ma sem tartom, és soha sem is fogom tartani. Az én bátyáim hóhér kezei alatt adták ki lelküket, azért a szent eszméért, a mit valónak hittek: a sors engemet is készen fog találni mindig.

«Kövesse a kisasszony bátran, határozottan, minden ingadozás nélkül vágyait, és engedje meg, hogy

én is hasonlót tegyek. Fogadja a leendő méltóságos főorvosné és báróné szives köszöntésemet. Dr. Márton Sándor.»

A guny, mély szeretet, harag és megvetés mindent összetörő hatása alatt olvasta el a szegény leány egyetlen imádottja levelét. Főképen a kemény sértő szavak maradtak meg lelkében, hogy már rég hűtelen lett és ezt valótlan állitásokkal akarja palástolgatni; hogy szüleinek vele szemközt semmi akaratjuk sincs és hogy ő önként, készakarva, nagyravágyásból nyujtotta kezét a főorvosnak, — hogy csak menjen tovább is ezen az uton, legyen méltóságos asszony, téns asszony helyett, és báróné, szegény vidéki doktorné helyett. Ne ingadozzon, csak bátran. És hogy ő is úgy fog tenni a maga részéről, bátran, határozottan — ingadozás nélkül — és ezt ki is kéri.

— Oh tedd édes Sándor, — szólt sáppadtan, reszketve a leány. — Rég tudom már, hogy teszed is. Az első estvét, mikor haza jöttél: hol töltötted? — —

Olyan mélyen gyülölte azt a szegény leányt, hogy ajkára nem vette volna Bellát. Azóta is hol töltötted napjaidat? De a hűtelen én vagyok. Kinek a levélkosarát láttam szobádban az ágyad fölött? Hanem még se haragudjam. Kivel sétálgattál annyi délutánokon a templom felé, a temető felé — óh mindig meglesettelek — talán velem? Kinek az apjával voltál édes barátságban? Az én szegény szerencsétlen apámmal nem. Kinek a kezeit csókolgattad annyiszor? A én anyámét? Felelj reá Sándor. Jól van. Tedd az akaratodat, kövesd a vágyaidat — mert tudom, mik most már, ha még úgy irigylitek is: méltóságos asszony leszek, nem Mártonné téns asszony — a mivel gunyolsz, hanem leszek hát báróné.

Ezzel lecsapta a szivig sértő levelet, két kezébe hajtotta fejét — és mint minden igaz, hü leánynak tenni szabad — sirt, és a mit ismét minden igaz, hü és nemes lelkü leány megtesz — átkozódott, átkozta az órát, melyben ahhoz a gonosz, csalárd, csábító

leányhoz belépett; a napot, mikor kitárta előtte minden titkát, érzését; — átkozott mindenkit, átkozta magát is — és azt gondolta, hogy mindent a legjobban tesz, és máskép nem is tehetne. Terveket gondolt ki, így kisirt szemekkel, kuszált hajjal, remegő ajakkal, kegyetlen boszuálló terveket. Oh hogy fog kaczagni azokon a nyomorultakon, a kiket bizonyosan meg fog verni az igazságos isten — a minthogy verjen is; — soha soha meg nem bocsát. Megveti őket, és örvendeni fog, ha mint irigyelt báróné a négy lovas hintaján mellettök elhaladhat.

Érezze majd a lelketlen ember, hogy kit vesztett el, és lássa az áruló, (Bella) hogy mivé tette azt.

Nem tudta tovább szőni-fonni a kegyetlen terveket, oda ment az ablakba, és arra fordult, a merre Márton Sándor lakik — és egy rövid perczre elfelejtett mindent, mint mikor felébredtünk nehéz, kinos álomból — és mert szeretett, mélyen, igazán szerette Sándort, azt hitte, hogy a mit apjának igért: azt mégis nem akarhatja a jó isten, hogy megtörténjék.

Ember — az a jó isten a kezedbe adta sorsodat. Fonj belőle szárnyat, hogy repülj: szabad; verj belőle lánczot, hogy életeden át rab légy: szabad; csinálj belőle poklot mennyország helyett: óh szabad; sőt ha szeretnél belőle koldusbotot csinálni, mert a koldusbot, minden botok közt a legszebb és legalkalmasabb: azt is megteheted — mert szabad.

Ma egész nap a szegény Vilma is, és Sándor is — ezt a nagy és dicső munkát folytatták. Jól ment — egészen jól ment.

Különösen sikerült a László Vilma törekvése. Szép menyasszony volt, vidám, boldog hogy a legszigorubb apa is meg lehetett volna vele elégedve.

Sokszor meg is simogatta és csókolta László ur, a leendő főnök, — báróné leányát.

— Kedves lányom! édes jó, engedelmes kis leányom! — susogja a boldog, végtelenül szerencsés apa, leányára nézve, ki mindenkire mosolygott, mintha ott

egy szögletben állott volna Márton Sándor, és annak akarta volna magyarázni: látod, hogy boldog vagyok! Báróné leszek, hogy annál jobban fájjon a szived, méltóságos asszony. Óh ha egyszer a feleségednek előtted azt mondhatnám: téns asszony.

S mikor a boldog menyasszony így örvendezve kiviaskodta magát, hogy apja, anyja, sőt Schwindler ur is, Amely néni is el volt ragadtatva a jó Vilma szép, igazán szép magatartása által: akkor mintha csak az erős gyertya és lámpafény miatt történnék — szemeiből egy köny hullott alá fehér selyem, drága mátkai ruhájára.

— Egészen rám ütött, — gyönyörködött az apa büszke szép leányában, — az utolsó izig László. A mit föltesz a fejében: törik szakad keresztül viszi. Bizonyosan föltette magában, hogy báróné lesz — bizonyosan. Nagy nemzetségbe lép, de lépjen is. Van hozzá jussa, meg módja is. Mindent szépen, dicsőn igazgatsz, oh, jó istenem —

És épen készült, hogy ő is poharat emel és pedig a feleségére, a zavartalan boldogságukra; hogy soha csak egyetlen rossz szót se mondtak egymásnak; és hogy szeretett drága veje-ura is csak úgy tegyen, úgy becsülje meg a feleségét — akkor többet nem is kiván — ezt akarta elmondani és még némelyeket; ezek miatt borzongatta a hideg kezeit, ajkait és a lapoczkáit — mert egy papiroskára leirva mind morzsolgatja az asztal alatt ezt a szép beszédecskét — mikor is hirtelen fut ki a báró.

Hova fut? mi a baj?

Mint igazi lelkes apósnak csak ez a kérdés foroghatott most a szivében, fejében, poharában — mely im szinültig volt töltve — és az asztal alatti beszédecskéjében: hova fut? mi a baj?

Megnézem.

Ott egy csomó hosszu, göndör haju ember állott, földig érő tisztes papi kabátban, csak hogy igen sok pecséttel és folttal, és nehány asszony, olyan köntösben,

a minőt a csárdákban és korcsmákban viselnek a szegényebb rendü zsidó asszonyok és leányok.

Szegény sorsuak lehettek, az látszott róluk tisztán, de úgy kell lenni, hogy igen boldogok, mert ragyogott az arczuk az örömtől. Messziről is jöhettek, mert a por vastagon belepte csizmájukat, papucsokat, kabátjukat, hajukat, s erős csontos orczáikat.

Egy öregesebb magas, száraz ember a megszólamlásig hasonlított Schwindler urhoz, ugyan olyan nagy hajlott orru, csak vastagabb, olyan göndör haju, csak szürkébb, olyan szemei csak hogy véresebbek, zavarosabbak.

— Adolf, — kiáltott, és ment kiterjesztett karokkal Schwindler Gusztáv ur felé.

Schwindler ur észrevette, — ő mindent hamar észrevett, — hogy a háta mögött van valaki, és azt is észrevette, hogy a sárga, tarka kutya is kiszaladt a nagy ebédlőből, és úgy ugrándozik azokra az emberekre és asszonyokra, hogy ekkora öröm és szeretet egy haszontalan kutyától, valóságos csoda.

Azért hirtelen oda tapadt ahhoz, a ki Adolfot kiáltott, mondott neki valamit, olyan nyelven, a mit László ur meg nem értett, és az egész csoport engedelmességgel, de mindegyre bekandikáló szemekkel és megmegálló lábakkal nagy nehezen lehaladt a lépcsőkön Veszeli Jóska vezetése alatt.

— Kik ezek méltóságos fiam uram? — dadogá inkább, mint sem kérdezé László Károly ur olyan arczczal, hogy nem szerettem volna, ha az a nézés engemet illet vala.

Schwindler Gusztáv ur, a méltóságos fiam uram — olyan hangon, mely a legőszintébb részvételt mutatta, és olyan nemes arczczal is, mely elárulta, hogy milyen lélek lakik ő benne, válaszolá:

— Ezek édes öregem a Krumpelholz atyjafiai. Utasítottam őket, hogy hova menjenek, mig tovább szállíttatásukról gondoskodom.

— De hát Krumpelholz zsidó lett volna?

— Valóságos zsidó.
— És ilyen szedett-vedett rongyos nép?
— Ilyen.
— És hogy lehetett ő fönök akkor?
— Oh édes öregem, ő már ki volt keresztelkedve. Szerencsés összeköttetések.
— Bámulom.
És látszott László Károly uron, hogy bámul, mert vörös arcza olyan lett, mint a sárga viasz, és az ajka olyan kék, mint azé, a ki vagy meghalt már, vagy még ma meg fog halni. Le nem vette a szemeit kedves veje uráról, úgy meg volt illetődve.
— Sajnálom, — mondá Schwindler ur átölelve apósát, — hogy most itt nincs Krumpelholz, látta volna Nagy-Kakasd, hogy milyen főnöke volt. Csak egy olyan ember tudott így elaljasodni. Hanem megkapta, a mit keresett. Egy pohár vizet, — sipegé a főorvos vőlegény ur szédülve, a mit nem tudott megakadályozni. — Sajnálom ezeket a szegény embereket, szivemből sajnálom. Mekkora utat tettek.
— Honnan?
— Morvából.
— Nem onnan könyörgöm alázatosan, — szólt közbe egy kun inas, — Csernoviczból valók, hogy katona voltam és jártam Galicziában, Lengyelországban és hogy még értek egy kissé a nyelvükön, hát kérdeztem, honnan valók? Csernoviczból. Mit akarnak? Hogy beszélni a méltóságos urral.
— Igen, — dadogá éles, hideg tekintettel a főorvos ur, — miután titkáromtól megtudták, hogy Krumpelholzék eltávoztak innen. Különben szemtelenek. Innen még ma továbbíttatni fognak.
— Persze, — erősíté László ur, — talán meg is teszem a rendelést?
— Ne bántsd öreg, bizd őket rám. Nagyon sajnálom őket, ők mit sem tudtak rokonukról. Nyomorult nép. De idáig fáradni — saj . . .
— Azt bizony egy csöppet se sajnálja méltóságos . . .

Most ki nem mondta volna, hogy fiam uram.

Dr. Schwindler úr a kis szédülés után, mely a hirteleni meglepetéskor minden emberen erőt szokott venni, csakhamar teljesen visszanyerte erejét, nyugodtságát és egész vidáman vitte, röpítette be karján László urat, kinek az egész ünnepély folyamán nem akart többé sem étel, sem ital, sem muzsika tetszeni. Még abban sem talált nagy örömöt, mikor úgy késő éjjel, éjfél felé a méltóságos báró úr oda ült a zongora mellé és Vilmával egy olasz operából valami édes arató dalt elénekelt. Pedig hogy tapsolt minden ember, még a vén pap is hajtogatta a fejét, és sok sok szerencsét kivánt a szép hanghoz.

— Édes leányom, — mondá az öreg egyházi férfiú, igaz elérzékenyedéssel — ezzel a szép hanggal valóban gyönyörködtetni lehet még az égiek seregét is.

És nem hagyott nyugtot, míg a Nabuko operából a szegény fogoly zsidók dalát el nem énekelte.

A ki könnyen tudott sirni, most mind sirt, csak László uron nem fogott a meghatottság.

Ő, a ki sokáig volt bűnügyeknél majd jegyző, majd biró, most pedig elnök: hajlandó lett volna rögtön kiadni a parancsot elfogatásra, nyomozásra, vallatásra, ütésre, verésre, guzsbakötésre — a végsőig, az utolsóig.

Nem az az ember volt, a kit ilyen esetekben ki lehetne játszani.

Talán gyanakodott?

De kire?

Járt-kelt egyik szobából ki, a másikba be. Elő akarta venni azt az inast, a ki beszélt ezekkel a rongyos emberekkel. Tudjon meg mindent, mert itt hitvány dolog készül. Ah, ha őt rá akarnák szedni ... ha ha ha: rettentő.

A zene olyan édesen szólt, Vilma oly odaadással hajolt Schwindler úrnak, a báró úrnak vállaira, oly készséggel engedte átkaroltatni karcsú derekát — úgy szerette volna, ha Sándor mind ezt látja, és ha már ma akár az esküvő is megtörtént volna.

— Adolf, — kiáltott.

Tolnai: A báróné ténsasszony. 190. lap.

Egész lelkét a boszú, az égő, szaggató, tépő boszú foglalta el; nem látott mást, csak egy szegény házaspárt, a vén Márton puszta, kerítéstelen házában; egy elzüllött, elrongyosodott embert, a ki beteges és napról-napra alább száll, mert veri az isten, a mért ő veie oly igazságtalanul, oly embertelenül bánt; és egy rossz asszonyt, a kinek arczáról le lehessen olvasni, hogy ime: így jár, a ki a más kedvesét elcsábítja: így járt az álnok Harkai Bella! Példát vehet róla a világ.

Késő, késő idő volt már, majdnem virradni kezdett, mikor a vidám társaság belátta, hogy itt az óra urak és hölgyek: mehetünk haza felé.

A szerkesztő úr, ki egyszersmind profeszor is volt a gymnáziumban, felkérte a vendégkoszorút, hogy addig is, míg ezt a felséges, nagyszerű ünnepélyt «*Az uj alföld*» a maga valóságában hozhatná: legyen kegyes és hallgassa meg azt a költeményt, a mit a legszeretőbb és legboldogabb szivek e dicső eljegyzése alkalmából itt helyt rögtönzött.

Mióta a szegény Márton Sándor kiesett a László család szeretetéből és a főorvos bejutott a rokonságba: László Károlyné szívét, most, e perczben érintette az az öröm, a mi egy boldog anyáét az egész eljegyeztetési és széptevési idő alatt kedves vágyaival, reményeivel, szép terveivel lekötni szokta.

Vers, egy vers, az ő kedves szép leányáról, olyan, a milyeneket Csokonai irt Lillájáról, és Himfi kedveséről. Most már látta, hogy leánya csakugyan boldog lesz, hiszen verset irtak róla. Felejtett mindent, a mi agódtatta, furdalta; elfeledte, hogy leányát németek közé viszik, talán idegen földre, csak azt érezte most, azt a kibeszélhetetlen édes gyönyört, a mit akkor érezhet csak az igazi jó anya, mikor azt a verset olvassák fel, a mi az ő egyetlenegy, drága, kedves, szépséges leányáról szól.

Nem is türtőztette magát, hanem sirt, és még jobban, mint Amely, a ki felül akarta mulni ebben is, mivel az egész szerencsét egyes egyedül magának tulajdonította.

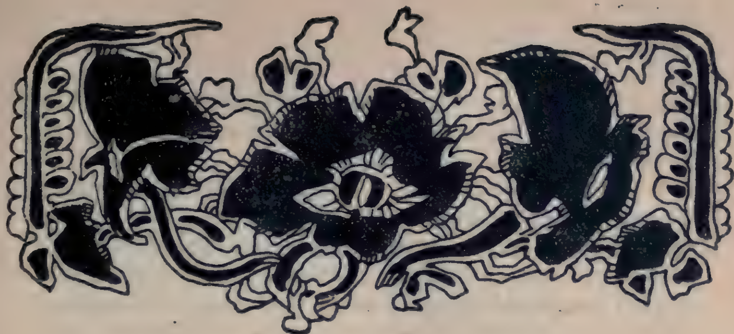
— Halljuk! — kiálták a férfiak nyersen, követőleg. A szőke, piros képű szerkesztő és költő a báróra függesztvén tekintetét, és hódoló tekintetével üdvözölvén a szülőket, de különösen a menyasszonyt, így kezdé:

Istenek játéka, nem más a szerelem,
Boldogság virága nyit nyomán ide len.
Égi tűz, égi láng, égő a sirban is:
Örökké biztató, nem csalárd, nem hamis.

Menyasszony, szépséges tündöklő menyasszony!
Gazdag nyár megáldjon, szép tavasz maraszszon.
Kerted rózsa nélkül: szived — sohse legyen —
Szerencse vezessen, karjaira vegyen.

A hajlék hova lépsz: legyen templomotok;
Merre jártok-keltek, legyetek boldogok —
Magam nem lehettem soha lovon járó:
Éljen a báróné — és a derék báró!

— Jaj te gonosz Dani! de eltaláltad! — zugá a sokasság, kaczagva, örvendve, s elösmerő nagyokat ütögetve a poéta vállaira.

II.

(Egy alázatos látogatás.)

Hónapok teltek el azóta, — nagy és országos események hoztak reményt és csalódást a nemzetre, hogy az öreg Harkai bácsi felolvasta előttünk azt a felséges szép levelet, és karácsonyi vigasztalásul elmagyarázta kis családjának, hogy a fenvaló isten régentén is csak rendre hozott el mindent, és bizonyosan így fog tenni most is.

No, és mit hozott el?

Hozott sok, sok jó munkát Bella kisasszonynak, és számtalan kisebb-nagyobb órát Harkai néninek, a mikor egyszersmind arról is gondoskodott, hogy egy két hivő, romlatlan szívű ember akadjon, úgy a felszögben, mint az alszögben, a ki mikor Harkai bácsi könytől ragyogó szemekkel és soványodó, hervadó arczczal — nyáron is télies, meleg ajándék kabátjában, nagy hosszú szárú magyar csizmáiban, — tisztes ősz szakállával és szépen megnyirt és elfésült ősz hajával, töredezett, nagyocska fogaival, és soha nem aggódó derült mosolyával, egy-egy ujabb levelet titkon bemutat — és szerényen, de teljes bizodalommal egy-egy kis kölcsönt kér, addig, míg ő megjön, és mindenkinek visszaadja a magáét: hogy olyan emberséges ember legyen, a ki azt mondja: hogy no kedves Harkai bácsi, mennyit adjak? forintot? az sok lesz, de adok 30—40 krajczárt; ha nincs fája —

egy kis ágat; ha nincs kenyere — egy kis kukoriczát; ha nincs zsirja, szalonnája — egy kis jó avast, az nagyon, de nagyon egészséges.

És kik voltak ezek a jó emberek? a kik egy gyámoltalan embernek mertek hinni, és nem lökték ki hajlékukból férfiasan, hogy: vén ember, mit hasztalankodik? Szégyelje magát; ha nincs miből éljen: mért nem fordul öngyilkossághoz? hiszen Cato is úgy tett, a kit mindig emleget és milyen szépen! képeken is lehet látni sok helyt. Ölje meg magát; nagyon tisztességes temetést rendezünk. Nem öli? mért nem öli? Hát ér ez a nyomorult élet annyit, hogy egy öreg ember, kereset, vagyon, örökség nélkül minden szégyennek, piszoknak, nemtelen lehurrogatásoknak kitegye magát? Soha sem ér. Tegyen úgy, mint kedves bölcs Senecája: vágja fel ez ereit és üljön a Tiszába, nem messze van ide.

És kik voltak ezek a jó emberek? És akadnak ilyenek? És lehet még élni ilyen kenyérrel az emberek között?

Ez legalább is van olyan fontos kérdés, mint az, hogy Krumpelholz úr valjon vissza jő-e még Nagy Kakasdra? mert nem lehetetlen. Hogy László Károly úr mikor kapja meg a valóságos főnökséget? mert meg van neki igérve. Hogy Schwindler úr valjon mért nem használja a bárói czimét? Mert jobb volna, ha használná, mivel mindig kitüntetés az egy magyar városra, ha valamely báró akkorka bár mint a kis ujjam: van kebelében. Milyen jól hangzik az: a báró itt; a báró nálam volt; a báró elnökölt; a báróval kártyáztam; a bárónak egy krajczárja sincs; a báró váltót hamisított; a báró megszabadult; a báró főnök lett; a báró rokonom, sógorom, barátom, te s tu pajtásom. Ah a báró, a báró! — — az ördög vigye a hitvány kis báróját — de mégis csak báró, és szörnyen jól esik az embernek, ha egy-egy magasabb ranguhoz dörzsölődzhetik. Nem lehet eltagadni, mint a finom külföldi bor — ha csupa hamisítvány is — nagyon jól esik.

És kik azok a jó emberek, a kik hajlandók egy sze-

gény elcsapott, öreg, tehetetlen hivatalnoknak; egy diplomájától gaz uton megfosztott, nagy családú ügyvédnek; egy kimart köszvényes papnak; egy végképen megbukott kereskedőnek; a ki mert nem akart gazember lenni, hát mint semmi nélkül való 60—70 esztendős ember lett: semmire való ember: óh istenem, kik azok a kik az ilyeneken elég gyengék szánakozni; és rajtuk minden dicsőség és hirlapi magasztalás nélkül hétről-hétre, hónapról-hónapra — elbuvás, megszökés, gorombáskodás és kézcsókolás nélkül segíteni?

— Kik azok — hogy neveiket ide jegyezhessem; hogy a házuk kapujára egy bátorító szót irhassak; hogy az uton; a kaszinóban; a piaczon; a templomban; a kávéházban; a sétatéren a nyomorultaknak megmutathassam, jól megmagyarázhassam?

Isten rásegítette Harkai bácsit, hogy ő egytől-egyig ösmeri őket, még sötét éjjel is ráakadna szállásukra; arra is rásegítette, hogy tudja: kinél, miről kelljen beszélni; némelyik megkivánja, hogy a szegény ember nagyokat hazudjék, hihetetlen nagyokat, mert csak ezeken lehet jókat nevetni. Harkai bácsi a bölcs, örökhirű Tacitus, Cicero, Horác, Ovid, Virgil mellett nagy mondásait, saját nagy mondásait is segítségül tudja venni, és olyan jól, hogy áldani lehet az istent, a ki nem csak a kevélyekről, hanem az alázatosakról is így gondoskodik. Oh az isten fedezet nélkül soha senkit is nem hagy.

Berreg a gép is, és a szép Bella kisasszony úgy ráhajol, oly édes bizodalmas szeretettel, mint a lovas katona kedves hű paripájára. Berreg a gép, s míg sebesen veti az öltéseket, dalt súg a leányka fülébe:

Fenn a csillag rád ragyog,
Védenek az angyalok.
Virágillat — madárdal —
Testvérére: reád vall.

Peregj, peregj szekérke!
Szép hintóval felérne

Csergő pergő kereked,
Szálló szárnyas tengelyed.

Suhogj, suhogj fehér gyolcs!
A szerencsét errébb hozd:
Egy hű kezét kezébe,
Nászkoszorút fejére . . .

Berreg, zakatol a kis varrógép, a szegény leányok malma; a szegény leányok buza nyomtató nagy gőzmozdonya; a szegény leányok pompás zászlós hajója a Dunán, Tiszán, Maroson és minden szép vizeken. Most megint vigan berreg, zakatol.

De bizony nagyon búsult akkor, mikor László Vilmáék máshová vitték a sok drága munkát. Gazdag szerencsés leányok előtt, kiknek reggeltől estig akkor szabad kinézni az ablakon, mikor akarnak: megfoghatatlan dolog az, hogy a szegény leány akkor sirjon és busuljon, mikor neki is ott lehet ácsorogni és üldögélni az ablakban.

Sokáig nem került munka, mert elterjedt a hire, hogy Lászlóék is elvitték a munkát Harkai Bellától. És ha egy nagy úri család elviszi: akkor a Reif Jakabné, a policzájné, s a német Kádárné is elviszi. Nagy-Kakasd mit sem tudott arról, mert nem is volt szándékában, hogy megtudja: mily szomorú napok folynak az öreg Harkaiéknál. Mint ment a gép, Harkai bácsi olvashatta a szép biztató titkos külföldi leveleket, és Harkai néni napokig elráspolyozhatott egy-egy ötkrajczáros réz srófocskán; de azokban a napokban, mikor megállt — Tacitus és Cicero; Ovid és Virgil; Seneca és Chateaubriand bölcsekre szállott a terhes kötelesség.

Mily jó, hogy ezeket a a költőket és bölcseket egyre kevesebben és kevesebben kezdik érteni: ez a körülmény becsesebbekké teszi őket, mert az emberek, még a kemény uzsorás szivűek is mindig szeretnek olyanokat hallani, a miket nem értenek. Harkai bácsi tehát a tarisznya fenekén mindig hozott haza valamit, csakhogy napról-napra ijesztően kevesebbet.

— Tacitus — óh.

— Hagyja Harkai bácsi, — intett Müller úr, egy volt árvaszéki ülnök és most tehetős magánzó, — tisztelem Agricola bácsit és a germán atyámfiait is — de kifogyott. Majd a jövő hónapban. Úgy, úgy.

— Mert a mint szépen mondja Cicero, de Seneca — kedves öcsém.

— Igaz, igaz, — komorodott el egy másik pátrónus is, — én való, hogy élek halok a klasszikusokért — de ez a sok leány — igen sok czipő kell.

Így, így ment az, azokban a napokban, mikor László úr és Némethné született László Amely legreményteljesebb napjaikat élték és Vilma kegyetlenül tartotta haragját és féltette Bellától Márton urat.

Most látszott meg, hogy minden dicső volta mellett is letünt a szép klasszika litteratúra világa.

Harkai bácsi, a mit sohasem hitt volna magas képzettsége mellett: oda sülyedt bánatában, hogy az öreg Márton mellett tisztogatta a kosárhoz való vesszőket. És e vesszők hasznosabbaknak bizonyultak, mint a legszebb mondások a harag megfékezéséről, és a béketűrésről — Senecából.

Végre egy vén kávés, egy gazdag német, valami kényes fiatal leányt kért meg, és azt akarta, hogy minél előbb meglegyen a lakodalom.

A jó isten ide Harkaiékhoz juttatta a munkát.

Visszatértek az öröm és reménység áldott, szép, verőfényes napjai. De Harkai úr is részt vett a munkában — virág-mustrákat rajzolt — serényen. Elhanyagolta értök kedves klasszikusait az alszög és felszög örömére. Harkai néni is letette hálátlan óráit — és leánya mellé állt.

E kedves szép napok voltak azok, mikor az öregebb Márton után az ifjabb Márton úr is — végezve betegei látogatását — bebetekintett Harkai bácsiékhoz. Itt nem volt harag; nem volt gyülölet, kevélység —: öröm és megelégedés ragyogott a szemekből, komoly vidámság beszélt az ajkakról.

Az ifjú doktor úr néha szinte elfelejtette, hogy nem Vilma az, kivel oly nyugodtan, édesen beszélget; hogy haza menet, s majd bús otthonában annál keserűbben érezze a valót.

Eleinte mint a kedves betegről: mindig Vilmáról folyt a beszéd.

— Ne féljen öcsém uram, — biztatá az öreg Harkainé, — Vilmát ösmerem, azt nem fogja ujjain forgatni senki. Czivódás, féltékenykedés az egész.

Annál édesebb lesz a béke.

Bella is odafordult nagy kék szemeivel, és derült mosolyával erősítette anyja állítását. Ő azonban nem szólt többet Vilmáról, sokkal mélyebben meg volt sértve — és maga sem tudta miért volt: sokkal erősebben gyülölt, semhogy régi barátnéja védelmére csak egyetlen szó is jöhetett volna ajkaira.

Később, a mint egyre sűrűbben járt Schwindler úr a László családhoz: egyenesen kikérte Márton úr a Harkai családtól, hogy a multat ne emlegessék többé előtte.

Bella napról napra vidámabb, kedvesebb, beszédesebb lett; eleinte mintha bátyja lett volna: úgy fogadta Sándort, örömmel, zavartalan tekintettel; majd azon vette magát észre, hogy ismét csak róla és egyedül róla gondolkozik, az ő szemei néztek reá a gépről, a virágról, a gyolcsról, — és mindenünnen; egész nap az ő beszéde, az ő szavai hangzanak a szobában, mikor nincs is itt; az udvarban vele sétál, a kertben vele beszél, a templomban ő reá néz, az utczán vele találkozik — mindenütt mindenütt — csak ő.

Tudta-e, hogy ez nem szabad?

A szerető szív csak egyet tud: szeretni és a szeretetben hinni — várni — remélni. Minden jog, minden törvény, minden hatalom ez egy szóba van nála: ***szeretem.***

— Szeretem.

Azt berregte a gép sebesen, sebesen, százszor ezerszer, mindig tisztábban, érthetőbben, annyira, hogy

nemcsak az öreg Harkainé és Harkai úr, de még az öreg Márton úr is egészen szabályosan ki tudta venni.

— Fiam! — szólította meg egy alkalommal a szótalan, komor ifjút az öreg Márton úr, — azt gondolom, betegséged merőben elmult.

— El édes apám. Miért kérdi?

— Kezdesz egy kicsit pirosodni. Ugyan ideje is.

— Mért van ideje?

— Mért? — azt hiszem három hete van mán, hogy az a német doktor eljegyezte László Károly leányát.

— Lehet.

— De nem lehet, hanem úgy van. Te, nézd fiam, igen jó kis dohányom került. Rákapatnálak. Itt benn csak nem ölnek meg füstjiért. Szijjuk fiam, eb lelke financza — ide nem üti az orrát.

S az öreg nagyobb igazság okáért egyet ütött a pipaszárral a levegőbe, mintha épen előtte állott volna, a kinek készségesen szánta.

— Nem gondoltál valamit édes fiam? Ejnye be pompás még a füstje is.

— Le kell mennem a kántornéhoz, beteg.

— Az fiam olyan erős asszony, hogy még két kántort is kiszolgál. Nincs miért oda fáradoznod. Máshová mennénk most.

Nehány perczig hallgattak.

— Tudod hová fiam? Megmondjam Sándor? Ne gondold ám, hogy a miatt a gőgös paraszt László nemzetség miatt valami különösebben búsulok.

— Hiszen miért is búsulna apám?

— Persze. Dehogy búsulok, még örülök, hogy oda nem keveredtél. Elpusztítottak volna. El. Dehogy nem, becsületes embert nekik, annak a csúf sárgaképű leányuknak.

— Apám — —

— Csupa egy méreg még a tekintete is. Megölt volna fiam.

— Édes apám — —

— Dölyfös, makacs, mint az apja. Te nem tudtál

volna vele birni. Igaz, én majd megreguláztam volna. Micsoda? nem reguláztam volna? Én? Talán féltem volna tőlük?

S a kis, erélyes modorú és hangú emberke úgy megszorongatta szipókáját, hogy valóban lehett látni, mikép ő sok dolognak el tudná találni a módját.

— Adj hálát az istennek. Én mondom: adj. Vagyon, nem vagyon — oda se neki fiam. Gazdagabb leány is lett már koldus asszony. Csak egyet mutatok: a hatalmas Borona Jánost. No kellett annál hegyesebb orrú ember?

Minden héten más kalapja volt. A felesége biborban, bársonyban, a leánya selyemben, a fia egyik kávéházból, kocsmából ki, a másikba be. És most? Úgy lesz, hogy az utolsó rongyukat is elliczitálják. Csak ilyen tartós úr a vagyon. Egy kis szerencsétlenségre úgy összemegy, mint esőre a rossz posztó. Sohse sirasd a László vagyont.

— De apám, ki beszél erről? — pattant fel az ifjú kisáppadva.

— Hát a többek közt én fiam. Vagy mondjak más példát? Van elég.

Ott a gazdag Istvánfi Trátyi, az örmény kalmár. Egyetlen leányát — úgy-e? no? Hát ér valamit a vagyon? Ennyit se — mutatta ujjával.

— De ki beszélt erről?

— Első a jóság, hűség, szorgalmatosság.

— De hát mit akar ezzel?

— Nem árt ám az fiam, ha valaki felnőtt a keserű kenyéren. Még jobb. Ej, én sokra becsülöm az olyan fehér népet, a ki nagy varró, ruhakészítő. Szegény anyád is mindent maga szabitálgatott. Bezzeg a László leány persze — nem ilyen kohóból került ki. Mondom édes fiam, hogy annyit se bánkodjál, mint én.

— De apám mit akar ezekkel?

— Hát megmondjam? Jó, megmondom, egy jó feleségnek valót néztem a...

— Jaj téns úr, — úrfi — megmondtam, még minden

jóra fordul, — döfte be az ajtót Mári néni, alig lihegve, de igen vidám, elégedett orczával.

— Mi az? No ne törjön úgy reám. Minél vénebb, annál kiállhatatlanabb. No?

— Mi? Jön a László Károly úr — egyszeriben itt lesz. Ahol az úrfi ajtaján kopogtatott is. Nyitom. Szaladok. Úgy-e? tekintett vissza nagy megelégedéssel. De a jó ténsúr az okos — s mutatta a fejét — már eltrafikálta volna a drága lelkem úrfit. — Szerencse, hogy én itt vagyok.

S pár percz mulva csakugyan nagyságos László Károly helyettes főnök (még mindig az volt) lépett a Márton urakhoz.

Az öreg Márton úr, bár bátor ember volt, mégis most úgy tett, mintha kiment volna — s egy kis lábcsoszogtatás után csakugyan el is tünt.

Maga maradt az ifjú doktor úr.

— Elhigyje édes doktor úr, — ez a látogatás rég a szivemen feküdt, — kezdé mosolyogva, igen alázatosan László úr, — kezét nyujtva az ifjú embernek, s a megragadott finom, vékony fehér kezet sokáig szorongatva.

Márton Sándor úr a lehető udvariasan mutatott helyet a váratlan vendégnek és törekedett — bár a szive roppant erősen dobogott — nyugodt lenni — és bátor és nyájas.

Holott e három törekvésből csak egyet is szépen eltalálni: nem utolsó munka.

— Ön, édes Sándor, nagyon rég nem volt nálunk. Mi okból?

— Ha az illemet meg nem akartam sérteni —

— Ah — vágott az ifjú szavába — mit illem — barátság — ezt szerettem volna.

És ujból oda nyujtotta László úr veres, kövér, forró kezét.

— Mi igen sokszor vártuk. Nem kellett volna úgy mindent félreérteni.

— Nekem nagyon határozottan meg volt irva . . .

— Édes barátom — hol látott olyan embert, a ki

haragjában egy kissé többet ne mondott volna, mint akart? Ifjú embernél soha sem szégyen az, ha keresi az alkalmat a kibékülésre.

— Senkit sem bántottam.

— Lássa, ezzel öli meg minden ifjú ember a szerencséjét. Büszkeség soha sem adott még helyes tanácsot. Látom, édes atyja is haragszik reánk, pedig bizony sokat köszönhet a családunknak.

Az ifjú ember gunyosan mosolygott, és testvéreire gondolt, kik sokat köszönhetnek a László úr jóakaratának.

— Kitudtam édes barátom, hogy az a kép hogy került a főorvos úr kezébe.

— A báró erőnek erejével vette el tőlem.

A báró szóra egyet szisszent László úr és elveresedett.

— Későn tudtuk meg.

— A főnök úr nem akart kihallgatni.

— Hagyjuk a főnök czimet, — örömestebb venném öntől a régi elnevezést.

Márton Sándor lelkében egyszerre föltámadt az egész elveszett mult, szemei ragyogtak és szíve kész volt mindent elfelejteni, hisz őt is a keserűség, a mellőzés ragadta oly szavakra és tettekre, melyek teljes szakadásig vitték a dolgokat.

— Megbocsátom azokat a kifejezéseket is, melyekkel akkor annyira megsértett. Azóta sokszor beláttam, hogy nem volt miért magamra vennem, és ön édes Sándor — úgy-e nem reám értette?

László úr ismét oda nyujtotta a kezét.

— Hagyjuk, erre ne feleljen Sándor. Nagyon kényes pont. A jövő igazolni fogja, hogy én épen oly hű hazafi vagyok — azért, ha urunk, császárunk, ő felsége szolgálatában állok is — még ma: mint ön, vagy akárki a világon.

Mit gondoljon ilyen szavak után egy ifjú, a kit eddig lenéztek, kimartak, kikergettek boldogsága paradicsomából? Honnan merítsen bölcseséget?

És mi akar itt történni? Csak csufolkodás — vagy kibékülés?

Törekedett megerősíteni szemeit, hogy egészen oda lásson, a hol titkos fegyver mozog. De épen most érezte, hogy az ő szemei is mennyire gyöngék.

Azonban szivét kimondhatatlan édes érzés, remény, öröm foglalta el.

Mi van itt? mi történt itt? Csakugyan szeretné Vilma, és úgy a mint írta? És ezek az emberek csakugyan inkább szeretnék leányukat, mint a bárót, a fényt, a világi dicsőséget?

László Károly úr látta, hogy a madár egészen a lépen áll már. Engedte, hogy ott vergődjék. Arra nem jött még el az idő, hogy ki is nyujtsa felé a kezeit.

Vergődjék ott.

Mit akart a helyettes főnök úr?

A mit egy gonosz, ravasz apa szokott akarni. Résen lenni, s akkor huzni össze a hálót, mikor biztos, hogy ott a fő.

Azt nem csak sejtette, de Veszeli Jóskától ki is tudta, hogy azok a jövevények galicziai zsidók voltak — és nem a Krumpelholz úr atyafiai. — De mivel hamar, még másnap az eljegyzés után — mintha a föld nyelte volna el őket: eltüntek, és nem lehetett nyomára jönni, merre, hová s azt nem tudta, Krumpelholz hol van, hogy tőle tudna meg mindent világosan, s vele — mivel ő foglalta el helyét — nem is levelezhetett: mint a tolvaj, a kinek rejtekét fölfedezték — éjjel-nappal ébren volt és vigyázott.

Oda haza, — sem a városban nem mert körülményesebben tudakozódni sehol a Schwindler multja felől, és még nejével, kit különben sem szokott erősebben beavatni titkaiba — sem mert közölni semmit, a mi az ő nyugodalmát merőben elvette.

Mit akart?

Kéznél tartani biztosan Márton Sándort. Ha gyanuja alapos, ha az az ember nem báró, hanem valami jött-ment csaló; ha őt felültette, és rá akarja szedni — ha—ha —

E tépelődő találgatások végkép megzavarták. Kerülte az embereket, minden szerencsekivánataikat úgy vette, mint tőrdöfést, melylyel még a legutolsó ember is tudva támadja.

Fényes ruhái, diszöltözetei, csillagjai nem adtak szivének örömöt; sokszor alig tudta magát megtartóztatni, hogy otthon, látva a sok varró nőt, a felhalmozott temérdek fehérnemüt, selymet, bársonyt, minden ruhát fel ne öleljen és ki ne hányjon az ablakokon. A mi után úgy áhitozott, dühbe jött, ha hallotta: a báróné, a kis aranyos báróné. Testvérének meg is tiltotta, hogy addig, míg az esküvő meg nem lesz: hagyják el a bárónézásokat. Majd akkor lesz annak az ideje. Leányára, ki mindegyre dalolt, kaczagott, ugrándozott, de ki napról-napra halványabb, összeesettebb lőn: úgy nézett, mint valóságos itéletére.

Többször megszólította, és megfeddette, hogy nagyon különösen viseli magát, az nem illik. Megszólják. Legyen okosabb.

Semmi, semmi se ment kedvére.

Schwindler úr nagyban festette, diszíttette lakását; butoroztatta szobáit; rendelte a drága képeket; vette az ezer forintos lovakat, grófi hintókat. Vadászt, lovászt, inasokat, szakácsokat fogadott. S a fösvény, dusgazdag uzsorás László Károly rémülve gondolt arra, hogy a sok minden az ő véres verejtékkel szerezgetett, kuporgatott vagyonából fog még kifizettetni.

— Nem, — kiáltott fel egyszer-egyszer bezárt irodájában, — nem türöm tovább. Felbontom az eljegyzést. Itt rut dolog fog lenni.

De akkor mit mond a város, a vidék, a világ? Mit mondanak ellenségei, hivataltársai, kik mindig irigykedtek reá, és mindig és mindenütt rágalmazták.

Megint csak megállott. Tanácsadója, bizalmas barátja egy volt: a pénz, a pénz — a jó, emberséges, hüséges pénz; de azzal nem lehetett beszélni. Máskor igen; sokszor, most aranya, ezüstje néma lett, mint a sir.

Igy jött, ezzel a lélekkel, ezzel a feldult, összeroncsolt szívvel arra a gondolatra, hogy felkeresi Márton Sándort. Hány kinos, rettenetes éjszakát vergődött, harczolt át addig, míg lábait betanította, hogy a szegényes szabóköz felé tudjanak menni, a hol a vén kosárkötő lakik. Hányszor megmarkolászta a kevély, makacs, szívtelen nyelvét, míg az arra birt hajlani, a merre parancsolta, és mint a buta, tolvaj, ragadozó holló azt tudta mondani: édes kedves ifjú barátom Márton Sándor úr, édes jó Márton öcsém! Hányszor kinyujtotta a bárói vőt kereső kezét, hogy azt begyakorolja arra a gyalázatos szolgálatra, hogy épen olyan alázatos, nyájas, hódoló hajlással forduljon az elmart, legazemberezett ifjú felé, mint oly sokszor a méltóságos Schwindler főorvos úr finom, sovány kezei felé! Hányszor erőszakolta husos, veres képét, hogy barátságosan vigyorogjon egy koldus ifjú emberre, a kit le akart záratni, és ki akart üldözni a városból, hogy ne találkozzék a szúrós szemeivel, és sötét öldöklő szemöldeivel.

Míg mindenbe beletanult, és egyszer csak belépett a rongyos koldusudvarba.

Most ismét elemében van.

A fiú megadta magát. Csak egy szó kellene, s a legény talán térdre is vetné magát László Károly helyettes főnök úr előtt.

Ő úgy gondolja. S a mit ő gondol: az mindig igaz is szokott lenni. Nem, ne tegye a fiú.

Maradjon — mondá magában diadallal a főnök úr.

Mára elég. Egészen elég. Minden a legjobban sikerült. Megint úgy mosolyog, mint főnöki karszékében a rabra, az alázatos kérelmezőre. Kezei könnyen hajlanak, akár odább tudná taszítani azt az együgyü Márton Sándort, a ki úgy kapott a horgon s olyan közel ült mellé. Szemei bátran néztek minden felé, és észrevesznek mindent apróra a szegényes szobákban. Bizony koldusság uralkodik itt. Egy kis üveges könyvtár, három négy sor fényes, aranyos láda értéktelen könyvvel —

az egész. Az iróasztalon egy kitömött fehér galamb — az, a melyik lakodalmi ajándékra volt szánva; széles, fehér gatyáját majd arasznyira terjeszti; magas, sisakos taraját mint egy koronát úgy hordja; apró, csillogó üvegszemeivel úgy néz, mintha a párját lesné, a kit nem fog látni többé soha. Még a begyét is felfutta, mintha háta mögött hallaná párja vidám burukkolását.

No de mi ez? csak egy galamb.

Néhány kopottas festett szék — és az ágy felett — ah.

— Lássa ez szép, — ugrott fel és szólt elégült mosolylyal László úr, az ágy fölött függő fotográfiára nézve.

— Igen, — mormogá Márton úr — elpirulva — Vilma kisasszony. Pesten készíttettem egy kisebb után. Nem ő adta, az övét parancsolatra visszaküldtem.

— Megtarthatta volna azt is édes öcsém. Ha valakit nagyon szeretünk, az soha sem szégyen. Nem, én is így szerettem a feleségemet.

S az apa őszintén gyönyörködött leánya kitünően sikerült arczképében, nyájas szemeiben, hosszas szép arczában, dus, fekete fürteiben, magas, deli termetében.

— Helyes — folytatá — a kit szeretünk: ne dobjuk ki mindjárt. Ugy tettünk mi is öcsém urammal. Haragudtunk reá, — hisz mondtam miért, de minden elmult. Legyen köztünk a régi barátság.

Azt azonban nem mondta egyetlen szóval is: hogy látogasson meg bennünket öcsém minél előbb, holnap — vagy akár ma.

Nem eddig volt kitüzve a czél.

— Én azért is jöttem édes Sándor, hogy magát kineveztessem kórházi másodorvossá. El kell fogadni. Ifjú ember, ráfér. Hallom, hogy nagyon szép kurákat tesz. A nép szereti, viszi — nagyon magasztalja. Jó jel. Törekedjék is elsőben a népet nyerni meg szép bánással. A népnek sok hasznát lehet venni. Majd jő a városi főorvosi hivatal: akkorra jó lesz — igen, igen.

— Nem, most semmi hivatalt sem fogadok el.

László úr elvesztette egy perczre nyugalmát, és úgy hallatszott, mintha egyet köszörült volna a fogain.

— Még mindig a régi harag, doktor úr?

— Nem, bennem a betegek iránt semmi harag sincs, csak független akarok maradni.

— Elhagyjuk hát. Pedig azt hittem: örömet szerzek.

— Nagyobb öröm nekem ez a mai látogatás.

— Legyünk jó barátok. Lássa, az én szívem nem változott. De az én örömem még sem teljes, mert a mit hoztam — személyesen hoztam: visszautasították. Haragudnom lehetne. Nem teszem. Ifjú embernek megbocsátom, ha egy kissé fejes: nem ismeri még a világot. Nos édes Sándor — mi hirt vigyek haza?

— Kézcsokomat — ő nagyságának.

— És — — ? Látom, még önnel lassan megy a dolog, — előzte meg az ifjú lehető ajánlatát, a mit épen nem akart még, — várunk. Az idő minden orvosnál kitünőbb. Addig is megvihetem a hirt, hogy Márton Sándor jó barátunk, őszinte jó barátunk.

Az ifjú őszinte igaz érzéssel nyujtotta kezét, és elmondhatta volna: üdvözlöm, és ha akarja bocsánatát kérem, mert beösmertem, hogy tulszigoruan itéltem.

De ezt az ajkán lebegő tiszta, igaz szavakat nem akarta észrevenni László úr. Neki a mai nap ezek nélkül is diadal volt.

Mikor elváltak, és üdvözleteiket még egyszer kifejezték — künn, a széles főutczán, mely a László palota felé vitt, a főnök úr örömmel mondogatta magában: a tartalék megvan. Szemmel tartjuk.

III.

(Hogy enyészik el a gyanu?)

Ezek a szép napok a dr. Schwindler úréi voltak. Eddig csak azt tudták róla, hogy nagyon kedves, barátságos, jó szívü ember, szerény, még a bárói czimet is mindenütt visszautasítja, jóllehet titkon Veszeli Jóska által mindent elkövet, hogy ez a név a forgalomból ki ne menjen. Csak doktor úr, ez az ő barátságos nagykakasdi titulusa. Képzelni való, bogy a magyar ember, a ki él-hal a czimért: forrón tudja becsülni az olyan lelket, a ki bár méltóságos is, báró is — ezekről mégis szivesen lemond. Le, mert szereti a népet, látszik az minden cselekedetéből.

Schwindler úr majd egyik, majd a másik kakasdi egyletnek ajándékozott — most drága szivarokat, melyeket egy grófi barátjától itt és ott fogadáson nyert, s ez ajándékot hosszú, hosszú öndicsérő szerény levél kiséretében jelentette a helyi lapban; majd száz forintot küldött a méhészeknek; százat a borászoknak; kétszázat a pomologoknak; hetven forintot egy erdei mulatságon a tanuló ifjuságnak; nehány aranyat egy nagyon jó igyekezetü iparosnak, ki utazni szeretne; könyveket a szegény gyermekeknek; jó borokat a kórházi betegeknek és ócska, finom ruhákat elaggott, hivatal nélküli — nyomorban sinlődő aggastyánoknak — valláskülönbség nélkül.

Ilyen nagylelkü ember nem lakott még Nagy-Kakasdon. Ez új dolog volt, tünemény, valami csodálatos jelenség. A magyar a legtitkosabb Kossuthistának tartotta — és méltán, mert Veszeli Jóska ezer meg ezer dolgát beszélte el az alsóbb rétegekben; a német hivatalnok- s a helyi tisztikar pedig mint büszkeségére támaszkodott. Nem lehetett tudni azt sem, hogy milyen vallásu, mert hol a reformátusok nagy templomában lehetett látni a professzorok székében, szemben a pappal, a kit igen nagy áhitattal hallgatott; hol a katholikus atyafiak miséin hajlongott és térdepelt.

Csak a zsidó felebarátokat nem tisztelte meg, a kik nem is csináltak titkot belőle, hogy ezért fájdalmasan neheztelnek. Pedig a zsidóknak szép imaházuk volt, gyönyörű hangu kántoruk, a kit sokan bámultak, egy szakasztott olyan formáju fiatal papjuk, mint Schwindler úr. Az édes testvére nem hasonlíthatott jobban hozzá. De úgy van. A méltóságos úr csak a zsidókat nem szenvedhette, ámbár hogy azokat sem bántotta. Csak nem huzott hozzájuk a vére. Nem.

A professzor urak imádták.

Schwindler úr, mint nagy természettudós, meg-meghivta a professzorátust vacsorákra. Ilyenkor elment az ifjúság is a bandával és énekkarral és látta, hogy a tanár urak mennyire versenygenek: ki mondjon szebbet, édesebbet a főorvos úrnak. Csókolkoztak, tánczoltak, fütyültek, hazudoztak, birkóztak — és mind csak azért; mert az ételek és italok nagyon jók lehettek — és Schwindler úr a szivéből nevetett rajtuk.

A tanárok beszélték, hogy igen nagy tudós, minden európai nyelvet ért, nagy mathematikus, historikus, beutazta az egész művelt világot, még messzebb is járt. Görögül jobban ért, mint a vén Nagy Lajos. Az öreg Fráter pedig azt állította, hogy a mennyi olvasó könyvet, logikát, ábécét, természettant, összeirogatott: mind od' adná a főorvos úrnak egyetlen utazásáért. Ritka ember, egy csuda — azt meg lehet adni — Fráter — mondogatá egy-egy jobb és bejáróbb diáknak.

Természetes, hogy az egész ifjúság olyan szeretett volna lenni, mint Schwindler úr, olyan magas, olyan vékony, olyan gyors lábu és olyan kappan hangu. Úgy is beszélt, és Szilágyi János úr is úgy beszélt.

És mi lett egyszer, — és hogy lett egyszer!

Ha eddig az volt a boldog, a ki a méltóságos főorvos urat mentül nagyobb tisztelettel halmozhatja el, és hozzá mentül közelebb juthat: most, hogy meghallották, hogy a borzasztó gazdag László Károly egyetlen leányát veszi feleségül, és hogy a nagy bálház, a postaház, az adóhivatal, az aljáráselnöki helyiség, a huszárkaszárnya, és tiz, vagy husz kisebb-nagyobb ház Nagy-Kakasdon, a szent-jakabi puszta, az értó völgye, a Hangos, a Körtvélyes — az a sok teméntelen jó föld és az a sok száma nélküli pénz a vidék uraságainál rettentő kamatokra mind a gazdag, a kedves, a jó lelkű gavallér Schwindler Gusztáv úré fog lenni egykor: most nem tudták a tüntetők, bámulók, hizelgők, mit kezdjenek vele.

Mentek a város urai, és felhivták, hogy legyen vezérük, tanácsadójuk; a tanácsos urak, a városházi alattomosabb hivatalnokok, hogy legyalázzák egymást; a polgármester a rendőrfőnököt, a ki egy iszákos korcsember, és egy pohár jó borért és zsiros ételért a legutolsó mészáros legénynyel is te-tu poharat iszik; és a hetyke rendőrfőnök, hogy lefesse a fukar polgármestert, a ki a forradalom alatt eladta a németet a magyarnak. és most, mutatja, hogy igazi érzelmü, holott hazug, áruló: a debreczeni szücsökkel most is kiizenget a rebelliseknek, és bajuszpödrőt küld Kossuthnak és Perczel Móricznak, és alig várja az időt, hogy levethesse álarczát; mentek a német urak, Nagyságos Hayermayer főadószedő úr, Nagyságos Stuckmandl főbiztos úr, Baranyai Ábris a két csillaggal, és Baranyai Mihály az egy csillaggal, és szivével, a milyen csak neki volt, és vigyorgásával, és elfojtott haragjával, hogy olyan keresztapa vagy, hogy még egyetlen újabb csillagot sem tudtál kinyerni a számomra. Mentek — eliöttek mind-

azok, a kiknek csak szükségök van valamire — és kik csak szeretik kimutatni, hogy jó szivök van és tiszta felebaráti lelkök.

Mintha ez a lakodalom mindenkit illetett volna: úgy, olyan résztvevő érzéssel készült reá az egész város.

A mesteremberek besompolyogtak a Méltóságos báró úrhoz — nem lehetett a báró szót elvenni tőlük, inkább a legjobb fogukat hagyták volna kiütni — és ajánlották becses szolgálataikat. Nagy Pál, a vörös arczu kőmives, a ki, mert tanult néhány osztályt, mindig diákul beszél, és átkozott gonoszul, de azért bámulják társai, sőt a butább hivatalnokok is; Meidl, a hamis német-asztalos, a ki szamárnak tart minden magyar asztalost, és a kit épen ezért az egész város és vidék magyar úri rendje igen felkapott és becsül; Kiss János, a legdrágásabb lakatos, a ki a boltból veszi a kész munkát — és minden embert szerencsétlennek tart, a ki egy kulcsot, vagy ajtósarkat boltból talál venni — mivel csak a kézi munka a fáin, az, a kit ő tulajdon kezeivel teremt, s a ki ezért az ügyességéért minden nagyobb épületet kinálva megkap; jött a hires szijgyártó Dávid Jakab, a ki százszor kijelentette, hogy aranyokért nem dolgoznék másnak, csak az uraságoknak, mert a finom munkát csak azok értik, a mellett azonban minden diák innen veszi a tiz garasos nadrágszijját, s itt is foltoztatja.

Jöttek, óh jöttek sokan — s ez a sok mind dicsérte, magasztalta, hiresztelte úton útfelen — és mind elment egy kis kerülő úton a szerencsés László Károly leendő főnök úrhoz is, gratulálni, ajánlkozni, egyenesen a báró úr meghagyásából.

Az utóbbi időben — azok miatt a furcsa látogatók miatt megütődött, megvadult szivü, gőgös apának lelkét, e sok jövő-menő, hódoló, könyörgő, magasztaló szerencsekivánó tömeg valamennyire csakugyan szelidítette. Jól esett neki, hogy a nép úgy kezdi belátni: ki a becsületes ember, s vissza emlékezett sok szép cselekedetére, mikor valakire vágatott csak huszonötöt, holott

ötvenig is elmehetett volna bátran; mikor egy-egy adósnak csak a házát vette el és nem dobta ki belőle azonnal, holott erre a törvény nemcsak jogot ád, de talán még parancsolatot is; mikor bezárathatta volna ezt, vagy azt, s elégnek tartotta, hogy csak jól megczirmolja; mikor annak a vak koldusnak is egyszer egy krajczár helyett tán négyet is adott; mikor a hetven, nyolczvan kamatot csupa jószántából leszállította egy-egy fizetni nem tudónál ötvenre, sőt negyvenhatra, a mit még Pál Gáspár professzor úr sem tesz, a ki a tanártársa uzsorás pénzét még nagyobb uzsorára adja s minden nap a papoknál ebédel és sír, ha egy szegény ember árván hagyja a családját.

Ezek a jelenetek kellemes hangulatba ringatták, és mindegyre hátrább vetették azon akaratát, hogy az eljegyzést felbontsa, s gondoljon azzal a Márton gyerekkel valamit. Abból ő azt faragna, a mit akarna, míg Schwindler aligha fog mindenben engedelmeskedni. Igen bő költő — és ki tudja honnan? Való igaz, hogy itt a városban és vidékén senkinek sem tartozik, és mindenütt emberségesen kézpénzzel fizet.

— Mégis — gondolá — ha az a báróság nincs is egészen rendén, de rendén is lehet — gazdagnak úgy tetszik, nem utolsó gazdag ember. Különben annak idején tegyen a mit akar: tőlem ugyan pénzt, egy kicsi krajczárt sem, még élek. Más, ha igazán báró: akkor az unokáimért örömest.

Családjának arról, hogy azt a kosárkötőt meglátogatta, s hogy Sándorral miket beszélt: egy szót se szólt. Majd ha eljönne rá az idő, elég jókor lesz akkor is.

Várt és mind várt a lakodalommal, a mire pedig egykor oly mohó vágygyal gondolt. Az a néhány rongyos, zsidó forma asszony és ember kilopta a dolog édességét. Hétfőről vasárnapra, ötödikéről tizenharmadikára tette a terminust. Az, a mitől annyi szerencsét várt: a szép Rozália nap is rég eltölt.

— Ugyan mit akarsz — az istenre, — rontott ily ért-

hetetlen eljárások után testvére, Amely néni bátyjára — az az esküvő?

— Az az esküvő várhat még.

— De Guszti mindent rendbe hozott már. A lakása egy valóságos királyi palota; a selyem, a bársony, az arany, az ezüst, ott minden a fénytől tündöklik. — De mikor papiros tapétával vannak kibélelve. Te olyat sohase láttál. Olyan csak a bumbáróknál szokás.

— Azoknak a papirosoknak sem árt, ha egy kicsit várnak.

— Mit mond a világ, édes Károly?

És összetette hosszú sovány kezeit Némethné, született László Amely, hogy megkérlelje testvérét.

László úr oda se nézett. Nem adott ő ilyesmikre semmit.

— Vilma, — hivta be a sok varrónő közül a menyasszonyt, — jer édes leányom és kérdezd te magad is, hogy mit akar atyád az esküvő halasztgatással?

Vilma meg se mozdult, hanem odaszólt:

— Kedden reggeli nyolcz órakor — a plébániai templomban.

— Ott nem talán, — jegyzé meg Amely néni — vagy az a báró óhajtása? Jó.

— Az én óhajtásom és akaratom, — erősíté Vilma száraz, fátyolozott, hideg hangon, — fel sem tekintve munkájáról.

László úr gondolkozott, hogy szóljon-e? Nem szólt, kiment.

Önző, zsarnok embereknek ritkán van tanácsadójuk, csak végrehajtójuk.

László Károly úr ifjú korától fogva megszokta, hogy csak a maga lábán járjon, de a mit akar, azt vas kézzel keresztül is vigye. Van az ilyen életben sok öröm, mert az elért eredmény, sokszor diadal, a legédesebb, hizelgőbb szavakkal tudja megdicsérni a szivet, mely meg nem ijedt az akadályoktól és el nem fáradt a küzdelemben. De a legravaszabb, leggyakorlatibb ember is eljut egyszer-egyszer oda, hogy az alázatos végrehajtó esz-

közök helyett igen jó néven venné, ha egy-egy daczos, együgyü száj ki merné mondani azt a szót, a mit ő már rég leolvasott a falról, a mely nézi őt hideg képével; az asztalról, a melyen könyököl; a székről, a melyen ül; az ollóról, melylyel a papirost döföli; sőt arról a leszakadt kabátgombról is, mely ott gondolkozik a széles téntatartó peremén.

Senki sem hiszi, hogy ilyen őszinte, nyugodt, bátor tanácsadója mégis ne legyen, jóllehet nem keresi az illető. Hanem arra is elérkezik az alkalom, hogy keresnie kell.

És ki volt a László úr tanácsadója?

Az, a ki tied is, zord hideg biró úr, ki okosságodban minden birótársad fölött látod és hiszed magadat, és ki mikor megakadsz, mert még az ajtó is észreveszi, hogy megakadsz: apró, szürke szemü kis feleségedhez fordulsz. Mivel egyetlen okos gondolat nem tud kipattanni a bölcs fejedből — és pedig arra az okos gondolatra okvetetlen szükség van.

László úrnak is hol odább taszított, hol számba se vett felesége volt az egyetlen tanácsadója. Tőle nem szégyelte magát. Ha ellent mondott: egy-két durva szóval letorkolta; ha helyeselte tervét: akkor örömmel látta be, hogy ez nem is lehetett másképp.

Ebéd után nagyon megdicsérte László Károly úr nejét: hogy ez a sült ma felette pompás volt, és a saláta is fölséges, és hogy Teréz, te napról-napra haladsz, igen, még mindig haladsz, és nem hiszem, hogy volna a Kunságon asszony, a ki a sültek készítéséhez úgy értene.

Teréz — ihatnánk együtt egy fekete kávét.

László urasszony igaz női örömmel ment ki és rendelte meg a kávét férjének, a legerősebb nagykakasdi jó kávét.

— Teréz — találta most idején valónak László úr a dicsérés, a kávézás valódi alapokát előtérbe állítani, — azt gondoltam — —

lvott, mert mégis nem volt még egészen készen mondanivalójával.

Mikor egy férj, egy hajthatlan makacs férj annyit kimond, hogy azt gondoltam, és ezt feleségének mondja, ismételten, hogy azt gondoltam, könnyen be lehet látni, hogy itt a legfontosabb tárgy kerülend az asztalra.

— Azt gondoltam, — szörpölgette kávéját a férj, miközben vizsgálta nője figyelmes, várakozó, kövér, piros orczáját, és zavartalan fényü fekete szemeit, — hogy meg kellene egy kissé még beszélnünk ezt a házasságot. Nem szeretném, ha Vilma azt mondaná, hogy erőltettem. Igazán nem szeretném. Bolondnak tartom az olyan apát, a ki semmire se néz.

— Én nem szólok Károly, — emelkedett reménynyel a jó feleség kebele.

— Nem, hanem nyomjon egészen engemet a kő.

És a kövér, egészséges, veres arcz kezdett félelmesen ragyogni.

— Te neked csak úgy leányod, mint nekem. — Itt a kérdés elől ki nem térhetsz.

— Micsoda kérdés elől?

— Hogy Vilma mégis nem akarna-e inkább Márton Sándorhoz menni?

László úr sem akart mást, mint e kellemes akadálylyal még egy kissé hátrább mozdítani a terminust. Meg volt győződve, hogy neje e kérdésnél kész szövetségese lesz. Nem is másért tette fel a kérdést, mint hogy ketten együtt akarják — a mit ő akar.

— Vilma nem szokott játszani. Ha kimondta, hogy hozzá megy a főorvos úrhoz, és nem akarja, hogy te megöld magadat: többet nem gondol arra, hogy visszavonja szavát. Ő el van határozva.

— És ha én nem volnék? Teréz, ha én nem volnék, és azt mondanám: leányom, ahhoz menj, a kihez akarsz — —

A jó asszony örömtől csillogó tekintettel fordult férje felé.

— Hát akkor Károly, nagyon megáldana az Isten. Tudod Károly?

— Azt akarom, hogy Vilma legyen boldog. Hivd be azt a leányt.

Halavány fehér arczával, a sok sirás miatt kissé megránczosodott szemhéjaival, és kissé színtelen ajkaival úgy tapadt Vilma apja arczához, — hogy László úr egyet se tudott mozdulni.

Ültő helyében szinte megmerevedett. Érezte hogy roszban jár.

— Most még van időd leányom, megmondhatod: akarsz-e — —

— Akarok — hallatszott érczesebben a szó.

— Mit akarsz? nem is tudod, mit kérdek. Hogy akarsz-e —

— Igen, mondtam, hogy a Schwindler neje leszek — és kedden — —

— Hátha nem akarnám, hanem azt óhajtanám, hogy mégis talán Márton Sándor, — vágta ketté leánya szavát az apa ravasz tétovázással.

— Soha apám.

— De ha megengedem, — hogy, ha nem lenne többé ellenemre Sándor?

— Soha!

— Miért? hiszen egykor. — Márton Sándor mindig kész lenne, csak egy szó...

— Megvetem, gyülölöm. Mondja meg neki apám. Utálom — hörgé egész dühvel s megfordult — és ott hagyta apját.

— Vilma! — kiáltott utána apja — gondold meg, én nem ellenezném —

— Soha — verődött vissza e szó érczes, csengő hangon.

Szobájában levetette magát a leány, — és a diván vánkosába temetve arczát, heves fuldoklás közt zokogá:

— Soha — soha! ha koldusbotra kellene is jutnom! Ha nekem nem hittél, hűtelennek, nemtelennek tartot-

tál: mutassa meg az isten, melyünk a bűnös... keresd meg azt, a kiért oly könnyen el tudtál hagyni.

Mint a halálra itéltnél a hogy egymásra törve sietnek a napok, hogy a minek meg kell történnie, hát minél előbb megtörténjék: az a kimondott kedd is oly lélekszakadva futott Nagy-Kakasd felé.

László úr tépte, szakgatta magát, majd könyörgött leánya előtt, hogy csak szombatig várna még, addig mindent rendbe hoz, ha már lakodalom lesz: legyen olyan, a milyen nem volt Nagy-Kakasdon. Pestről hozat czigányokat, meghívja a fél megyét, a grófokat a bárókat. Mert el fognak jönni mind — csak vasárnapig várjon.

A nyelvén volt, azon a gonosz csalárd nyelvén, hogy: te leány, mit akarsz? az az ember egy csaló, egy hitvány sehonnai, ott se termett, a hol az igazi bárók járnak. Nyomon vagyok, irtam mindenfelé, Fiuméba is a szegény Transport major uréknak, a kiket ez az álnok ember tétetett el innen, hogy senki se vághassa a szeme közé: mi vagy, ki vagy. Irtam Krumpelholznak, egy hét mulva itt lesz, és tanukkal bizonyítjuk be, hogy Schwindler egy kötélre való gazember. Várj egy hetet.

Vilma egy perczet se várt. Úgy készült, úgy pakolt, csomagolt, oly lázas sietséggel, mintha ellenség kergetné.

László Károly azt is megtette, gondolva, hogy ez ismét eldönti a dolgot, hogy újból letérdelt a leánya előtt.

Vilma elkaczagta magát — és mély szánalommal, mely épen olyan éles volt, mint a megvetés — nézett apjára.

— Bolondnak, őrültnek tart apám?

— Nem — leányom, én leszek az, ha nem hallgatsz a szavamra.

— Nem ölné meg magát apám? mért nem mondja megint? — mormogá kegyetlen gyönyörrel a megcsalt, semmivé tett leány, visszanyerve azt a kétélü daczosságot, mely a nagyon elkényeztetett egyetlen fiuknak és leányoknak tulajdonuk.

— Vilma — ugrott fel kisápadt arczczal, vérben forgó szemekkel a kigunyolt ember, leeresztve kezeit, és úgy lógatva vastag öklelt, mintha azokból minden élet, kegyetlenség kihalt volna, — vigyázz, hogy rettenetesen meg ne bánd ezt az engedetlenséget valamikor.

— Ne féljen apám, el van az én szivem már készítve mindenre.

— A szégyenre is?

— Miért arra? — veté föl égő tekintetét a szerencsétlen leány, — azt gondolom semmit se tettem olyat, a miért valaki megpiríthatna engemet.

— Hát a gyalázatra el tudsz-e készülni?

Egy perczig habozott a leány a válaszszal.

— El apám.

— Hát te is tudsz mindent? — kérdé remegő ajkakkal az apa.

— A mit én tudok, az nekem elég, örökre elég. És Márton Sándorra gondolt. Arra a levélre.

— És még is hozzá mégysz Schwindlerhez?

— Épen azért megyek hozzá.

— Hát te nem hiszed? — lépett közelebb leányához az apa, némi reménynyel, hogy hátha Schwindler mégis becsületes ember, és csak ellenségei csinálták a rettenetes játékot. Talán az elcsapott Krumpelholz — bosszúból, gyalázatos bosszúból.

— Én semmit se hiszek, hanem tudok.

— És nem félsz?

— Miért félnék? — tépelődék Márton Sándorral.

— Édes leányom, ha te azt hiszed, sőt tudod, hogy a rágalmakból semmi sem igaz — a mit én is — kezdem látni, hogy lehet csupa koholmány — isten segítsen! Tedd, a mit akarsz, ahhoz menj, a kit szívedből szeretsz, anyád is úgy jött hozzám — s úgy tegyen boldoggá a jó isten. Ott esküdjetek, a hol akartok, de talán mégis szebb lenne a házunknál. Elhozatom a debreczeni püspököt. Mondjon az aranyos szájával egy felséges könyörgést, s akkor én is elhiszem, hogy közelebb lészen az Ur hozzátok. Magam megyek a püs-

pökért, ma indulok. Lásd meg gyermekem, hogy nem sajnálok tőled semmit. Tehát te bizonyos vagy benne, hogy az egész alávaló hazugság.

Vilma csak nézett, és megdöbbenve nézett apjára, hogy nincs-e valjon lelkében megháborodva!

Megrezzent. És mikor látta az előbb oly dühös ember örvendező arczát, sebesen forgó szemeit, hallotta erős, zakatoló zihálását; elfordult, a kezeit összekulcsolta — térdre rogyott, és szemeit az ég felé emelvén, igen erősen sikoltozott, és kiabálva oh istenem bocsáss meg — könyörülj, irgalmazz!..

— Nem haragszom édes leányom, — fogta át a meghatott apa leányát, — ne kínozd szıvedet. Belenyugszom, hogy Schwindlerhez menj — látom, őt szereted. Nem szóltam, vedd úgy gyermekem, mintha egy szót se szóltam volna. Intézkedjetek. Hiszen látjátok, hogy én csak a ti javatokat akarnám. Arra a hitvány Márton fiúra csak a te kedvedért gondoltam egy perczig. Hiszen jól tudod, hogy utáltam a nemzetségét és a gyalázatos szavait, a melyekkel úgy megsértett, sohse felejtem. Egy kis szó se legyen róla több ennél a háznál. A nyelvét szakítom ki, a ki egy betüvel említeni merészkedik —

Így vigasztalta, és bátorította az apa egyetlen gyermekét, a ki iránt most lelke egész jóságát, áldozatkészségét ki akarta mutatni.

Többszörösen megölelte és megcsókolta a leány könyes orczáját, megsimogatta égő homlokát, és biztatta, hogy csak tegyen akarata szerint. Ő mindent reájuk bíz. Erre nézve feleségét is átölelte egy kicsit, és vastag vállait megveregette. Tegyetek a mint legjobb, úgy édes leányom, isten látja lelkemet, hogy csak a boldogságod van előttem. Kivetek hát a szivemből én is minden gyanút. Legyen Schwindler.

És ismét örömmel töltötte be szívét a bárói vő képe. Hiszen csak e körül forgott minden gondolata. Tetszett neki, hogy most Vilma is mennyire épen ezt akarja. László leány! Egészen az.

IV.

(Jönnek a mieink!)

Mivel a sors én szeréntem a legjobb édes apa, a gondja mindenre kiterjed a világon, és el nem mulasztana semmit, a minek meg kell lenni: ezt a László Károly úr családjában is nagy mértékben bebizonyította.

Úgy volt, hogy aranyos czédulára nyomassák, mint a Hajnóczy gróf a leánya eljegyeztetését, hogy: *Báró Schwindler Gusztáv és László Vilma jegyesek,* de nem így történt; úgy volt, hogy dr. Schwindler úr a menyegzőjén látni akarta a kedves testvérét, pár kedves rokonát, talán Bécsből a minisztert — vagy legalább fiát; látni akarta egy két büszke nagynénjét, néhány ambicziózus nagybátyját: de nem így történt! Úgy volt, hogy László úr meghivja a megye minden valamire való grófját, báróját, és méltóságos és nagyságos urát: de nem így történt. A sors jobban tudta hogy kell, és úgy történt, a mint ő akarta.

A nagy László palotában együtt van a násznép. Mert László úr nen engedte, hogy kedden legyen az esküvő, a mikorra épen a legszebb idő lett. Hanem eltolta szombatig, onnan meg erőnek erejével a másik csütörtökig, és megcsalta leányát, mikor azt mondta neki: nem bánom, tehát jó, legyen akaratod: menj Schwindlerhez — mert bizony bánta, és egyáltalán nem

akarta még, hogy ekkép legyen a dolog — és kijebb meg kijebb huzogatta a terminust: tehát a legrosszabb időt nyerte.

1852 szeptember huszonötödikén Nagy-Kakasdon olyan pokolra való sáros, esős idő járt, hogy nemcsak lakodalomhoz, de akasztáshoz se lett volna jó. Néha tud az eső még szeptemberben is melegen esni: most hidegen esett, embertelenül hidegen. A nők, leányok csak úgy dideregtek vékony lakodalmi köntöseikben. S künn az utczán, a László palota előtt a hintókról és kocsisok ruhájáról csak úgy csurgott a hideg eső. A drága szőnyegeket is mindjárt fel kellett kapkodni a kaputól a hintókig, nehogy mikorra jönnek az urak és hölgyek, hasznavehetlen legyen a sok finom pokrócz.

Kik voltak a hivatalosak a nagy Schwindler-László lakodalomra? Azok, a kiket az intéző sors kijelölt. Grófok, bárók nem, mert mikorra ez a várvavárt nap elérkezett, akkorra a helyettes főnök úr véleménye igen megváltozott a grófok, és különösen a bárók iránt, mondhatni: keserűvé változott: de ott voltak a városi méltóságok és nagyságosok csillagaikkal, aranygalléraikkal és kiborotvált, meztelen, veres, fakó állaikkal.

A mire egykor a nagyralátó, gőgös László Károly úr fényes álmaiban oly sovárgó lélekkel számított, hogy egyetlen leánya — az alantas varga familiából — méltóságos asszony legyen, dr. Schwindler kerületi főorvos úrnak, a porosz bárónak, — kinek bent porosz földön temérdek vagyona van, de ki itt még a bárói czímet bizonyos okokból nem vette föl — hogy ennek a bárónak legyen irigyelt neje az ő Vilmája: ime az atyai sorstól megkapta.

És mégis, hogy vaczog a kevély embernek a foga, mikor előáll úri hajlongások közt a kopasz kis Hayermeyer, s a magas, szikár termetű, agyaros fogú, s ezért mindig mosolygó Stuckmandli úr, hogy karon fogja a sáppadt, hideg menyasszonyt és oda vezesse a fényes üveges batárhoz, s elszállítsa a katholikus atyafiak kisded, szegényes templomába.

Elfordul!

Oda se néz a kedves méltóságos veje urára, holott a legszebb díszruhájába van öltözve; nyakán, mellén csillagokkal. Mily tündöklők a főorvos úr kigöndörített fekete fürtjei, mily csillogók fehér fogai, mily bájosak, megnyerőek mosolyai. És László úr mégis elfordul!

Úgy érzi, hogy káromkodni tudna rettentően, de örömében egy két illedelmes örömapai könyet ejteni — sehogy, és semmikép. Csak Némethné, szül. László Amely tördeli kezeit, sóhajt nagyokat, és sír boldogan, de ő is, mivel se a menyasszony arczán, sem az atyjáén nem látja, a mit keres: elfárad. Mert ugyanis: kinek volna kedve egy nagy társaságban egyedül tánczolni, egyes egyedül, még a legszebb muzsikaszóra is?

E szép tiszt minden kedvessége daczára: igen bajos.

Az emberek, asszonyok, leányok, ifjak, adjunkt urak nézik és vizsgálják a boldog, szerencsés apát — és

László úr elfordul!

Az emberek kutatják, hogy mit csinálhat, mikor elfordul?

Mit csinálhat?

A mit a sors parancsol.

Ez a szép lakodalom a milyen szépen kezdődött, olyan szépen, szabályosan le is folyt. Esküvő után hirtelen átöltöztették a boldog menyasszonyt, és felültették az új párt egy négylovas hintóba, mely a csobogó sárban villámgyorsasággal szállította a legközelebbi vasuti állomáshoz.

A vonat pedig a szép, szép Olaszország felé.

— Kérem, nekünk számolnunk kell egymással — szólt az új menyasszony hidegen lökve le magáról a Schwindler úr ölelős karjait — a díszes coupéban.

— Ah! ez szép lesz. Érdekel.

Huzódott rögtön egy ablakba a főorvos vőlegény úr sáppadva és reszketve —

— Ön megcsalta apámat, — kiáltá élesen, villogó tekintettel nézve vőlegényét.

— Mivel? — ha kérdezhetem. — Ah! és milyen

jókor mondja ezt. Folytassa kérem. Nagyon amusant. Megengedi, hogy csöndesen nevessek?

— Ön nem báró — —

— És mikor modtam, hogy az vagyok? Be tudja bizonyítani? Van egyetlen aláírásom, a hol nevem előtt ott volna a báró czím? Ha tudna felmutatni ilyet édes asszonyom.

Vilma kis kézi táskájából egy levelet huzott ki.

— Esmerem — mondá nevetve Schwindler úr — az a Krumpelholzné irása. Nem több? hogy kikeresztelkedett zsidó vagyok. Ugy-e azt irja? hogy szüleim szegény falusi kereskedők voltak Galicziában. Ugy-e azt irja? Mind igaz. De kérdezte-e valaha tőlem ezeket asszonyom, hogy tagadhattam volna? Nem, — ugy-e? És mégis csaló vagyok. Annyira, mint az, kinek álhaját valódinak hiszik. Hol csalja meg vele a törvényt? Ha szerettek többnek tartani: azt hiszem, nem az én bünöm.

Ily alacsony védelemre Vilma nem volt elkészülve, távolról sem. Tehát ez az ember bevall mindent, és mégis ártatlannak tartja magát? — — Ennyit nem gondolt, csak a báróság iránt volt kételye.

A szegény — önmagán kegyetlen bosszút álló leány nem volt annyira művelt, hogy itt el tudott volna igazodni. Egy darabig csak nézte a folyvást édeskésen mosolygó embert, s gondolkozott, hogy ne vesse-e ki magát az ajtón, s így ne vessen-e véget innen a vasuti coupéból mindennek? majd visszagondolva anyjára, — kit, — ha ezt nem mutatta is külső világos jelekkel, de azért forrón szeretett, az elkényeztetett egyetlen gyermekek szokásaként, kik csak akkor kezdik észrevenni, hogy szerető szüleik vannak, mikor azokat a haldokló ágyon látják —: elhatározta, hogy a míg haza nem érnek, — hallgat és tűr. Nagy kendőjébe takarta magát, hogy ne lássa vőlegényét, kitől most már iszonyodott.

Az első alkalommal, midőn vendéglőbe szálltak: külön szobát váltott a maga részére. S így utazta be a szép Olaszországot, Velenczét, Rómát, Nápolyt, Sziczíliát — tündöklő szépségeikkel. Még leveleket is irt,

oly szelid, nyugodt hangon, hogy a boldogság hiányát senki se vehette bennök észre. Amely néni hordozta is e leveleket házról-házra — s kicsinálta, hogy egy egy — Bella által Márton Sándornak is a tudomására jusson. Miért kellett a boldogtalan ifjúnak is tudni e felséges utazásról?

Csak azért, hogy lássa, milyen nagy uri asszony lett az, a kivel ő együtt gyermekeskedett; és milyen boldog — de milyen boldog — a báróné!

Már hullott a hó, mire az ifjú pár visszakerült Nagy-Kakasdra.

Schwindler nagyon egészséges, szép, piros színt kapott; meghízott, egész ifjúvá lett. Láthatta mindenki, hogy nagyszerű szerencsét csinált. Vilma is beszédesebb lett, de soványabb, feketébb, sárgább. Gyönyörű tömött haja ritkult és őszült, — és mintha régi, egyenes, szép termete meghajlott volna. Apjához nagyon ritkán szólt egyet-egyet: annál melegebben, szeretetteljesebben viselte magát anyja iránt, kit nagyon sűrűn látogatott.

A Schwindler vallomásából nem fedezett föl sem apja, sem anyja előtt egy szót is. Mintha mi sem történt volna: engedte, hogy bárónézzák, vagy doktornézzák. Egykedvün vett mindent. Semmi sem érdekelte, csak az: hogy valjon Márton Sándor házasodik-e? Még hitt!

Anyja is, Amely nénje is — egy-egy rokon öregebb asszony vendége is megpróbálta nyilatkozatra birni, amaz édes, legkedvesebb titok kérdésében, mely minden boldog asszonynak legfenségesebb álma: ilyenkor komoran lesütötte hideg szemeit — és zord hangon felelte:

— Semmi — és ne is várják!

— Ne is várjuk — óh édes leányom — szólt átölelve haragos leányát az aggodó jó anya — hogy ne várnók, hiszen már minden ruhácskát elkészítettem. Ha a kegyes, jó isten elhozza, akár hatnak is elég lesz.

És erről a tárgyról sokat sokat szeretett volna be-

szélni az édes anya — de a doktorné mindig hirtelen másra vitte a beszédet.

Így telt el egyik év a másik után, sebesen, mivel nagy és szomorú, és dicső eseményeknek kellett helyet adnia. Háborús világ következett, előbb orosz, török, angol és franczia között, utána az olaszok és osztrákok között. Minden ember csak arról beszélt, hogy óh édes jó istenem, hogy ütik a németet! Bár a mi testvéreink, rokonaink, szomszédaink is ott hullottak seregestül az olasz földön — a franczia fegyverek alatt, mert a gonosz Napoleon rászedte a szegény magyart rútul: mégis mindenféle féktelen öröm vett erőt a sokáig elzsibbadt sziveken.

«Jönnek a mieink!» suttogták a vének és ifjak az egész bús magyar földön, különösen a kún városokban, a hol legjobban vigyázott a német a magyar ember szájára és kezére. *«Jönnek a mieink!»* ez a mondás harsogott a templomokban is. — Honnan, kik? Hát Mózes és Áron — prédikáltak a templomban Nagy-Kakasdon, Karczagon, Madarason, Kecskeméten, Körösön és hát még két lelkesült igaz magyar pap Czegléden, hogy áldja meg az isten nyomaikat, ha még élnek, vagy szentelje meg poraikat, ha már elszenderedtek. Honnan jönnek? Egyptomból, Asszyriából, Babyloniából, vagy a Tigris és Eufrates mellől, óh tudta azt a magyar, mit kell ezek alatt a szent nevek alatt érteni. Nevettük, óh sok vén megőszült, megszáradt, megkínzott kún és jász, magyar és palócz hogy nevette, mikor látta, hogy a német a vasajtós hivatalokban hogy reszket, pedig a zsandár úr őt őrizte, a fináncz neki szolgált — mégis bebutt a vaskeresztes odvába, s mint az ürge, csak a fele fejét merte kiütni, holott eddig nemcsak a lyuk, hanem az egész szép mező is az övé volt.

«Jönnek a mieink!» harsogott a szélzugásban, a vizmozgásban, a felhő dördülésében — és a vasárnapi együttes, eget földet megmozgató templomi éneklésekben. A pásztor a mezőn ezt fútta, a harang a toronyban ezt kongta, fecske, gólya, hazatérő madár ezt dalolta.

— Wass ist dass: jönnek a mieink? — szólt át a deszkakerítésen Zachradnicsek János adóhivatalnok úr, egy szép nyári estén Gyarmati Pál csizmadiamester úrhoz, ki egy nagy kőasztal mellett üldögélt egy másik magafajta emberrel, s olyan hangosan találták kiabálni a dolgot, s ütögetni az asztalt, hogy a jó cseh atyafit szinte megrémítették — wass ist dass?

A két mesterember most meg sem ijedt, bezzeg máskor, hogy elugrott volna.

Oda tartották a fejüket a kerítéshez, előbb megnézték, hogy nincs-e oda át más is — s aztán felhivták az atyafit, hogy sétálna által hozzájuk. Vagyon egy pohár jó kis boruk.

A bor-e vagy a tudvágy, rögtön megmozdította Zachradnicsek urat s a három ember együtt ült a kőasztal mellett.

— Jönnek biz ott nagyságos úr, — kezdé igen elégedett arczczal Gyarmati uram. — Itt a komám beszéli Ferenczi, hogy jönnek egyaránt.

— Kik? — nézett körül aggodalmasan a német.

Ferenczi uram illőnek találta átvenni a szót.

— Jönnek, istennek hála, hogy egyszer már jönnek. Nem azért mondom nagysás úr, de itt megint kurucz világ lesz.

— Mi az? kukurucz világ.

— Nem kukurucz, hanem kurucz, — magyar világ, uram, a ki egy ura istene van! — csapott öklével Ferenczi az asztalra. — Itt sok embert meg fogunk ölni. Itt úgy fog folyni a vér, mint a Tisza.

A szegény németben meghült a vér, s nézte, hogy ne rohanjon-e visszafelé, s ne tegyen-e jelentést a policzián.

— A nagysás úr ne féljen, mert nem huzta le egészen a bőrünket, mint a Hayermayer meg a nagysás Stuckmandli úr, a ki még az utolsó betevőnket is elliczitálta volna, a mint hogy soknál el is liczitálta — hanem itt sok ember — no csak nem lesz jó dolog! Tiz esztendő alatt — hej uram, itt sok kutya meghí-

zott, meg sok jó ember elkoldusodott. Valakinek itt fizetni kell.

— Én senkit sem bántottam — én csak irtam bent.

S mutatta Zachradnicsek úr, s hogy ő hogy irt, milyen sebesen.

— Igaz — helyeslék az atyafiak. — De istennek hála, valahára jönnek!

— Kik? — kérdé aggodalommal, de bizodalommal ürítgetve poharát a német.

— A kik rég elmultak — felelé Gyarmati uram. — Az az, az a szép, meg a rettentő!

— Hát egyszer — vevé át a szót Ferenczi uram — minden este itthon látják a nagy szilvás kertjében Csákó Pált, a ki szenátor volt a városnál. Oda veszett Budavár ostrománál a szép egyetlen fiával, a Csákó Istvánnal; azt hittük rég porrá lett, mert látták, mikor az apa fiastul lehullott a létráról a sánczba, s úgy meghalt, olyan bizonyosan, mint az én Zsuzsikám, a kit karácsonykor vittünk ki a temetőbe — és most itthon jár, de még a fia is.

— A Varga koma is látta — erősíté Gyarmati uram.

— Förgeteg Mihályt is látták a Vassné istálójában, a ki odalent Szt.-Tamásnál esett el, és mondta az embereknek, hogy ne féljetek, mert szent Mihály napra itthon leszünk. Jövünk, mint az áradat. Lesz jajgatás és fogaknak csikorgatása. Ölünk, hogy egy álló esztendeig lesz munkánk. — Azt mondják — szólt a dologba ismét Gyarmati uram — a Bagó Sámuel volt kántorunk — isten nyugosztalja — hogy ő is itthon jár. Hallották is, mikor éjjelenkint oda ült az orgona mellé és énekelte gyönyörüséges szép hangon:

Ez húsvét ünnepében
Ez húsvét ünnepében!
Örvendjünk keresztyének.
Szívünk teljességében,
Szívünk teljességében
Illik szánkba víg ének.

A föltámadott Jézus
Nekünk zálogot adott,
Hogy bár a föld gyomrába
Tétetünk:
Megujul valójába
Életünk. . . .

— Meg bizony! nagyságos úr.

— A magyarok istene!

— Az az, azzal nem bir a világ minden németje sem. Az hozott ide bennünket, az plántált bennünket erre a szép földre. Hiábavaló dolgot nem csinál az isten. Ez a föld a mienk, itt éltek-haltak apáink, itt fognak élni uram az unokáink is. Ideig, óráig, mondja az irás, eleresztem az ördögöt, de aztán ezerszeresen kötöm meg. Tiz esztendeig ocsmánykodott rajtunk az ördög, ha el nem koptak addig a körmei: hát nemsokára leszedjük.

— A Joó István fiai is haza kerültek, pedig Isaszegh alatt lőtte el mind a kettőt egy ágyúgolyó. Hiába. Hazakerültek. Madarasra is most mentek haza sokan, Karczagra is, a sógorom mondja, hogy arra alá Szabadszállásra, meg Fülöpszállásra is.

— Honnan? — kérdé ámulattal a német.

— Honnan uram: a földből, a sánczokból, a sirokból, a romok alól, a tömlöczök temetőiből, az akasztófák alól. Isten mind föleresztí, a ki igaz volt.

— Nem lehet — hajtogatá fejét mosolyogva Zachradnicsek úr, ki látta, hogy miféle emberekkel van dolga.

— Nem lehet? hát az hogyan lehet — pattant föl Ferenczi uram — hogy Kossuth a nagy Hódos pusztán beszélt a mult éjjeleken is. Kimentünk a mezőre, letettük a fejünket a földre és tisztán hallottuk a szavát, oly tisztán, mint itt az urét.

— Mit mondott?

— Jövünk fiaim! — azt mondta. — A holdvilágos éjszakán még a kezeit is láttuk, a mint így ni — és fölemelte karját a csizmadia — az ég felé emelgette. Úgy.

— Már az úgy van — erősíté Gyarmati uram.

— Ah, az nem lehet — a gräniczon nem jöhet át — kapaszkodék a törvényekbe és katonákba Zachradnicsek úr.

— Nem-e? Nem, mert az úr nem magyar — fordult el mély megvetéssel Ferenczi uram a némettől.

— Éjfél tájon járt az idő, mikor Zachradnicsek bortól, félelemtől elgyengülve haza tántorgott. Fölverte feleségét, a vén cseh anyját, a testvérhugát és előadta nekik, hogy szomorú napok fognak következni. Magyarul kell beszélni, magyar ruhát kell viselni — a császár sokat vesztett, Olaszország oda van, Kossuth Lajos itthon van, őszrekelve, vagy a tavaszra, itt rettentő világ lesz. A zajra a gyerekek is fölkeltek, a kicsi kutyák is talpra állottak, a madarak is a kaliczkában zörögni kezdtek — oda lett a csöndes nyugodalom.

Másnap Bogenék, Schweinék, Krauték, Holzerék, Hausék, Szmörcsökék, Racsekék, — majd odább a többi atyafiak is összenéztek, egy kicsit nevettek, hogy biztassák egymást — azután a gyöngébbek sirtak, s az asszonyok, mintha ki akarnának önteni a vizek — és elöntéssel fenyegetnék az egész Alföldet — egy-egy kicsit pakoláshoz fogtak. A mellett mint a fáradhatlan tavaszi szél — egyre zúgott nótában, énekben: *Jönnek a mieink!*

Dr. Schwindler úr, a ki mindent hamar meg tudott érezni: megérezte a koporsó szagot. Halottak jártak-keltek körülötte, mint élők, és mutatták a behasított koponyáikat, az átszurt karjaikat, és a száma nélkül való sok tátongó vérző sebet mellükön, arczukon.

Schwindler úr ledobta csillagos, paszomántos egyenruháját, közönséges ruhába öltözött — és kezdte terjeszteni a hírt, mint a legbuzgóbb magyar, hogy Garibaldi, Kossuth — meg a többi már itt van ott van, itt lesz ott lesz. Leveleket mutatott a leghiresebb hazafiaktól.

— Úgy ni? — hirdette mindenfelé örömmel Veszeli

Jóska — megmondtam, hogy Schwindler egyenesen a Kossuth küldöttje. Láttam nála a képét, levelét még a kardját is.

Schwindler úr tovább ment.

Hallatszott Bécsből, hogy nagy fordulatok várhatók, és minél előbb. Megmozdult az egész birodalom.

Schwindler Gusztáv úr, a ki egész életében a nagy mozdulatok embere volt: egy jó nagyot mozdult. Felsőbb engedélylyel megmagyarosította nevét és lett belőle: *Hunyadi* Gusztáv.

Nagy-Kakasd nem tudott hova lenni bámulatában és örömében.

— Akasztófára való zsidaja — mormogá otthon gyűlölettel László Károly úr, a ki helyébe rég neveztek már valóságos főnököt — fúdd, fúdd a nótádat. Tégy bolonddá mást is! Tele a zsebed maszlaggal. Szórd.

Még a bogár nem bújt ki gubójából: s a régi Schwindler már röpült.

Letette hivatalát. Itt-ott bizodalmasabb emberei közt úgy nyilatkozott, hogy megundorodott a *véres kenyértől.*

Magyar ember hogy ne imádná az ilyen igaz hazafit!

Hunyadi úr meg akarta előzni az időt, mert ő teljes életében nehány lépéssel előbb járt, mint más: hozzá fogott új vállalatához.

Ő független ember.

Ő a népért él.

Ő utálja az idegeneket.

Az ő sebei egyek a magyar nemzet sebeivel!

Baranyai Alberttel, s néhány uzsorással egy pénzintézet fölállításához fogott. Tudták, hogy az összes László birtok egyszer a Hunyadi úr kezei közé kerül: seregelt körülötte mindaz, a ki nyerni és kapni akart.

Már 1860. október 1-én megnyilt a nagykakasdi első takarékpénztár. Főigazgatója Hunyadi Gusztáv, aligazgatója Baranyai Albert.

A leszurt fűzfa-karó nem hajthat gyorsabban, mint az új takarékpénztár hajtott. Sebesen gyökeredzett, lombosodott.

Vitték, hordták a pénzt.

Hunyadi úr egy nap alatt száz embernek — megszorongatta a markát, és mindenkinek oda súgta, hogy tavaszra visszaállítják a magyar alkotmányt. Itt lesznek a mieink!

Az új takarékpénztár lett a templom, és lelkes papja: Hunyadi Gusztáv, a hazafi, a derék ember, a nép legnagyobb jóltevője.

1861. február havában megjött az öröm: *országgyűlés, alkotmány.* «Czoki német, pusztulj morva, szaladj cseh!» harsogott a dal.

És zengett mellette hegyen-völgyön, sirokon, temetőkön, templomokban.

«Isten áldd meg a magyart...»

És zengett utczákon, vásárokon, gyűléseken, egész nagy-nagy csoportokban:

«Hazádnak rendületlenül
Légy hive oh magyar!...»

És énekelték a lengő szárnyas nemzeti szín zászlók alatt *a Baranyai* testvérek, *a Hayermayerek, Stuckmandlik, a Hauerek, a Zachradnicsekek, Hacsékek, Lacsekek* hogy:

«Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai...»

És az egész föléledt Nagy-Kakasd e szóra egy tisztes férfiura nézett, a kin az utolsó gomb is magyar volt; a kinek rojtos volt a csizmája; rojtos a nyakravalója; kolcsag tollas a kucsmája; zsinoros az áttilája: *Hunyadi Gusztávra.*

— Ah megjöttek a mieink!

V.

(A kún-követ s egy nagyszerű fáklyás zene.)

Új világ, tündöklő szép világ állott a régi, komor, megutált, meggyűlölt világ helyébe. Igaza volt a nagy magyar, szomorú költőnek, mikor kétségbeesésében énekelte, hogy azért se busulj magyar, mert:

«Lesz még egyszer ünnep a világon!»

Hogy járnak az emberek, mintha mindenki lakodalomba vagy templomba sietne, és milyen ruhában jár az egész Nagy-Kakasd! Mente, attila, kucsma, kalpag, tollas kalap, arany rojtos nyakkendő! Mennyi a sok szép zsinor, vitézkötés, mentekötő; mennyi a sok fényes gomb, s mily csillogó a sok szép magyar párta! A nagy urak épen úgy öltözködnek, mint a legszegényebb asztalosok; az uri dámák, kisasszonyok úgy járnak, mint a falusi jegyzőnék és leányaik.

Egyenlőség, testvériség, szabadság!

Hát a németek hol vannak?

Megette őket a sok zsinor, meg sujtás. Felöltöztek magyar ruhába, s beállottak kunoknak, jászoknak, magyaroknak. Ember legyen az, a ki meg tudja különböztetni, ki itt a német, vagy a magyar.

Hayermayer úr csupa magyarban kolcsag tollas kalpaggal, panyókán, fél vállra vetett mentével.

Stuckmandli úr lila szín attilában türkizes gombokkal, gazdagon zsinorozott magyar mellényben és nad-

rágban, rojtos topánkában, melyen egy igen alkalmas kis sarkantyú veri az új nótát, kezében egy rettentő buzogányt tart, Hayermayer úr meg egy hosszú-hosszú nyelü fokost.

László úr is beöltözött — és csöndesen ott sétál a hosszú udvarában. Még nem igen mer kimenni. Mind azt hiszi, tréfa az egész, és komédia. Majd jön egy pár század uhlánus s minden bolond magyar ruhást felnyársal. Hisz nem is tehet mást. Hogy tudná kiválogatni: ki a becsületes ember és ki a gazember? ki a régi komisz német, a ki rágta a magyart; és ki a régi bús kesergő magyar, a kinek a fia, bátyja, leánya magyar szóért tömlöczöt ült, és Kossuth kalapért vagy bankóért deresen nyugodott?

Ah! isten hozta, Baranyai Mihály úr!

Hogy vigyorog, hogy szidja a németet és ölelkezik a régi Kossuth kutyákkal. Csupa szív, igazán, hogy az egész ember egy valóságos szív! És még minő!

Ah! Baranyai Ábris úr! Hát a két csillag a nyakon? Van helyette a sarkakon akkora két pengő tarajos sarkantyú, mint egy tányér.

Most szabadult ki a bátyjuk: József úr. Vele megy karon fogva, épen olyan örömmel, mintha ő jött volna haza Josefstadtból. Minden embernek köszönnek, és Ábris mindenütt sir, a hol csak elbeszélheti a bátyja rettenetes szenvedéseit.

— Mennyit szenvedett szegény Jóska bátyám! De megállj német!

És akkora bottal fenyegeti az eget, hogy nem lenne jó, ha fölérné valahogyan.

— Kedves bátyám Sebestyén bácsi — nézze csak — kiált oda egy csupa zsinór kúnnak — jőjjön, jőjjön.

— No öcsém!

— Jóska bácsi — kiszabadult. A magyarok istene...

És Ábris oda borul a Mihály bácsi széles vállára, — hogy meghatottságán könyekkel enyhítsen.

— Ejnye be jókor József öcsém. Épen választásokra jött. Hát?

— Mit választanak? kit választanak?

— Követet, főbirót, tanácsosokat, alispánt, árvaszéki elnököt, birákat — mindent mindent. Hej József öcsém megszürte a német!

Ábris igen érzékenyen törülgeti a szemeit, és folyvást emlegeti a Josefstadti martyrokat — mintha ő is ott hízott volna meg.

— Hát ki lesz a követ? — kérdi József úr, érezve martyrsága jogait.

— Most teszik a takarékban.

— Mi az? hol?

— Onnan jövök. Hunyadi öcsém megmondja, ők készítik a listát. Hej, hej, csakhogy megjött! No nem akasztották föl. Beválasztjuk.

Ábris oda szorítja magát az öreg bácsihoz.

— Lelkem Mihály bátyám, én mindig igaz voltam, ha szemszurásból, hogy fel ne akaszszák a drága lelkem bátyámat — viseltem is néhány hetekig (vagy tíz esztendőkig) a német ruhát, tetszik tudni, hogy azért a Baranyaiaknál jobb magyar a városban nem sok volt.

— No, no, öcsém, csak fogódjék. Keresse a jó embereket.

— Kit keressek?

— Bizony most Hunyadi öcsém diktál. A hol a pénz: ott a becsület. Ha akarja öcsém, mindjárt be is vezetem. Tegyük a listába. Tegyük.

— De ki az a Hunyadi — bátyám?

A vén kún egyet törült az üstökén, megrázta a fejét, s lódított egyet a prémes, vastag vitéz kötéses mentéjén, s csörrentett sarkantyújával.

— Nem tudom én, mit mondjak József öcsém — szólt, széttekintve, hogy nem hallják-e valamely fülelők. — Itt igazán most egy kicsit a jó világban az ember furcsa dolgokat is lát. Hát ez a Schwindler — vagy Hunyadi — egy kicsit ezeknek előtte nagy menykő német volt —

— S most ez lenne a vezér Nagy-Kakasdon? — kiáltá József úr.

— De lassabban öcsém, mert itt nem vagyunk ám Josefstadtban. Ott lehetett, itt erősen vigyázni kell most, ha az ember valami akar lenni. Annyi a folyamodó, mint a sáska. Német volt az eb lelke, de megtért, jókor megtért, aztán gazdag ember, győzi. Kifogyhatatlan a bugyellárisa.

— De bátyám, a ki szinte tömlöczöt ült, tűri, hogy egy idegen —

— Nem idegen, elvette László Károly leányát. Úgy van öcsém.

— Az is egy semmirekellő ember volt teljes életében.

— Már azt öcsém szidhatod, nem baj, de Hunyadinak, ha valami akarsz lenni — most hagyjunk békét. Itt most Nagy-Kakasdon a takarékpénztár választ s mivel Hunyadi annak az igazgatója, a lelke: hát — különben ha nem akarsz lenni semmi — akkor szidhatod, mert ne félj, lesz elég, a ki örömest meghallgat.

— Hogy ne akarnék — emelte fel büszkén martyr homlokát Baranyai József — hiszen csak nem választ mást követnek Nagy-Kakasd, mint engemet. Én ültem legtovább a tömlöczben.

— De van-e sok pénzed öcsém? Nagyon sok szórni való pénzed?

— Hát honnan vettem volna. — Tán tizenkét esztendeig pénzt csináltam a németnél?

— Akkor legjobb lesz, ha dicséred Hunyadit, találd el a módját, majd meglátjuk, hova tehetünk.

Ábris mindegyre rángatta bátyját, hogy az isten világába — ne szóljon, hagyjon békét minden beszédnek; nézze, hogy nézik mindenfelől. Rögtön megviszik a hírt a takarékba — s aztán elülhetünk.

— De én, a ki a forradalomban ezredes voltam — egy sehonnai idegen előtt — én? befogjam a számat? Mindjárt visszamegyek inkább Kufsteinba vagy Budveiszba, vagy az ördögök kaszamatájába, ha a nagykakasdi híres kún így beadta a derekát.

— Öcsém, én látod, meg a testvéreim, meg a fiaim, meg a rokonaim régóta várjuk, hogy forduljon már

egy kicsit a világ, hogy mi is juthassunk valamihez — egy kis főbirósághoz, szenátorsághoz, perczeptorsághoz — én nem szólhatok. Te ha akarsz, lármázhatsz, jól is teszed; a madár is — elhiszem, mikor kimenekül a kaliczkájából, megereszti a torkát: de mar én vén vagyok, s Hunyadi nekem megigérte az árvaszéki elnökséget. Nekem az is elég.

— Hát a főbiró? — döfött egyet buzogányával a magyar vitézzé lett — néhai kétcsillagos Ábris.

— A vén Hajkónak adjuk.

— Hát az első szenátorság?

— Simon öcsémnek adjuk.

— Hát a főjegyzőség — szólt a dologba Ábris.

— Tán azt István fiamnak adjuk.

— Hisz az még gyerek.

— Nem kérik a keresztlevelét öcsém, aztán benne van a listában.

— Hát ki lesz a főkapitány, — sürgeté József a martyr, — látom, mennyire fogynak az állomások.

— Az öcsém, az alighanem a vén Ugodi. Sokat szenvedett.

— Itt hát én hiába jöttem haza? Én hiába szenvedtem a hazámért?

— Meglátjuk, menjünk be — itt a takarék. Hanem József öcsém csak most símán a nyelvvel.

A takarékpénztár egy törpe, füstös, nyirkos épület volt, három, négy tágas szobából álló, — ketreczekkel ellátott alkalmatosságokkal a hivatalnokok számára. Hosszú, zöld posztós asztalok nyultak el a legnagyobbik teremben, melyet most nagy csomó pipázó, szivarozó, lármázó, kurjongató, zsinoros, attilás, pitykés, dolmános, sarkantyús csizmás, fokosos, buzogányos, tollas kalapos, kucsmás, villogó szemű, fekete kún ember töltött be az utolsó sarokig.

Az asztal közepén ült Hunyadi Gusztáv úr, nagy hajlott görbe orral, erősen kipödört hosszú bajúszszal, — mintha valami országos ünnepélyre készült volna már: — teljes díszmagyarban. Valami habos

selyem, pörkölt kávészín attila fedte keszeg behorpadt mellét, drága antik gombokkal, melyek meglehet, valamelyik ambicziózus nagybátyja uráról maradtak reá szent ereklyekép; lábszárait pötyögős, zsinóros magyar nadrág borította, és lábait fényes magyar kordován csizma, hosszú fityegő rojtokkal és nagy kampós sarkantyúkkal: ujjain hatalmas gyémántos gyűrűk tündököltek, s egy a mutatón akkora, hogy a szegény Hunyadi Lászlóé se lehetett nagyobb, a melyikkel a gonosz Czillei csapását felfognia sikerült.

Úgy látszik — ez a nagy családi gyűrű — (mert az ilyen gyűrűk csupa családi gyűrűk, már akkor, mikor még a zsidó boltjában vannak) — arra van szánva, hogy ha valahonnan fenyegetné még egy egy irígy csapás a derék Hunyadit — ez fogja fel mindet.

Mutatja is, és csillogtatja is.

— Éljen, Isten hozta, Isten hozott édes Józsim — ugráltak fel a régi barátok és ösmerősök közül néhányan, még mielőtt valaki a martyr urat a főigazgatónak bemutatta volna.

— Hát ez a híres tyúktolvaj, ez a lópeczér — súgá egy üstökös kun a mellette ülőnek — haza került; nem tudott odaveszni? Hogy az ilyen tolvaj nem jutott akasztófára. Mennyit rabolt testvéreivel s most martyr! Néhányan, a kik e csöndes üdvözlő szavakat hallották — mosolyogtak, mint olyan jó emberek, a kik a világon mindent megmosolyognak és a kik hitvány önző szivükkel senkiért és semmiért ki nem tennék magukat egy perczig is.

Baranyai József urat meghatotta pátriótáinak szeretete; mindenkinek a nyakába borult, de elsőben is, mint valódi okos embernek, volt annyi esze, hogy a Hunyadi úr nyakába boruljon és egy szivélyes csókkal, a mit még Josefstadtból hozott, bemutassa igaz szeretetét és hódolatát.

Most aztán a legóvatosabbak és legravaszabbak is elővették harsogó éljeneiket. Hisz a főigazgató adott jó példát.

— Szervusz lelkem barátom! — kiáltá Hunyadi urat ölelgetve József úr.

— Isten hozott dicső barátom! — viszonzá hévvel a szeretet jeleit Hunyadi úr — sokat hallottam rólad.

— És én te rólad. Nagyszerű ember vagy. Csókollak.

És újból ölelkezéshez láttak.

Miután e hazafias szivélyeskedésből bőségesen kivette volna részét minden érdekelt fél, s a régi barátság több rendbeli kapcsokkal itt is ott is megerősíttetett volna, az épen napirenden levő tervezet és névsor bonczolásához fogtak.

Egy sovány, sárga veres arczú, gyér világos sárga hajú uri ember volt a jegyző, — kinek vállait többször a legszivélyesebben veregette Baranyai József úr, mondogatva: ah Albert lelkem, csakhogy még egyszer látlak. Varga Pistát húzd ki; — ah lelkem — Hajkó Palit is kihuzhatod — ird oda Ábrist; — ah kedves Albert, csakhogy kitelt az időből, hogy még egyszer — alkapitány legyen Miska öcsém — ah ah — s úgy odaoda hajolt a füléhez, mintha a sárga fejét meg-meg akarná csókolni.

— Halljuk, halljuk! — nyughatatlankodott a hazafi sokaság.

— Felolvasnók talán — szólt — tíz év óta ösmert kappan hangjával, németes kiejtésével, melyhez egy kis zsidós torokhehezet is járult — Hunyadi úr a jelöltek névsorát.

— Halljuk! — sivíták a kétesek.

— Halljuk! — mormogták — a főbb állomásokra aspirálok.

— Halljuk! — követelték a biztosra jelöltek.

— Halljuk! — kiáltotta akkora hangon, mint guerilla kapitány korában, mikor egy éjszaka háromszáz darab lopott ökröt tereltetett be a Baranyai ősi pusztára — József úr, a csak imént kiszabadult martyr.

A sovány sárga uri ember éles csengő hangon így kezdte:

— Mészáros Simon.

– Meghalt — ordítá a tömeg.

Hunyadi úr tudta már, mi ez a rettenetes szó és teljes megnyugvással hajtotta előre bodros hajú fejét — hogy igen.

— Most is hivatalt vadászott a németnél. Pusztuljon.

— Hajkó András — olvasá tovább a sárga hajú.

— Éljen, minden Hajkó éljen!

— Halász Máté.

— Meghalt, perczeptor volt, tovább!

— Bakos Gyuri —

— Le vele, meghalt, minden Bakos meghalt!

És dörömbölt a tömeg, mintha vastag kemény göröngyök hullottak volna egy koporsóra. Még úgy is tett egy-egy hevesebb kún, mintha megrúgta volna a földet a halotton.

— Huszár Péter —

— Éljen. Odább.

— Szathmári József —

— Meghalt —

— Dicső Mihály —

— Meghalt — német volt, eb volt!

— Nagy József, — Baranyai Mihály, — Baranyai Ábris, — Molnár Ferencz, — Süveg Károly.

— Meghaltak! Rothadjon az áruló lelkök!

S óh, hogy rúgták, gyúrták rájuk a földet.

Még Hunyadi úr is mozgatta a sarkantyús magyar lábait.

— De uraim — sáppadozott Baranyai József — az én öcséim s az én testvéreim is köztük legyenek?

— Most még üljenek a fekete földben! — ordíták féktelen dühvel.

— Ha ki tudnak hajtani, mint a fű — tegyék.

A tömeg nevetett és egy része valami alsó rendű hivatalba mégis hajlandó volt benyomni a két Baranyai nevet.

Miután nehány Bach magyart hamarosan fölnégyeltek, és a város négy sarkára kiszegeztek: nevetve, üvöltve, vidáman jártatták kézről-kézre a sörös poha-

rakat, és éltették az élőket, a kik hivek tudtak maradni a nyomorult világban és gúnyolták szidták az ebeket, farkasokat, rókákat, disznókat, tolvajokat, latrokat, hóhérokat, csillagos gazembereket, és tomboltak a tetemeiken, és ölelkeztek, csókolkoztak a sirjaikon, és átadták sziveiket amaz édes mámorító gyönyörnek, hogy a magyarok istene még egyszer elhozta ezt a napot is.

— Éljen Kossuth! — harsogák egyszerre.

Lecsapták a sörös poharakat. Fölemelkedtek székeikről, s könyes szemekkel, örömtől, reménytől, hittől áthatott érzéssel énekelték:

Hazádnak rendületlenül
Légy hive oh magyar!
Bölcsőd ez, majdan sirod is,
Mely ápol s eltakar.

Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt.
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.

A lelkesült tömeg zúgta a felséges ódának minden strófáját, és Hunyadi úr is, a ki az egészből egyetlen verset is nem tudott, úgy tett, mintha mindnyáját ő fúná; mozgatta a hegyes, éles fehér hamis fogait, és forgatta, öblögette, mint a tigris — szájában piros hosszú nyelvét.

Fokosát föl-fölemelte, és villogó szemekkel kereste az ellenséget, és kész lett volna fölhevülésében minden asztalt, széket és ablakot összetörni, és megmutatni, hogy milyen a magyar, mikor igazán tetőtől talpig magyarrá lett.

Mint egy égi sugalatból — előre szökött, és fölkérte az egész társaságot az otthon maradt hivekkel együtt, hogy ma estére mindnyájan — jelenjenek meg a nagy vendéglőben, melynek czíme mától fogva, örök emlékezés okáért legyen a «A kún követhez.»

— A kún követhez kiabálák — éljen a kún követ, Hunyadi Gusztáv a nép embere! — kiabálá egy vas-

tag lakatos, ki ez által remélte a nagy kórházi új munkát elnyerhetni.

A közönség — bár ebben megállapodás még nem volt — ennyi illedelemből és a nagy vacsora iránti elösmerésből földobta a szót, hogy tehát — Éljen Nagy-Kakasd országgyűlési követe: Hunyadi Gusztáv!

Ez a szó — mint a hömpölygő áradat, mint a partját törött zuhogó Tisza, rohant utczáról-utczára, és zúgott a László palota, — és egetverő kiabálással üvöltött a Hunyadi kastély előtt.

Néhány nap mulva minden utczasarki épületen és minden vendéglőn, kávéházon ott pompázott piros fehér és zöld betűkkel:

— Éljen dr. Hunyadi Gusztáv, Nagy-Kakasd országos képviselője.

És míg egyfelől a Baranyai-nemzetség házról-házra járt, és aláírásokat gyűjtött a sehonnai, jöttment, uborkafára fölkapaszkodott, zsidó báró Schwindler ellen, és összekaparászott minden bűnt, ocsmányságot, csalást, házasságtörést, erkölcstelen kalandokat, melyek a régi Schwindler névhez voltak ragadva, és felhoztak minden érdemet, erényt, dicsőséget, a mi csak egy igaz martyrt megillethet — bátyjuk, a vitéz ezredes, Baranyai József tiszteletére és magasztalására: addig a László familia utóbbi komor életét is kezdte valami jótékony napsugár megfényesíteni.

Némethné született László Amely néni újra fellélekzett, mert bátran járni mindenfelé, s az elvesztett báró czím helyett egy hasonló szép, mert egészen ujdonat új, czímet használt: a képviselő, a követ czímet.

Egyes családok azzal vannak megáldva a jó istentől, hogy magukénak mondhatnak egy oly áldott teremtést, ki örömeiket féktelen örömével megszázszorozza, és bánatukat, gyászukat legmélyebben érzi. Amely néni szive teljességéből tudta élvezni a fényes bárói czím minden ahhoz tartozó kiváltságát, a díszt az utczán, ha Vilmával, vagy Gusztival ment; az előkelőség büszkeségét, ha alsóbbrendű látogatókat fogadott; a dicső-

séget, mikor egy-egy kevély ajakról hallhatta: a báróné, a báró, a báró ő méltósága itt, a báróné ő nagysága ott! Ily örömök erősebb felfogására csak egy-egy nagyságos ártatlan életet élő özvegy hölgy, vagy egy már soha többé férjhez nem menő és nem is kivánkozó időses kisasszony képes.

Tudom, hogy képes volna erre a vén Popovics Nina a Gábor-utczában és képes az öreg szürke hajú, igen sok új ruhával biró Jánosfi Anna és Mária kisasszony; igen képes az özvegy Varga Alfonzia itt mellettünk — óh és mind ama nő, kinek egykori szép rózsáival együtt még nem hervadt el szebb reménysége egy életteljesebb jövő iránt.

László Károly úr is kisétált az utczára s a mit régóta nem tett: elfogadta az üdvözlő tekinteteket és köszöntéseket és hajlongásokat és tiszteletteljes bókolásokat, melyeket napnál világosabban meglát az ember, mikor erre nézve üt az óra.

László Károly úr kijebb ment, kijebb kijebb; belebb belebb az emberek felé. Jól esett, becsületes érzésű megcsalt szivének, hogy az Ég a magasból egy bátorító sugárt küldött — azon csodálatos vígasztaló szóban, hogy: éljen Hunyadi Gusztáv Nagy-Kakasd országos képviselője.

Reá mondta magában, a nélkül, hogy talán tudta volna, mit cselekszik, hát éljen! Legyen becsületes ember és törekedjék, hogy a bárói czímet okvetlenül megszerezze. Akkor tudom — fűzé odább gondolatait, épen úgy, oly édesen, mint a rongyos, éhes vándorló legény az országúton, a ki talpatlan csizmáját megkimélés szempontjából vállára akasztja, de azért a jövőtől el is várja a kárpótlást, fűzé odább a megsoványodott, megvénült, megőszült gazdag László Károly úr szép gondolatait — már a milyen szépek egy gonosz uzsorás szívben sarjadzhatnak, mert talán ott is serkedhetnek — és elmélkedék a sors szeszélyességéről, mely sokszor úgy tesz az emberrel, mint a lapdázó gyermek: nekem int — és másnak hajtja a lapdát.

Abban összpontosította derültebb morálisabb eszméit: ő mégis jobb lehet talán? Lám, hogy törekszik a László-család érdekében. Szép — szép!

Majd majd; mormolá e szavakat, szinte oly biztos, nyugodt érzéssel, mintha csak kész pénzt olvasott volna.

Egy kis körültekintő sétát tett kedves szülötte városában, mely hosszú időn át uralkodási székhelye volt és csak az utóbbi, rossz, ingadozó esztendőkben vált előtte: csalárd, erkölcstelen fészekké.

Nem lett valóságos főnök soha!

De mily jó, most vesztesége annál kevesebb.

Veje sohasem vette föl a bárói czímet, hátha most mint országgyűlési követ — ki tudja?

Sokat hallott a Schwindler csalásairól, de mivel szemtől-szembe ezt senki se merte neki mondani, hogy: a vőd egy hitvány csaló, egy ilyen és olyan; és mivel a Galicziából, Morvából érkezett szives felvilágosító értesítések mindig a Schwindler — most már Hunyadi úr okos kezein mentek keresztül; és leánya soha se szólt egyet is, se neki, se másnak a kéjutazás alatt történt szóváltásokról; és mivel a jó sors nem engedte, hogy egy lelkiismeretes hivatalnok, egy mélyen érző apa, a kinek csak egyetlen egy gyermeke van, egy szeretett leánya, a ki báróné is, és nem is — nem engedte, hogy annyira megszomoríttassék, mely szerint minden kellemetlen dolgot, mint a földig leégett ember egyszerre szövevényestül, ágazatostul megtudjon: tehát abban a szerencsés helyzetben volt állandóan, hogy ha akarta a vejét egy országos akasztani való gazembernek tartotta, és ismét, ha úgy esett jobban lelkének, hát egy főembernek, egy bárónak, a kiből még igen sok kikerülhet.

Egy perczre fölvetem azt a kérdést:

Mely após az, a ki midőn olvassa, hogy ez s ez — a ki nem más, mint a tulajdon vőm — országos képviselő, a mi családunkból még soha sem volt — hogy ne érezze az öröm kellemes zsibongását szivében?

Mert mi egy követ, képviselő?

Első ember a városban, a megyében és csak a szerencsétől függ, hogy igen igen nagy darab helyen első legyen.

László Károly úr így felelt, — tehát felette józan okossággal — a kérdésre.

A hány sarokról és épületről le lehetett olvasni, hogy éljen Hunyadi Gusztáv, Nagy-Kakasd országos képviselője: hát ott mindenütt megállt és elolvasta.

És mint a pohár borok a mint növelik a mámort: úgy növelték e kedves ismétlő olvasások a hivatalból kiesett ember örömét, újult reményeit — mert ilyen ritka szerencsén minden feleségnek örvendeni kell.

A feleségen meg is látszott az öröm, mert, veje ura életéből ő is csak annyi formát tudott, mint férje, de Vilma a báróné lehajtotta sárgás fehér arczát, mintha reá, a szerencsés Hunyadinéra az egész éljenzésekből egy betücske sem tartoznék.

László Károly úr megállott, s egy jó messze pontról élesen oda szegezte leányára szemeit.

Komor volt a báróné és bús.

De mit komorkodik? Hát nem ahhoz ment, kihez akart? Nem mondta, hogy tud mindent és még se fél, sőt épen azért megy a báróhoz, tépelődött kínos gondolatok közt az apa.

Oh Vilma nem a báró élettörténetét látta és tudta akkor, hanem csak a szegény Márton Sándorét, az ő sértő szavait, az ő kegyetlen eljárását.

A kik látták — a lakásából egy idő óta ki sem buvott — László Károlyt: nem hiszem, hogy elképzelhették volna: mit csinál?

Mert ugyanis mit csinált?

Épített.

Ácsok nélkül, kőművesek nélkül és a világ minden huza-vona drágás mesterembere nélkül. Gyorsan, sebtiben, hatalmasan.

Hunyadi felveszi a bárói czímet, mert az most már nem lesz nehéz dolog; ő újra hivatalt kap a veje által,

szebbet, díszesebbet, mert van elég s egy csomó irígy, rongyos kevély embert, a ki csúfolni merte: megtanít úgy a maga módja szerint. Hej! milyen mód volt az!

Nevetéstől szinte elszokott — (mert a dölyfös ember, ha bukik, hamar elkomorodik —) ajkait mosolyra vonta, és egyre bátrabban mert az emberek — a buzogányos, fokosos, sarkantyús, mentés, attilás, kucsmás, csákós, kolcsag tollas emberek elbizakodott arczába tekinteni.

Bámult különben, hogy ennyi magyar ember honnan tudott oly hirtelen előteremni, mikor az előtt mind német volt. Már ő is magyar volt, sőt úgy a reménységben válogatott is a szebbnél-szebb magyar hivatalok között.

— Éljen, éljen, — hangzott innen-onnan egy-egy korcsmából.

Ő tudta, hogy ki éljen. S mosolygott.

Nem tudta megállani, hogy titkon jót ne nevessen azon a bolond kúnon, magyaron.

— Hogy nyomtuk, gyűrtük, préseltük, s mégis, hogy ragaszkodik . . . mormogá magában. — Jó nép, jó természet!

Felsétált a leányához — a bárónéhoz.

Ott találta a feleségét is, mert mindig ott találhatta.

— Halljátok, — szólott oda hozzájuk enyhébb, lágyabb hangon, mint szokott, — Guszti követ lesz!

Megsimogatta leányát — mert csókolni nem merte — és megcsókolta feleségét, mert a simogatáshoz nem volt elég külső hatalma.

Oh, mikor valakit csak megsimogatunk, a kit csókolni szeretnénk és megcsókolunk, a kinek a simogatást is soknak tartjuk!

Lehet, hogy ez a mondás a László úr kemény fejét is megjárta, mert bár ő örvendett, de azt nem merte követelni, hogy mások is azonnal örvendezzenek az ő kedveért.

— Guszti követ lesz, szép; akkor Pestre fogtok menni leányom.

És vizsgálta leánya arczát, melyen a fényes ígéretekre egyetlen vonás se változott.

Sétált fölebb alább a szőnyegekkel beborított s grófi fénynyel bútorozott szobákban s latolgatta a szerencsés változásokat, melyek okvetlen be fognak következni. S nézte leányát, hogy mikor fog örülni az is.

Most már tud mindent — de *arról* soha sem szól.

Nem lenne-e jobb, ha az ember egészen őszinte lenne mindig? Nem lett volna helyes és szükséges, hogy Vilma akkor, mikor Hunyadi úrnak saját szájából hallotta meg a valót, a rettentő aláváló ámítást, a legközelebbi állomáson kiszáll, hazajő és elmondja apjának, anyjának, hogy megcsalták, és én is kegyetlenül megbünhődtem hibámért, de szabaduljunk e szégyentől, még lehet; szakítsuk szét a gyalázatos háló minden szálát, valljunk be egymásnak mindent az utolsó sértésig, félreértésig, s talán isten mindent megbocsát, és mindent visszaad?

Nem, nem! Ha már megindultunk, csak menjünk.

Kedves a haragvó szívnek a nyomor; édes a megsértett hűségnek a gyűlölet; vígasztaló az az örvény, mely szégyent, megaláztatást egy percz alatt eltakar, (ha el tudna takarni); fölemelő az a büszke öntudatra: jól cselekedtem, mert másként nem tehettem. Az isten, a ki odafent van, jól tudja azt!

Vilma érezte atyja éles fojtó tekintetét — és fölvetette szemeit.

Egy szempillantásban találkozott a két megtört lélek heve, búja, esdeklő kérése: leányom szerencsétlenné tettelek — bocsáss meg. Apám, boszút állottam erőszakoskodásodon: bocsáss meg!

Nem, az a szív, a mely elfogadta, már sokkal daczosabb, semhogy attól az égető, porrá tevő örvénytől csak egy vékony hajszálnyira is eltérjen.

Mit akart az apa?

Mint régen: oda rohanni leányához, s nehány durva, féktelen szóval kidobni égő szívéből, a mi fáj. Mit komorkodol? hol az eszed? mit akarsz? szólj? mit

gyötresz örökös hallgatásoddal? Mi van a szíveden, mondd el? Lássam, ha vádolsz, mivel vádolsz? De legyen egyszer már vége e borzasztó makacskodásoknak. Tűrj, mást is ér csalódás. Vedd a dolgot, úgy a hogy van, én is úgy veszem, és ha élni akarsz: örvendj. Eleget adott a szerencséből — adj hálát istennek. Én is megadtam magamat, és mától fogva örvendeni akarok. Részt akarok venni ezekben az új örömökben. Ha szabadság van: illessen engemet is; ha megfordult a világ: fordulok én is. A nap mekkora hozzám képest, és még se szégyenli magát, hogy majd alattam, majd felettem van. Mindenkinek forogni kell, a míg él. Már bizony leányom akármi történt, s akárhogy történt: forogj, fordulj, ha élni akarsz.

László úr azt gondolta: elmondja ezeket élő szóval is.

Nem mondta el.

Miért nem?

Ki akadályozta meg? Felesége, leánya, oda lent a zúgó tömeg, mely egyre ordította: éljen Hajkó András a főbiró; Sebestyén Mihály az árvák atyja; Hunyadi — a követ —!

László Károly úr, miután mindent megpróbált, hogy szavakba szedje legfontosabb gondolatait — és nem tudta, még egyszer-kétszer, mint egy narancsot, vagy tekercs fügét — oda dobta az asszonyokhoz:

— Guszti bizony követ lesz — hm! — s távozott.

Vilma — halk mormogással fogadta apja köszöntését, de egy fél tekintettel se nézett utána.

— Leányom, — szólt nehány perczn yi hallgatás után az édes anyja, — nagyon hidegen bánsz az apáddal.

— Én, anyám? — mélyedt égő szemeivel a leány anyjára, — én nem bánok vele sehogy.

— Vilma!

— Mit akar édes anyám?

— Apád nagyon szeretett.

— Oh tudom!

S kínos mosoly vergődött a még mindig szép fiatal nő ajkain.

— Leánykorodban nem úgy bántál vele.

— Én most is leány vagyok.

— Az anya megdöbbent e különös szóra.

— Hogy volnál?

— Igen anyám.

— De férjed?

— Nekem nincs — —

És hullani kezdtek az ifjú nő könnyei.

— Hát nem esküdtél meg előttünk?

— Meg. Hagyja el édes anyám, ha szeret: erről ne kérdezzen soha.

Vilma fölkelt, magára hagyta anyját, s mintha valamit keresne szobáiban: sokáig, sokáig elzárkózott.

Zörgés, lábdobogás, erős emberhang hallatszott.

Hunyadi Gusztáv úr jött haza daliás magyar ruhában, mint egy ősi Árpád vezér — nehány főfő barátjával.

Nyájasan üdvözölte anyósát, mint olyan ember, a ki csak egyetlen egyet ismer: a tiszta tökéletes boldogságot.

VI.

(Az előbbi rész folytatása, vagyis: megválasztják a követet és nagyszerű fáklyás zenét adnak.)

Láttál-e már, édes olvasóm, olyan szennyes, elrongyollott, piszkos írást, melynek első két lapján körülményesen ki van fejtve prókátorosan, pontokra szedve valamely legyűrni szándékolt embernek, teszem azt egy szerencsétlen papnak — most azonban egy előkelő férfiúnak élete — egy igen okosan kitalált czím alatt? teszem azt *Obscura camera* alatt? A két első lap adja a *curriculum vitae*-t; a következő megszámozott lapok tartalmazzák szép rendben a feladást, elcsapást, bebörtönözést ohajtó, sürgető, sőt ezt fenyegetések mellett is követelő tisztelt egyének, urak és úrhölgyek, polgárok és polgárnők, szántóvetők és szántóvetőnők névsorát. Nem láttál?

Istenem uram, reszket a kezem és alig tudom megállani, hogy egy ilyen ocsmány obscura camerát elő ne vegyek, a mit czudar papok és még czudarabb professzorok gyártottak álnevek alatt egy nyomorult pap ellen, egy nagy eklézsia nevében — a szentséges isten dicsőségére. Ah reszket a kezem, és a fejem szédül.

Ha valaki, a kit szinte üldöztek éveken keresztül a legkiszámítottabb gonoszsággal, ártatlanul, papok és czudar, kősót áruló professzorok üldöztek, megbélye-

geztek, meggyomroltak bibliai mondásokat énekelve, méltóságos és tekintetes urak, és t. cz. polgárok, kegyetlen olthatatlan haraggal, a szentek örömére, mint Arbucz, a derék Arbucz atya; ha valakit törtek már kerékbe ilyen új módi keresztyén evangeliummal, és mikor már a nagy lába ujját leszedték, a térde kalácsát szétroncsolták, nehány oldalbordáját beljebb szorították — egy kis időre kieresztették pihenni, mint a szárazmalmot húzó vak lovat; és az ilyen elgémberedett szív szeretne bele tekinteni egy másik obscurába, a melyben nem róla van szó, hanem a Vasról, vagy a Lénártról, vagy a Domokosról, vagy a Gerőről vagy a Kősófalvi Béláról: hát kérem nézzen bele ebbe a kis, húshozató tisztaságú papiros könyvecskébe, a melyet a Baranyai testvérek hordoznak házról-házra dr. Hunyadi Schwindler Gusztáv Bach huszár dicsőségére és olvassa el az életrajzot és olvassa el a nagykakasdi intelligenczia és polgárság névsorát.

— Ah istenem! — kiáltasz fel — hiszen ezek itt mind a Hunyadi úr régi jó barátai! Borzasztó! — hát van ilyen nép valahol? Lehetetlen!

— Jó napot! lelkem drága tekintetes professzor úr! — visítja inkább, mint mondja Baranyai Mihály úr két bizalmi férfiú komoly társaságában, ugyan azzal a széles, egészséges arczczal, villogó szemekkel és barátságos mosolylyal, melylyel és melyekkel a keresztelőn vendégeivel beszélt. — A professzor úr senkinek sem adós?

— Nem.

— Mindig független magyar ember volt?

— Az.

— Nem volt kénytelen az istenverte Bachját szolgálni, mint én is valami kevés ideig (vagy tíz esztendőcskéig).

— Nem.

— A professzor úr esmeri József bátyámat az igazi gyémánt lelkű és arany szívű hazafit, a ki a hazájáért akasztófa alatt is állott és a ki tíz évig vagy még tovább ült a német tömlöczökben.

— Esmerem.

— Lelkem aranyos professzor uram, valami szép bárányokat hajtatok a szép füves udvarába a Károlykának.

— Köszönöm, biz itt elférnek. Tehát? De tessék menjünk be.

— Hát azt se bánom, bemenjünk. No itt ám a sok könyv. Tyüh! mennyi könyv! a ki ennek a sok könyvnek a czímét tudja, már tudós ember. Úgy-e nem is kell több, csak a czíme? Persze, persze — nevetett Mihály úr — nekem még a sok haszontalan czíme se kellene. Tudósoknak való, mint a lelkem jó professzor úr. Jaj professzor úr czudar dolog akar készülni.

— Ugyan?

— Nem tudja? Olvassa ezt a lapot.

Mihály úr addig lábujjhegyen beszökdécselt a szomszéd szobába.

Ott egy ferde fogú, vénes asszonyság fényesítgette nagy szorgalmatossággal a szemöldeit egy tükör előtt, úgy 10 és 11 óra között, s készült, hogy a kis tégelyek titkaihoz is nyúljon.

— Ah! — sikoltott a professzorné és futott odább az egész tükörrel és hozzátartozóival. — Olyan nagy fluxusom van — hangzott a védelmi szó.

Mihály úr, mintha mi se történt volna, illedelmesen visszahúzódott és várta a hatást, a mit a jól szerkesztett Obscura Camera teendett.

— Csúf dolog, — mosolygott vidáman a professzor úr. — Igazán meg van írva. Ki írta?

— Hörcsögbajusz a sógorával.

— A ki a másik Camerát.

— Az az. Pappá teszszük érte a vén pap helyett. József bátyám megigérte neki. De úgy-e talál?

— Nagyszerűen.

— A Jóska doktor is velünk van. Ő fogja megtámadni. Rettentőn támad az egész rokonságával. Temérdeken leszünk. Ide tessék írni a kedves nevét, ide mindjárt a méltóságos Borona János neve alá.

— De ezek borzasztó bűnök, — taglalgatá a professzor úr.

— Oh csak az apraja. A fogasával csak ott állunk elő, a helyszínén. A két Borsai leány, a Talléros csizmadia felesége, az elsikkasztott előfizetési pénzek, a bálpénzek, a mikkel soha se számolt, a titkos spiczliskedések, a miknek következtében annyian megülték a tömlöczöt — napfényre fognak kerülni; mikor Vashámory a felesége ágya alatt kapta és korbácscsal kergette egész a Harnócz csizmadia istállójáig — ezek mind gyönyörű pontok. Köszönöm, köszönöm, drága professzor úr.

— Kihagyott a takarékpénztári igazgató választmányból, — mormogá a professzor úr, — érezze, kit bántott.

— Ebből a városból pusztulnia kell neki. Egy jöttment galicziáner legyen a mi követünk; az vezessen bennünket az orrunknál fogva; ő hozzon nekünk törvényeket, a kinek az apja valahol gyufát árult, szappant és szalagot? Nem is báró, kutyának való! — az apósát is megcsalta. Nyakig van adóssággal, Bécsben tartozik, Berlinben tartozik, nagy bankoknak tartozik. Csaló, hazug, szédítő. Lehúzzuk — én, én húzom le a pofája bőrit. Még hozzám is elszemtelenkedett, bekönyörögte magát a házamba komának. Puh! de megállj!

Miután a bizalmi férfiak egy pár pohár professzori szilvóriumot felhajtottak volna: eltávoztak, hogy mindezeket másutt másképen hol borsosabban, hol paprikásabban tálalják fel.

Szaporodtak is örvendetesen az aláírók. Élők, holtak, idegenek beirattak egyaránt. Inasok és napszámosok úgy helyet foglaltak e művecskében, mint a város legérdemesebb, hivatalból kiesett urai, avagy hivatalba vágyó urai.

Nagy, kellemes mozgás verte fel a várost. Minden vendéglőben, korcsmában, kávéházban muzsika szólt és a választók tanácskoztak; a vörösek a martyr mellett, a zöldek a *nép embere:* Hunyadi Gusztáv mellett.

A Hajkók, Ugodiak, Huszárok, Mocsyak, e nagy magyarok, e lelkes Kossuthisták mind a Hunyadi oldalra tódultak; a Halászok, Stuckmandlik, Hayermayerok, Mészárosok, Bakosok, Szathmáriak, Nagyok, e nagy németek, bachisták a Baranyai József részére gyűjtötték a híveket.

Hát Harkai bácsi hol volt?

Ő a Hunyadi öcsém részén volt, mert betették a listába régi szenátornak. És a sok szép tiltott levél az emigránsoktól, a Kossuth kebli barátjaitól nem zúdult fel, mikor látta, hogy Harkai bácsi olyat pártol, a ki — —

Az emberek néha olyanok, mint az egerek, nem a szekrényt nézik: csak a finom kis sültecskét és maradék tésztácskát. Van annyi józan eszük.

Oh Harkai bácsi most olyan víg, de olyan víg.

Meglátogatta Hunyadi úr és tovább egy félóránál időzött a házukban.

Mit akart? mit beszélt?

A fényes magyar díszruhájában, a melynél magyarabbat Battyhányi gróf se viselhetett, meghajtotta magát Harkai néni előtt és mintha egy nagyúri dámával állana szemközt, lehajolt majd a földig és kezet csókolt. Bellának pedig gratulált, mint a ki a legderekabb ifjú doktorok egyikének, az ő igen tisztelt barátja, dr. Márton Sándor úrnak a jegyese.

Bella, a szép Bella, a szép telt, piros egészséges arczú, tündöklő kék szemű, szegény és már nem olyan fiatal, de annál boldogabb árva leány vidáman fogadta el a felé nyújtott kezet, mert szíve csordultig volt az örömmel — eszébe se jutott, hogy az a síma keztyűs kéz, a mit kezébe vesz — a leggonoszabb emberek egyikének a keze.

— Tehát szabad gratulálnom?

— Köszönöm, igen.

Volt a nyugodt boldog válasz.

— Én pedig — fordult a hosszú fehér szakállú mosolygó öreg Harkai felé — elhoztam a régi szenátorságot. A párt felvette bátyám nevét a listába, én lel-

kemből akarom; ellenmondás nincs és nem is volt, a hűségnek meg kell jutalmaztatnia — azt hiszem —

És nézte éles szemeivel azt az örömet, mely a két öregnek, s a szép Bellának szemeiben lobogó lánggal ragyogott.

— Semmi köszönet édes bátyám, kedves néném, szép kis hugom — én legnagyobb örömömet mindig abban találtam, ha ott lehetett szerencsém megmutatni, hogy ki vagyok — a hol félre ismertek.

— Mi soha! — borult a végetlenül boldoggá tett öreg, sovány, erőtlen ember hetven esztendőjének nyomorával, nélkülözéseivel, súlyával a deli magyar ruhás Hunyadi vállaira — oh mi —

— Igen — törülgeté Harkai néni forró, patakzó könyjeit — mi tudtuk —

— Hogy a drága öcsém uram, a méltóságos — —

— Csak öcsém — ezzel ajándékozzon meg. Úgy bátyám uram —

— Mindig nemes szívű ember volt.

— Talán fogok is maradni.

S erre jó kedvvel nevetett Hunyadi úr.

— Mivel, oh mivel kináljuk meg. Kapkodott ide is, oda is a felollózott vásznak és kelmék között Harkai néni.

Bella mélyen elpirult, mert tudta, hogy igen bajos volna csak egy pár szép almával is előállani.

— Semmivel édes jó néni, csak azzal, hogy győződjenek meg, hogy én sorsuk iránt mindig a legmelegebben érdeklődtem és ezt sokszor . . . Csöndes halk kopogtatás szakította félbe a Hunyadi úr szivélyes ömlengéseit.

A kis kopasz fejű, ősz bajszú és szakállú Márton úr lépett be, kezében egy széles, sötétszürke kalappal, melyet ezelőtt csak pár héttel is az ifjabb Márton úr dús, tömött hajú fején látott Nagy-Kakasd.

A divatos elejű sötétzöld kabát, mélyen levágott szalon mellény és jól felgyűrt koczkás nadrág, sőt a kissé elnyűtt laktopán is arra vallott, hogy hála a terem-

tőnek vannak még helylyel-közzel becsületes jó fiúk, kik örömüket találják abban, ha atyjuk szépen öltözködik.

A divat ugyan most már kezdett erősen magyar lenni és a föllelkesült nép kezdte az ilyen német ruhás emberkéket jól megdobálni: de Márton úr mit sem félhetett, mert ő a doktor úr apja. Volt azonban e derék öreg úron is egy szép magyar darab, széles ezüst rojtú fekete nyakkendő, a Bella ajándéka.

S mint mindenki a hogy érzi, melyik darab ruha rajta a legelőnyösebb, s azt állítja előtérbe: Márton úr is ezzel a fényes nyakkendővel hajtotta meg magát a mentés attilás, sarkantyús fődoktor úr előtt.

Hunyadi úr felugrott, megmarkolta az öreg ember kezeit, s kifejezte, hogy ennek a találkozásnak oh mily tiszta szívből örül.

— Fogadja kedves Márton bácsi szerencsekivánataimat, épen most tudám meg a legbiztosabb forrásból az örvendetes eljegyeztetést — tehát elfogadja?

— Elfogadom Méltóságos úr.

— Ennek nagyon fog örvendeni nőm. Reménylem most már a régi baráti viszony visszaáll köztük Bella hugom.

— Oh én sohase haragudtam, — válaszolt élénk pirral Bella.

— Vilma is, nem mult el egy nap, hogy ne emlegette volna szeretett, legkedvesebb barátnéját. Ezerszer kifejezte előttem, mennyire szerencsétlennek érzi magát, hogy boldogságában épen az nem vesz részt, a kihez legédesebb napjai emlékei vannak kötve. Most már ez az akadály is el van háritva. Nagyon nagyon boldog vagyok, hogy a szép és biztos hírt én vihetem meg. Hát azt szabad-e tudnom, hogy az esküvő mikor lesz?

— Azt... és vidám mosolylyal nézett Harkai úr nejére.

— Természetesen — hajlott az öreg Márton úr is leendő nászasszonya felé. Régen tehették fel azt a kér-

dést, a melyre Harkai néni olyan boldogan felelt volna meg, mint erre.

— Szeptember 14-dikén. Mi is akkor esküdtünk.

— Akkorra Harkai bátyám már rég városi szenátor lesz.

— Hogy? — kérdé Márton úr.

— A jó fődoktor úr belehelyezett a jelöltek sorába. Igen, azt mindig tudtam, hogy a sors ezt megadja nekem. Visszaülök még egyszer régi asztalomhoz; még egyszer referálhatom az árvaügyeket; mennyi kérdést fogok tisztázni. Meg fogja látni a város, hogy még nem öregedtem meg, hogy birom a munkát. Ah, ah! — —

S a vén, aszott, sovány, ősz ember félre fordult, hogy örömkönyjeit letörülhesse.

E nagy és általános öröm közepette, melyben boldog mosolyok és forró csókok váltattak nők és férfiak között, Harkai, Harkainé, Márton úr és Bella között, Hunyadi úr elérkezettnek látta a legalkalmasabb időpontot, mikor díszmentéje selyemzsebjéből egy csinos kis papiroskönyvet elővegyen.

Elővette, s áthatott, régi, ravasz, fakó arczával oda terjesztette Harkainé néni elé.

— Merhetem-e hinni, hogy kedves asszonynéném engem nem tartott rossz embernek?

— Én soha sem tartottam.

Ugyan-e kérdéseket Hunyadi úr a társaság többi tagjai előtt is föltette. Hasonló feleletek hangzottak.

— És most egy igen nagy szivességet fogok kérni a jó Harkai bátyámtól. Csak ezzel az irónnal tessék ide jegyezni a becses nevét. Nagy nap előtt állunk, választás előtt. Össze kell fognunk, hogy a párt diadalmaskodhassék. Át kell menni minden jelöltünknek. Azután jő a követválasztás — az lesz az én napom.

Hát mit csinálhatott volna mást Harkai bácsi, mint aláirta azt az irást, a mely igazolta számos aláirásokkal, hogy Hunyadi a legjellemesebb, legfeddhetlenebb, leghazafiasabb emberek egyike a kún földön, büszkesége Nagy-Kakasdnak. Mindig igaz magyar volt, an-

nak ismerte a város minden rendű polgára és polgárnője, és egyetemlegesen, megbotránkozással visszautasítunk minden oly alacsonyságot, mely Hunyadi Gusztáv jellemére a legcsekélyebb foltot is akarna dobni.

És Márton úr is aláirta, és Harkainé is aláirta, és még a szép, a jó Bella is aláirta. Es ha egy kicsit előbb érkezik dr. Márton Sándor úr, hát nem lehetetlen, hogy ő is aláirja.

Hogy mit csináltak Harkai bácsiék, csak akkor vették észre, mikor egy óra mulva a Baranyai testvérek is betoppantak, és vádjaikat a Camera obscurából felolvasták.

Borzasztó dolgok voltak azok.

Rázták is a fejüket az urambátyámék, de már nevök a Hunyadi Schwindler becsületességét erősítő okmány alatt pompázott.

— No Harkai bácsi — vetette oda durva hetykeséggel a szót Baranyai Mihály — legyen rá készen, hogy ebben a városban, de még csak irnok se lesz soha.

— De öcsém! — tette össze kezeit a szerencsétlen öreg ember.

— Vége. Pártunk győz, s akkor Harkai bácsinak el kell esni. Ezt jegyezze meg Márton bácsi is, mert a fiát még borbélynak se teszszük meg. A mit vetettek, csak arassák — arassák, arassák — hadará Mihály úr a szív embere, rettentő dühvel, habozó ajkakkal.

Oda lett az öröm, minden édes méregkeserűre fordult. A reménység csak mint a szakadozott felhő úgy libegett, rongyollott a Harkai ház fölött. Ize, kedvessége ettől fogva mindennek elveszett.

Ilyen kínzó gondok és aggodalmak között jöttek el a választási napok. Nagy, öles, sőt két öles szélességű nemzetiszín zászlók lobogtak a tanácsház, nagy vendéglő, László palota, Hunyadi kastély, Hajkó, Ugodi, Sebestyén, Bakos, Hayermayer, Baranyai, Stuckmandli, Bokodi és annyi meg annyi igaz hazafi házain; és száz meg száz apró zászlócska lengette röpkedő szárnyát a

kisebb hajlékok tetején. Muzsika szólott mindenütt; emberek jártak-keltek kurjongatva, éljenezve az utczákon, tele üvegekkel, kokárdákkal, vörös és zöld tollakkal, itt-ott fehér tollakkal is. Minden beteg, minden haldokló kivitette ágyát az udvarra, hogy lásson még egyszer szép világot, a milyen régentén volt; minden szív elfelejtette haragját, bánatát, csak arra gondolt, hogy ő is a piaczon legyen és válaszszon, vagy lássa, kit ér a szerencse. Hogy várta ezt a szép időt Harkai bácsi 1849-től fogva, hányszor imádkozott, hogy hozza már az isten; hogy engedje meg, csak addig éljen, míg egyet a szíve mélyéből kiálthat, hogy éljen a magyar!

Most itt van. És nem tud neki örülni.

Ma a követet választjuk.

Két jelölt van: Baranyai József és Hunyadi Gusztáv. Van, az igaz még egy harmadik is, a vén hetven esztendős Ugodi Sándor — de azt csak egy-két ember akarja.

Megindult a választás. Délelőtt 9 óra.

Tódul a nép.

A nagypiaczon emberek sorakoznak, ember ember hátán. Egy asztalon ott áll Csikvári József a hasas doktor, pápaszemmel, nyirott szakállal, piros, kövér arczczal, erős, érczes hanggal, mely messzebb terjed, mint a nagy harang — és beszél.

Mellette állanak a Baranyaiak, Hayermayerek, Stuckmandlik, Wolfok, Rundok, Rándok, Bakosok, Szathmáriak, Zalaiak, Balások, Dicsők — és sokan, sokan, vörös tollas magyar kalappal és rettentő fokosokkal.

— Schwindler — kezdi Csikváry József úr.

— Le vele, le Schwindlerrel, itt az igaz hazafi, éljen Baranyai József, a mi követünk.

Csikvári úr tele torokkal mond el rettentő bűnöket Schwindlerről, és még telibb torokkal adják tovább rettentőbbekké növelve.

A Hajkó portán a Baranyai élettörténetét éneklik.

Verekedés, ablaktörés, ordítás, nyögés, sikoltozás tölti be a levegőt.

Délután hat órakor egy hosszú, fekete szakállú ember jelenik meg a tanácsház erkélyén és lekiáltja, hogy: szavazott képviselőre 1875 egyén. Ebből kapott Ugodi Sándor 1063 votumot.

— Éljen! éljen! éljen! — hangzik az egetverő kiáltás.

— Hunyadi Gusztáv.

— Schwindler, Schwindler — —

Folytatja a fekete szakállú ember:

— 512 votumot, és Baranyai József kapott 300-at. E szerint Nagy-Kakasd országos képviselője — —

— Éljen Ugodi! éljen — —

— Ugodi Sándor, — kinek is még a mai napon egy bizottság át fogja adni a megválasztatásról szóló jegyzőkönyvi kivonatot.

László Károly úr, ki épen a nagy piaczon sétálgatott díszes magyar öltözetében, és szakadozó sóhajtásokkal és hulló verejtékkel leste vejének megválasztatását — mintha valami éretlen napszámos rettenetesen pofon ütötte volna a multheti dolgokért — majdnem szaladva, de igen kimerülten kanyarodott be egy kis utczába.

Sietett leánya felé, pedig nem igen volt miért.

— Megbukott az urad — dobta oda a szót leányának.

Vilma mosolygott.

— Majd nevethetsz még. Ha hozzá mentél erőnek erejével, hát csak mulass leányom. Én Márton Sándort akartam. Most nem a te uradat gyalázták volna. Ugyan hallhattál volna szépeket! De meg is bukott.

László úr a jelentés után eltünt.

Kiment a pusztájára.

Alig alkonyodott — piros fény áradt a piaczról a szomszéd házak és utczák felé.

Temérdek fáklya füstje, lobogása!

Elől a banda, utána a diadalmas Ugodi párt; a Ba-

ranyai és Hunyadi párt is odacsapódva mint kisebb vizek a főmederbe, a természet örök szép rendje szerint.

A Rákóczi induló hatalmas hullámain rengett odább az óriási közönség mind ünnepélyesebben, lelkesedettebben.

Csikvári úr volt a szónok, mert ő csak orvostársát akarta megbuktatni.

Baranyai József a főbiró lesz. Azért békeség.

De ott megy Baranyai József is testvéreivel, pártja fejeivel, a vén igaz kún tiszteletére.

— Éljen! éljen! — reszketteti meg a levegőt, a szívek mélyéből kitörő kiáltás, — éljen Ugodi Sándor képviselő! lássuk, lássuk!

Ott áll a vén ősz ember a kapu előtt egy kövön.

Ősz fürteit lengeti a szél, könyektől borított arczát beragyogja a fáklyafény; mellette áll leánya, a kit egyszer Kossuthért megvesszőzött a német. Úgy mosolyog, mint egy szent — és reszketve omlik apja vállaira.

Lobogjon a fáklya — oh mégis higyjen a szív!

VII.

(Az első nap.)

Az élénk, mozgékony, derült, munkálkodó, tervező embert, ki jól ett, jól itt; ha úgy került, nagyokat nevetett; szépen, mindig csinnal izléssel öltözködött, és legcsekélyebb mértékben sem árulta el, hogy bent, bent, szíve rejtekén mi lakhatik, öröm-e, vagy bánat; boldogság-e, vagy pokol; megelégedés-e, vagy szégyen: Vilma soha sem vette észre. Tőle járhatott, építhetett, gyülésezhetett, társaságot fogadhatott, szórhatta a pénzt, vagy csinálhatta az adósságot, kelhetett korán, vagy fekhetett későn — annyiba se vette, mint a legutolsó szolgát, vagy cselédnőt a háznál.

Az ő szíve rég bezáródott az örömek e[t]lőtt. Férjét, kivel csak megesküdt: utálta, s ha kellet vele találkoznia egy asztalnál; vagy vendégek jelen étében egy teremben; vagy utaznia kellett valamely szomszéd birtokoshoz; vagy ha csak a templomba mentek együtt: ritkán szólott hozzá csak egy szót is.

Ezt az állapotot rendkívüli ügyességgel tudta tűrni Schwindler, később Hunyadi úr. Hamar belátta, hogy olyan nővel áll szemközt, a kitől követelnie semmit sem lehet, ha mindent nem akar koczkáztatni. Tartózkodott, annak még csak az árnyékától is, hogy köztük hevesebb jelenetek találjanak kitörni. Jó távol helyez-

ték el egymástól lakosztályaikat. A cselédség ezt észre is vette és titkolódzva suttogott, fecsegett, de a báró belső legénye előadása után abban állapodott és nyugodott meg, hogy a grófok és bárók egytől-egyig mind ilyen életet folytatnak. Náluk az a törvény; azt látják apjuknál, anyjuknál, s az a szép.

A ki legkevésbé tudott belenyugodni e különösségbe, az Amely néni volt, született László.

Ő sokszor tett egy-egy kétértelmű megjegyzést a házasfelek jelenlétében, a mennyire ezt egy erényes özvegy helyzete megengedte — illő határok között; de választ soha sem kapott. A báró rögtön valami tréfás történetkét beszélt el utazásaiból, s úgy tett, mintha a kedélyes czélzást észre se vette volna, a bárónė meg hidegen fordította félre sápadt, merev arczát.

Más ifjú boldog házasoknál ezek a csacsogások, csipdelődzések adják meg az első évek édes örömét, soha el nem feledhető kedvességeit: itt e fényes, fejedelmileg butorozott termekben oly hidegen sivár egyhangúsággal folyt az élet.

A mit a jó Amely néni soha se hitt volna, hogy lehessen élő lény, a ki egy bárói kastélyban rosszul érezze magát: most, — de csak szomorúbb, egészen elkedvetlenedett óráiban — megvallotta otthon tükrének, kedves virágainak, hogy ő sokkal boldogabb volt az ő egyszerű, nagycsizmás, köhögős, pipás, örökké szelíden mosolygó Németh Józsefjével, mint ez a Vilma a bárójával.

De hát mi ez?

Csak egy lépést közelített a titokhoz: s Vilma a legmogorvábban utasította vissza.

— Amely néni, ha nincs egyéb dolga, mint ilyen ügyetlenségeket kérdezni, akkor nagyon sajnálom.

— De ne sajnálj — tört ki a jó néni.

— Hát nevetem.

— Es ne is nevess, — lábbadtak könyekbe a jó néni szürke szemei, — mert, mert — én a te dolgodat Vilma — —

— Élien Ugodi, éljen . . .

Vilma ilyenkor mindig fölkelt s ott hagyta nénjét.

Némethné, született László Amely, ilyenkor hetekre elvonult, mély, keserű haragot tartott, és új végrendeleti vázlatokat jegyezgetett búskomorságában.

Magához hivatta Gusztit.

— Guszti, hát mi ez? — kérdé kegyetlenül felvont szemöldökkel.

Guszti a legforróbb csókot lehelte Amely kezére, homlokára, sőt hervadt, de újabb tavaszokat váró fakó ajkaira, és félig tréfásan, félig komolyan mondta:

— Semmit se kérdezz édes jó Amelym, én nagyon, nagyon boldog vagyok.

— De — szólt enyhültebben, a szeretet és hódolat jelei által teljesen kiengeszteltetve — mégis?

— Tehát mégis, és ha százszor mégis, legszebb és legjobb drága Amelym, míg Vilma elégedett és boldog lesz: egyetlen szócskát sem szólhatok.

— Értsen benneteket, a ki akar, én nem értelek.

Igy végződtek a jó Amely néni töprengései.

Kínosabb, óh sokkal kínosabb volt a szegény anya helyzete.

Mely édes anya az, a ki mindennap azért ne sietne leányához, hogy ama legédesebb titkot ő, ő az anya, az új asszony anyja tudja meg legelőször, és hogy ő, a *nagyanya* boruljon le a mindenható jó isten előtt, kérve, hogy azt a szegény teremtést segítse meg?

Mely édes anya az, a ki bár még semmit se tud, mégis oly biztosan ne örvendene, mintha már egy tündöklő szép angyal mosolygását látná? Már fogja is a rózsás kezecskéit, nézi is a fényes, ragyogó szemeit, csókolja is a piczi, piczi kis cseresznye ajkait, és rebegi is azt a minden imádságok legszebbikét, melyre templommá változik a ház, és mennyországgá a föld.

László Károlyné mindennap növekedő gonddal és szeretettel ment leányához; még a legcsekélyebb széltől is óvta, s úgy vigyázott reá, nehogy valami erősebb, nehezebb tárgyat emelni próbáljon. Látva a sok szép csecsebecsét a díszes hálóteremben, társalgóban, ven-

dégszobákban, verandán, még a hosszú üveges csarnokban is; látva azt a szép rendet, a mit ő Nagy-Kakasdon soha sem látott a legjobb gazdasszonyoknál sem; látva a báró szobájában a sok könyvet, fényes vadászfegyvereket, és főkép azt a sok sok ágú szarvasagancsot — mely, uram teremtőm, mekkora derék egy állat lehetett! — elgondolta, hogy mily szép egy báró és báróné élete.

A báró mily előzékeny, figyelmes, a világért nem venne addig egyetlen ételből is, a míg Vilma egy kicsit bár ki nem vesz, holott az ő férje épen mindig a legszebb darabokat emelte ki, úgy a sültekből, mint a tésztásokból, és soha sem törődött azzal, hogy ő, a feleség, mit szól arra, hogy a máját és zuzzát soha sem tudja megkapni; a báró hogy ügyel, hogy este Vilma valahogy meg ne fázzék; ha a verandába ültek, hozza a nagy kendőt; ha a kertbe mennek, hozza a nagy szalmakalapot; ha utaznak valamerre, maga a báró viszi a skatulákat, mindent-mindent, a mire egy nagyuri nőnek szüksége lehet és van is.

Bezzeg az ő férje ugyan sokat törődött is azzal, hogy hol éri a czug, pedig ő épen igen hüléses fogú volt; Károlynak csak a pipájára volt gondja, meg a dohányára, meg arra, hogy a pénz mindig az ő belső zsebjében álljon. Fúhatott a szél, eshetett az eső, Károlynak csak nem jutott azért eszébe, hogy itt van egy fiatal nő, megfázhatik, megázhatik, meghülhet és meg is halhat. Károlynak isten tudná, hol járt az esze.

Ilyenkor a jó asszony, mint minden ilyen mellőzött, szerencsétlen sorsú asszony, egy hosszút sóhajtott, és ha tudott volna, hát sirt is volna. Mert a tárgy megérdemelte.

Vilmáéknál, a bároéknál, a bárónál, a bárónénál, oh mi máskép van minden.

Nem győzte eléggé áldani a sorsot, hogy a dolog ily igazán jól ütött ki. Pedig ki hitte volna? Ez a leány hogy szerette azt a Márton Sándort, hogy élt halt érte, hogy siratta száma nélkül való órákon, még

akkor is, mikor már a báróval el volt jegyezve — és ehol, most hogy meg van nyugodva. De nem is lehet csodálni. És a jó asszony lábujjhegyen végig döczögött az egymásba nyiló szép, tündöklő szobákon, itt-ott meg nem állhatva, hogy egy-egy fényes asztalt jól meg ne törüljön, s egy-egy széket a helyére ne igazítson. Repesett a lelke örömében. S ugyan vajjon melyik anyáé nem repesne?

De ezek a szép idők igen hamar búra fordultak.

Vilma mind hallgatagabb lett, evett is, nem is; ott lehettek a drága sültek, a gyermekkori kedves tésztái: csak feléjök se fordult.

Oh hogy búsult ilyenkor a jó anya, kinek egyszerű, becsületes esze nem tudott furfangokon járni, ki csak azt tudta, a mit látott, és a ki mindig teljes világ életében irtózott a gondolkozástól, mivel egyszer régen, régen egy asszony, a ki elvesztette egyetlen gyermekét: megtébolyodott volt a családjukban, és ő azt hitte, valahonnan, hogy a második áldozat a családjukból alkalmasint ő lesz: oh hogy búsult most, hogy Vilma sápad, hervad, öregszik, őszül és mégis csak egyetlen egy szót is nem mond soha, hogy mije fáj, mi érhette, hol hült meg, mit ehetett, ki igézhette meg.

Míg végre egy napon, mikor ilyesmire nem is gondolt, megtudta a szörnyűséges valót, hogy igen anyám — én most is leány vagyok, megesküdtem ugyan a férjemmel, de nekem mégis nincs férjem. És hogy ha édes anyám szeret: hát hagyja el, és erről engem ne kérdezzen soha.

Uram, szentséges teremtőm! — csapta össze ekkor a szegény anya a kezeit, — hát mi ez? Van ilyen dolog a világon? történhetett még ilyen valaha?

Elvonult és úgy sirt, hogy úgy még sohasem. Egyre sóhajtotta, kiabálta, nyögte, majd sikoltotta:

— Oh jaj leányom! egyetlen gyermekem, megöltünk, porrá tettünk! Meggyilkolt az apád, ehol van!

De ezt, természetes, hogy nem merte mondani senkinek.

Vége volt minden örömnek, boldogságnak. Úgy nézett ezután a fényes bárói kastély minden ékességeire, mintha azok valamely koporsó czifraságai lettek volna. És a ki soha, soha, csak egy rövid napig is nem tudott utálni, gyűlölni, megvetni senkit: most egész felháborodással, haragjának, megvetésének egész rettentő keserűségével nézett a báró-vőre, a méltóságosra, a finom, előzékeny, figyelmes fiamuramra, és szerette volna egy húsvágó bárddal azt a vékony keszeg fejét ketté hasítani, a mért az ő egyetlen leányát ilyen szerencsétlenné tette.

De mit csináljon, mit kezdjen, mikor az a szerencsétlen leány egy szót sem szól. Mit mondjon Károlynak? hogy mondja?

És isten, a ki mindig közel van szabadításával a benne bizókhoz: ime ekkor hozta a követválasztást, a mely minden bánatnak, keserűségnek a forrását mintha egy erős tenyérrel egyszerre lenyomta volna.

A mint hogy valójában le is nyomta.

A László és Hunyadi családban és még a jó Amely néni kisded családjában is kezdtek kiszélesedni az orczák az örömtől, az egészen új dologtól. Még követ sohasem volt sem a László, sem a Németh, sem a Lászlóné családjából. Pedig a követ volt örökké az első ember a városban. Előtte hajolt meg a szenátus, az egyház, az iskola, a nagy mesteremberség — és a piacz. A követ, a követ — oh az nagy úr volt. És most Hunyadi Gusztáv lesz a követ.

László Károly úr, a kevély, fukar, mindenkit lenéző nagy úr most mindenkivel kezdett szóba állni; a vastag Zavaros pékkel, a ki fő-főkortes volt; a téglaégető Fülöp Györgygyel, a kit egyszer a szabad, gyalázatos szájáért elcsukatott; a vén Harkaival, a ki nevetve, mosolyogva ment az utczán, mert érezte, hogy ehol megjött az ő világa, és az soha többet nem fog változni, mert nem engedik azt az egek; a kosárkötő pipás Mártonnal, a ki olyan büszke volt arra a felcser fiára, a ki csak egy borbély az ő fődoktor méltóságos veje-

hez képest; beszélt mindenkivel, hízelgett mindenkinek, és krajczárokat hordott a templomba, és megállt kijövet a tornáczban, hol a koldusok sorban állva várták a kegyesebb istenfélőket, és számos krajczárokat elosztogatott, hogy az öreg pap meg nem állhatta, hogy ott helytt mindjárt a koldusok előtt gyönyörűen el ne áldja a jó sziveért.

Vilma is, a leendő követné, mintha letette volna egy kissé bánata, boldogtalansága, fekete fátyolát.

Az a tisztelet, hódolat a legmagyarabb érzésű régi jó családok részéről férje iránt: tagadhatlan hatással volt szivére.

Ugyanekkor megtudta, hogy Márton Sándor eljegyezte Bellát, és már szeptember 14-én meg is lesz az eskövőjük.

Tehát ő hiába volt hű, hiába fogadta és tartotta meg, hogy örökké csak Sándort fogja szeretni — és senki mást a világon!

Ime a hűtelen, mégis csak megmutatta, hogy rossz, csalárd szivű volt mindig, hogy sohasem őt, hanem Bellát szerette!

— Szeresse, hát legyen vele boldog!

Ezzel azt gondolta a szegény, boldogtalan asszony, hogy eldobott mindent, a mi eddig kötötte, gyötörte, az élethez, a jövőhöz, egy szebb, boldogabb világhoz csatolva: hogy isten sem akarta, hogy valaha még egymáséi legyenek!

Óh ki irhatná le egy hű, egy erős, egy daczos, egy kevély, egy kétségbeesett, egy eszét vesztett nő őrjöngéseit? ki rajzolhatná le azokat a kínos, rettenetes éjszakákat, mikor egy nő elvesztve mindent, a miért tűrt, szenvedett, megalázta magát, egészen a szégyenig — tépi, szaggatja keblét, haját, orczáit és nyögésével, zokogásával tölti be a szótalan, szomorú éjjelt; hogy maga az isten is bánatba merül, elhagyja a zavartalan örömök hajlékát, leszáll az égből, és oda megy egy méltatlanul szenvedő, egy jobb sorsra méltó szegény asszony ablakába; és sir, az a nagy, jóságos isten

sir, hogy semmit sem tehet ott, a hol már egy férfi kimondta a visszavonhatatlan szót, egy hű, egy nemes, egy igaz férfi, a kinek kezei tisztábbak a mocsoktalan hónál.

Óh az a nagy, felséges isten milyen szomorú volt: milyen könyek fénylettek a szemeiben! hogy a végetlen világosságra egyszerre oda fordult a szegény asszony, térdre vetette magát és imádkozva susogta halkan, harag és gyűlölet nélkül, óh édes, jó istenem, bocsáss meg, tudom, hogy hibát követtem el, makacs voltam, magam dobtam el a szerencsémet: meggyőzöm magamat! és nem keserítelek többé mindenható Atyám!

Óh ki, óh ki tudna leirni egy ilyen éjjelt!

Vilma egy ilyen rettenetes éjszaka után megvigasztalódva kelt föl, mint a beteg virág, melyet egy meleg, harmatos májusi hajnal egészen meggyógyított. Fölemelte gyötrött, fáradt fejét és nézett sokáig oda, arra a helyre, a hol — rebegé.

— Óh uram, ne büntess, mintha tégedet láttalak volna!

És mint a nagy betegségek után szokta tenni a lábbadozó, oda ment a tükörhöz, a régi módon megfésülte őszülő haját, felöltözködött, elővette imádságos könyvét, és kérte, hogy hozzák fel az ő reggelijét — mert éhes.

Megváltozott!

Férje, a bukott ember, ott feküdt betegen a szobájában, senkitől sem háborgatva és nem látogatva — mert a bukottakkal, mint a döglődő kutyákkal nem szokás törődni.

Sohasem tette meg — átment a szűk folyosón a férje lakosztályába.

A néhány nap alatt éveket öregedett ember görcsös rángatódzások között ott nyöszörgött az ágyon, a fal felé fordulva.

— Méltóságos úr — a nagyságos asszony — figyelmezteté a beteget az inas.

— Mit akar? — sziszegé a főorvos úr.

— Itt vagyok — szólt a feleség.

Hunyadi Gusztáv kifelé fordult, s ijedten rejtette arczát tenyerébe, mert ősz bajusza még nem volt befestve, és vendégfogai még nem voltak visszahelyeztetve.

— Ah! — sikoltott.

— Nagyon rosszul vagy? — kérdé őszinte részvéttel a feleség, megfogva férje hideg kezeit.

Hunyadi úr mielőtt felelt volna, felhasználta a kedvező alkalmat, a míg neje felé hajolt, hogy intsen az inasnak: tegye el a fogakat, a parókát, a festéket, s mind azt, a mi e czikkek kiegészítő részét képezte.

Oly jól esett a beteg embernek, hogy ő nagysága elől szerencsésen mindent eltakaríttatott. Most már csak az volt hátra, hogy felette megszürkült és meggyérült kis eredeti haját is betakarhatná valahogy a vánkossal.

Az által, hogy egy ügyes mozdulattal beljebb ásta fejét a vánkosokba, azt hitte, hogy ezen a kényes műveleten is eredménynyel átesett.

Átestél valóban dr. Schwindler Hunyadi Gusztáv bukott képviselő úr. Óh mosolyogj, mosolyogj, mintha a szádban volnának a hegyes fehér fogaid; forgasd a ránczos héjú, törött fényű zavaros szemeidet, hazudd el, hogy csak egy törmelék rom vagy és hidd el, hogy a gazemberek virágzási kora soha sem végződik be.

Nem, mert igazán, hogy nem végződik be soha.

A szegény fiatal asszony, kinek majd kilencz éves házassági szövetség alatt ez volt első gyönyörteljes látogatása férjénél, fagyos borzongást érzett tagjaiban s alig birt erőt venni magán, hogy el ne szökjék s mély undorral ott ne hagyja e hitvány férget.

Nem hagyhatta ott. Ő most remegő szép hosszúkás fehér ujját arra az eddig ösmeretlen könyv első betűjére tette, mely a boldog házasok arany szegélyű bibliája.

Ő is boldog akart lenni s egy hideg köny hullott ki sötét szeméből.

Hunyadi úr e könyet nagyon okosan a maga javára írta s zárt ajkaival nevetett, hogy egy kis betegséggel hogy megkönyeztette ezt az érzéketlen kevély asszonyt.

— Oh kérem, — nyöszörgött Hunyadi úr ábrándos, ég felé emelt tekintettel, — akár mekkora bajom lett volna — e részvét, e becses, e soha meg nem hálálható — dadogott — és a nélkül, hogy akarta volna, remegtek a bezárt ajkai.

— Melyik doktort hivassam? — kérdé Vilma bárónė.

— Ha akarnád — talán Márton Sándor urat. — —

Gyöngédség akart-e lenni az óhajtás, vagy a gyanúnak, féltékenységnek legélesebb kifejezése: a méltóságos asszony most nem kereste, hanem azonnal meghagyta az inasnak, hogy menjen dr. Márton Sándor úrért.

Néhány perczig maradt még ott gyötrelmes helyzetében a feleség s távozott.

Az első betűn átment.

Kemény, makacs szívvel parancsolta magának, hogy boldog legyen, vagy legalább ne vegye észre soha senki, hogy bent, e díszes kastélyban mily kétségbeejtő élet foly.

Nem, nem fog többet szomorkodni soha. Meg fogja látni a világ, hogy a kevély László Vilmán nincs miért sajnálkozni, mert ő igazán szerencsés és boldog asszony, a milyen csak egy nagyúri dáma lehet.

Nem telt belé egy kis óra, s László Károlyné és Némethné, született László Amely, sőt László Károly úr is megtudta a nagyon-nagyon örvendetes változást.

Az anya, a jó László Károlyné szeretettel ölelte át meghervadt, de most mosolygó arczú leányát, s azokkal a nagy-nagy anyai könyekkel, melyek a világon mindennél jobban kifejezik az örömöt, a reményt, a boldogságot, susogta:

— Úgy-úgy, édes jó gyermekem, mert majd meglátod, így áld meg benneteket az isten.

— Ah ez szép, — rohant be egy csomó rizsporral, festékkel, vendéghajjal és magyar zsinórral Amely néni, — nekem semmit se szóltok.

S olyan ölelést, szorongatást, csókolódzást vitt véghez e boldog nagynéni, hogy ez a legnagyobb boldogságot is csak emelhette volna. Suttogott, locsogott, fecsegett, bizalmaskodott, oktatásokat adott, igen jó — bár ő soha sem használhatta — gyakorlati utasításokat — s rögtön azon volt, hogy most már az egész házat máskép kellene rendezni. Erőnek erejével bevitte a bárónét (mert sokszor mégis csak így hivták) egy kis oldalszobába, ott magukra zárta az ajtót s forró csókok után egy könyvet mutatott, melyet, mint mondá, rég megvett már — és keresztül tanult Vilma kedveért.

— Te édes Vilma, — kezdé egész elpirulással. — ezt most már reggelenkint olvasgatnod kell. Németül van, de ha nem értenéd jól, én megmagyarázom. Lásd csak: «Kinder-Diätetik, oder naturgemässe Pflege des Kindes in dem ersten Lebensjahre, von Alois Bednar — Wien, 1857.»

— Ah édes néni, — szólt nem egészen haraggal most a doktorné, de mégis nevetve, — maguk igazán egy bolondot akarnának belőlem csinálni.

Kinyitotta a bezárt ajtót s nehány vidám szökéssel a verandán termett.

Ebédre megérkezett László Károly úr is. És pedig valami szokatlan gyöngédséggel, és rideg kövér arczáról is leolvasható családi örömmel s ő csak annyit tudott, hogy a házas felek között igen szép viszony fejlődött ki.

Gusztáv is megjelent az asztalnál, kisimítva, festve, göndörítve, fekete, fényes fürtökkel, fehér fogakkal, s mélyen alázatos hódoló tekintettel. Neje mellett ült, s minden fogás étel között számtalanszor megcsókolta az eddig mindig elvont, de most oda engedett szép fehér vékony kezeket.

Az anya édesen nézte, az apa is figyelmesen nézte, és Amely néni hosszú kezeivel tapsolt, tapsolt, hogy hullottak a nagy fényes gyöngyöző könyei.

VIII.

(Mindenik a maga útján.)

Veszeli Jóska, a szegény lótófutó titkár, ki a bús napokban mindig a magyarokkal vigasztalta magát, hogy megállj német, mert fordul még a koczka s egy kis vaczok nekem is kerül, épen már azon a ponton volt, hogy bekerül a tanácshoz aljegyzőnek, vagy levéltárnoknak, s nem bánja, hát családot alapít: ehol megint várhat. A főúr megbukott.

Quid tunc?

A szegény emberrel ki törődnék! Híven szolgált... hát miért szolgált? nem lopott... és ugyan miért nem lopott? hány előkelő ember lop, csal, gyalázatoskodik, s ha szerencsésen cselekedte: még meg is süvegeli érte a világ.

Veszeli Jóska Hunyadi úrtól egy késő estve ilyenforma levelet kapott: Reménylem nem tartozunk egymásnak. Ön a közelebbi napokban igen hasznavehetlen embernek bizonyult. Bukásom nagy részét az ön ügyetlenségének tulajdonítom. Sehol sem védett, csak hallgatott, holott qui tacet, consentire videtur. Éveken keresztül mellettem élt: a mit szerzett — éljen vele. A takarékpénztárnál a szolgai és minden állomás be van már töltve. Épen semmit sem tehetek önért. De egy tanácsot mégis: ha kiált, nagyobbat kiáltson; ha ugrik, nagyobbat ugorjék. Éljen jól stb, stb. dr. Hunyadi.

És mit csinált erre a szegény bolond Veszeli Jóska?

Te barátom, vagy igen tisztelt uram — ön sohasem volt szegény ember, nem áldozta fel édes jó reménység fejében éveit, talán egész épebb férfikorát egy tisztelt, nagyrabecsült egyéniség, méltóság feltétlen szolgálatára; nem tudja mi az: ragaszkodni valakihez és bízni benne, mint a gyermek apjában — és egyszerre érezni, hogy mikor már épen itt a fizetés, édes megjutalmaztatás ideje: akkor kilöketünk, pofon csapatunk és odább kergettetünk és megnyittatik számunkra az út föl is, alá is.

Nem tudja mi az: így lenni, mint az ujjam!

Nem tudja mi az: annyiba vétetni, mint a lyukas rosta vagy a törött korsó.

Én láttam, mit csinált erre Veszeli Jóska. Kiment a temetőbe — és haza jött; elment a templomba — és haza jött; elment a korcsmába és onnan is hazakerült; kiment a piaczra és ott se találta meg, a mit keresett; kiment az országútra, ama fűzfákig, a hol egyszer ezelőtt mintegy kilencz esztendővel leugrott a postaszekérről, a bizonyos kenyér elől — és megindult, hogy ha van isten: hát akkor az igaz, egyenes, becsületes embert nem hagyja el. Neki számadása van! Hohó, számadása!

Bemerült abba a nagy, mélységes ködbe — melynek sötétsége, gomolygása — épen a legjobb sátor.

Egy Veszeli Józseffel Nagy-Kakasdon kevesebb — hát mi az?

Harkai bácsi!

Ah, Harkai bácsiéknál nagyon jól állunk.

Nem kapott hivatalt, úgy-e, hogy nem kapott?

De egy hetven esztendős ember ugyan hogy is gondolhatná, hogy erőteljes, kemény könyökű, nagy étvágyú fiatal emberek meghátráljanak egy vén ember előtt?

De még jó, hogy nem kapott. Most hogy győzné a temérdek munkát? Mert az a szokás, hogy a fiatalabbak járjanak, keljenek, gyűlésezzenek, korcsmában, kávéházakban, sétányokon, hangversenyeken, bálokban,

választásokon megjelenjenek, s a felhalmozódott munkát az öregek végezzék.

Oh mennyi most a munka, igazán temérdek.

A polgármester megszidná, a főispán felfüggesztené: és egy tisztes öreg ember nem tudja már elbirni a szégyent. És Harkai úr egy kicsit büszke ember is hozzá. Erre oktatták Seneca, Virgil, Horac, Cicero és Phædrus. Ilyen társaságban — ah nem lehet önérzet nélkül az ember.

Csöndesen rálép, csak úgy halkan, lábujjhegyen a régi ösvényre és kis kölcsönöket eszközöl, kis üzleteket köt, a régi ösmerősökkel és a hozzájuk szerzett újakkal — addig, míg Ő — egyszer igazán megérkezik és minden hű embernek elégtételt szerez.

Azonban ezt most már inkább csak mellékesen űzi, hogy ő is betöltse hivatását itt a földön, mert dr. Márton Sándor és Harkai Bella szeptember 14-ike óta csakugyan férj és feleség.

De hát ez oly röviden ment? a lapok nem is hozták?

Nem ment az ifjú pár fürdőre vagy falura, vagy legalább Pestre vagy Bécsbe? A lapok nem is hozták?

Nem lehetett.

Márton urat most csakugyan megválasztották kórházi főorvosnak s ő betegeit előbbre helyezte minden nászünnepélynél.

Márton Sándor nagyon prózai emberré lett, különben hogy ilyen lesz: már akkor elárulta, mikor első mátkájának a szép diplomájával tudott és akart csak kedveskedni.

— Mi? hát az öregek mind együtt laknak? — állítja meg Mari nénit a Hajagos asztalosné épen a szabóköz sarkán, a hogy az ember a Vidák Jánosék házánál befelé fordulna. — Hány font húst visz? szép kis hús, tarja. Velőt is, velőt is?

Még az kellene. A vén ténsúrék csak vacsorára állítanak be minden istenadta estve. Másfél font. Fél ezzel a velővel levesnek, egy font pecsenyének. De vihetnék most lelkem Vidákné négy, de öt fontot is, ha a drága

gazdag leányt, a László Károly egyetlen szép gazdag leányát a doktor apja miatt el nem szalajtjuk.

— És ugyan úgy szalajtották volna el? Mennyi volt ott az alma, körtve, szilva csak most is a nagy kertben. Hiszen csak a sok jó gyümölcs megérdemelte volna, hogy ki ne ereszszék a kezükből a szerencsét.

— De lelkem Vidákné, szegény leányt venni el olyan drága embernek, mint a doktor? De olyan bolond, hogy a felesége kedvéért, azért a kis heptikás kahicsáló, fonnyadt asszonyért még az udvart is kiseperné talán. Hogy csókolja, hogy eszi a kezeit, hogy lesi a kedvét, hogy hordaná a tenyerén, pedig semmit az ég alatt nem hozott a házhoz, mint egy varró masinát. Még az árigtumját is mind a doktor vette, csináltatta.

— De jólelkű az asszony?

— Fösvény, czudar egy fösvény teremtés, még a kőből is zsírt olvasztana. Ha nem én neveltem volna fel a doktort: ma ott hagynám őket! Gyűszűvel mérné tán a lisztet — olyan asszony. Látszik, milyen kamarához volt szokva. Bezzeg élnénk most Vidákné lelkem, ha betehettük volna lábunkat a nagy László portára. Ott a sok bárány, a sok malacz, a tenger majorság; milyen lovak, tehenek — tarka tehenek. Hallottam a szamaras Örzsitől, hogy hatvan-hetven itczét is fejnek egy nap.

— Hát a doktoréknál?

— Nálunk? hacsak azt a két kapubálványt meg nem fejjük. Itt, Vidákné lelkem, mindent úgy veszünk, krajczárokon. S mégis nem fogy a csodám, hogy szereti a szegény, ártatlan, lecsalt doktor azt a kis szöszke aszszonyt. Hanem megyek — a vén pipás ott pipál az ajtóban — —

Méltóságos Hunyadi úr is pipált, de a legdrágább dohányokból.

Hunyadi úr napja most jött csak fel.

Most kezdődött csak számára az igazi élet.

Kaczagta a feleségét, dehogy nem! majd kilencz esztendeig eltűri azt egy önérzetes férj, hogy a felesége számba se vegye. Ne vegyen, csak járja a báróné a bo-

londját — a ki utóljára kaczag, az kaczag — mondogatta dühében, szégyenében Hunyadi Schwindler úr az első mézeshetek, hónapok és évek alatt.

Lakott a faragó-utczában, messze-messze a kertészkert körül, egy özvegy ruhafestőné, s annak egy olyan szép, magas, karcsú, barna leánya, hogy szebb nem volt az egész Kúnságon.

Föltette magában Schwindler úr, hogy jót cselekszik, s annak a szegény özvegy asszonynak javít a sorsán.

Egyék fehér kenyeret; lakjék festett szobában; üljön töltött székre, kanapéra, egyék ezüst kanállal, ezüst késsel; járjon télen rókatorkos bundában, nyáron jóféle selyemben, őszön posztóban. A festés rosszul megy, fel kell vele hagyni, merőben felhagyni. Csak éljenek csöndesen, gondoskodik ő róluk. Nem szabad, hogy valamiben szükséget lássanak. Veszeli úr ide hozta a legszebb gyümölcsöt, ide hozatta az első friss salátát, fáin zöldséget, a gyönge bárányhoz, a pirított malaczhoz.

Hunyadi Schwindler úr itt élte át azokat a napokat, a melyekben bánatos szíve enyhülést, szomorú élete kárpótlást talált.

Farkas Elizke, a festőné szép leánya úgy ki tudta gitározni, hogy mi fáj egy szerencsétlen méltóságos úr szívének, úgy el tudta találni, hogy mivel lehetne jókedvre hozni azt az áldott, nagylelkű urat, hogy a főorvos úr vérző sebei, a báró bánatos sóhajtásai a legszebbben elenyésztek.

De gitár nem is pöngött még oly szépen, mint a gyönyörű, deli termetű, piros arczú, hosszú, fekete szemöldökű, karcsú derekú, széles vállú, mosolygó ajkú, mindig vidám, nótára örökké kész Farkas Elizke buta körmű, rövid vastag ujjai alatt.

Farkas néni kiült a konyhaajtó elé, ott sirdogált örömében a szép muzsikaszó alatt, a míg odabent a kanapén Elizke dalolt a méltóságos úr vigasztalására.

A báróné otthon sorvasztotta magát, siratta az ifjú-

kori kedves szeretőjét — hát nem bűn ez? Kerülte a férjét, a kit utált, s még egy asztalnál sem akart vele ülni — hát nem vétek ez? várta a napokat, a mikor valaki meghal, ő vagy más — hát szabad ez? kérte az istent, hogy változtasson ezeken a rettenetes dolgokon — mert nem birja már tovább — hát illő ez? Hát hol a hűség, szeretet, a mit az oltárnál fogadott, hogy szerencsében, szerencsétlenségben, örömben avagy bánatban soha el nem hagyom, vele megelégszem — ő előttem a legszebb, legdrágább, legkedvesebb a világon — és ime!

Hanem talán ki lehet játszani az istent?

Szerencse, valóságos szerencse, hogy Farkasné akkor, mikor a László-leány esküvője történt, még ott lakott a Schwarz pék házában és egy szombat napon Elizke a kövér, gömbölyű, meztelen karjával meszelte a ház előtti sárpadkát — és a méltóságos főorvos úr épen megláthatta.

Ez egyszerű, de a főbb rendű férjuraknál hova-tovább mind jobban bevett és terjedni kezdő szokás, hogy a családi tűzhely mellett egy másik tűzhely után is lássanak — megőrizte Hunyadi úr lelki tulajdonságainak egyensúlyát.

És erre, azt gondolom, hogy oly férfiúnak, ki a társadalomban hivatva van lényeges befolyást gyakorolni az eszmékre és irányokra: nagy szüksége volt mindig.

Mivel van egy-két jó ösmerősöm, gróf, báró, királyi táblabiró, alispán, törvényszéki biró, ügyvéd, falusi földbirtokos és városi háziúr, sőt egy pár régi szerkesztő és főmunkatárs is, ki jó felesége, szép családja, növekedő leányai, és tanulófiai mellett ilyen másodlagos háztartás gondját, nagy hihetőséggel az állam érdekében — végre magára vállalta és kétségkívül szeretné látni, hogy milyen egy ily drága kis minta-otthon csinos, vigasztaló képe: tehát nem bánom a Hunyadi Gusztáv úr enyhe kikötőjét, révpartját, vagy a mint ő nevezi — menedékhelyét leírom.

Most már az özvegy Farkasné nem lakik régi helyén,

arra a sarok házacskára sok utcza szögellett, már pedig ha menedéket keresünk, akkor az legyen a város, falu, akár puszta legfélreesőbb zugában, a merre senki sem jár, csak ama szerencsétlen férj, kit első otthonából kiüldöz két goromba szem, vagy két sovány, elfonnyadt kar és behorpadt köhögős mell; elzaklat egy vaskos, elhízott teremtés; elkerget egy pörben, csatázásban kifogyhatatlan hárpia; egy örökös síró, elégedetlen, szerelemféltő asszony; egy közönyös, semmi magasabb iránt nem érdeklődő lélek; egy púpos hátú, de gazdag nő; egy örökké beteges, soha egészen meggyógyulni nem tudó és tán nem is akaró zsarnok feleség; vagy egy hideg, férje kedvére nem is gondoló nagyúri, érzékeny dáma.

Farkasné egészen künn lakik a temető szélén, a muzsikusok és levélhordók utczájában.

Asszony, jóravaló feleség erre nem jár, mit keresne ily piszkos, félreeső helyen.

Ám épen jó hely ez a zaklatott szívnek, a boldogságot kereső, és otthon föl nem találó bús férjnek; kellemes pont a biró úrnak, a gróf úrnak, az az kellemes, háboríttatlan menedék Hunyadi Gusztáv úrnak.

Tele a két utczára nyiló ablak drága délszaki virággal, fűvel, loncczal, a folyosó oleanderekkel és felfutó hajnalkával. Az előszoba óh mily díszes! Csinos olajnyomatú képek a falon, szép kövér fürdő hajadonok és nők, szivarozó török hölgyek, az ágy fölött egy épen pihenő és várakozó Vénus. Szőnyegek a szobában, széles diván, piros virágú kreton behuzattal, mindenütt virág pohárban, cserépben — az ártatlan örömök képe; egy pár divatlap, a Nefelejts és Családi kör, egy csomó fordított franczia regény és a pohárszéken három-négyféle alakban is úgy Hunyadi Gusztáv úr, mint Elizke — a szolnoki és váradi legjobb fotográf-műhelyekből. — Úgy is vannak, mint igazi házaspárok: átölelve egymást, az örökké tartó hűség érzetével; vannak díszmagyarban, sok zsinórral, sok gombbal; német szalónruhában, mintha templomba készülnének, oly áhítatos

A faragó utczában.

képpel; vannak ábrándos, bús kifejezéssel, mintha azt ábrázolnák, hogy mily kegyetlen a sors.

A konyhában vigan pattog a tűz. Az ilyen helyeken mindig a legjobb ebéd és vacsora készül, ha otthon, az első otthonban az utolsó betevő falat is elfogyott volna. Fényes rézedények, és nagy — fehér mázas fazekak mutatják, hogy Elizke jó gazdasszony, megérdemli a sorstól ama kegyet, hogy egy hideg, kevély, más férfit imádó feleséget pótoljon, sőt merőben el is feledtessen.

Ah, milyen szép, ügyes megtermett nő.

Fehér, kövér vastag nyaka mintha faragva volna, oly fényes és oly sima; telt ajkai duzzadtak a gondtalan örömtől, jóléttől és vidámságtól: széles domború vállai, félig, — csak úgy gyengén, igéző pongyolán fedett melle; gömbölyű ép karjai, nagy, világos, ragyogó szemei — ah!

— Ah! ah! — kiált kiterjesztett karokkal, ártatlan mosolylyal, szökve, mint egy könnyű báránykа a friss gyepen — a belépő Hunyadi Gusztáv méltóságos báró úr felé.

Nézni kell a hévteljes, szeretetteljes ölelést, a hű csókot, a ragaszkodásnak e forró jeleit! az engedelmes odaadást, alázat és hálával telt pillantásokat.

— A vén asszony megbékült! — kiáltja örvendező kappan hangján Hunyadi úr.

— Ah!

— Megtért, kicsikém! a szürke megadta magát!

— Ah! — csattog kaczagva Elizke oly benső örömmel.

— Azt hiszem megbolondult, — kaczag diadallal a méltóságos úr.

— Ah! és meghal? — úgy-e meghal? Mikor hal meg — a rossz — —

— Nem, meghalnia most még nem szabad! — emeli fel ujjait a főorvos úr.

— A csúnya! — és nem akar meghalni? Meghalhatna bizony!

— Meg bizony, — szól be egész anyai érzéssel a

másodlagos anya a kitárt ajtóból — nem épen örvendve a jelzett kibékülésnek. — És hogy van az a kibékülés? Mi történik az én drága leányommal? Mi aztán itt maradjunk a világ csúfjára? Az én leányom méltóságos úr becsületes — — no hiszen most is az — de a világ! Erre az ártatlan leányra igaz, hogy annyit se tudnak bent a városban, mint a mákszem — de itt bizony méltóságos uram — nem én ettem meg a drága becsületét. Az alispán úr házat vett a kedvesének, pedig az csak egy csizmadia-leány, és meg az alispán úr koldus; a vörös gróf minden portékát, a ki szebb, a szeretőjének hord, pedig az csak egy komédiásné; a törvényszéki biró ezer forintokat ad a német czafat kedvesének, s otthon hét esztendeje, hogy él a familia sovány vendéglői kosztból, a lányok rongyban járnak, az asszony meg van bolondulva — a biró úr mégis oda hordja a kész fizetéseit. Az úgy van. Mert a tiszta szeretet első a világon. Elizke, vedd föl a piros selyemruhádat, áthivatom a frizernét, tedd föl a karpereczeidet, mutasd meg a méltóságos úrnak, hogy milyen az alispánné karperecze, a kit a csizmadia Zsuzsika visel. Eredj, eredj.

— Kedves mama, maga most nagyon rosz launéjában van. Mi ez?

— Már bizony jóban nem is lehetek. Mindjárt nyolcz esztendeje, hogy Elizkém a méltóságos úr kezére került — mutassa meg a méltóságos úr, melyik házat vette meg a számunkra? Bezzeg van a komédiásnénak, az alispánnénak, a birónak, a sánta prókátornénak a disznópiaczon. Béküljön a méltóságos úr a feleségével, de a boldogsága mindig azt mondta, itt van — felesége, igaz szívbeli felesége, az én leányom. A kisebbik Görög Pál házát irassa ránk.

— Még nem lehet, mama.

— Nem, de egy szegény koldús könyvnyomtató oda tudja adni minden fizetését a maczájának, pedig csak egy könyvnyomtató. A felesége otthon semmi, a feleségét otthon üti-veri — úgy megbecsüli a szeretőjét, a

János biró hat esztendeje, hogy nem ül egy asztalnál a feleségével a szeretője kedvéért — ez a szív, a kit én is kivántam mindig a méltóságos úrtól — — várj csak, Elizke, maradj még — beszédem van a méltóságos úrral — mutasd meg a gyűrűidet, minők; a méltóságos úr Szolnokon tart, Váradon tart, Pesten tart — úgy-e, sohase mondtuk, pedig tudtuk — oda hordja az aranyakat, az én szegény leányom, mivel mi itt a czigánysorban lakunk, csak az igéreteket kapja.

— Elvégezi mama? Menjek?

— Béküljön ki a feleségével, nem bánom, de nekem házam legyen, jó kőházam, kertem, nehány darab jó földem, no tehenünk az van.

— Lesz mama.

— Elizke, tedd föl a nagy broschtűdet is. Várj, mindjárt elvégezem.

— Lám, méltóságos uram, egy jó anyának sok fáj, egy igazi jó anyának a szíve furton-furt mindig sírhat, ha leányára gondol. A méltóságos úr markolhat a sok László-kincsből — markoljon is, elég gazember módra szerezték; vegye is el tőlük az isten mind, ha az én szegény ártatlan leányomtól sajnálják. A méltóságos úr erősen öregszik —

— Mama!

— Öregszik lelkem, mondjuk úgy, a hogy van — egy rokkanás, és mint a káposztatorzsa oda van. Az ilyen gavallér urak mind úgy járnak. Hallottam én, mondta a grófné czigarós Márija. Ő sokat tud. S ott marad a szerencsétlenné tett fehérnép. Nekem még ma házam legyen, földem legyen, kocsim legyen, két jó lovam, két ökröm.

— Ugyan mi ez, mama? Ki járt itt? Én rögtön megyek.

— Már ha megy, én is megyek. Régóta zörög a haraszt. Egész város beszéli, hogy a báró és báróné kibékültek, együtt sétálnak, szinházban együtt vannak; jár hozzájuk a tenger vendég, a báróné egész megváltozott, megifjult, megszépült. Nem is az, a ki volt,

mintha kicserélték volna. Babát is várnak. No akármit várnak: tőlem mindent várhatnak, de nekem házam legyen, kőházam, jó földem, kertem, két szép lovam, kocsim, két ökröm. Ha kapott a váradi házat: kapjon az én leányom is; ha kapott a pesti palotát: már bizony Farkas Eliz se várja a sült galambot. — Eliz bejöhetsz már. Kérdezd meg a bárót, mit beszéltem, én nem engedek abból egy kicsi hajszálnyit sem. Ha megette a szép fiatalságodat, elvette a drága szerencsédet, kedves volt neki a friss virág, már bizony én se hagyhatom a magamét. Nem báró úr — nem hagyhatom.

Elizke selyemben, bársonyban, aranyos ékességekkel, mint a könnyű madár, úgy repült a Hunyadi úr kitárt karjai közé.

Nem hiába első a világon a szeretet!

— Megmondtam a fösvény zsidajának, — mondá a kis kertben egy fiatal csinos legénykének a mama, — hogy minden meglegyen.

— Meglesz?

— Meg, mert ha nem: oda megyek a feleségéhez, s mindeneket lesorolok. Ne féljen Sándor, csak szeresse a leányomat, én magukat nem hagyom. Ha meglesz a ház, a föld, meg a többi — —

— Megesküszünk rögtön, mama.

— Meg, Sándor. A ki becsületes, meg igaz, meg tiszta szivű: azt még soha sem hagyta el az Isten. Engem még mindig megsegített! Magukat is megsegíti.

IX.

(Koronázási küldöttek, és a szent föld.)

Azalatt, míg mindenki ment a maga útján gyorsan: az a kicsi ártatlan pünkösdi királyság — magyar világ is elsietett rohanva a semmiségbe! Megint a derék németek, morvák, csehek, galicziánerek, bezirkerek kerültek a sorba. A becsületesebb magyarok leköszöntek, kenyér nélkül maradtak inkább, semhogy megtagadják az alkotmányt — és szántottak, vetettek vagy koldultak.

Úr lett a bezirker!

Újra röpködtek a sasok és frakkok.

És ezekben a frakkokban a Baranyai testvérek és érdektársaik.

A német, a szerencsés, okos, filozof német nevetett és a fokosos, csákányos bolond magyar lehorgasztott fővel búsult.

Követvilág, magyarvilág mint a füst és pára eloszlott.

A magyar igazán nem tudta: most már nevessen-e vagy boszankodjék.

Mint Illés próféta: behuzódott odvába — és kesergett, várta mikor megint villámlik; még egyszer megint mennydörög — és valaki megint szalad a réten, a hegyen, az erdőn, a vizen, a sáson és — nem csalódott!

Csehországban szörnyű nagy ködök jártak — s ezek-

ből a rettentő ködökből kitündöklött — soha eddig nem látott ragyogó fénynyel a magyar alkotmány.

A felséges uralkodó 1867 julius havára koronázásra hívta össze a magyart; kinevezte a felelős magyar minisztériumot; megszüntetett minden alkotmányellenes ideiglenességet. Ez volt a húsvét, ez volt az ünnep!

A jó csehek, filozof németek, uzsorás galicziaik most már csakugyan kitakarodtak az országból.

A magyar, a megkínzott, mindenéből kisajtolt, kiélt magyar — egy ujjal se bántotta őket. Nem volt nálunk soha sziczíliai vecsernye, se Bertalan éj.

A magyar ehhez az európai magasabb mesterséghez — soha sem értett.

Elbúcsúzott atyafiságosan a távozóktól; szívesen oda nyújtotta kulacsát, kenyerét — barátságos, nemes, férfias kezét.

— De — mondá félig tréfásan, félig komolyan — adjon az Isten nektek oda haza, a ti hazátokban — egy kissé jobb erkölcsöket! — És —

Budára készült a nemzet királykoronázni.

Nagyban készült különösen Nagy-Kakasd.

Ki megyen már, hogy megyen már, kik lesznek a nagy-kakasdi küldöttek? erről beszélt az egész város azon percztől fogva, hogy a felhívó leirat megérkezett — örökké.

A követválasztás, ha szép volt, nagy volt, mert meg is érdemelte: ez a kijelölés tízakkora volt. Hogyne, ő fogja kisérni a felséges királyt, ott lesz mindenütt, a hol csak valami szépet látni lehet — s azt itthon beszélni fogja nemcsak ő — a holta napjáig, de még a hatodik unokája is.

Talpra is állott minden valamire való ember.

— Tisztelt közgyűlés, — állott fel a tanácsház nagy termében Sebestyén uram —

— Halljuk!

— Tisztelt közgyűlés, én azt gondolnám, ilyen jeles alkalmatosságra illő és törvényes dolog, hogy a tanács és a közgyűlés a legrégibb kún családok közül válaszszon.

— Helyes! — zúgták a Hajkók, Bakosok, Halászok, Vargák, Kissek és Nagyok.

— Legyen az, a kit küldünk —

— Kettőt küldünk —

— Kettőt. Tehát legyenek azok tiszta, valóságos kunok, a kik még Kuthen királyunkkal jöttek be, mert vannak ilyenek —

— Vannak — emelkedtek fel a Nagyok és Kissek és Vargák — vagyunk —

— A legelőkelőbbek, a kik a drága ruhát, fegyverzetet, lovat, költséget a magunkéból kibirjuk, mert ez a tisztesség.

Erre sok ősi család szabó, varga és szíjgyártó ivadéka elhallgatott, de annál inkább emelgette fejét és jártatta a híveken villogó szemeit Hunyadi Gusztáv úr, ki többé hivatalt nem viselt, de bizván a biztos jövőben, a takarékpénztár erős fedezete alatt megmaradt várakozó magyarnak, ki mindenkor készséggel csatlakozott azokhoz, kik évenként Lajos napjára gratuláczziót küldtek ki a legnagyobb magyarnak.

Hunyadi úr, ha nem is épen kun családból, de bizonyosan felette régi családból származott. Intett tehát ide is, oda is, hogy e tekintetben itt vagyok én.

— Továbbá — folytatta beszédét Sebestyén bácsi — a kiket küldünk, azok szálas, megtermett, igazi magyar arczú emberek legyenek, hogy ha a király rájuk találna nézni, hát maradjon rajtuk a tekintete.

Ilyen már sok volt Nagy-Kakasdon.

Lett is mozgás a szép termetes deli kunfiak és apák között.

— Helyes! — kiáltották erre mindnyájan.

— Továbbá legyenek azok tiszta Kossuth magyarok, a kik soha nem ettek német kenyeret, s a kik vérrel szolgálták a hazát.

— Helyes! — kiabáltak örvendezve sokan, kik ebbe az osztályba tartoztak.

— Továbbá legyenek, azt gondolom uraim: talpig becsületes emberek.

— Szót kérek, — döfött ujjával a polgármester felé Baranyai Albert úr izgatottan és haragtól kipiruló orczával.

— Ez a Jóska bátyját ajánlja mindjárt, — súgtak egymáshoz a Hajkók és Halászok nevetve.

— Azt, igen is József bátyámat ajánlom. Szeretném tudni, van-e nálánál méltóbb erre a tisztességre? Ki ült tovább tömlöczöt? Ki volt hívebb magyar —

— Ne beszéljünk arról itt Albert öcsém, — vágott szavába a legvénebb Varga, — hagyjuk el azt a tömlöczöt. Szerencséje, hogy még most is ott nem ül. A kutya ugat, de a pénz beszél. Félős, hogy talál valamely ezüst vagy arany pénz valahol olyasmit is beszélni, a minek a hallatára majd én fogom be a füleimet. A patika öcsémuram jól fog — jó lesz a mellett maradni. Elfogadom a Sebestyén uram beszédét. Válaszszunk régi igazi urat, becsületes embert, s ha mire szüksége volna, s maga bugyelíárisából talán tán nem birná: összerakjuk. Én általengedem erre a jeles alkalmatosságra sárga paripa lovamat.

— Én fegyvert adok, — állott fel Mészáros Simon, — egyenesen azt a kardot, a melyikkel Árbocz leszúrta László királyt.

— Ha szabad volna nekem is ajánlanom valamit, — hajlongott szerényen Hunyadi úr.

— Halljuk! — zúgták a takarékisták. — Halljuk a méltóságos urat.

— Díszmagyar ruhámat — —

— Könyörgöm, ha felolvashatom az utasítást, — szólalt meg a városi főjegyző.

— Halljuk az utasítást.

— Fehér selyem attila, arany paszománt zsinórral, megyszín nadrág — buzavirág, kék mente — —

— Ha szegényebb ifjút találna érni a választás, — emelkedék föl Hunyadi úr, — én szívesen megkészíttetem öltözetét.

— Egyiknek jó lesz a méltóságos úr, — kiálták bátran a hívek.

Csitt!

Fogta be sok felháborodott érzésű kun ember száját e rettenetes hatalom.

— *Csitt!* — hangzott a polgármesteri széken, tanácsbeli székeken; — *csitt!* — zsongott e szép kis szó az ablakok mellett, hol a hatalmas Hajkók ültek; — *csitt!* — hangzott a folyosón, a tanácsház előtt, mindenütt, mindenütt, a hol csak pénzszükségben élő emberek jártak és féltek egymástól.

Hunyadi Gusztáv ekkor már igen hatalmas ember volt.

Palotákat épített; földeket vásárolt kölcsön pénzen az apósa kontójára — addig az időig, míg az ő napja eljő. A tanácsnál övé volt az első szó; a városban mindennek ő volt az elnöke, iskoláknak, egyháznak, dalárdáknak, gazdasági egyletnek, s a mi kicsiny egylet vagy társaság csak előállhatott.

A pénz, a pénz — és százszor, ezerszer is csak a pénz.

A polgármester háta mögött egy kis kopasz ember mosolygott és tekintgetett szerte, oly erős nézéssel, mintha valamit beszélt volna s akarta volna, hogy ezt az a két pad ember értse is meg, a melyik a polgárság zömét képezte a közgyűlésen.

Ez a kis kopasz ember Hayermayer, a gazdag néhai adószedő főnök volt, a ki ide házasodott, itt maradt és magyar nevet vett föl és a legdühösebb 48-as párthoz csatlakozott. Szidta Deák Ferenczet és pártját és magasztalta Kossuthot, mert érezte, hogy ha egyszer sokáig tartott a *keserű,* hát következnie kell az *édesnek.* Ő ugyan azelőtt is mindig az édesből osztakozott, de mert abból akart részesedni most is: lemondott hivatalról, penzióról, régi névről, morvaországi rokonságról — és törekedett még nagyobb baloldali magyar lenni, mint maga a legdühösebb — Deák ócsárló.

Igen hamar meg is nyerte az egész Nagy-Kakasd tiszteletét.

Főkép igen szép tőkepénzei voltak e tekintetben jó hatással a népre.

Hayermayer úr most Harczos Pál József volt — apósa egy igen derék vad magyarnak, Ősz Ádámnak, ki mint Bach világbeli főbiztos, a legkegyetlenebb módon üldözte a kunt. Kilöketett irodájából mindenkit, a ki magyarul mert beszélni, holott a szép német nyelvet ő is csak karmolászta.

Oh be szép volt kormány-ünnepnapokon az az Ősz Ádám csinos, kevély mitrovszki süvegével; bőrös oldalkardjával; haragos fekete kun képével, és tört döczögő német szavaival. Egy kis lovagkorbácskával járt mindig — s Nagy-Kakasd százszor láthatta és látta is, mikor ez a dölyfös Bach-huszár az iskolából kijövő, — s neki magyarul jó napot — dicsértessék a Jézust kivánó gyermekekre jókat huzogatott, és törvényszerűleg oltogatta beléjük a német főneveket és mellékneveket.

Most ez az Ősz Ádám is a legvéresebb szájú 48-as, s oly dühös, hogy még béreseitől is határozott programmot követel — 48-czal.

Gazdag ember — és független. És független Magyarországot követel.

Imádja Nagy-Kakasd.

Harczos Pál József közelebb int egy polgárt.

— Vörös Károly, — tudja mit? követeljen szavazást, és válaszszák meg egyik koronázási küldöttnek Ádámot. A Czifrában este nagy vacsora. Szóljon, szóljon.

Zsongás-bongás, mozgás, zúgás.

— Legyen az egyik küldött Méltóságos Ősz Ádám úr — kiáltja ki a szót.

— Méltóságos Ősz Ádám úr —

— Halljuk!

Itt-ott rettenetes kaczagás.

— Kicsoda? — kiálták a Halász és Hajkó fiúk, a Sebestyének, Szentpéteriek. Akkora zúgás, kaczagás, ordítozás támadt a közönségben, hogy a polgármester gyűlés-felfüggesztéssel fenyegetődzött.

— No ha ez megtörténnék, — szólalt fel hosszas szótkérések s fölállások után a volt képviselő Ugodi Sándor, keményen dörzsölve tüskés bajuszát — ha az

uraim megtörténnék, de talán csak nem fajult még el annyira a kun?

— Kövesse meg az úr magát, — rángatódzott Harczos-Hayermayer úr, — én csak olyan kun vagyok, mint a tekintetes úr. A mi volt, az elmult — ne bolygassuk, mert sok minden ki találna kerülni egyben is, másban is. Én rég megtértem, hivatalomat elhagytam — pedig most hatvanegytől fogva talán nem vállalhattam volna akár főispánságot? nem tettem, magyar vagyok; csak olyan kun, mint az úr. A vőm meg Ősz Ádám egyenesen levelezésben áll a legnagyobb magyarral. Most is ki akart hozzá zarándokolni a tavaszon, de az őszre ki is megyünk. Azt gondolom azért, hogy ha Hunyadi úr jó lesz banderistának, kun banderistának — pedig ki merné azt állítani, hogy nem jó: hát az én vőm Ősz Ádám, a ki a legkeményebb 48-as — szinte megülhet egy jó kun paripát. Ajánlom vőmet. Igenis ajánlom.

— Ez mégis szemtelenség! — pattant fel székéről Mészáros Simon úr.

— Ez gyalázat! — kiáltott a vén Hajkó. — Hát egy jött-ment zsandárból, adószedőből, nyúzóból, a legnagyobb pecsovicsból, németből, feladóból, spiczliből . . .

Harczos úr, rendes szokása szerint, azalatt míg gyalázták: alázatos szavakkal és igéretekkel kereste a híveket, és gyűjtötte a votumokat. Hallott ő mindent, de a mi előtte állott, az a czél volt, hogy veje koronázási banderista legyen.

— Szót kérek! — ugrott előrébb a hosszas börtönt szenvedett Baranyai József, s szöktek előrébb testvérei: Albert, Ábris és Mihály teljes szófegyverzetben.

— Kérdem a közgyűléstől, — kezdé Baranyai József úr tajtékzó ajkakkal, — mi akar itt készülni? Meggyalázása a magyarnak, kigúnyolása kun őseinknek?

— Szavazzunk! — kiáltottak a Harczos és Ősz urak párthívei.

— Szavazzunk! — követelték a Hunyadisták. Bara-

nyai úr tombolt, üvöltött, szidta a németeket, gyalázta a pintlis apró kutyás Bach-sereget, vágta a Schwindlereket és Hayermayerokat, Rundokat, Randokat, Kucsekeket, Vacsekeket — dicsérte magát és emlegette jutalmatlan martyromságát, hivatkozott a dicső multra.

— Nem jó azt a sarkot bántani uram! — hangzott valahonnan egy szó, — mert sok eltett rabolt pénz —

— Itt nem lehet tanácskozni, ez czudarság! — üvöltöttek a Baranyaiak, — személyeskedés, irigység — menjünk, oszlassuk fel a gyűlést! — El, el! —

A becsületesebbek hallgattak, mosolyogtak és mormogtak egymás közt.

— Igaz, a Baranyaiak sok rabolt pénzt eltettek — meg is kapták a magukét. Bűn büntetlen nem marad. Szíhatják a fogaikat, de szíhatják.

— Csúf dolog lesz, ha az a két Bach-huszár megy el kun-banderistának.

— Meglássa István bácsi, — szól a beszélő öreg ősz kun atyafihoz egy szép deli barna kun ifjú, — mert úgy lesz. Engem nem választanak.

— Akkor Halász öcsém pörköljék is föl ezt a karaktertelen várost.

— Sok a pénz amott; Hunyadi, Harczos győzik pénzzel, — súgott oda a hátuk mögött egy kun.

— Mi meg birjuk tán Varga bácsi becsülettel?

— Kicsit ér az ma! Hát szólaljon föl szomszéd? De úgy-e nem szól?

— Szégyenlem ilyen emberek közt. Inkább elmegyek.

— No úgy-e! Én is úgy vagyok.

— Tudom, rám úgy se hallgatna senki.

Az elnök csöngetett.

A küzdők sorakoztak; a szemek villogtak; a szívek hevültek; Hunyadi úr nézte éles szemeivel a bajnokokat; Harczos Hayermayer hol ide, hol oda suhant édes igéreteivel; a szép Hajkó és Halász fiuk nemzetségeikkel fujták a düh és bosszú tüzét; dobogtak a lábak, és feszültek az izmok.

— Tisztelt közgyűlés! — kezdé a polgármester, — úgy látom ki van merítve a disputa. Körülbelől el van döntve, hogy városunk kit küldjön a koronázásra banderistának. Azt gondolom kettőt...

— Kettőt! — dörgött az alacsony füstös terem.

— Szavazásra bocsátom a dolgot, kinevezem a szavazatszedő bizottmányt s ennek elnökét, és felkérem Tekintetes Varga Pál úr elnöklete alatt Veres Károly és Harnócz polgártársainkat, hogy — — —

A zaj, a Hajkók, Halászok, Mészárosok, Sebestyének zaja, morgása elnyelte a többit.

Megmozdult a tömeg kifelé, befelé, és zúgott, morajlott mint a rémületes áradat.

A pénz!

Hunyadi úr az első veszteségen tanult. Több pénzt. Nagyon megokosodott. Harczos úr is tudta, hogy a pénz csak úgy nincs kiadva hiába, ha markunkban a jószág kötele.

Dologhoz látott tehát férfiasan, erélyesen.

Tizenegy óra tájt a polgármester úr ravasz alázatos képpel kihirdette a szavazás eredményét.

— A közgyűlés banderistáknak a koronázásra megválasztotta szavazattöbbséggel Méltóságos Hunyadi Gusztáv és Méltóságos Ősz Ádám urakat, az elsőt hetven, az utóbbit hatvankét szavazattal.

— Ne neked vitéz magyar, szájas nagy-kakasdi atyafiság! — mormogá kimenet az öreg Sebestyén, — megkaptad a karakteredért a czímeredet.

Érd be vele!

A vérmesebbek, a dühösebbek lent a piaczi kút körül sereglettek együvé, borzasztó szavakban fejezve ki rettentő megütődésüket.

Oda bent még egy más tárgy került szőnyegre.

Honnan vétessék az a szent föld, melyet ez ősi kun város a koronázási dombhoz küldjön?

A vesztes fél elhagyta már a harcztért: Hunyadi és Harczos és Ősz úr szabadon határozhatta meg a helyet.

Ekkorra már a nagy-kakasdi gyűléseknek szónoka, feje, vezére egészen Hunyadi Gusztáv úr lett.

Fölállott tehát az ablak mellett, a Deák Ferencz képe alatt, mely rendes helye szokott lenni — fölállott, ha az egész c görbületű alázatos magatartást fölállásnak lehet venni és mágnásos ropogtatásával a szép r betűnek: ekkép tette meg indítványát:

— Árbocz, az erős kun vezér, a mint a monda tartja: a szent-jakabi pusztán porlad. Ott van sírja, koporsója. Én tehát azt tartanám, hogy a szükséges földet innen küldenők s a László Károly — — —

— Helyes! — helyes! — erősíték élénk fejmozgatásokkal a Hunyadisták.

— Hogyan? mi? — kérdé az épen visszatérő Halász Máté.

A polgármester fölfejtette a kérdés körülményeit.

— Nem lenne-e jobb uraim! ha már igazán ki akarunk tenni magunkért, — mondá nevetve a vén ember, — ha azoknak a német és cseh atyafiaknak a sírja tetejéből küldenénk egy láda földet, a kik a Bach-világból itt maradtak? Mutassuk meg, hogy igazán elaljasodtunk és valami féreg minden nemesebbet kiett a szívünkből. Itt a *Homok-erdő*, a hol Huba vezér tetemei nyugosznak, hanem az hogy érne fel egy elhullott cseh köszörűs porával? Nagy-Kakasd úgyis híres már — legyen még híresebb.

Halász Máté úr égő arczczal és tántorgó léptekkel hagyta el a tanácstermet. Nevetni, kaczagni, röhögni akart, de csak csuklott, fuldokolt.

Hunyadi és Harczos úrék összenéztek — és mint nyertes felekhez illő: mosolyogtak a vén eszelős bolondságain.

Természetesen határozatba ment, hogy a szent föld egyenesen a László Károly úr pusztájáról a nádas ér melletti kis tölgyerdőcske talajából vétessék.

Hunyadi úr ajánlotta, hogy ő ezt a szent földet kész ezüst ládikában személyesen átadni az országos bizottmánynak — és pedig a saját költségén.

— Igen, igen, — intett Harczos úr, — én tudom, hogy ezt az áldozatot vőm is ezer örömmel megtette volna, de a dolog — igen, igen a legjobb kezekben van.

Hunyadi ez újabb áldozatkészsége ismét nagy mértékben megnyerte a nép tetszését.

Hunyadi úr és Ősz Ádám úr karonfogva vonult el a tüntetőleg éljenző tömeg előtt, mely utálta a becsületes, nyers, de kevély, rátartó Hajkó és Halász és Sebestyén nemzetséget és örömmel hajolt meg a Bach-urak előtt, mert azok simák, hizelgők, adakozók és barátságosak voltak.

— Éljen! — éljen! — hangzott az elismerő, lelkesült, jó kivánság és még azoknak ajkairól is, kik imént a piaczi kút mellett a legrettentőbb szavakkal szidták a Schwindler és Hayermayer és Mitrovszki süveges ebeit.

Igen, mert Hunyadi és Ősz úr előttük ment el, és alázattal meghajtotta magát mindegyik előtt — külön-külön.

A nép, mint a gyermek, megkivánja, hogy szeressék és simogassák.

És Hunyadi úr is és Ősz Ádám úr is, e kemény 48-as, forrón szerette a népet.

— Te Guszti! — nyomta meg Ősz Ádám úr Hunyadi úr karját, — hitted ezt valaha?

— Lassan Ádám, mert meghallják, — nevetett a néhai Schwindler úr.

— Szeretnék egy kunnak a nyakán menni föl Pestre. Te Guszti? Nos?

— Kaphatsz jó pénzért eleget.

— De hogy Pestig korbácsolhatnám is. Te Guszti, vérig korbácsolhatnám.

— Csitt! hallod, éljeneznek. Hajtsd meg magadat.

— Köszönöm, köszönöm barátim! — integetett kalapjával Ősz Ádám úr, — valóban nem tudom, miképp köszönjem meg kibeszélhetlen jóságtokat, kedves bará-

taim. Számítsatok reám. Éljen a magyar, éljen a haza, éljen a mi apánk: Kossuth Lajos!

A két új magyar levette süvegét s a jó nép tiszta, őszinte örömmel kiáltotta szíve mélyéből:

— Az Isten sokáig éltesse az ilyen igaz embereket! Az Isten ő felsége áldja meg a nép embereit!!!

X.

(Kinek a kis fia vagy te?)

A nagy, ismét fényessé lett László-családban mindenki megmozdult s mióta Hunyadi nemcsak mint koronázási küldött pompázott fejedelmi díszruhájával, ősi kun fegyverzetével, drága arab sárga paripájával, de mint a néhai Ugodi Sándor utóda a követségben is tökéletesen megerősítette magát, és folyvást Pesten tartózkodik grófok, bárók társaságában, és közelebbről már királyi tanácsosi czímet is nyert: valóban az egész nemzetség a boldogság napjait élvezi.

László úr tökéletesen átadta magát vejének.

Többé nem ilyen, meg amolyan, ezze, azza, hanem kedves fiamuram! Ha így szólt: hát tegye fiamuram; ha amúgy helyesebb, én belenyugszom.

Hogy is ne nyugodnék bele egy semmiből fölkapaszkodott, uzsorás pénzekből fölgazdagodott, sötét multja által magát mindenütt meggyűlöltetett ember, oly férfiú, országos kitünőség, követ és királyi tanácsos (talán mégis csak majd egyszer igazi báró is) intézkedéseibe, a kit mindenfelé a legnagyobb hódolat és tisztelet környez?

Most Hunyadi úr építtet.

Államhelyiségeket építtet, postaházat, törvényszéki palotát — nagy és biztos évi bérletekre, melyek a legszebb uzsorákkal vetekedhettek.

Fölötte tetszetős dolog ez a fukar, kapzsi, pénzszomjas László Károly úr előtt.

Hajnaltól késő estig az új épületek, tégla és porondhalmazok, mészgödrök körül jár-kel, ragyogó orczával, az örömtől, szerencsétől, boldogságtól — nemcsoda — egész megifjodva. Nem fél többet az emberektől: hogy félne? mikor mindenki a legnagyobb tisztelettel süvegeli, köszönti.

— Az emberek mindig jók, ott nincs hiba, csak mi el ne hagyjuk magunkat, — okoskodék néha magában, a felette megvidámodott, egykori zord Bach-főnök, és rettenetes adószedő. Nagy úri nyájassággal köszönti ő is a szives kérdezősködőket, kik a nagyszerű építkezéseknél csudálkozásaikkal és minden gazdagságot, hatalmat vigyorgó, hódolatteljes mosolylyal fogadó elösmeréseikkel és szerencsekivánataikkal itt is mint bárhol, megszoktak jelenni.

— Hogy lesz? mint lesz? ugyan pompás lesz!

Hogy tündököltek a kevély László úr szemei e dicső kérdésekre.

— A vőm, a fiam uram, a követ, a királyi tanácsos úr akarta, én bele se mentem volna jó szerén, de ő, de ő — — hát teljék kedve — felelé dicsekedő leereszkedéssel a dúsgazdag birtokos és tőkepénzes úr. Ez postaház lesz telegráf hivatalokkal és alant boltokkal: a madarasi-utczában vendéglő épül kétemeletes, nagy báltermekkel, kávéházakkal — mert erre fog jönni a vasút és innen fog lemenni Erdélynek, Oláhországnak — ki, ki Konstantinápoly felé. A jövő nyárra készen kell lenni a törvényszéki épületnek, hivatalokkal, börtönökkel, erős börtönökkel hatvan-hetven perszonára. Igen, királyi törvényszéket kapunk. A fiam ki fogja eszközölni.

Míg a hatalmas ember ily beszédek után a dicséreteket, szerencsekivánatokat, oh-kat — ah-kat és édes

isteneme-ket — Jézus Máriá-kat fogadja polgároktól, hivatalnokoktól, bámuló és az irígység miatt megpukkanó úri asszonyoktól — úgy mintha véletlenül történnék, fel-fellépeget az emeleti falakra — s gúnyos kicsinylő tekintettel mintegy oda téved a szolnoki utczába a Csákvár Mózes boltja felé — a hol hasonlókép foly valami némi-némű építkezés.

Vajjon ki építtet ott?

Dr. Márton Sándor úr.

Most épen május derekán jár az idő, szépek a napok, melegek, verőfényesek — alkalmatosan mehet úgy a nagyszerű, mint a kisszerű építkezés.

A mint hogy megy is nagyon szépen.

Már a Márton dr. úr házacskájának a falai is rég kiemelkedtek a földből, pedig olyan kevesen dolgoznak az épületen, hogy alig hallani a lármájukat.

Ott áll az ifjú doktor úr. — Az ember azt hinné, hogy beteg vagy valami nagy bánata van. Szemei inkább könyesek, mint ragyogók, arcza komor.

Hát a szegényebb embernek, ha épít — akkor sem olyan nagy és olyan tiszta az öröme, mint a gazdag birtokosnak? Pedig mikor lehet egy férj boldogabb, mint mikor hajlékot épít övéinek.

Itt nincs járókelő, tudakozódó, Egy kis házacska nem igen költ sem irígységet, sem kiváncsiságot.

Költhetne pedig. Im mily széles az a néhány lombos akáczfa mily kellemes árnyékot fog hinteni a házacskára, a tornáczra, meg a játszó gyermekekre. Arra beljebb a hosszan elnyuló kert; keleti oldalán a gyümölcsös, a délin a veteményes jó kezek között szépen megmutathatja, hogy mit tud. De most még rendezetlen. — Ekkora helyt is sok boldog szív elférhet.

László Károly úr néz, merőn ide néz az éles szemeivel. Talán azt látja, hogy Márton Sándor úr mily bús, hogy a doktor úr arcza mily halavány.

Lehet, az ember sok mindent láthat, ha akar.

— S ennek adtam volna én az én egyetlen leányo-

mat? — mormogja magában László úr, mikor látja a szegényes építkezést, s a kopott ruhás doktor urat.

Mosolyog. És ugyan egy szerencsés ember mért ne mosolyogna? de mért ne kaczagna vagy akár egy-két élczes vidám gúnyolódó szót mért ne mondhatna? Hát egy gazdag ember, a ki a legjobban adta férjhez egyetlen leányát — vajjon ennyit se tehetne meg? Akkor mit ér a vagyon, akkor mi haszon van az összezsugorgatott, összekaparászott pénzben, ha még egy szivünk szerént valót se nevethetnénk.

Én részemről azt hiszem, hogy a kinek vagyona van, summásan pénze; a kit a szerencse — már mindegy akármilyen úton fölemelt: annak szabad nevetni, csúfolódni, de sőt ezt jól felfogott érdeke, díszes társadalmi állása is megköveteli.

Miről tudná meg a világ, hogy egy hitvány, csekély eszű, lelketlen csaló, huzavona, alacsony ember ime fölemelkedett, kimosakodott a nyomoruságból, állást, irígyelt, díszes állást foglalt el a társadalomban: ha nem nevetne a vergődő kicsiny embereken s ha azokat jól meg nem döfölné?

László úr nevet, s a legkeményebb, sértőbb szavakkal emlékezik meg arról a tolakodó emberkéről, ki szemeit elég vakmerő volt az ő egyetlen leányára emelni, s elég szemtelen volt még arra is gondolni, hogy valamikor a nagy László-birtokokban mint tulajdonos, örökös intézkedhessék.

Mikor egy gazdag felfuvalkodott, semmiből a sors kedvezése által magasra jutott ember édes elandalodásában nevet, azt egyszerre mint az égdörgést minden szegény, vergődő ember, főkép családapa tartozik meghallani.

Meghallotta-e Márton úr? úgy lehet, mert az új posta-palota felé fordult s bús tekintetével kereste a volt alfőnök urat.

Miért?

Hát mit néz a madár, mikor rád néz?

Talán semmit — és benned *senkit*.

Reggeli nyolcz-kilencz óra tájt járhat az idő.

Lombosak már a fák, szép magasak a sötét zöld vetések, és mindjárt kaszálásra érettek a buja harmatos rétek.

Hunyadi Gusztávné künn lakik a pusztán. Míg férje Pesten szerzi a dicsőséget, apja bent palotákat emel: ő anyjával a nehéz gazdaságot vette át.

A mit leánykorában unalmasnak, parasztos dolognak talált, hogy a munkásokat felügyelje, azokra főzessen, vajat, turót, sajtot készítsen, baromfiakat tartson, sok sok csirkét, pulykát, réczét, libát költessen, és gondolkodjék, hogy a legjobb fajú zöldségnemeket termeszsze a szentjakabi kövér gazdag földben: most itt e lombos fák, zöldellő vetések, dús kerti növények, zsibongó, zajongó majorságok oh mennyi, és mily édes örömet adnak lelkének.

Korán kel, s mikor a cselédség és a munkásnép dologra indul, már ő rég megjárta a kertet, udvart, az illatos mezőt, a harmatos búzatáblákat.

A szentjakabi pusztán kétszeres kedvvel dolgozik a munkás, mert jól fizetik, jó étellel tartják s a kinek gyermeke van — beadhatja a nagyságos asszony keze alá, ki egy kis iskolában maga tanítja, gondozza a cselédek és munkások gyermekeit.

Az egykor annyira elhervadt László Vilmát, a ki a fényes esküvő utáni napokban és esztendőkben látta csak: az, ha ma látná, meg nem ösmerné.

Im ott jön a magas sűrű rozs között, egy keskeny csapáson. Jön visszafelé a munkásoktól, a kiknek most adatta ki a reggelit.

Széles, lehajló szalmakalap árnyalja be pirosas telt barna arczát; magas kifejlett, erőteljes termetét apró kék pettyes fehér falu köntös fedi. Sebesen, vidámon tart a puszta felé, karján egy kis kosárkát hintázgat, melynek tartalmát bizonyosan a munkások köszönték meg.

Sötét apró szemeiben nyoma sincs a komorságnak; ajkain mosoly játszik, az a mosoly, mely a lélek nyugalmát, vagy legalább tisztaságát hirdeti.

— Vigyázz fiúcska, bele ne essél a vízbe, — kiált Hunyadiné egy hat-hét évesnek látszó gyermekre.

— Nem nem néni, nem esem bele, Bella sem esik.

— Hát kinek a kis fia vagy te?

— Én, meg Bella, — mutatott a szép szőke fiúcska egy öt évesnek látszó kövér piros barna leánykára, — hát maga azt sem tudja néni, hogy mi kinek a gyerekei vagyunk?

— Nem kis fiacskám.

S azzal ölébe kapta a kis bámuló leánykát, hogy csókjaival borítsa be a nap sütötte szép kis barna arczot.

— Mi is itt lakunk nem messze; vasárnap hozott ki bennünket apa, s itt is fogunk maradni az egész nyáron, mert a mama nagyon beteg.

— Jőjjön hozzánk néni, — gyögyögé a kis lányka, — én elvezetem mamához. Ott ni, ott lakunk.

— Hát várj Bella, fogjunk előbb egy halat. Itt ám sok van. Ni, látod, mozog a dugó. Ehen!

— Kis hal — szökött utána édes kiáltással a leányka. Néni, kis hal.

S szorította kövér kis kezecskéjébe a viczkándozó halacskát.

— Néni, mikor apám kijő, annak is szabad lesz itt halászni?

— Szabad kis fiú.

— Nem haragszik néni, hogy István ide hozott bennünket? Egyszeribe itt lesz ő is. Csak buzogányt vág amott.

— Nem, nem kis fiú. Mindennap jertek ide.

— Jőjjön hozzánk néni, ott ni, ott lakunk. Mama nagyon beteg.

A néni megfogta a kis leányka kezét, s valamely mély belső parancstól vezéreltetve — ment a gyerekekkel.

Néhány percz mulva belépett a kis nádas házikóba.

— Vilma! — kiáltott egy elszáradt asszony.

— Bella! — ugrott a beteg felé Hunyadiné.

Sokáig zokogott a két nő, az elhervadt, elsorvadt, egykori szép Bella, s a megifjult, megszépült László Vilma.

A gyerekek oda kapaszkodtak a két nőre és mivel nem tudták, hogy azok mért sírnak: hát sírtak egy kicsit ők is.

— Haragszol-e még? — susogá erőtlen hangon Bella, görcsösen szorítva magához egykori barátnéját.

Vilma nem tudott szóhoz jutni, újból és újból elfordult, hevesen zokogott és kezeibe rejté könyborította arczát.

— Néni, ne sírjon, — simogatá a kis leányka — ne haragudjék, vissza adom a halat — ni fogja, és Vilmos se fog több halat, ha néni haragszik.

— Nem, nem, kicsi angyalom, — fogta ölébe a szép gyermeket, és szorítá magához erősen, — én senkire sem haragszom.

— Hát akkor mért sír?

— Ne sírjon, — kérlelé a fiúcska.

— Látod, hogy szeretnek ezek a gyerekek, édes Vilmám.

— Mért sír a néni? — kérdé a kis Bella anyját, — mondja mama, ne sírjon, ne haragudjék.

— Haragudott, sokáig, nagyon sokáig haragudott ez a szép, szép néni mi reánk kis leányom, — de többet nem fog haragudni. Ide vezette az a jó isten, a ki mindent megbocsát. Csókoljátok meg ennek a szép néninek a kezeit — mert ez a ti kis mamátok.

— Úgy? — kérdé egyszerre a két gyerek örömtől ragyogó arczczal, — hát maga is a kis édes mamánk lesz?

— Az Vilmoska, kicsi Bella.

— És itt marad: apa úgy sincs itt, és ha jön is, neki mindig menni kell.

— Édes Bellám! — ölelé át forró szeretettel Vilma — ne légy bús, itt hamar meggyógyulsz. Én is sokáig beteg voltam, most istennek köszönöm, egészen jól vagyok.

— Be szép vagy Vilma! — tapogatá a beteg nő barátnéja telt karjait.

— Te is az vagy édesem. És nézd, mily szépek gyermekeid.

— Jók, — mondá az anya, azon a hangon, mely a szomorú búcsú hangja. — Meghűtöttem magamat. A lakásunk nedves volt. Most Sándor újat építtet. Ott talán — — úgy-e édes Vilmám — — hozzátok be Vilmoska a fehér nyulat, te is Bellácska — segíts, fogjátok meg, István megfogja — — —

— Megbocsátasz-e nekem Vilma? nem vagyok bűnös, az a jó isten látja, a kihez nemsokára el fogok menni! Mindig szeretett Sándor, még azután is sokáig, mikor te már rég férjhez mentél és nem vett volna el engemet soha, ha nem látja, hogy én nagyon-nagyon szeretem és valakitől ezt meg nem tudja. Ugy-e boldog asszony vagy? Én nagyon boldog vagyok. Sándor soha sem bántott tégedet édes Vilma csak egyetlen gondolattal is — azért, hogy te máshoz mentél. Csak szerette volna megmondani, kogy ő ártatlan, hogy a mit róla mondtak, hogy atyádat kissebbítette — az nem igaz.

— Tudom — —

— Oh Vilma képzeld, ő most is úgy őrzi a leveleidet — de nem haragszom érte. Azok igen szép levelek. Oh Vilma — tudod-e, hogy ő nekem mindig elmondta, ha tégedet valahol látott? tudod-e, hogy Vilmosnak te — de azt talán nem is volna szabad megmondanom — —

— Mama — lépett be a szóra a kis nyúllal a fiú — mit nem szabad megmondanod?

— Hogy ez a szép néni a te kereszt mamád — —

— Úgy? hát akkor néni maga az én keresztmamám, és akkor fogja ezt a kis fehér nyulat, magának adom. De elvisszük a társát is.

Ölelés, csók, kaczágás — —

— Apa, itt van apa, szökött ki mint a mókus az élénk gyermek — a kocsiról leszálló apjához.

— *Vilma! — kiáltott egy elszáradt asszony.*

XI.

(De most már igazán bárónė lesr.)

Kis gyerekek nem igen tudnak arról, hogy a mama nagyon beteg ám! A sápadt beteges arczot megszokják. Oh, hogy sejtenék ők az alatt a kibeszélhetetlen veszteséget? Nevetnek, ha van min — és gyereknél hogyne volna ilyen? Rendel a jó isten örökké, mert szereti, hogy a kicsinyek semmit se lássanak a sötétből.

A kis Vilmos és Bella még a piros szemű, fehér köntösű nyulakról is megfeledkezett — futott, futott át a nénihez, az új mamához. Ott egy csomó gyerek volt, leány és fiú, a kik két hosszú asztal mellett írtak, olvastak és énekeltek.

Tanította őket a néni.

Vilmos és Bella is beállott a béres és munkás gyerekek közé.

Bellát oda vette a néni az ölébe s a kis leányka forró szeretettel — mintha édes anyját ölelné — kulcsolta át az új mama nyakát s leste tekintetét, szavait.

A leányka kisebb volt még, semhogy valami nehezebbet tanuljon, de arra elég nagy, hogy mindenre figyeljen és minden zajban, mozgásban, mosolyban gyönyört találjon.

Hunyadiné az alatt, míg beszélte a szebbnél szebb történeteket a bibliából, Kainról és a szegény Ábelről,

Józsefről, a kit testvérei eladtak és Dávidról, a ki kicsiny létére az Úr segítségével olyan szépen eltalálta a nagy óriást: valami soha nem érzett melegséget talált a kis gyermek gömbölyű karocskájában és puha pirosas ujjacskáiban. Hagyta, hogy a leányka üljön ott, és meg nem mozdította volna a nyakát a világért is.

— Nénimama, most már énekeljünk, — kiáltott oda Vilmos a gyerekek közül, — és feltartotta hosszú fehér kis kezét, hogy indítson.

És megzendült egy szép gyermek-ének a vadgalambról, a mely szereti a zöld erdőt.

Zöld erdő, zöld erdő
A kedves lakásom.
Rosz ember, rosz ember
Engem sohse lásson.

Kis fiam neveljem,
Patakvizre vigyem,
Szép hűvös patakról
Búza földre tegyem,

Míg a dal zengett, harsogva mint a zöld erdős kősziklákról lezuhanó patak és nem akart, és nem tudott megállani mint a madár, a melyik szép vidékről még szebb vidékre siet — egy ember állott az ajtóban levett kalappal, mosolyogva, szemeit egy pontra, a tanítónénire függesztve.

Egy-két munkás gyerek intett a plajbászával, hogy ni: ott valaki van, egy úr, de mire elvégezték az éneket — s a tanítónéni is észre vehette a dolgot — az idegen eltűnt. Senki se tudta és senki se látta merre.

Ott megy a jegenyefák mentén az ér mellett, mely a Hajkó és Sebestyén birtokot a László pusztától elválasztja.

Dr. Márton Sándor úr.

Kalapját most is kezében tartja s úgy ballag az árnyékban. Sűrű tömött hajában alig látszik még egy-egy ősz szál, szakálla tömött, bajúsza ép, ment az öregedésnek jeleitől. — De homlokát erős vastag redők

szántják keresztbe s szemei mint a sok gonddal és bajjal élő embereknél szokott lenni: zavarosak, törődött fényűek, mintha könyekben úsznának.

Visszagondol a multra — a letölt tizenhat, tizenhét évre.

Hol volna most, ha egy rosz ember ide nem kerül? ha nem olyan bizodalmas egy idegen iránt? ha a legelső sértésre vissza nem vonul? ha szembe száll az akadályokkal? ha felvilágosítást kér férfiasan és részéről is magyarázatot ád? ha nem a daczban, az öntudat kevélységében talál menekvést és védelmet? ha — —

— Nem! — sohajt homlokát törülgetve a megtermett vállas, erőteljes ember — nem vádolom a sorsot — nem — —

De oda bent a szívnek minden elfojtott joga egy perczre talpra szökik.

És szavakat mond, kemény metsző, sértő szavakat, melyekre felelni — képtelenség.

— Gyáva voltál —

— Nem, csak szemtelen nem akartam lenni.

— Hűtelen voltál —

— Nem, csak követelni nem akartam.

— Szerencsétlenné tettél egy nőt, kit hidegséged által oda vetettél egy gonosz ember karjai közé — —

— Nem — ő utasított vissza.

— Hazudsz!

— Márton úr félre kapta a fejét, mintha egy fa mellől valaki igazi hangon kiáltotta volna e szót.

— Hazudsz — hangzott újra, — hazudsz, hazudsz — —

Márton úr fölcsapta a fejére kalapját és sietve vágott be egy oldalon a bükköny-földek között, hogy minél előbb elérje azt a tanyát, hol beteg felesége feküdt.

Elbeszélt úgy-e mindent? a mit látott? hogy a gyerekek mit csinálnak? milyen jó helyt vannak? Hogy az a szegény asszony milyen áldott egy teremtés?

Nem, egyetlen szót, csak egy kicsiny szócskát sem mert mondani az egészből.

Miért nem?

Oda ült alázatosan, de vergődő nyugtalan szívvel beteg felesége ágya szélére, megragadta a szelíden mosolygó anyának elszáradt — hideg kezeit és sokáig sokáig beszélt a gyorsan készülő új épületről, a helyesebbnél-helyesebb tervekről, a czélszerű berendezésről, a konyhakertről, a virágos kertről, egy szivárványos kútról, melyből gumicsövekkel lehet az öntözést bármikor végezni.

— A konyha legyen nagy és világos —

— Igen. A kertben fogok egy szép filagoriát csináltatni. Ott reggelizhetünk és vacsorálhatunk.

A nagy beteg, bár határozottan soha sem hiszi el, hogy beteg: kedves tervek és remények valósulása küszöbén egy perczre elkomorodik, s egy szempillantásra maga előtt látja — a koporsót.

Szerencsére egy röpke szempillanatra csak.

— A varrógépet — nyögé lassú hangon a beteg nő.

— Azt nem fogjuk többé betenni. Kivettetem.

Bella könyein át hálásan mosolygott és megszorította férje kezét.

— De csak addig, míg jobban leszek. A gyerekeknek én akarom varrni a fehérneműiket. Másnak nem engedném. Soha-soha.

— Kevesebbet beszélj édesem, nem szabad magadat felizgatnod. Úgy kellene, hogy a jövő hó derekán fürdőre menjünk.

A beteg asszony hirtelen fölemelkedett, s mintha menekülni akart volna egy képtől, egy alaktól — rögtön szaván fogta a doktor urat:

— Igen, a gyerekeket is viszszük. Jobban is vagyok. Azt gondolnám —

Szegény asszony úgy sietett, úgy szökött volna e helyről, hol gyermekei oly boldogan töltik napjaikat. Akárhova, akármerre, ha így ezzel a beteg ágygyal is — csak oda, a hol egyedül lesznek, egyedül.

Nem egyedül, csak ama tanítónéni nélkül.

— Oh istenem, — mormogja mosolyogva némi szánalommal olvasóm.

— Semmi oh istenem, és semmi szánakozás.

Egy anyának, a ki határtalanul szereti férjét és gyermekeit — joga van követelni, hogy azokat a gyerekeket senki se mulattassa, simogassa, szeresse és csalogassa; joga van követelni, hogy arra az emberre semmiféle nő különös szemekkel ne nézegessen — igenis ne nézegessen.

Minden nő elégedjék meg a maga választotta férjével, és ne kivánja a más nő kis gyermekeit elédesgetni, mert a mely embernek a gyermekeit egy asszony igen szereti: hát ott, azt a férjet, azt az embert — igen!

Azt gondolom, ilyenformán gondolkozott és beszélt magában dr. Márton Sándorné, mert szemei haragos állásából és élénken kipirult arczából ezt lehetett kiolvasni.

Erőnek erejével fölkelt, felöltöztette magát és betegsége daczára törekedett, hogy egy kissé szép legyen és ezt Sándor is belássa s erre vonatkozólag egy pár szót szóljon is.

Jó férj, becsületes szerető férj azonnal észrevesz minden ily igyekezetet és méltányol.

Márton úr szeretettel ölelte át még mindig szép nejét, megsimogatta dús szőke haját, megcsókolta nagy kék szemeit, melyekből mély, mély igaz szeretet és jóság, hűség sugárzott és azzal a bús fájdalmas tudattal, azzal a világos látással, melylyel az orvost még beteg gyermekeivel és nőjével szemközt is — a tudomány megáldotta vagy megverte: búcsúzott el kedves betegétől és ült szekérre, hogy betegeinek, szenvedő nyomorékjainak gyógyításában, vigasztalásában találja fel háborgó lelke nyugalmát.

A László-féle nagyszerű építkezések előtt kellett a városban elmennie.

Most — úgy találta, közelebb van ehhez a hatalmas gőgös emberhez, mint tizenhét év óta valaha állhatott:

úgy találta, hogy az, kinek leánya oly szeretettel viseltetik az ő neje s gyermekei iránt, megérdemli, hogy több tisztelettel és szivélyességgel üdvözöljék. Úgy vélekedett, hogy jó lesz, ha egy kissé leszáll, s csupa illedelemből megnézi az építkezést.

Nagyságos László úr észrevette a doktor közeledését.

— Vajjon mit akarhat Márton uram, — mormogá magában az építkezést felügyelő gazdag László úr. Akármit akar: egy gazdag ember soha se haragszik azért, ha egy kis emberke, már mint a doktor is ehol — alázatosan közeledik személyéhez.

Pedig a mi Márton Sándor urat most, egykori mátkája apjához viszi, nem az alázat, hanem ennél több: a hála — leánya iránt.

— Hát mit szól ezekhez a falakhoz? — kérdé jó előre László úr onnan merítvén a beszédtárgyat, a honnan az legjobban esett.

— Túlságos vastagok.

— Mért? és nevetett örömében László úr, hogy oly pompás vastag falakat építtet, és hogy ezt hogy irígyli tőle az egész világ. — Im az a rongyos Márton doktor is szinte megpukkad mérgében.

— Két láb elég volna és fél.

— Nem, legyen három láb, két emelet uram, két emelet. — Még olyan nincs a városban.

S László úr kész volt rögtön az egész tervet egy téglára lekarczolni, s megmutatni, hogy minő pompás termek és hivatalok lesznek itt.

Olyan büszke, felfuvalkodott ember még nem volt, a ki ha erre alkalma nyilt: készséggel ne dicsekedett volna akárkinek is. László Károly úr nagyon alantas embernek tartotta ugyan Márton urat, de olyannak, a ki sokfelé jár, és így sokfelé elmondhatja a hallottakat. Megfogta azért a kezét és megmutogatott neki mindent apróra, az utolsó előszobáig, fáskamráig.

— Nagyon szép. De roppant sokba kerül. Vajjon ki adja a biztos perczentet?

László úr hirtelenében egy átlagos számítást csi-

nált — nevetve vidáman, a legszebb jövedelmek előérzetében.

— Tizennyolcz perczentet hajtania kell.

— Lehetetlen.

— Az állam veszi ki. — Lehet. Tetszik érteni?

— Mégis nem gondolom.

— Oh még jobb perczenteket is ad az állam. Ügyesség — s mutatta a kezeivel — egy kis mellékes áldozat, mert tetszik tudni azok, kiket az állam szerződéskötésekre leküld: legtöbbnyire szegény ördögök, sok mennykő gyerekkel, czifra feleséggel — no és — tetszik ezt tudni. Még több perczentet is srófolhatnék ki, de becsületes ember vagyok. Tizennyolcz — húsz perczent elég. Elég!

— És vajjon biztosan kiveszi az állam?

— Vőm már mindent eligazított.

— Szép.

— Szép, hm! de nem ment ám ez ingyen. Vőm kénytelen volt egész bálokat adni a főbb hivatalnokoknak és szájasabb képviselőknek.

— Bálokat?

— De még pedig hol?

Es oda súgta azokat a névtelen helyeket, a hol az állami szerződéseket némely ügyes ember a legszebb eredménynyel kötni szokta.

Vacsorák, ebédek, tenger pezsgő — no és még a járulékok. De Guszti szörnyen érti a módjukat. Meg kell adni, igen-igen praktikusan fogja fel a tényeket.

— Szerencsét kivánok a szép szerződésekhez — valóban így már lehet építeni.

László úr, a mint utóbb vejétől tanulta — ki mindjárt-mindjárt le-lerándult Pestről Nagy-Kakasdra pénzekért és váltói aláirásokért — csak a balkeze kis ujját nyujtá a doktor úrnak.

— Doktor úr, — kiáltott egy magas falról László úr a távozó ember után, — tetszett-e hallani, hogy vasutunk lesz?

— Nem hallottam. Vasutunk?

Vasutunk. Vasárnap lesz az előértekezlet a nagy vendéglőben — el kell menni. Vasárnap délután öt órakor. Vőm az egyik főengedményes és valami angol gróf a társa.

— Nagyszerű, — kiáltá őszinte csodálkozással a doktor úr.

Csak a vidám hahotát lehetett hallani a falról, egy minden örömmel megtölt szív édes, hatalmas hahotáját.

Vasutunk lesz, telegráfunk, főpostánk, huszárkaszárnyánk, nagy emeletes, két emeletes vendéglőnk — ah vasutunk, vasutunk — —

Ezekről beszéltek a kereskedők, a csizmadiák, asztalosok, ácsok, kőmüvesek, háziurak, korcsmárosok, uzsorások, javabeli özvegyasszonyok és férjhezmenő hajadonok.

— Ki hozza a vasutat?

— Hunyadi Gusztáv.

— Ki hozza a huszárokat?

— Hunyadi Gusztáv.

— Ki hozza a telegráf és főposta hivatalt?

— Hunyadi Gusztáv.

— Ki hozza a város fölvirágzását?

— Mindent mindent a követünk, Hunyadi Gusztáv.

— De hisz akkor már a báróságot is meghozza.

— Meg a grófságot.

Ez utóbbi szó, mint egészen váratlan új szó, csodálatos rezgésbe hozta a vén László Károly úr szívét. Ha halotta egy-egy kiváló jó emberétől — mert a gazdag és szerencsés embereknek mindig kiváló jó embereik vannak — valóban irult-pirult és annyira nem tudta mit csináljon, hogy még a régi járásmódját is megváltoztatta. Úgy járt, mint a város egyetlen grófja a vén púpos katonaviselt Virbicsek Ferdinánd, mindig mélyen meghajolva, tiszta csinos német ruhákban, lassan, senkinek sem köszönve, de mindenkitől elvárva a szives köszöntést; reggelenkint egy kis virágbokrétával, mint Ferdinánd gróf — és örökké szivarozva.

Néha-néha egy kissé kitört ugyan belőle a paraszt zsugoriság és összeveszett vejével, ki szüntelen pénzért és aláirásokért zakatolt, de látva a biztos sikert, a felette jövedelmező államszerződéseket, melyek jól fölvéve a dolgokat — a huszonöt perczentet is megadogatták: nem tehetett mást, mint ismét csak a Wertheimba nyult s egy-egy summásabb váltónak jó társ mellett ismét csak aláirt.

Eredeti kapzsisága a gyors pénzszerzésben, eredeti vadsága és kiméletlen kegyetlensége a pénzek felhajtásában, eredeti óvatossága a pénznek gyümölcsöztetésében az újabb nagyszerű statusműveletek által, nem tagadhatni, bizonyos behízelgő simaságot nyert.

Néhol azt is mondták róla: nóbel ember, gavallér.

Ki mondta?

Egy-két koldus báró, a ki nagy szolgálatokért pár száz forintot kamat nélkül kapott tőle s egy-két igen szegény professor a katholikus gymnasiumban.

László úr nevetett ezeken a pompás czímeken, de jó néven vette őket.

Ha ily kedvező körülmények között forrongott az egész város s minden szegény hivatalnok előléptetésről vagy legalább fizetésjavításról álmodozott az új változások beálltával: nem maradhatott tétlenül a női közönség sem. És épen most, hogy elnöki választásra készült.

— De most már bárónė lesz — hangoztaták több családban.

— Ah — én nem tudom! sóhajtá, kiáltá vagy sikoltá vagy épen a hogy jött: rebegé Némethné szül. László Amely néni nyugodt és most már teljesen megerősödött reménynyel, sőt minden kétséget kizáró biztos hittel — nem tudom, engem ne kérdezzetek.

— Én a férjemtől tudom — erősíté Sebestyénné.

— Én az ujságból olvastam — veté oda biztosan Hajkó Pálné, — sőt valami olyan is állott a lapban, hogy főispánnak neveznék ki.

Néhány öregebb asszony egy kis sarokasztalkánál összesúgott.

— Mégis sok, mormogá egy őszes nő keserű mosolylyal.

— A szerencse se tudja mit csinál. Egy emberre rak mindent. Ah! — —

Újabb és újabb vendégek érkeztek Amely nénihez — öregek és ifjak, de mind, kivétel nélkül czifrák, tollasok, pántlikások, csipkések és azon tisztességes törekvéssel, hogy ha lehet, úgy nyolcz avagy tíz évvel mégis csak ifjabbaknak látszassanak.

— Hölgyeim, — állott fel egy fiatal, vereses szőke, pisze orrú, de érczes csengőhangú hölgy hosszú-hosszú papiros ívet tartva kezében, — mindnyájan tudjuk, hogy városunk nagyszerű változásoknak néz elébe.

— Tudjuk.

— Hogy a vasut maholnap keresztül fogja szelni határunkat.

— A mi kertünk alatt lesz az állomás, — suttogá örömmel egy szép barna ifjú nő, — ah mindennap fogom látni, kik jönnek. Ah mindennap.

— És mi még semmit sem tettünk — folytatá a papirosos nő — egyletünk érdekében.

— Én azt gondolnám — gondolák és kiálták számosan, de egy hangon és egyik hölgy a másik hangjára emelkedve.

— Kérem, tessék engem kihallgatni. Kész tervezettel lépek az egylet elé.

— Lássuk.

— Halljuk.

— Olvassa.

— Egy csomó vasuti fiatal mérnök, számtalan új hivatalnok, vendég a fővárosból —

— Ah — kiáltott örömmel több csipkés hölgy.

— A fővárosból, hölgyeim. Mi nem maradhatunk tétlenül.

— Nem, nem, nem maradhatunk tétlenül, — izegtek, mozogtak, mosolyogtok és villogtatták fényes tüzes szemeiket számosan.

— Hangversenyeket kell rendeznünk, felolvasások-

kal, tánczczal, énekkel, zenével, tombolával, kiállításokkal. Tétlenül nem maradhatunk.

Az öregebb dámák, úgy a negyvenöttől a hatvanig — kikről a világ szeret minél kevesebbet tudni, holott itt a bő tapasztalás és élet ismeret, feltünő vidámsággal állottak fel székeikről és heves taglejtésekkel kisérték azon állításukat, hogy igenis: tétlenül nem maradhatunk.

— Az idők — folytatá a papirosos szőke hölgy — a mint a jobb lapok kifejezik — előre vetik árnyaikat —

— Előre vetik árnyaikat — ismétlé egy-egy örömmel véve e szép kifejezést.

— Meg kell előznünk a kort, ezt parancsolja jól felfogott érdekünk.

— De szépen beszél ez a Szilágyiné.

— Férje írja neki a beszédeket.

— Hogy hangsulyoz — oh te, vigyázz csak.

— Elnököt kell választanunk.

— Úgy van.

— Itt csak egyetlenegyről lehet szó — a szentjakabi remetéről.

— Hunyadinéról — kiálták többen.

— Nem vállalja el.

— O semmit se vállal el, ő most árva- és munkaházat akar alapítani — saját költségén. Már egy kis minta-árvaháza és munkaháza van is a pusztán.

— Tegye be a városba. Hagyjon fel a különczködéseivel.

— Álljon az élünkre.

— Követjük. Jőjjön be!

— Menjen érette egy küldöttség!

— Ráér, még, fiatal, — dörmögék az idősb úrnők.

— Férje báró lesz, főispán lesz — suttogá a megszólított, — ezt kell tekinteni. Vilma most bizonyosan báróné lesz. Pünkösdre megkapja Hunyadi.

Előállottak a régibb érdemesebb asszonyságok. Lármáztak, zajongtak, alkudoztak a körülményekkel, huzo-

gatták kifelé a fehér kézelőiket, igazgatták hajukat, csokraikat. Általában nem maradtak tétlenül. Derekasan küzdöttek magukkal.

Ha nehéz egy érdemes férfinak lemondani valamely megtiszteltetésről: százszor nehezebb ez egy nőnél, a kinek igaz éltető levegője a megtiszteltetés és hódolat.

Az uzsonna szépen folyt, a sültek, tészták, gyümölcsök közelebb-közelebb vitték az eszmét, az elnöki széket Hunyadinéhoz, míg végre érzékeny ölelések és csókolkozások tudtára adták a jó Amely néninek, hogy a diadal megvan — az új elnöknő Hunyadi Gusztávné.

— Legyen, — mormogá az élénk beszélgetésben egy tisztes öreg hölgy, ki tele rakta zsebeit czukros süteményekkel, — legalább báróné elnökünk lesz.

— De báróné lesz?

XII.

(Szomorú hír. Vidám ujság.)

Nagy-Kakasd az utóbbi időben sokat változott. A girbe-gurba utczák eltüntek; a nádas, sőt zsupp fedelű házakat csinos cserép zsindelyes kőházak váltották fel; a László-féle paloták és építkezések előbb irígységet, majd csodálkozást, végre kedvet — építéskedvet támasztottak a tehetősebb kún birtokos urakban. A Hajkók, Halászok, Sebestyének, Szentpéteriek, sőt a csökönyös Vargák, Nagyok és Kissek is lassanként szűknek, parasztosnak találták ősi fészkeiket s kezdték mintha csak úgy véletlenül — lebontogatni, átalakítani, merőben újra építtetni, még pedig többnyire emeletesre. Alól földszint boltok, raktárak vannak, fent hivatalnokok, katonatisztek vagy maguk a birtokos urak laknak.

Mily tágas, téres a régi piacz-utcza, mely most a nagy alapító nevére részint hálából, részint hízelgésből: Hunyadi-utcza nevet kapott.

A korhadt csorgó kutat elhordták, helyette építtetett a város egy valóban díszes szökőkutat körülvéve parkkal, mely nyáron a rekkenő hőségben egész éjjeli tizenkét óráig a város sétahelye. Innen és túl a szabályos utczát csinos emeletes házak teszik kedvessé. A nagy templom vén fazsindely teteje és piros ócska tornya rézfedelet kapott s a templom széles terét, hol

ezelőtt gyér akáczfák adtak egy kis árnyékot, fiatal hársak és vadgesztenyék szegélyezik, hosszú egyenes utakat képezve.

A madarasi, szolnoki és czeglédi utcza is kimosdotta magát a százados porból és sárból. Im lehetett az Alföldön is létesíteni jó kövezetet. Nem kellett hozzá más, csak akarat — s egy ember, a ki merjen akár hiuságból, akár jószándékból.

Ez ember Hunyadi Gusztáv volt, a régi Schwindler báró.

— Adta zsidaja né! — mormogá előbb a kún gúnyosan, a mint az öreg Nagy-Kakasd kezdett kibontakozni — a szennyből.

— Hm! ez az ember mégis úr.

— De telegráfunk van — bátya.

— De főpostánk, öcsém.

— De nagy kaszárnyánk — az az, fejtegeték észrevételeiket az iparosok itt is ott is. Nem tréfa.

— De ahhoz, mit szól urambátyám, hogy maholnap itt fütyöl a házunk alatt a vasut? Hát ezt hitte volna valaki? Micsoda? Szép ám ez!

A doktor Márton Sándor úr szép házacskája is felépült. Ablakai épen délnek feküsznek, de jobbára mindig be vannak függönyözve.

Most is tavasz van, kora szép tavasz. Lombosak a fák, harmatosak a virágok — énekelnek a madarak. Az egész városban azonban mintha valami halk csöndesség uralkodnék. Legalább itt a szolnoki utczában, a Csákvár Mózes boltja körül — hol máskor olyan zsibongás szokott lenni — egész szótalan a tér.

Nagy beteg van valahol.

— Hogy van? — suttogták az asszonyok.

— Nem viszi sokáig — kár érte! Micsoda munkás, szorgalmas egy asszony volt.

A jövő-menők oda tekintenek a szép új házra — s azzal odább suhannak. Sok gyermekes anyának elkomorodik a szíve, ha arra gondol, hogy az árvának milyen nehéz sorsa van ezen a földön.

Ott sétál az öreg Harkai bácsi, most már igazán öreg bácsi, mert bennül a nyolczvanban — száradt, sovány kezeit görbe hátán egybe kulcsolja s az öregségtől, talán a titkos sirdogálástól is vereses szemeivel keres a tiszta, lombos, virágos udvaron valamit, a mibe megkapaszkodhatnék s elmondhatná: istennek hála, most már hiszem, hogy Bella megmarad.

— De huhogott a bagoly és az éjszaka is huhogott s a Meley Pál gyógyszerész nagy fekete vadászkutyája mind itt vonított. S ezek a házi ebek is nem tudtak nyugton maradni. A galambok is búgtak egész éjjel — tördelé szavait az öreg Harkai bácsi — az se jó jel; a pókok is mind leereszkedtek sarkaikból; nem szeretem s az a körtvefa, a mit Bellának neveztünk el, nem fogant meg.

Sétál, sétál az öreg ember. Fölkelnek öreg szivében a napok és esztendők, melyek alatt egyedüli örömét vigaszát — oh és támaszát is — ebben a szegény áldott teremtésben, Bellában találta — és föltekint a messze-messze magas égre — s alázatos alkuba bocsátkozik a jó istennel.

— Uram! — én vén vagyok már, az én szemeim rég látták már a szabadítót; (nem azt, a kit még bent-bent, szíve mélyén most is vár és bizonyosan a koporsóban is fog várni, azt a *félisteni alakot*, a ki elbujt az emberek elől, mert nem talál többé felséges tekintete ez alacsony, makacs világhoz) nekem megadtad uram, hogy még egyszer gyönyörködhessem az enyémekben, egy jó ember által: add ki elbocsátó levelemet, hadd megyek én s maradjon ő férjével, kis gyermekeivel. Hiszem, hogy szeretik egymást. Hadd megyek én az én öregemhez — ereszsz el uram! Cseréljük fel a sort! Ha te akarod, lehet az — —

Hogy lehetne, mikor az iskolában is mit beszélnek a gyerekek.

— Márton Vilmos — igaz?

— Mi igaz?

— Hogy anyád meghal — —

— Nem igaz — válaszol a gyermek elfordulva s hulló könyeit elrejtve.

— De igaz — bizonykodik egy nagyfejű makacs fiú — mondta édes apám. Már a sírt is kinézte apám, hogy hol fog nyugodni a Márton doktorné. Ő tudja, mert a temető-őrnek ezt tudni kell. Te Vilmoska ne búsulj, én is árva vagyok, a Forró Ferus is árva, annak még apja sincs.

S a durva nyers kis gyerek átöleli a kis fekete bársony kabátos doktor fiucskát, nem is ügyelve arra, hogy a vastag mándli ujjával a drága ruhát jól összegyűrheti.

— Ne búsulj, Vilmoska, majd meglátod neked se kell iskolába járnod egy hétig, de kettőig se. Mikor édes anyám meghalt, én se jöttem s nem is muszáj. Te, annyit játszottunk, sárkányt eresztettünk, meg a temető-szélben tüzet is raktunk. Majd meglátod, te neked is mennyit lehet játszanod. Akkor elmegyek hozzátok — ne félj! Úgy-e adsz kalácsot? Mi? úgy-e adsz? Ne busulj. Szép helyre temetjük anyádat, azt mondta apám, oda teszi a Kalocsáné mellé, a hol az a nagy, nagy fényes márványkő van azzal az aranyos kézfogással. Láttad? No ha nem láttad, gyere ki délután s megmutatom. Szép az, de milyen gyönyörű! S apám begyepezi, tudod? A négy sarkára szomorú fűzfát ültet. Gazdag János szép verset mond, mert a te anyád uri asszony, kirukkol a deákok kántusa s az Ambrus bandája. Te, mennyi lesz ott a nép, szentséges isten! De ne félj, mert apám a lapáttal te nektek jó helyet csinál. Te mindent láthatsz, meg hallhatsz. Hm! Nálunk nem volt se kántus, se banda — de a torban rétest is ettem. Te Vilmoska ne búsulj. Ne sírj, hogy meghal anyád. Én is árva vagyok, még sincs semmi bajom. Vilmoska, elmegyek hozzátok a torba, apám is elmegy — de nekem, azt mondom, jusson ám valami jobb. S a temetőőr fia egy jó kemény baraczkot nyomott hüvelykével a Vilmoska feje búbjára.

Az uri dalárda is mozgolódott a tanácsház nagy termében.

Elmúlt minden.

Nevezetes temetésekre előre szoktak készülni. Ilyenkor meg van engedve, hogy a tanító úr, a ki az uri dalárda tagja — ott hagyhassa az iskolát, a lakatos a műhelyt, az irnok az irodát, az ügyvédsegéd a robotot s a kereskedő segéd az asztalt s azt a sok unalmas tere-fere vevőt.

Im jönnek-mennek is a dalárdista urak vidám arczczal, mintha egy jól jövedelmező sörházkerti mulatságra készülnének.

A hosszú, rőfös veres szakállú Hedri János tanító úr magyar nadrágos sovány lábszáraival ott jár-kel komolyan a széles tanácsteremben és boldog, hogy attól a sok rossz gyermektől szabadulhatott.

Keményen fésüli veres szakállát, hogy tündököljék s akkorra, mire a temetés eljő — mint az arany úgy ragyogjon.

Madár Dénes — a volt adószedő, a legjobb basszista épen egy csomó legújabb lakodalmi és korcsmai felette mulattató anekdotát beszél el a dalárdista uraknak, kik majd megpukkadnak nevettükben.

A híres Pintye szabó bő fekete köpönyegében — az ablak előtt áll és próbálgatja a legszebb szomorú énekeket. Ebből is egy pár ütemet, amabból is egy-egy futamot.

Majd lassanként összeszedelőzködnek a különböző hivatalokból, műhelyekből megszabadult urak s derült harsány hangon próbául előbb egy épen divatos népdalt funak el, hogy:

Megüzentem a rózsámnak — ihajna —
Ott várom a kis kapuba — ihajna!
Tele rakom szűre ujját ujját — ját
Úgy csalom meg hamis máját zuzzáját.

— — — — — — — — — — —

Az öregebb Márton úr szabóközi kis ősi házacskájában — pipázik, komoran, búsan, a mi különben is illik egy egészen ősz kopasz emberkéhez.

— Lássa — kiált be a konyha ajtóból az öreg Mari néni.

— Mit lássak? Elég bút látok — a drága menyem —

— Nem látna most bút — ha az én eszem áll. Megette szegény doktornét a sok leánykori varrás, a mit asszonykorában se tudott elhagyni. Mire való volt egy beteges asszonynak annyit törni, marni magát?

— Tiszta lélek! — sóhajtá a vén ember mély megilletődéssel.

— Volt még más tiszta lélek is. Vagy tán nem aranyat ér az olyan szív, mint a méltóságos asszony, a László úr leánya? Lehet olyant gyémántokon venni — úgy-e?

— Igaz!

— Hogy gazdag asszony létére ott üljön a doktorné mellett, a ki elhalászta az első szeretőjét, az első mátkáját. Majd tenném is én.

— Maga mindig rosszlelkű volt — hallgasson.

— Tudom, azért nem hagyott el az isten soha.

— Annak más oka van.

— Ugyan? Mert megcsaltam, kiéltem mindenéből a tens urat?

— Abból egy szó sem igaz, de maga nem érti a dolgot, soha sem is értheti egy asszony. Egy asszonynak örökké azt kellene csak tenni, hogy hallgasson, akkor tenne okosat. Lássa, egy ilyen asszony Hunyadiné. A mi igaz: igaz.

— Hallgat, de mért, azért, hogy sír a lelke, az az áldott jóságos tiszta lelke. Nincs olyan nap, hogy kétszer is le ne szaladjon a doktornéhoz. Milyen tél volt, úgy-e? S mégis egy nap se mult el, hogy a méltóságos asszony a ténsasszonyt meg ne látogatta volna. Gyöngy annak a lelke. Az volt kicsi korában is.

Az öregek elhallgattak. Márton úr folytatta foglalatosságát, t. i. pipáját hol megtömte, hol pedig kiverte; Mari néni pedig szőtte terveit olyan erős szálakból, a melyeket nincs mód a legerősebb kezeknek is elszakítani.

A legerősebb kezeknek?

Hát annak, a ki ott ül a beteg asszony ágya végénél s hol a kezeit, homlokát dörzsölő apának, a doktornak, hol az ágy fejénél ülő Hunyadiné asszonyságnak a tekintetét vizsgálja?

Ki az?

Boldog vagy olvasóm, ha nem találkoztál még vele. Én akkor láttam, mikor haldokló gyermekem hidegülő kezeit melengettem s mikor az ágy lábától oda hajolt hozzám és súgta: lefoghatod már a szemeit! És a falon keresztül, mint a benyomódott árnyék nesztelenül eltünt.

Az egykori szép Bella nagy kék szemei rég megállottak már, de sáppadt hervadt ajkai mozognak — küzdenek valamivel: imádsággal, melynek elfelejthette édes vigasztaló szavait, vagy egy elmosódott és most közelebb érkezett képpel, jelenettel — a szép multból?

— Vilma, — hörgi erőltetett mozdulattal a haldokló.

Vilma egészen reá hajol a betegre.

— Édesem!

— Tudod-e, egyszer...

— Édesem!...

— Mit mondtál?

És kérőleg, esedezőleg mosolyog a beteg.

— A halál az ágy lábánál behuzódik egy perczre a falba, hogy ne zavarja a haldokló utolsó fohászait.

— Tudod-e Vilma? Azt mondtad, hogy én boldogabb asszony...

Jobban oda hajol Vilma a beteghez.

— Leszek, mint te: igaz.

Vilma szemeiből két köny gördül alá.

— Hogy — tördeli a beteg gondolatait — hogy még egyszer én nálam húzod meg magadat —

— Édesem! — —

— Nem igaz — most te fogsz boldog lenni. Nagyon jó vagy. Gyermekeim — úgy-e? kis leányom — Sándor — apám — Vilmoska —

A szó megszünt — de a mosoly, állandó öröksége a jónak, ifjúnak — —

Hangok verődnek a haldokló szobájából, nyögések, kiáltások, melyekre felszabadul a gyöngédség, kegyelet és mindenki az udvaron, utczán, kertben, tornáczon egész bátran, fenhangon mer ismét beszélni. Egy-kettő már mosolyog, sőt nevet is.

Elmult minden.

Nevet a kapzsi koporsós Pulai, köszörüli vidáman körmeit és gyors vidám számítást csinál vánkosból, szemfedőből, csipkéből, selyemből, papból, harangozóból, a halállegényekből és a fekete tollas négy vén fekete kövér lóból.

A harangozó is ott forgolódik serényen és a halotti czédula kihordó is, a szélesszájú, örökké nevető Bocz Károly uram.

Emberek jönnek, asszonyok suhognak közelből, távolból.

És hoznak híreket is.

— Hunyadi úr megjött, itthon van.

— Megkapta a báróságot.

— Derék!

— Éljen. No ez dicső.

— Itt az ujság...

— Lássuk ..

— «Hunyadi Schwindler Gusztáv királyi tanácsos a közügyek terén szerzett kiváló érdemeiért, s főkép» ...

— A vasut — az az —

— Az, meg egyéb is bátya — «hunyadi és abrudbányai előnévvel bárói czimet nyert.»

— Tehát most már igazi báró! Éljen, nagyszerü. Becsülöm.

A nagy harang mély bugásával a vörös réz tetejü toronyban megszólalt.

Az emberek a boltokból, kávéházakból, kaszinókból, hivatalokból, műhelyekből kiütötték a fejüket, vagy egy, a közügyek iránt mélyebben érdeklődő egyén ki is ment az utczára.

— Kire harangoznak? kire harangoznak? Mi?

— A vén Petrásnéra — elhiszem.

Egy-két ember összenevet.

— A gazdag Hausingerre —

— No most ki viseli az uzsorás rongyos köpönyegét?

— Sok szegény testéről leesett a vérszipó. Ez az áldás egy jó esővel fölér.

— Nem arra harangoznak sógor! Ne féljen, ahol a rongyos köpönyeg...

— Hát ki halt meg? — kérdi ez is, az is boszankodva.

— A Márton doktorné.

— Szegény jó asszony! Be hamar!

— Nyugtassa meg a jó isten! — —

XIII.

(A Waring és Toryng ház.)

«Báró hunyadi és abrudbányai Hunyadi Sch. Gusztáv országgyülési képviselő szivesen kéri czimedet (borítékon a valódi czim és név) a nagy bálházi teremben junius hó 12-én d. u. 2 órakor tartandó ebédre. Válasz váratik. Szalon ruhában megjelenni kéretik a miniszter ő excellenciája miatt.»

László Károly úr a valóságos báró apósa, László Károlyné Ő Nagysága a báró úr anyósa és Némethné szül. László Amely elragadtatással adták-vették a diszes velin papirra, aranyos betükkel nyomott bárói meghivót.

Teljes diadal. Öröm.

Most Hajkók, Sebestyének, Halászok, Mészárosok, Vargák, Nagyok és Kissek, Szentpéteriek, Szathmáriak, Szalayak és minden törzsökös nagy-kakasdi kúnok, és régi régi birtokosok a hajduk, jászok és kúnok földjén, mit szóltok ehez?

Ime a galicziai jött-ment zsidó.

Országos képviselő, királyi tanácsos, a vidék leggazdagabb földbirtokosa, minden egyletnek elnöke, utczáknak, palotáknak, főpostának, telegraf-hivatalnak, vasutnak teremtője — báró.

És te mi vagy! jól meghizott urambátyám, vagy

uramöcsém, évenként fogyogató vagyonnal és nővögető adóssággal — mint ehol én is — és egyéb semmi.

Ebédre hivnak, hanem nem zsinóros mondurodban: szalonruhában — a báró úr asztalához. Fekete frakk, fehér nyakkendő, szépen kivasalt finom ing — nem ám kún gyártmány, mélyen levágott fekete mellény s úri szabásu szük fekete nadrág a Jedlicska szabónál. Laktopán, glacé keztyü — és czilinder kalap.

S jó lenne, ha torzonborz szakáladat és vastag kunkorékos bajuszodat is elhagynád valahol. Ott a mustra, a báró úr.

Báró Hunyadi úr még mindig csinos, szép, elegáns ember. Sőt mivel egy báró mindig szebb és imponálóbb egy közönséges úrnál: tehát most még szebb, mint valaha. Egy kis pofaszakállt visel, mely gyengés fekete, kissé szürkés, de nagyon gyengén szürkés, hullámos fekete hajat, s bajuszt semmit. Igy egész fiatalos arcza van.

Az elegáns szalon ruha úgy áll karcsu sugár termetén, hogy egy ifjú gavalléron sem állhat különben. Szemüvegével játszik, hol felteszi, hol leemeli és egy csinos olasz dallamot dudorász.

Dudorász. Amely néni is dudorász, és László úr is dudorász valami szép, szép ifjúkori nótát — kevély, boldog szive közepében.

A családi tanácskozás a felett foly, hogy kik legyenek még a meghivottak a főhivatalnokok és főcsaládokon kivül. — Mert a miniszter...

— De Vilma, de hát hol az a báróné? — kiált fel ideges türelmetlenséggel Amely néni.

Kiszalad a báróné után — és Lászlóné is utána tünik.

— Apám, — kezdi fejét álmatagon hátrafelé vetve a báró úr, — a berlini bank felmondta a kétszázezer forintot, de se baj, intézkedtem már Bécsben. Akár egy milliót kapok. A vasúti akcziák nagyon, de nagyon kelnek. — A miniszter...

László úr nehány perczre visszaesik régi paraszt, adószedői és alfőnöki modorába, rángatja fejét, fintor-

gatja orrát, és mintha a torkán akadt volna valami drága hal elrejtett és észre nem vett szálkája: köhécsel a fulladásig.

— Hát hiszen, ha fiam-uram, a báró — — a miniszter...

— No igen, igen. Azt vélném, ha a helyi adósságokat a takarékpénztárnál...

— Itt nincsenek talán?

— Nekem vannak apám. De ne aggaszsza. A vasuti couponokból két részletből kitelik. Kérném, fizetné ki apám. Azt gondolom, negyvenöt ezernél nem lesz több. A miniszter...

— De — sáppadoz a vén kún — de fiam uram — hogyan?

— Képviselői ebédek és informáczió néhány lapnál, hogy a vasuti engedmény keresztül menjen. A Waring és Toryng ház fedezi. Egy Eszterházy-dominiummal vagyok alkuban s a miniszter is...

— De nekem nincs pénzem, — pattant fel durván László úr.

— És szóltam talán pénzről? Azt akarom, hogy innen Tolnamegyébe tegyem lakásomat. Vilmának igen unalmas ez a hely. És egészségtelen. Apám lakhatnék itt is, nálam is, — felváltva. A házak könnyen kiadhatók. Nekem nagyon sokszor le kell szaladnom Tolnába — ott valami új vasutat tervezünk báró Wenzing és gróf Forró barátaimmal. S a miniszter nagyon bizik bennem.

— Jó, jó, de nekem nincs pénzem. Ezeket az itteni vasuti akcziákat, ha már megvettem: állom, de tovább egy tapodtat se megyek.

— A bolti számlákat is — értem a vas és füszernemüeket, egyenlítse ki apám. A nagy ebéden itt lesz a miniszter is. Nagyon kedves ember.

László úr izzadt, míg a báró ringatta, hintázta magát és dudorászta szép kis dalait. László úr — fájdalom — majd semmit sem törődött a miniszterrel.

Talán nem is tudta, mi a miniszter!

— Jó lenne — vevé fel a szót a báró — ha apám

összevásárolna egy csomó földet a nagy-kakasdi határban — a vasut mentén. A kisajátítások nagyszerüen jövedelmeznek. Én a miniszterrel, vagy az államtitkárral, ki személyes jó barátom, e tekintetben nagyon szépen ki tudnék jőni. Gondolja apám?

A báró fölkelt, átölelte László urat, és úgy sétált vele a széles, szőnyeges teremben.

Az ölelgetés még a férfiak szivét is engedékenyebbé teszi.

Lehetett ezt tapasztalni László úron is.

— Gondolja apám, hogy ez üzletet én igazítsam?

— Ha akarja fiam uram — nekem nincs ellenvetésem, csak a sok építkezés igen kimerítette a tárczámat.

— Ah! ne legyen gyermek, apám. Itt veszteni nem, csak nyerni lehet. A temesvári erdők nehány embert milliomossá tettek. Most olyan erdővásárlásba megyek Wenzing báróval, hogy minden adósságunkat egy csapással letörleszthetem. És fogom is. Az erdélyi kincstári erdők és javak — ért engemet? Egy tiz forintot érő ölfa. —

— Annyit nem ér.

— Tehát ötöt?

— Lehet, valamivel többet is.

— No és nekünk kerül nála 40—50 krajczárba.

— Hogyan? — kiáltá derült arczczal az após.

— Igen. Vannak igen jó embereim, s a miniszter nagyon bizik bennem.

— És bizonyos volna?

— Tökéletesen. Hisz a miniszter a kedvemért jő le ebédre.

— Nem a miniszter, hanem a fa, az már ér valamit. De ettől a vasuttól félek.

— Pedig épen nincs mit. Ezeket a váltókat édes apám — s a báró egy csomó elkészített váltót huzott ki finom frakkja belső zsebéből.

László úrnak a nyelvén volt, hogy: nem irom, és egy csomó káromkodás is a nyelvén volt — hanem a báró oly melegen ölelgette és simogatta, hogy nem tudott

menekülni. A nagy erdők — óh a nagy kincstári erdők...

— Mennyi? és fél szemével a rettentő erdőket nézte László úr. Hogy zugtak, mily szépen, édesen.

— Pár ezer. Mondom, legyen nyugodt. Ezeket az üzleteket apám nem érti. Ne gyermekeskedjék. Pár hó mulva egy milliót nyerhetek...

Tetszik? egy milliót? A kincstári erdők kifogyhatlanok — s a miniszter...

Ziháló tüdővel és kábuló fejjel írta alá az oda tolt váltókat László Károly úr. De gyönyörüek voltak azok az erdők. Teremtő isten, mily szépek!

— De fiam-uram — én — én kijelentem, hogy ez az én aláirásom az utolsó volt. Tudja csak az erdőkért teszem, hanem hát fogja meg azt a minisztert. S mutassa a markával...

A báró nevetett, és két oldalról jól összecsókolta apósát:

— Öreg gyermek, de nagy gyermek vagy! Egy millió, tudod? Nagyon jó emberem a...

— Fiam-uram is nagyon vigyázzon, mert olvastam én bécsi miniszterekről régen.

— Hát eddig csalódott bennem? Talán a bároságot oly könnyen adják?

— Nem mondom. Sokunkba is került. De megvan. Vigyázzunk. Az erdők...

— Es talán a báróság pénz és vagyon nélkül ér valamit?

— Az is igaz. Hanem ha a kincstári erdők s jó embere a...

— Talán én czéltalanul utazom, ma Bécsbe, holnap Párisba, majd Londonba? Talán a miniszter rám bizná magát, ha nem ösmerne? Menjen vén zsörtölődő gyermek! Ha az eddigi nem volt elég, bogy feltétlen bizalmát kiérdemeljem: talán meg fogom nyerni az ezutániakkal. Igazán boszankodhatnám. De ilyen voltál öreg.

A báró úr, miután a váltókat rendbe szedte, kalapja és aranygombos pálczikája után nyult — s elegáns lépésekkel távozott.

— Öreg — szólt vissza — kérlek, menj be a bárónéhoz és igazítsátok el a meghivók dolgát. Senkit ki ne hagyjatok. Főkép ne azokat, kiknek földjeik vannak a vasut mentén. Légy okos öregem, diplomata, — óvatos! Csókollak. A miniszter itt lesz. Az erdők...

S nevetve eltünt a báró úr.

László Károly úr félt is, örvendett is. Féltette pénzeit, de ha a milliókra gondolt, a megveendő kincstári erdőkre, a szép Eszterházy-dominiumokra — megint csak átadta szivét a dicső reményeknek.

Csöndesen benyitott a bárónė szobájába.

Majd hanyatt esett.

Amely néni sirt, s Lászlóné szemei is ki voltak sirva.

A báróné nyugodtan ült a Márton doktor kis árva leánykája mellett a széles diványon, és varrt valami ruhácskát.

— Hát ez mi? — dadogá László úr. — Miféle sirás ez? Halljuk.

Sem Amely néni, sem Lászlóné nem mertek válaszolni a kérdésre.

— A néni-mama a papa felesége lesz, — mondá föltartott szép kis fejével a barna piros leányka.

— Micsoda beszéd ez, Vilma? — hörgé inkább mint kérdé az apa.

— Válni akarok apám. Az én időm kitelt.

— Kitelt? és válni akarsz? És kitől, ha megmondanád?

— Hunyaditól.

— A bárótól? Van neked eszed? Meg vagy te őrülve?

— No én is azt mondtam, s az anyja se tudott mást mondani — lépett közelebb Amely néni — esdeklő tekintettel. Most! mikor már igazi báróné; mikor többé senki se csufolhatja; mikor elérte a legnagyobb szerencsét; gazdag, irigyélt, magasztalt — — Te Vilma — borult oda a bárónéra Amely néni — én — én megölöm magamat, ha te szándékodról le nem mondasz — és még ma a Tiszának megyek.

— No ez szép! — pattogtatá a szavakat László úr kifakult arczczal.

— De régen látom én már, hogy ennek a bolond asszonynak valami sróf kiesett a fejéből. Hanem visszateszszük.

S mutatta a vastag veres ujjaival, hogy van ereje visszatenni azt a srófot.

— Visszateszszük — visszateszszük — szaggatá László ur nagyokat lépkedve.

— Megigértem — szólt nyugodt csengő hangon a báróné — Bellának haldokló ágya mellett, hogy gyermekeinek anyja leszek. Esküm köt.

— S te hát el akarsz válni a bárótól és hozzá akarsz menni Márton Sándorhoz? — üvöltött rettentő hangon László úr.

— Csak el akarok válni s ezeket a gyerekeket én akarom fölnevelni.

— Neveld, de nem itt, nem az én házamban. Rossz leány, úgy tudd meg, hogy én mindenemből kitagadlak az utolsó szegecskéig, porszemig.

— Megteheti apám. Első kérését, hogy Gusztihoz menjek —

— A báróhoz —

— Akkor nem volt báró, csak egy csaló.

— Hazudsz.

— Tehát hazudjam! Jól van. Első kérését megtettem, hogy hozzá mentem nőül. Neje nem voltam soha, egy perczig is — de meg nem csaltam. Gyermekkoromban megigértem Sándornak, hogy vagy az övé leszek, vagy senkié a földön. Szavamat megállottam. Én nem vagyok asszony, csak Schwindlerné, vagy jó: a báróné — de én ma is László Vilma vagyok. S az akarok lenni. Elég volt.

A kis Márton leány a nagy zajban, hadonászásban sirva fakadt és szorosan bele kapaszkodott a báróné.

— Ne bőgj, mert kidoblak az ablakon, — kiáltott a leánykára László úr féktelen dühvel, — rögtön hazá

takarodol, poronty. Itt meg ne lássalak többé. S megragadta a kis leányt, hogy kilódítsa.

A báróné fölkelt, megfogta a kis leány kezét s szólt:

— Ha kiveti apám ezt az árvát, akkor én is kénytelen vagyok vele menni.

— Mártonhoz? hogy czafatja légy?

— Apám, — kiáltott a báróné, — én tiszta vagyok, mint ez a gyermek — olyat hát ne mondjon többé nekem.

— Czafat vagy, rossz vagy, rongy vagy, eszelős vagy, mindig is az voltál, egy fantaszta bolond, hanem megköttetlek, és úgy vitetlek a bolondok házába. Megköttetlek. Most, mikor már báróné — ah hol itt az ész!

Vilma megcsókolta anyját — és oda fordult Amely nénihez:

— Oda mehetek Amely nénihez?

— Ha el nem válsz a bárótól, hiszen mindenem a tiéd.

— Jól van Amely néni — tehát nem alkalmatlankodom, — szólt elsáppadva Hunyadiné.

Valahol meghuzom magamat. Jó, hogy Amely néni is — kivetett.

— Isten, de van Isten az égben, hogy ilyen eszeveszettet teremtsen! — kiabált, jött-ment a rettenetesen feldühödött apa, — a szerencsét, a dicsőséget, boldogságot — most, mikor a miniszter — a báró — az — —

— Anyám, — ölelte át Vilma zokogó anyját, — a jó isten áldja meg.

— Én is megyek, — szökött távozó leánya után Lászlóné, — én nem hagyhatlak. Elmegyünk az én házamba.

— Menjetek eszelősök a bolondok házába, — kiabálá László úr tajtékzó ajkakkal — de ezen a küszöbön ide többet, mig én élek többet soha — többet soha! Mentek? — — No hát veszszetek! — —

Amely néni mint erős László-vér, egy darabig nézte a dolgot s tartotta magát keményen, de mikor látta, hogy Vilma is elment, Lászlóné is elment: mintha kergették volna — utánuk szaladt.

Mit szólt a báró? És ilyen dolgokra mit szólt a szegény báró úr?

Hosszu, egészséges, új divatu fogain keresztül nevetett, és rendelést adott, hogy a nagy ebédet a legnagyobb diszszel meg kell tartani a kijelölt napon.

— De mi lesz ebből? — kérdé László úr a bárót.

— Semmi. Nem kellett volna öreg oly parasztosan kitörnöd. Egészen más egy szegény ördög: ha az kiabál, veszekszik, talán verekedik is: jó, talál hozzá, de egy uri ember efféle ostobaságon nevetni tartozik. Különben tegye.

— De elválni — az mégis —

— Nem fog. — S a báró egészen örvendeni látszott a dolgon.

— Hallom bejelentette, s erőltetés alapján gyorsan lejártatják az ügyet.

Mit mond erre a báró? Ah micsoda egy eszelős asszony — ah micsoda!

— Semmit. Ha el akar válni: tegye, egy hajszál akadályt nem gördítek utjába. Ugy se szeretett, soha se volt a feleségem. Járja, csak járja a bolondját.

— De az — hm báró — mégis nagyon furcsa lenne. Eddig még báró nem volt — türte a természetét, kereste a kedvét — s most? Ez furcsa lenne.

— Nos, én nem hajtottam el. De ő engemet rég ellökött magától.

— Könyörögje vissza — a fiam uram. Menjen — könyörögje vissza.

— Ő könyörögjön. A koczka, öreg, megfordult. Felszabadultam. Ideje volt.

— Makacs — de jó lélek. Nagyon makacs, de szereti a fiam uramat. Csak fejes.

— Hagyjuk a dolgot mentére. Nem szabad zajt ütni, ez az első. Magába fog térni. Jegyezd meg öreg, a ki báróné lehet: ténsasszony nem lesz. Könyörögve fog visszatérni. Szeget szeggel. Semmit se félj. Ismerni kell a nőt.

— Agyon is lőném inkább, semhogy valami gyalázatosságot kövessen el.

Akarta mondani: nem lehetne-e elzáratni azt a gazember Márton doktort a gyermekeivel, de most más idők jártak, s Márton már kórházi és városi főorvos volt.

Soha a László Károly úr napjai nem folytak oly lassan, mint most. Egy hét, két hét, de sőt két-három hónap egymás után, és se feleség többé, se leány. S a báró is elutazott gyorsan valamerre.

Minden nap, minden szempillantásban várta, leste őket. Főkép leányát.

Egy kora reggelen kopogtattak ajtaján.

Megrezzent. Szivét valami édes melegség járta át. Jön az a rossz lány. Összeszorította haragvó ajkait — és mosolygott gyönyörrel, diadallal.

— Nem eresztem be, — mondá magában.

És minden figyelme a kopogtatáson volt.

Ah, hogy örült, a mint csak egy mélyen megbántott apa örülhet, mikor előtte áll, esdeklő képpel a gonosz fiu vagy leány.

Ujra kopogtattak — s egyszersmind be is nyitottak a Baranyai testvérek, József és Albert.

József derült mosolylyal, Albert hidegen, fagyos tekintettel.

— Jó reggelt Károly bácsi. Maga nagyon elzárkozik. Kár. Férfiasan kell venni a dolgokat.

— Nem is ügyelem.

— A legjobb is. Más emberen is megesik, hogy ma fel, holnap le. Királyok, császárok sorsa is sokszor a veszteség, a bukás. Hanem a báróról nem gondoltam volna.

— Ah, nem ő a hibás.

— Hogy? hát ki lenne? Bátyám nagyon jó, igen nagylelkü.

— A leányom.

— És a váltókat ő iratta volna alá bátyámmal?

— Miféle váltókat? — dadogá kigyuladt arczczal László úr.

— A báró váltóit, a miket most a bátyám fog kifizetni.
— Én csak a magaméit fizetem.
— De nem úgy van, — vágott közbe élesen Albert úr. — A bárónak itt saját szerzeménye a mi van — édes kevés. A jótálló bátyám, a takarékpénztár bátyámat perli.
— De miért perelne, — hát mit akarnak maguk?
— Úgy látom, — vevé fel a szót József, — bátyám igen keveset tud, vagy igen úgy mutatja.
— Én semmit sem tudok és nem is akarok tudni és semmit sem szoktam mutatni.
— Akkor — állott elő Baranyai Albert — nekem kell beszélnem.
S kivett egy csomó váltót és nehány ujságot.
— A Waring és Toryng ház megbukott. Itt tessék a Lloydban.
László úr oda tekintett, de a könyezés miatt semmit sem látott.
— A vasut megfeneklett, — jegyzé meg József úr. — Nagy baj. Valami részben én is vesztettem. Hanem bátyám! De bámulom, hogy úgy bele ment, óvatos ember mint a kedves bátyám — és hozzá kétszázezerig! — Bámulom!
— Én a tizezrig sem.
— Hisz most jövök Pestről, személyesen beszéltem a báróval. Tőle tudom.
— Akkor hazudott — dott — dott . . .
— Nem kellett volna elválasztatni a hugomat. Ez minden nagyobb szerencsétlenség oka. A báró most minden terhet a bátyánkra hárít. Ő — ő kimossa magát. Egész életében . . .
— Gazember volt, — nyomta meg a szót Baranyai Albert. — A takarékpénztárt jól beusztatta. Engemet is megevett.
— Nem kellett volna bátyámnak elszakasztani tőle a leányát. Nagy uraknál rendes dolog a szerető tartás. Tarthatott volna azért a báró is. Nem kellett volna észrevenni. Most ő is megházasodik, s mint báró elvesz bárónőt. Báró Weinberg leányt vesz. De rettentő gaz-

dag, de rettentő gazdag! A bátyám nyeregbe segítette, követté választatta, banderistává tette, szerzett neki bárói czimet. De hogy bizhatott ennyire bátyám egy olyan emberben! S hogy irhatott alá neki annyi temérdek váltót?

— Ezek, — mutatott Baranyai Albert úr egy csomó váltóra, — ezek a takarékpénztárnál vannak. Ezeket jó idején el kell igazítani. Itt most már a báró tisztán áll. Ő fizetésképtelen.

— Nem kellett volna a hugomat olyan erőszakosan elválasztani tőle azért, hogy egy kicsit a tilosba ment a báró. Most el lehetne igazítani csöndesen mindent. Ki lehetne egyezni, — lenne a bátyám egy pár százezerrel szegényebb, de még mindig jó módban. Így — de mi lelte bátyámat az istenért?

A két testvér felugrott.

— Bla ble ble . . . dadogá László úr — dedte, dlá . . .

— Fuss hamar orvosért, Albert — itt valami gutaütés.

Baranyai Albert úr rögtön orvosért futott, — s alig telt belé nehány percz, — ott volt dr. Márton Sándor, a városi főorvos.

Nemsokára ott lett Vilma is, anyja is, Amely néni is.

— Bla ble — ble . . . sirt és tördelte kezeit a gutaütött ember. Nyöszörgött, buffogott — és törülte záporként szakadó könyeit.

Nagy-Kakasd egyszerre felszökött és futott a László-palotába.

A Hajkók, Halászok, Sebestyének —

— Ah teremtő isten! — mormogák mély megilletődéssel.

— A Waring és Toryng ház — magyarázá Baranyai József ur.

— A Waring és Toryng ház — mormogák az urak.

— Bla ble — ble — buffogá László Károly, lehajtva fejét egész a földig —

Egy dusgazdag ember, egy báró apósa egészen a földig.

— Bla ble — ble — —

Ah és a durva tömeg még röhögött!

XIV.

(«A szegény báróné ténsasszony!»)

Rettenetesen szép és édes ünnep az, mikor a zsarnok, elbizakodott hatalmasságok egy váratlan órán megaláztatnak, s gúnyos ajkaikon a fáradhatlan kevélység szelid esedező mosolylyá aljasodik.

Egyszerre, mintha csak az országos törvény rendelné: minden száj elkiáltja magát:

— No, no!

— Csak nem tán?

— Az, igen.

— Megbukott?

— Alábbvaló lett a vak kutyánál.

— S mint nagy tűznél minden ember, a ki csak mozoghat, talpra szökik, és csákányt, fejszét, botot ragad, s lüktető erekkel szalad, hogy minél előbb körülményesen megtudjon mindent az első kis szipor-kától az utolsó gerendareccsenésig: a gazdag bukottak is épen ezt az erélyes részvétet költhetik fel az érző szivekben.

Három ilyen szerencsés egyénen kaczaghatta ki magát tele tüdővel, még pedig a megboszultatásnak minden aggodalma nélkül az én kedves ifjúkori örömeimnek, boldog napjaimnak székhelye — Nagy-Kakasd.

— De hogy a gaz Schwindler akkor bukjék meg, mikor már báróvá lett — az mégis különös! Nos —

mondja valaki — magyarázá a legvénebb Hajkó a kaszinóban igen-igen boldog érzéssel — hogy nincs isteni gondviselés?

S egyszersmind arra gondolt e derék, becsületes ősi kún, hogy most már ő lesz a város vezére; im tehát csakugyan az ő órája is elérkezett.

Vastag ajkai nyitva maradtak.

Sokan azt vélték — folytatni akarja az isteni gondviselés csodálatos és erősen örvendetes titkait, holott az öreg úr már az ujabb jövővel, mely minden bizonynyal a gazdag Hajkóké leszen — állott csöndes beszédbe.

— És mi lesz most? — veték fel a kérdést úgy az olvasó teremben, mint a billiárd- és kártyaasztaloknál, sőt a tágas folyosón, a seres poharak mellett is — számosan. — Hm! és mi lesz most? Az a szép!

— Hát természetes, — fejtegeté Mészáros Simon bácsi nagy elégtétel nyeréssel, — a nagy utcza neve nem lesz többé Hunyadi-utcza.

— Helyes.

— Uj gazdasági elnököt —

— Es dalárda-elnököt —

— De tüzoltó főparancsnokot is — erősíték a Szentpéteriek.

— Azt is — és egyházi főgondnokot is. —

— És iskolai főgondnokot —

— Mindenesetre. És borászati elnököt.

— Es takarékpénztári főigazgatót.

Az öreg Hajkó erre többek előtt alázatosan meglebegtette ősz fürtjeit — és bizodalmasan mosolygott mindenkire, a ki csak részvényes volt ama humánus intézetnél (tizenöt perczentre dolgozott).

— És a szépészeti bizottság elnöke —

— Az is.

— Építtető, számoltató, köveztető bizottságok — mind új elnököt kapnak.

— De mi lesz vele, e jöttment zsidóval, — tusakodék a Halászok közül az, ki utóbbi időkben legtöbb

dicséretet halmozott a báró úrra, — hány évre csukják el?

Megfelelt ő maga:

— Tiz évet megérdemel.

Ez itélet oly jól volt találva, hogy mindenki belenyugodott. Csak a felett tértek el a nézetek, hogy ez itéletet lánczon, sánczon vagy voltakép min és hol is fogja kitölteni ez akasztófát érdemelt világbolondító.

Némelyek Váczнak adtak előnyt, mások az ország fővárosát tették érdemessé a báró személyére, olyanok is voltak, kik Illavát emlegették.

Az erkölcsiség magas mértékét mutatta a kedélyekben, hogy ily ember nem talált még csak egy mentővédő szóra is.

Baranyai József úr testvérével rögtön megindult a kellemetes hír vétele után, és házról házra járt, hogy a város neki tulajdoníthatja: Baranyai Józsefnek és Albertnek és az igen erélyes fütető Mihálynak és a fáradhatlan Ábrisnak, hogy a társadalom egy ilyen minden erényt, becsületet, lelkiismeretességet, hazafiságot megmételyező elvetemedett embertől örökre megszabadulhatott.

Szerezte a votumokat a követségre, a takarékpénztári főigazgatóságra és egynehány elnökségre, a melyik mint az építtető, köveztető, számoltató, néminémű szép kis javadalmazással járt.

Ah mindenkinek volt valami kapni és mondanivalója!

Ácsok, kőmívesek, lakatosok — de a tanács, mely föllélekzett, az egyház, az iskola — oh — minden ember kapott egy kis okot, hogy magát károsított félnek mondja s a masszából kárpótlást követeljen.

A dalárda kidobatta nagy olajfestményü képét, mely életnagyságban ábrázolta diszmagyarban, karddal, sarkantyuval, kezében a hymnusz kottájával a hatalmas műpártolót. — Eh! menjen.

Az egyház egy förtelmes iratban adott kifejezést fölháborodásának, hogy efféle egyén oly számos esz-

Vilma, édes . . .

tendőkön át befurhatta magát az elnöki székbe és — uralhatta a tért. S ez iratot jegyzőkönyvbe is vétette egész terjedelmében, és fölterjesztette a püspökhöz, lapokba adta, és bemutatta a fő egyházi hatóságoknak, sőt úgy kéz alatt — az országgyűlés ellenzékének is megbélyegeztetés végett.

A tüzoltó testület jegyzőkönyvileg kimondotta, hogy amaz évenkénti diszvacsorák és nagy ebédek, — melyeket amaz elromlott lelkü férfiú adott, — kivánatos, hogy végkép, örökre kitöröltessenek a jobbak emlékezetéből.

A gazdasági egylet — a borászati...

Kifejezhetem, hogy minden egylet méltóan cselekedett — magához.

Öröm ragyogott az arczokon, de öröm; mert az erkölcsi bátorság egy-egy hatályos ténye mindig örömöt okoz.

Nagy-Kakasd mintául vehetendő módon járt el Schwindlerrel, ki ez idétt talán Londonban vagy Berlinben időzött, s ki láthatta akkor — mily eredménynyel?

László Károly?

Hah a gutaütött László Károly!

Mint az esett lovat a hogy leszerszámozzák: a lehetőleg, mondhatnám, a csontig leszerelték nagy mohón — a védtelen, a szótalan, magával jótehetetlen uzsorást is, s átengedték nehány érdemes rugás után — sorsának.

A nagy bálház?

Elment.

A főposta, telegráf, nagy vendéglő, adóhivatali helyiség, törvényszéki palota — a szép szent-jakabi puszta — minden, minden elment. Elment. Oh mily sietve elment.

Maga a volt Hunyadiné állott a dolog élére, és mindent kifizetett, a hol csak apja valahol aláirásával érdekelve volt.

Mennyi váltó, mennyi követelés!

Szentséges isten, mily éberek, vigyázók az emberek! Hogy följegyeztek mindent, s hogy elő tudják állítani a húsz esztendős fizetetlen kontókat, még oly fukar egyénnél is, kinek soha egy krajczár adóssága eddig nem volt.

Még a czukrász is beküldte kontóit — tortákról, süteményekről, jegeskávékról — melyek talán Farkas Elizkénél fogytanak el egykor.

Ünnepnapok, rettenetes szép ünnepi napok folytak Nagy-Kakasdon.

De hát nem volt senki, a ki megállítsa az áradatot s azt mondja:

— Kérem tekintetes törvényszék! azokkal a pénzekkel más tartozik; az árvának gondnokot rendelnek, egy gutaütött, eszméleten kívüli vén ember talán szinte érdemelne valamelyes támaszt, csak annyit bár, mint az, a kit holnap után akasztani fognak a kaszárnya mellett?

A pénz, a vagyon olyan, mint a friss kövér legelő. És ez veszedelmes baj.

A társadalom, törvénykezés — erről nem tehet.

Élni kell!

Nagy-Kakasdon szép ünnepnapok járnak.

Dr. Márton Sándor úr a madarasi utcza közepe táján egy közepes nagyságú, fazsendelyes tetejü ház udvarába lép.

Vén eperfa alatt, szalmafonatu nagy bő karszékben egy ősz öreg ember ül. Fájós szemeire mélyen le van huzva a zöld ernyős sapka; hosszan kinyujtott lábait meleg posztó, térdig érő utazó csizma fedi; összekulcsolt kezei mellén nyugszanak.

A nap melegen süt — a vén ember mégis erősen összevonja magán a vastag téli kabátot.

Egy szép, fiatal, magas, sugár termetü, fekete ruhás nő siet a doktor elé és félre vonja, hogy mielőtt magával a beteggel beszélne: ő tegyen nehány kérdést.

— Jobban aludt s egy-egy szót érthetően ki tudott mondani.

— Ah igen, csak részleges gutaütés és László úr igen erőteljes ember volt, őszintén mondom.

— Van reménye? — ragadta meg a fiatal nő a doktor kezét.

— Nagysád! — —

És hosszan nézett a doktor úr a nő sötét szemeibe.

— Kérem.

— Ma én jöttem reményért. Engedje meg, hogy László urat mint apámat gyógyíthassam. Vilma szeret-e még, mint régen! Én — —

— Sándor — mi nagyon szerencsétlenek vagyunk. Nem tudja?

S a szép barna nő búsan nézett maga elé.

— Vilma, édes — első örömem, elszakított boldogságom —

Szótalanul öltötte karját a nő a doktor úr karjába — és ment apja felé.

— Apám! Sándor arra kér, hogy felesége legyek — akarja-e?

A vén ember levette sapkáját, erőtlen lábaira állott, oda tántorgott a doktorhoz, megragadta vállait — és édes mosolylyal, hulló könnyekkel — fejét igenlőleg hajtogatva kiáltá:

— Bu — bu — ble — bu — bu...

Nevetett, sírt és hol leányát, hol Márton Sándort ölelgetve — kezeit az ég felé nyujtogatta, ott is örömmel jelentvén, hogy:

— Bu — bu — —

— Apám — anyám! — az isten megsegít még bennünket — vigasztalá Vilma oda érkezett anyját — és féktelen örömben kitörő apját.

— Az isten az én egyetlen kivánságomat betöltötte — a többit elhordozom — zokogá a jó anya — Sándorra borulva —

— Anyám — köszönöm — rebegé Márton úr.

S azok, kiket egy rossz ember sok-sok esztendőre elszakított egymástól, most a nyomornak e szivetszorító napjaiban egyesültek.

— Enyém vagy — ölelte át Sándor régi szeretőjét.

— Mindig az voltam — hajtotta fejét Vilma elsője, egyetlene vállaira, oly édes elpirulással, oly égő ragyogó tekintettel, mintha a tizennyolcz év nyomtalanul röppent volna el felette.

— Hitted-é, hogy valaha elhozza az isten ezt az órát?

— Kértem — sokáig, de mikor elvetted Bellát — —

S Vilma, ki mindeddig meg tudta tartani hideg, régi megszokott erélyét, elfásult türelmét, zokogásban tört ki s heves, szenvedélyes csókokkal árasztotta el azt az embert, a kiért megőrizte szivét, a kiért mint egy Hero — leány maradt.

László Károly úr mosolygott, elfogyott sápadt arczain alá csurogtak a nagy öreg tündöklő könnyek, megfogta boldog neje kezét s integetett Vilmáék felé, s tördelte, szaggatta szavait:

— Bu — bu — —

*

Sebesen, boldogan teltek ezután az évek, a báróné ténsassony, a hogy Márton Sándornét régi irigyei kaczagva csufolták — a két szép mostoha gyermek mellett — *édes* kicsinyeket rengetett, altatott, öltöztetett.

Virágos udvarát, veteményes kertjét paradicsommá tette. Virág van a tornácz hosszú karfáján, virág — egész virágerdő a nagy, utczára nyiló ablakokban, virág a hosszú udvarban, végig a szomszéd magas fal mentén; virág télen-nyáron, a merre jár, érzi illatát, ifjító erejét.

Csákvár Mózes uram sokszor mondogatja boltjában:

— Különös, az is különös ám, hogy ez a báróné ténsasszony még talán bizony örvend, hogy a hatalmas apja koldussá lett, mert meg se látszik rajta, hogy sajnálná a nagy bálházat, se a főpostát, de hát még a szép szent-jakabi földeket, a kiket most a régi ura bir mind —

— Hogy, micsoda régi ura?
— A báró.
Nos, és a báró?
A báró úr egy szép napon csak haza jött ám Nagy-Kakasdra, mikor már minden a maga rendjén ki volt fizetgetve.
Valami zsidó konzorcziumtól, melyben a Baranyai testvérek is ben voltak, de sőt Mészáros Simon bácsi is, és Hayermayer Harczos úr a vejével: átvevegette a régi László-féle nagyobb palotákat, a főpostát, a telegráf, törvényszéki és adóhivatali helyiségeket, és csak most közelebbről a szentjakabi földeket is.
Természetesen a takarékpénztári főigazgatói székben is ő ül ismét.
— Tűzoltó-diszfőparancsnok.
Egyházi és iskolai főgondnok.
A dalárdák — mert most három is van — főprotektora.
A város főtekintélye, ki választja a polgármestert, tanácsot, és nevezi ki az irnokokat.
Férfi, ki fogadja a minisztert ha jő; fogadja a történetirókat mikor jönnek; a Petőfi-társulatot és Kazinczyt valamelyik esztendőben, mert mi is várjuk; férfi, ki a német tábornokokkal és honvéd tisztekkel egyenletes barátságot tud fenntartani, férfi, kit titkon rágalmaznak, pocskolnak, s mint a rongyot, mosnak-szapulnak — de szemben égig magasztalnak — mert az újabb kulturalis világrend ezt így parancsolja; férfi, kit fején, testén fekélyek borítanak, ki valami makacs szívbaj miatt éjeken keresztül nem tud aludni, kinek mindennap lesik, várják halálát, de a kiből talán sohasem fog kiszakadni a lélek, mely az újabbkori praktikus lelkek mintája. Modern szellem! Az.
Mindenki tiszteli, senkitől sem fél.
Mint báró elvett egy nagy nemből való, kopott vén bárókisasszonyt.
Gyermekeik nincsenek, — de mint mondja a báró: *mindent kulturális czélokra hagy*, és azt többször mondja —

a miért természetesen imádja minden helyi, vidéki, sőt még fölebb való társaság is.

Egyet azonban szigorúan megtiltott még a cselédjeinek is, hogy: a *báróné ténsasszonyról* udvarában senki ne merjen beszélni.

De azért annál többször bekiáltják: *a báróné ténsasszony!* Hej!

Szegény báróné ténsasszony! — mondják sokan, mikor báró Hunyadi négy lovas, csillogó hintaján kirobog a nagy emeletes Lászlópalotából, s mint egy római isten, a kivel senki sem bir, — végig suhan a Hunyadi-utczán, s kimegy üdülni — a szép szentjakabi pusztára!

— Ah a nyomorult — —

— A hitvány! hangzik úton-útfelen.

— Ah! hát hol az isten?!

— Ah — — eh! hajh! — —

A báróné ténsasszony.

TARTALOM.

KÉPJEGYZÉK.

